Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	udgivne af William Norvin og Eiler Nystrøm.
Titel | Title:	Fyens historiske Herregaarde
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Odense : Milo, 1909-11
Fysiske størrelse | Physical extent:	1-3 i 1 bd.

DK

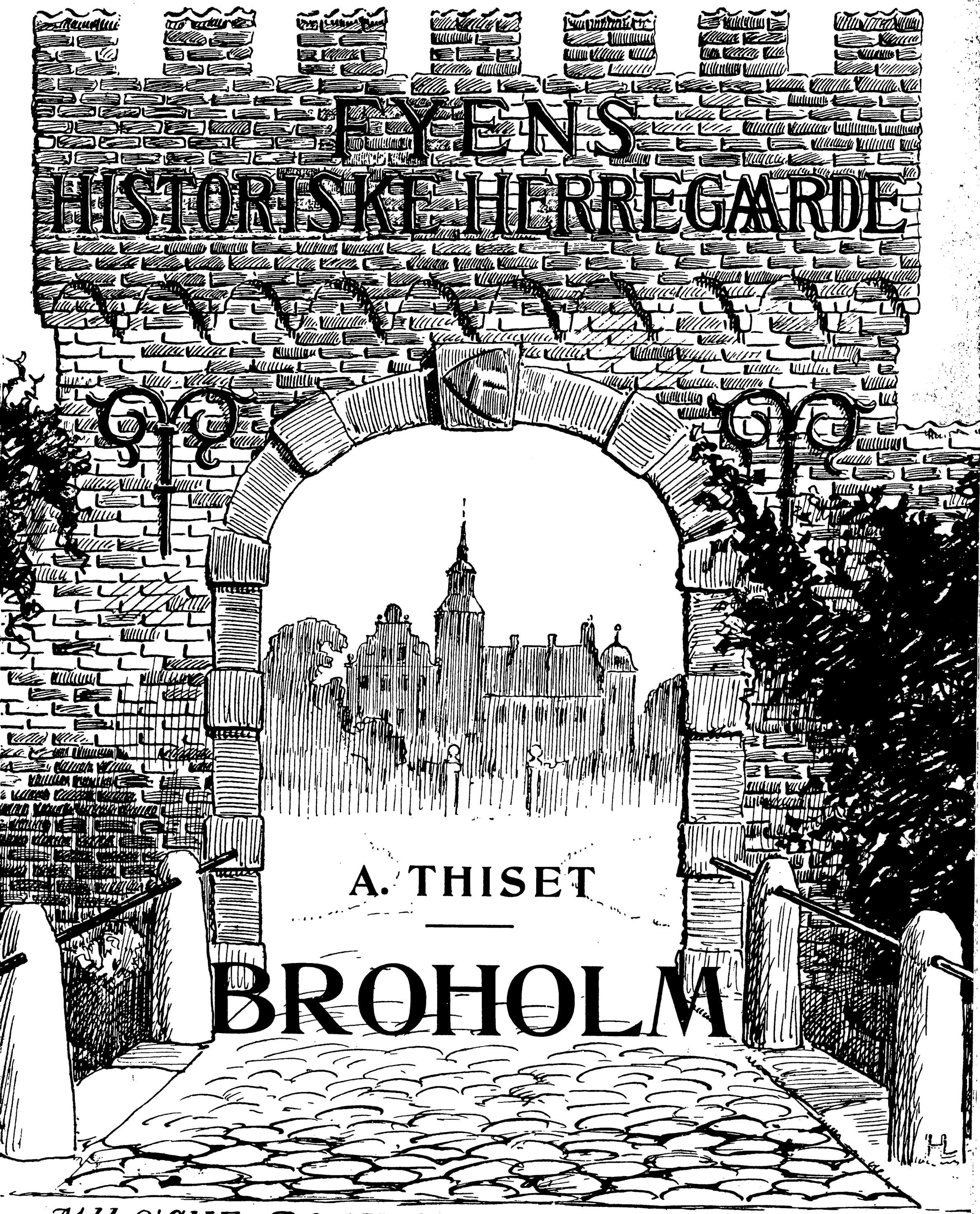
Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

FYENS HISTORISKE HERREGAARDE

A. THISET

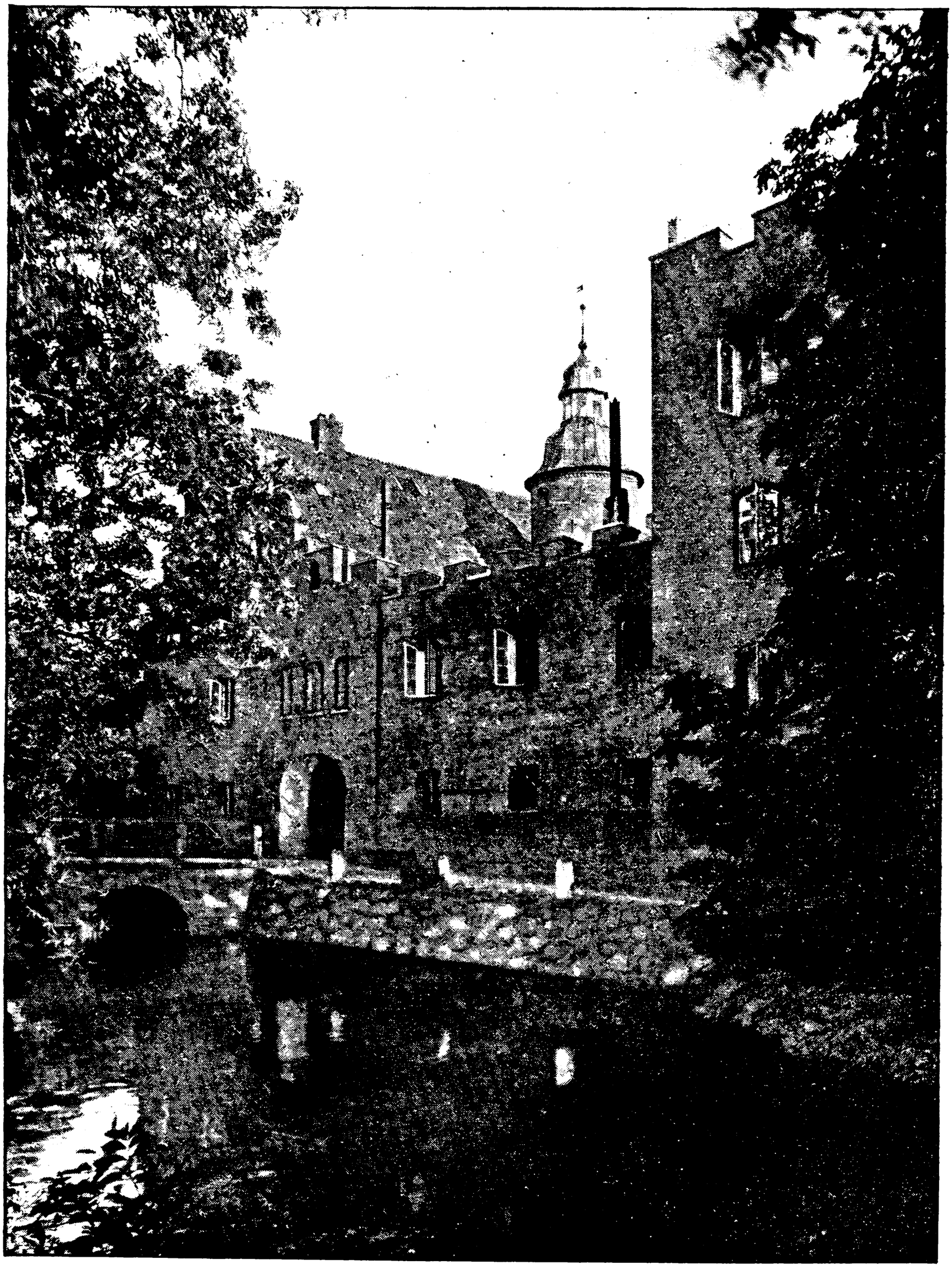
BROHOLM

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG. ODENSE.

1910. 1418.

MILO'SKE BOGTRYKKERI - ODENSE

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

BROHOLM, den indre Portbygning.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

UDGIVERNES FORORD.

Blandt Danmarks fornemste Minder om Liv og Færden i svundne Aarhundreder indtager de DANSKE HERREGAARDE en fremtrædende Plads. Hvorledes de sociale Forhold i Fremtiden end maatte forme sig, vil de gamle adelige Sædegaarde, der ligger spredt rundt i Landet Side om Side med Oldtidsminderne og de ærværdige Landsbykirker, ingensinde miste deres store kulturhistoriske Værdi. De giver os ikke blot Forstaaelse af Fortidens Bygningskunst og ydre Levevilkaar, men tillige et haandgribeligt Indtryk af det daglige Liv i de Kredse af Befolkningen, der den Gang efter Forholdenes hele Natur maatte bestemme Udviklingen, og hvis Optræden og Virken saa at sige faldt sammen med Fædrelandets Historie.

Det er derfor ganske naturligt, at den historiske Forskning allerede paa et tidligt Tidspunkt har taget Hovedgaardenes Historie gennem Tiderne op til Behandling, men til Trods herfor foreligger der ikke nu noget Skrift om dette Æmne, der kan siges at være tidssvarende eller blot udtømmende. „Prospecter af danske Herregaarde" (med Beskrivelser af T. A. Becker og C. E. Secher), der udkom 1844—65, er nu — hvad Teksterne angaar — for store Deles Vedkommende forældet. Indholdet er tillige af højst ulige Værdi; medens der til Beskrivelser af enkelte Gaarde kun vilde være lidet at føje, er andre ganske ufyldestgørende. Endvidere foreligger i sidste Udgave af Traps „Danmark" korte og instruktive Rids af de enkelte Herregaardes Historie, men disse Rids har af Hensyn til Værkets Omfang maattet gøres saa sammentrængte, at kun de allervigtigste Begivenheder har kunnet finde Plads inden for de givne

Rammer. Det nyeste Arbejde, der behandler det herhenhørende Æmne, nemlig det af J. C. B. la Cour redigerede store Værk „Danske Gaarde", der omfatter alle Gaarde indtil en vis Størrelse, har formentlig sin Berettigelse som landbrugs-statistisk Haandbog.

Udgiverne har derfor i Forening med det Milo'ske Forlag i Odense ment at ville tage den foreliggende Opgave op, foreløbig for Fyens Vedkommende — den Landsdel, der i Forhold til sin Udstrækning frembyder det største Antal historiske Herregaarde. Meningen er at udsende en Række Smaaskrifter, hvert omhandlende en enkelt Gaard, og det vil blive tilstræbt ikke blot at give en Række sagkyndigt udarbejdede historiske Monografier, men tillige saa vidt muligt at forelægge Indholdet i en Form, der er letlæselig og saa tiltrækkende, at man tør paaregne Interesse fra en større Læsekreds.

Billedstoffet i det foreliggende Hefte er af Velvilje for Foretagendet bekostet af Hr. Kammerherre Hannibal Sehested.

BROHOLM, set fra Øst.

Skjøndt Gudme Herred ikke hører til de frugtbareste Egne af Fyen, Danmarks Have, er dog faa andre Egne af vort Fædreland saa rige som dette Herred paa gamle, historisk interessante Herresæder. I hvert eneste af dets tolv Sogne ligger eller har der ligget een eller flere Hovedgaarde, af hvilke adskillige kjendes tilbage til det 14. eller 15. Aarhundrede; men Egnens enestaaende Rigdom paa Oltidslevninger vidner da ogsaa noksom om, at her alt i en meget fjern Fortid har levet en tæt Befolkning. Alene i Omegnen af det Herresæde, Talen her er om, er der paa lidt over een Kvadratmil optalt 50 Stenaldersgrave, omtrent 200 Gravhøje foruden et meget stort Antal Jernaldersfund paa flad Mark, men Sognet, hvori Broholm ligger, Gudme, maa da ogsaa antages fra først af at have været Herredets betydeligste, eftersom det gav Herredet Navn; dog blev Herredsthinget ikke holdt her, men ved Gislev.

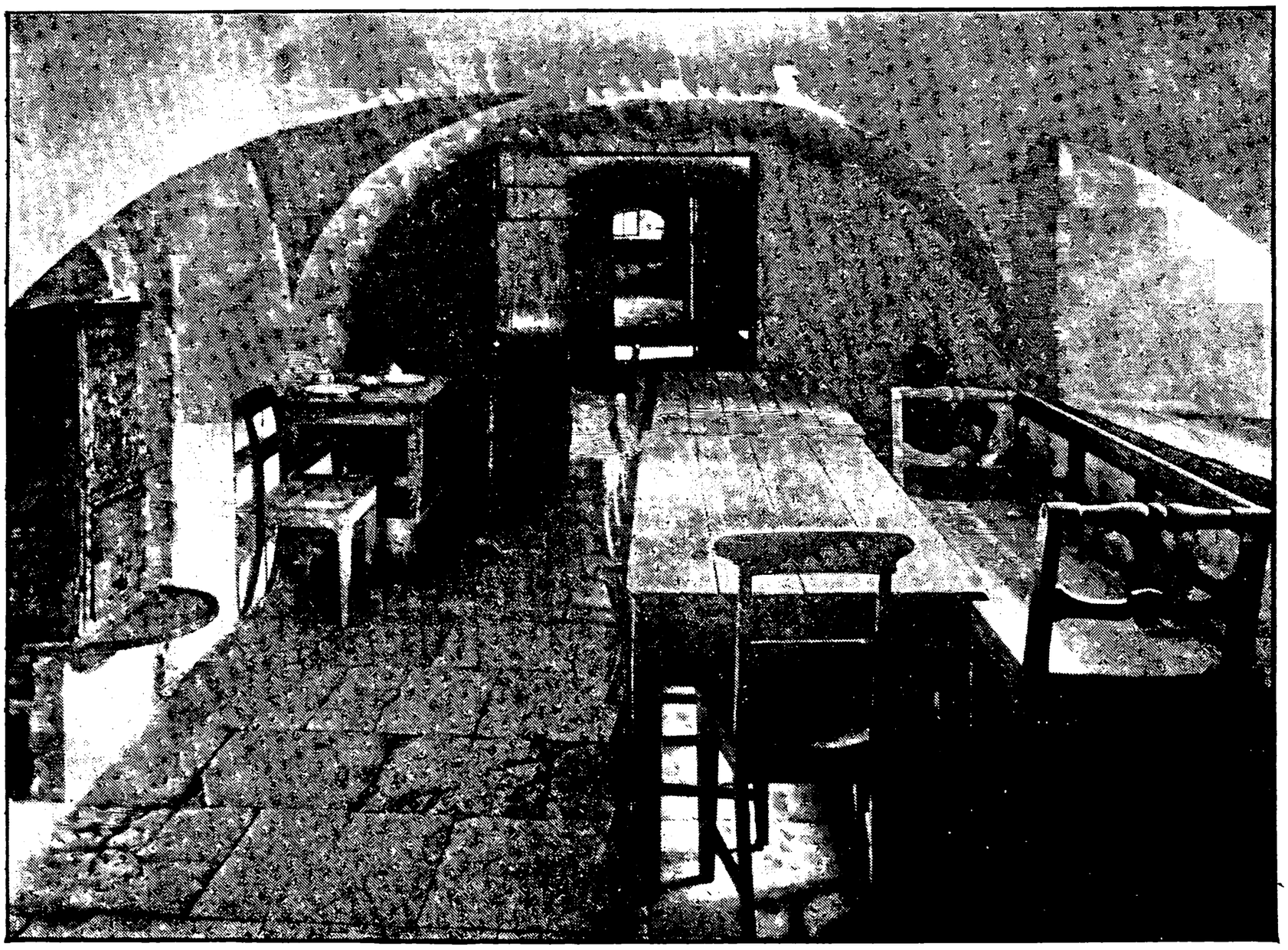
Broholm spejler sine røde Mure i en lille Sø, idet Gaarden er bygget paa to af hundredaarige Ege, Linde og Asketræer indrammede Holme, der er forbundne ved smukke murede Broer, af hvilke den yderste endnu 1839 var en Vindebro. Paa den største af disse Holme ligge Stald- og Avlsbygningerne, paa den anden Hoved- og Portbygningen, Bibliotheket og Forpagterboligen. Hovedbygningen er af Grundmur, i to Etager, med takkede Gavle og tre Taarne, af hvilke det ene er 40 Alen højt. Til Gaarden høre nu to Haver, en mindre paa den ene Holm og en anden, 8 Tdr. Land stor, paa det faste Land. I den sidste findes talrige Plæner, Blomsterpartier, Trægrupper og Drivhuse. Vandet fra Borggravene og den over 100 Alen brede Sø driver ikke blot en Vandmølle ved Gaarden, men ogsaa Tangaa og Hesselager Møller, før det gennem Tangeaa ved Lundeborg falder i Storebælt. Gaardens Beliggenhed er i høj Grad stemningsfuld med Udsigt over Gravene og Haverne til Skove og frugtbare Marker samt Bæltet, hinsides hvilket man i klart Vejr øjner Sjælland og Agersø.

Broholm er sikkert en ældgammel Beboelse, langt ældre end dens Historie nu veed at berette, skjøndt denne rækker snart 600 Aar tilbage i Tiden; det fortjener i saa Henseende at fremhæves, at Gaarden alt 1326, da den nævnes første Gang, var Hjem for et Medlem af en af Danmarks ældste og anseteste Adelsslægter, men om han har arvet den, tilgiftet sig eller tilkjøbt sig den, kan nu ikke oplyses. Dertil flyde Efterretningerne fra en Fortid, da det endnu ikke var bleven Sæd at skrive sig til de Hovedgaarde, hvor man havde sit Hjem, alt for sparsomt. Men det kan strax fremhæves som en Mærkelighed, at i de siden forløbne 583 Aar vides Broholm kun *en eneste Gang* at have skiftet Ejer ved Kjøb og Salg.

I. BROHOLM I ULFELD'ERNES BESIDDELSE.

Det var altsaa Aar 1326. Ejeren af Søgaard i Rønninge Sogn, Niels Jensen, efter sit Hjemsted selv kaldet Rønning, havde bortsolgt sin Hustrus fædrene og mødrene Arvegods og maatte til Erstatning pantsætte hende nævnte sin Hovedgaard. Efter Sædvane bad han

Slægtninge og Standsfæller i Nabolaget besegle det paagjældende Pantebrev til Vitterlighed, nemlig: Niels til Hindema, Willem til Grønholt, *Absalon til Broholm*, Jens Rønning, Gregers Rønning, Anders Rønning, Jens Nielsen Rønning, Jens Pedersen „Forsprecker“ i Nyborg, Winnbert og Niels Jensen til Kaster[1]. Det originale Pantebrev har naturligvis

KJÆLDERETAGEN UNDER HOVEDBYGNINGEN.

været paa Latin, men kjendes nu kun fra en gammel dansk Oversættelse, hvis Upaalidelighed er iøjnefaldende, dog ikke for Broholms her nævnte, ældste kjendte Ejers Vedkommende. Han har trolig været meget nær knyttet til Brevudstederen selv eller dennes Hustru, eftersom han i Brevet nævnes foran saa mange Medlemmer af selve Rønning-Slægten; men Absalon til Broholm har dog ikke selv hørt til denne Slægt, thi han er efter alle Julemærker at dømme samme

Mand som den Absalon Jensen eller Jonsen, som 5. Juli s. A. i Roskilde, som den 16. af 29 Riddere, beseglede det Marsken Hr. Ludvig Albertsen (Eberstein) af den unge Kong Valdemar givne Lehnsbrev[1] og 16. Aug. s. A. paa Danehoffet i Nyborg med Drosten Hr. Laurens Jonsen (Panter), Marsken Hr. Ludvig Albertsen og 33 andre Stormænd beseglede det Greve Gert af samme Konge givne Lehnsbrev paa Sønderjylland[2]. Sex Aar tidligere havde Hr. Absalon Jonsen paa Viborg Landsthing, som den sidste af 14 Riddere med Hr. Ludvig Albertsen i Spidsen, beseglet Kong Christoffer II's Haandfæstning[3]. I det nysnævnte Lehnsbrev af 16. Aug. 1326 kaldes Hr. Absalon „Axylen Jonsson", og af hans under det endnu bevarede originale Dokument hængende Sigil ses, at han i sit Skjold førte det Fantasidyr, halv Ulv, halv Fugl, som er Slægten Ulfelds velkjendte Vaabenmærke[4]. Disse sparsomme Efterretninger ere alt, hvad der nu historisk vides om Broholms ældste kjendte Ejer; Resten maa vi paa Grundlag af dem slutte os til.

Ulfeld-Slægten stammer fra Esbern Snares to velbekjendte Svigersønner Anders Grosen og Peder Strangesen samt disses Broder Niels Strangesen, og dette nære Slægtskab til den berømte Erkebiskop forklarer Absalon- eller Axel-Navnets Forekomst i Ulfeld-Slægtens ældste Led. Anders Grosen og Cecilie Esbernsdatter efterlod sig to Døtre og fire Sønner, blandt disse den Johannes Andersen, der 1259 testamenterede sit Gods i Høng i Løve Herred til Sorø Kloster. Ved sin Hustru Lucie var han Fader til Broholms Ejer Absalon Jonsen. Denne sidste synes i Begyndelsen af Kong Christoffer II's ulykkelige Regjeringstid at have staaet denne Konge nær, men brød snart med sin Herre, der jo ogsaa havde det Lov paa sig, at han fangede Ædlingerne, gjorde dem fredløse, saaledes at Ingen kunde føle sig sikker, selv om han vidste sig nok saa trofast. Derfor har Hr. Absalon aabenbart gjort fælles Sag med de to oftere nævnte Stormænd Hr. Laurens Jonsen og Hr. Ludvig Albertsen, da de rejste sig imod Kongen, og som dem har Hr. Absalon underkastet sig den tiaarige Hertug Valdemar af Sønderjylland, da denne ved sin myndige Morbroder, den holstenske Greve Gerts Haand bemægtigede sig Fyen og derefter den danske Trone.

Da Hr. Absalon selv stammede fra Sjælland — hans Fader havde ejet Gods i Løve Herred, hans Farbroder Hr. Strange Andersen skrev sig til Jonstrup, hans Farfader Anders Grosen boede paa Tersløse — er det ikke usandsynligt, at han kan have tilgiftet sig Broholm med sin iøvrigt ukjendte Hustru. Sandsynligvis har han ogsaa ejet betydeligt Gods i Sjælland, dog ikke den Hovedgaard i Veddinge i Ods Herred, til hvilken siden en af hans Sønner Jacob Absalonsen eller Axlausen skrev sig, thi den skal sidstnævnte 1323 have erhvervet fra Hr. Stig Pedersen (Hak) til Ris, der kaldes hans Broder[1]. Turde man af dette Broderskab slutte, at Absalon af Broholm havde været gift med Enken efter en vis Peder, der førte Slægten Haks Vaaben, maatte denne Peder i alt Fald være død længe før den Hr. Peder Egeside, der i Stamtavlen over Slægten Hak i Danmarks Adels Aarbog formodes at være Fader til Hr. Stig Pedersen af Ris; Hr. Peder Egeside levede nemlig endnu 1332, saa at hans Enke umulig i et senere Ægteskab kunde være Moder til den 1323 levende Jacob Axlausen. Ordet Broder kunde imidlertid ogsaa have været anvendt i Betydning af Svoger, saa at Jacob Axlausen var gift med en Søster til Hr. Stig Pedersen eller omvendt; men det maa dog straks bemærkes, at da Jacob Axlausens Søn, den bekjendte Roskilde-Biskop Niels Jacobsen senere ved Hr. Stig Pedersens eneste Søns, Hr. Niels Stigsens barnløse Død erhverver Ris Hovedgaard, skete det ved Kjøb og ikke ved Arv.

Hvem Hr. Absalon af Broholms Frue var vides altsaa ikke; men han havde mindst tre Sønner, Veddinges nysnævnte Ejer Jacob Axlausen, Absalon Axlausen, der kun kendes af Navn, og endelig Johannes Axlausen eller Absalonsen, der arvede Broholm.

Af den Omstændighed, at Hr. Absalon Jonsen paa en Tid, da selv Rigets første Mænd kun undtagelsesvis findes skrevet til en Hovedgaard — det vides f. Ex. slet ikke, hvor de her oftere nævnte, overmægtige Stormænd Hr. Laurens Jonsen og Hr. Ludvig Albertsen havde deres Bo — udtrykkelig, om end kun en enkelt Gang, skrives til sin Hovedgaard, ligger det nær at slutte, ikke blot at han fortrinsvis paa denne har havt sin Bolig fremfor paa sine øvrige Besiddelser, men ogsaa, at denne har frembudt særlig gode Vilkaar i Retning af Størrelse,

Bekvemmelighed og navnlig Tryghed, især da Broholms vandomflydte Beliggenhed maa have fristet alt dens første Ejere til her at rejse en fast Borg. Stedfundne Udgravninger pege ogsaa hen paa, at der paa Stedet har staaet mindst to ældre Hovedbygninger før den nuværende.

Da Hr. Absalon Jonsen ikke nævnes efter 1326, er han vistnok død ved denne Tid, men da maa han ogsaa have været en meget gammel Mand, eftersom hans Fader 1259 gjorde Testamente og han selv havde en voksen Søn 1323; ligesom ogsaa dennes Broder, Broholms næste Ejer *Johannes Absalonsen* maa have været en ældre Mand, da han 1345 første Gang findes nævnt. Han har nemlig da alt en voksen Stifsøn eller Svigersøn. Nævnte Aar pantsatte nemlig „Hans Absalon“ til sin „Søn Jenns Gelbether“ sit Gods i Fyen, nemlig Broholm med Mølle, Gitten og Rastrup (i Marslev Sogn)[1]. At Johannes Absalonsen saaledes i alt Fald midlertidig skilte sig ved sit Hjem, lader sig forklare af, at han havde erhvervet Ejendom i en langt bortliggende Del af Riget, og 27. Aug. 1347 er han da ogsaa med to skaanske Stormænd Udsteder af et Thingsvidne af Vemmenhøgs Herredsthing[2]. Ridder blev han kort før 1360, thi da han 24. Maj d. A. hængte sit Sigil under den bekjendte kalundborgske Reces[3], er han den 36. af 42 Riddere. Hans endnu bevarede Sigil viser Skjoldet med den halve Ulv og halve Fugl[4]. Det synes dog, at Hr. Johannes Absalonsen før sin Død har gjenerhvervet sin pantsatte Hovedgaard Broholm, thi 1363 var han atter i Fyen og fik 14. Okt. paa Landsthinget Vidne, at Erik Iversen til ham afstod et aabent Brev, hvorved den forhenværende Drost Hr. Laurens Jonsen til Hr. Iver Nielsen pantsatte Skam Herred for 2718 Mark Denarier Kobbermønt, hvilket Brev Erik Iversen havde arvet efter sin Fader[5], og 3. Dec. 1365 fik han paa Lunde Herredsthing Vidne, at Fru Kathrine Iversdatter, en Søster til Erik Iversen, ligeledes havde tilskjødet ham sin Andel i bemeldte Pant[6]. Det har derfor næppe været Pengetrang, som i sin Tid bevægede Hr. Johannes Absalonsen til at pantsætte Broholm, og han vedblev da ogsaa at indtage en fremragende Stilling blandt sine Samtidige. Som Kong Valdemars Raad deltog han i 1370 i Fredsforhandlingerne i Stralsund imellem Kongen og Hansestæderne og nævnes

her som den 15. af 25 Riddere og Væbnere[1]. 1. Juli 1377 besegler han paa Danehoffet i Nyborg Kong Olufs Haandfæstning som den 39. af 43 Riddere, men da disse ere nævnte landsvis, er hans Plads ikke i Modstrid med hans Alder eller hans Anciennitet som Ridder; de syv fyenske og laalandske Riddere nævnes nemlig sidst, og af dem er han den tredie[2], og da han var en moden Mand 1345, maa han selvfølgelig ogsaa 1377 have været en meget gammel Mand, og hermed rimer det godt, at han sidste Gang nævnes i Live 30. April 1378. Han beseglede da sammen med Niels Friis (i Lundby) og Niels Degn (i Tøjstrup) til Vitterlighed et Pantebrev fra Marsken Hr. Evert Moltke til hans Svend Otte Strangesen (Bild) paa Gods i Øxendrup, Svanninge og Frørup Sogne[3].

Dette sidste Aktstykke peger meget bestemt paa, at Hr. Johannes Absalonsen før sin Død har gjenerhvervet Broholm og paany der har taget Bolig. Det vil erindres, at han 1345 havde pantsat denne Gaard til „sin Søn“ *Jens Gelbether* eller *Genvæder*, som Slægten vist egenlig hed; men hvor længe dennes Pantebesiddelse har varet, og om Jens Genvæder i denne Tid har taget Ophold paa Broholm, er nu lige saa ukjendt som Jens Genvæders Adkomst til at betegnes som Hr. Johannes Absalonsens Søn. Slægten Genvæder førte en Pæl i sit Vaaben ligesom den berømte Brahe-Slægt[4] og var selv en i sin Tid højt anset Slægt. Stamfaderen, der ogsaa hed Jens eller Johannes Genvæder, beklædte i Midten af det 13. Aarhundrede Rigets højeste verdslige Embede som Drost[5]. Han nævnes sammen med Hr. Johannes Absalonsens Farfaders to Brødre Absalon Andersen og Strange Andersen som Vidner i et af Dronning Margrethe Sprænghest 1264 udstedt Brev[6], og han har vel været Farfader eller Farfaders Fader til den yngre Jens Genvæder, hvem Hr. Johannes Absalonsen 1345 betegnede som sin Søn. Da nu denne Jens Genvæders Hustru hed Christine Jensdatter, ligger det nær at formode, at Ordet „Søn“ er brugt for Svigersøn, og at den Arvepart, som det ret strax skal ses, at hun besad i Ris Hovedgaard, var tilfalden hende som Datter af Hr. Johannes Absalonsen, der vel ligesom sin Broder Jakob Absalonsen var „Broder“ til Ris' tidligere Ejer Hr. Stig Pedersen; men denne Formodning maa

dog være urigtig, thi det vil ogsaa strax ses, at Fru Christine ingen Arveret havde til Broholm og altsaa ikke kan have været Datter af Broholms Ejer. Derimod arvede hun den sjællandske Hovedgaard Kragerup og har derfor vistnok været Datter af dennes Ejer Hr. Jens Nielsen (Neb), og trolig har det været paa mødrene Side, at hun var Arvtager efter Hak'erne paa Ris. Men da Jens Genvæder saaledes hverken synes at være virkelig Søn eller Svigersøn af Hr. Johannes Absalonsen og overhovedet ikke staar i noget Arveforhold til denne, hvad Pantsættelsen af Broholm noksom viser, saa lader hans sønlige Forhold til Hr. Johannes sig kun forklare paa een Maade: han maa være Søn af dennes ukjendte Hustru i et tidligere Ægteskab med en omtrent lige saa ukjendt Jep Genvæder, forudsat da, at Sønnen er identisk med den Væbner Johannes Joopson dictus Geænwæther, der gav en Gaard i Esketorp i Rønnebjerg Herred til Lund Domkapitel for sin Aartid (aarlig Sjælemesse)[1].

Fru Christine Jensdatter havde, som alt nævnt, efter Hr. Niels Stigsens Død ved 1375 arvet Halvparten af dennes Hovedgaard Ris i Ods Herred med Bygninger og Abildhave og halve Ris Fang samt Bøndergods i Ods samt Skippinge Herreder; men hele denne hendes Arvepart pantsatte Jens Genvæder for 200 Mark purt Sølv kølnsk Vægt til Hr. Johannes Absalonsens Brodersøn, Bispen i Roskilde Niels Jakobsen (Ulfeld), der ligeledes af Fru Christines Medarving, Ridderen Hr. Ludvig Andersen, fik den anden Halvpart i Pant. Da Jens Genvæder, istedetfor at tilbageløse sin Hustrus Ejendom, tværtimod gav Bispen Ejendomsbrev derpaa, maatte han give hende Vederlag ved at tilskjøde hende sit mødrene Gods i Ods Herred, sit mødrene Gods i Fyen, nemlig en Trediedel af Gaarden „Skymethorp" (vistnok nu Skamdrup), og endvidere Gods i Stigsnæs, Sevedø, Basnæs og Nybølle, som han havde i Pant for 40 Mark Sølv af sin Fader Hr. Johannes Absalonsen, og endvidere Broholm i Fyen, som han havde i Pant af samme sin Fader for 60 Mark Sølv[2]. Kort Tid efter dette Brevs Udstedelse døde Jens Genvæder, og alt før 1381 var Fru Christine gift igen med Væbneren Hartvig Bryske, der med hende fik hendes fædrene Gaard Kragerup, — men ikke Broholm.

Af sit Ægteskab med Jens Genvæder havde Fru Christine Jensdatter havt en Søn, der døde strax efter sin Fader, vistnok som den sidste mandlige Ætling af Slægten Genvæder, samt en Datter Sophie, der blev gift med en fjernere Slægtning af Hr. Johannes Absalonsen, Ridderen Aage Nielsen (Ulfeld) til Alnerup i Skaane. Heller ikke hun synes at have arvet Broholm, hvilket lettest forklares ved, at Hr. Johannes Absalonsen har benyttet Fru Christines kortvarige Enkestand til at tilbageløse Broholm, der, som alt omtalt, 1378 synes igen at have været i hans Besiddelse, og ved Hr. Johannes Absalonsens kort efter paafølgende Død uden Børn er den da tilfaldet hans nærmeste Arvinger, nemlig Børnene af hans Broder Jakob Axelsen af Veddinge; men da alle Efterretninger om Gaardens Skjæbne i de næste 50 Aar mangle, kan denne kun følges ad Gisningens Vej.

Jakob Axelsen havde vistnok fire Sønner: 1. Axel Jakobsen, som nævnes død 1383, 2. Peder Jakobsen, som levede 1350, 3. Niels Jakobsen, den oftere nævnte Biskop i Roskilde, der døde 18 Jan. 1395, og endelig 4. *Anders Jakobsen*, der ejede Kogsbølle, det nuværende Holckenhavn, som han maaske havde tilgiftet sig med sin Hustru Mette Rixdorf, og som siden gjennem 300 Aar tilhørte hans Efterkommere, og sandsynligvis har ogsaa han arvet Broholm. Da han og hans nærmeste Efterkommere imidlertid boede paa og skrev sig til Kogsbølle, er det let forklarligt, at der i deres Tid intet høres om Broholm.

Anders Jakobsen var vist død før 1386, thi dette Aar nævnes hans Søn *Erik Andersen* som Ejer af Kogsbølle[1]. Han døde 1420 og ligger nu med sin fem Aar senere afdøde Hustru Anne Abildgaard begraven i Kværndrup Kirke, men hertil har Rigskansleren Jakob Ulfeld 1616 ladet dem henflytte fra Vindinge Kirke ved Kogsbølle. Erik Andersen efterlod sig to Sønner: Anders Eriksen, som arvede Kogsbølle, og *Niels Eriksen*, som maa antages at have arvet Broholm. Der vides paafaldende lidt om denne sidste Søn, skjønt han den eneste Gang, han med Vished vides omtalt, betegnes som *Hr.* Niels Eriksen, og altsaa maa antages at have været Ridder. Mulig tie Efterretningerne saa ganske om ham, fordi han ikke synes at have skrevet sig til den

af ham beboede Hovedgaard og derfor opsluges af andre samtidige, mere fremtrædende Bærere af Navnet Hr. Niels Eriksen, særlig de to Riddere Niels Eriksen af Slægten Banner og Niels Eriksen af Slægten Gyldenstierne eller Hr. Niels Eriksen (Rotfeld). Kun en eneste Gang er Talen med Vished om ham; Anders Eriksen af Kogsbølle udgav 15. Sept. 1421 et Orfejdebrev til Steen Basse, lovende denne stadig Sone og Fred baade for sig og alle sine Frænder og Venner for al den Sag, der har været imellem Steen og ham til denne Dag, og herfor lovede med Anders Eriksen „Hr. Nyels Ericssen min Broder", Henrik Pedersen af Egsmose, Claus Frændesen af Mesinge og Nis Unkersen[1]. Formodentlig er Hr. Niels Eriksen da ogsaa død i en yngre Alder, thi medens hans nysnævnte Broder paa Kogsbølle først døde 1453, saa havde Broholm alt 1429 faaet en ny Ejer ved Navn Peder Nielsen, der upaatvivlelig var Søn af Hr. Niels Eriksen og heldigvis er lidt mere kjendt end denne.

Denne *Peder Nielsen* nævnes altsaa første Gang 1429, skriver sig da udtrykkelig til Broholm og var alt en Mand, kjendt udenfor Hjemmets snevre Kreds. 6. Juli 1429 var nemlig Peder Nielsen af Broholm Medudsteder af et Vidne af Sjællands Landsthing om, at Hr. Jørgen Rud havde tilskjødet Kong Erik Skjoldenæsholm imod Vedby[2]. Maaske tør man af Peder Nielsens Nærværelse paa Sjællands Landsthing ved denne Lejlighed slutte, at han den Gang endnu har ejet Dele af Ulfeld-Slægtens gamle sjællandske Besiddelser, men det maa dog strax bemærkes, at det var en usædvanlig Forsamling, som hin 6. Juli var tilstede paa Landsthinget, nemlig foruden Landsdommeren, Høvedsmændene paa Stockholm Slot, paa Torup i Jylland og paa Bahus Slot, saa Broholms Ejer og endelig fire erlige og velbyrdige Mænd fra Omegnen af Ringsted; muligt er det da ogsaa, at Peder Nielsen i Egenskab af Hofsinde har været i Sjælland; hans senere virksomme Deltagelse i det offenlige Liv kunde tyde derpaa. 1435 15. Juli er han med 7 Riddere og 25 andre Væbnere Forlover for Kong Erik ved Forliget paa Vordingborg med Hertug Adolf — hans under dette Forlig hængte Sigil med Ulfeld-Vaabnet er endnu bevaret — og 14. Okt. s. A. har han med 7 Riddere og 32 danske og norske Væbnere hængt

sit Segl for Kongens i Stockholm afsluttede Forlig med det svenske Rigsraad[1]; men Aaret efter er han atter hjemme i Fyen og besegler 7. Juni s. A. i Nyborg sammen med sin Farbroder paa Kogsbølle en Fuldmagt fra Væbneren Lave Rudbek til den før nævnte Hr. Steen Basse[2]. To Aar senere er han en af de 11 Riddermændsmænd, som 22. Novbr. paa Fyenbo Landsthing med Hr. Eggert Frille svor, at denne ikke havde talt paa Kongens Værste, da han var i Flensborg at tale med Hertug Adolf[3]. Denne Venskabstjeneste tyder paa et nærmere Forhold imellem den bekjendte Hr. Eggert Frille og Broholms Ejer, og da Hr. Eggert 1439 var en af Hovedmændene for Opstanden imod Kong Erik af Pommern, ligger det nær at formode, at Peder Nielsen ikke har staaet denne Opstand fjernt, selv om hans Navn hverken findes i Opsigelsesdokumentet eller i Tilbudet om den ledige Trone til Christoffer af Bayern. Formodningen i saa Henseende bekræftes ved, at Peder Nielsen kort Tid efter den sidstes Tronbestigelse, formodenlig ved Kroningen i Ribe Nytaarsdag 1443, erholdt Ridderslaget. Han deltog i alt Fald i Kroningsfestlighederne, thi i Januar 1443 skal han, Peder Nielsen af Broholm, Ridder, her fra Ribe have udstedt et ret mærkeligt Brev, hvorved han af fri Villie gav „nærværende Brevviser Peder Nielsen, Biskop Hennikes Broder af Odense“ sit fædrene Vaaben at føre med fornævnte Biskop Hennike og sig, som Frænde bør at føre med anden, og aldrig igjenkaldes eller forvides i nogen Maade af ham eller nogen af hans. Samtidig udstedte Kong Christoffer et aabent Brev, hvorved han for Biskop Hennikes Bøns Skyld gav samme Peder Nielsen og hans Afkom Frihed og Frelse for deres Personer og til Vaaben en halv rød Ørn og en halv rød Ulv i et hvidt Felt og en halv rød Ulv paa Hjelmen — altsaa nøjagtig Ulfeld-Slægtens Vaaben.

Hvem var nu denne mystiske Peder Nielsen, der saaledes blev indlemmet i Ulfeld Slægten? Ja, hans Navne, Ridderen paa Broholm, oplyser, at han var Biskop Hennikes Broder, men hvem var da Biskop Hennike? Han var en Biskop i Odense, hvis høje gejstlige Værdighed da var lige saa ny som Broholms Ejers Ridderslag, af Slægt en Ulfeld, hvis fulde Navn angives at have været Hennike Torkildsen;

men ved disse sidste to Angivelser synes der dog at have været noget galt. Er Biskop Hennike nemlig Broder til den ukjendte Peder Nielsen, maa han jo som denne have heddet Nielsen og ikke Torkildsen, og, da Fornavnet Torkild er ganske ukjendt i Ulfeld-Slægten, ligger det nær at formode, at Tilnavnet Torkildsen ene er bleven klæbet til Biskop Hennike, fordi der 1415 skal have været en Degn i Odense Stift og Præst i Godsted paa Laaland af Navnet Hennichinus Thorkilli[1], hvem man har antaget for at være identisk med den senere Biskop. Derimod bestyrkes ganske vist Angivelsen, at Bispen var en Ulfeld, ikke blot af Hr. Peder Nielsen paa Broholms Udtalelse om, at han giver den ukjendte Peder Nielsen sit fædrene Vaaben med „Bisp Hennike og mig", men ogsaa af Bispens Embedssigil fra Aarene 1450 og 1458, der viser Hellig Knud siddende imellem to Skjolde, af hvilke det ene viser Odense Stiftsmærke, det andet Ulfeld-Vaabnet, men dog er der noget gaadefuldt ved Bispens Herkomst; thi sammenligner man dette Sigil med hans Embedssigil fra hans første Bispetid 1440—41, saa ses ved første Øjekast, at dette sidste slet ikke indeholder noget Slægtsmærke, men af de to Skjolde alene det, der viste Stiftsmærket, og dog fører en nøjere Sammenligning mellem Sigillerne 1440—41 og dem fra 1450—58 til det overraskende Resultat, at det alle disse Aar er eet og det samme Signetstempel, som Bispen har betjent sig af; men at der i dette i Tiden imellem 1441 og 1450 er bleven indsat et Skjold med Ulfeld-Vaabnet, svarende til det oprindelig anbragte Skjold med Stiftsmærket. Hvorledes forklares nu alt dette?

Formodenlig har Hennike Nielsen og den ukjendte Peder Nielsen været Sønner af Hr. Peder Nielsen af Broholms Fader Hr. Niels Eriksen i en illegitim Forbindelse med en ufri Kvinde. Hennike Nielsen indtræder i den gejstlige Stand og har i denne i den Grad Lykken med sig, at han ved 1440 at bestige Fyens Bispestol opnaar at blive sin adelige Halvbroders Ligemand, hvorfor denne nu giver sit Samtykke til, at Brødrene antage hans fædrene Vaaben, Bispen af egen Magtfuldkommenhed, men hans Helbroder i Henhold til et kongeligt Friheds-brev og Halvbroderens skriftlige Samtykke. Bispen, der i 1458 følte

sig gammel og skrøbelig, døde 1460; men om hans nyadlede Helbroders senere Livsskjæbne savnes enhver Efterretning.

Hr. Peder Nielsen paa Broholm havde imidlertid ægtet en velhavende skaansk Enkefrue Johanne Axelsdatter Brahe, Enke efter Laurids Due til Torsø i Vemmenhøgs Herred. Ægteskabet gav naturligvis Anledning til en større Arvetvist, med den barnløse Laurids Dues Udarvinger, men den kjendes kun af et Dokument af 20. Septbr. 1445, hvorved Laurids Dues Søster Fru Mette Jensdatter af Fuglsang, Hr. Lyder Kabels Efterleverske, til sin Søstersøn Hr. Jens Due (Thott) af Krogholm, Hr. Follert Wagnknap (ɔ: van Knop), Riddere, og Knud Truidsen (Has) af Ørtofte, Væbner, afstod al Krav, Gæld og Rettighed, hun havde i Skaane, Bleking og Lister til Hr. Peder Nielsen af Broholm, Ridder, paa hans Hustrus Vegne Fru Johanne, der tilforn havde havt hendes Broder Laurids Due[1]. Med Knud Truidsen paa Ørtofte stod dog Hr. Peder senere paa en ret god Fod; thi 26. Maj 1459 stiftede de begge sammen med deres Svigerinde Fru Margrethe Axelsdatter Brahe i Lyngby og Fru Anne Nielsdatter (Skeel), Oluf Truidsen (Has)'s Efterleverske, Sjælemesser for Vor Frue og St. Nicolai Altre i Lund Domkirke paa Begjæring af Oluf Truidsen og hans Datter Fru Birgitte[2].

1452 var Hr. Peder Nielsen med i den Hær, som Kong Christiern havde samlet i Anledning af Kong Karl Knudsens Plyndringstog i Skaane; men da Kongen var kommen til Halmstad, udgav han her 15. Maj et Benaadningsbrev, der fritog Hr. Peder Nielsen for al personlig Tjeneste, saalænge han lever, dog at han skikkede sine Tjenere og Svende til Rigens Tjeneste tillands og tilvands, naar Behov gjøres[3]. Siden er der da og ret stille om hans Navn; kun var han 12. Marts 1458 en af Dommerne i den store Arvetrætte mellem Hr. Philip Axelsen (Thott) og Hr. Erik Eriksen (Løvenbalk), hvilken sidste havde ægtet Hr. Philips Broder Kjeld Axelsens Enke, Hr. Peder Nielsens Frænke, Fru Mette Laurensdatter (Ulfeld) fra Løjtved.

Hr. Peder Nielsen har vistnok bestandig boet paa Broholm, thi han skrives kun til denne Gaard; men om hans Forhold som Godsejer haves kun et enkelt Vidnesbyrd. Det er et Thingsvidne fra Gudme

Herredsthing af 3. Juni 1462 udstedt af Herredsfogden Claus Jensen, Rigens Marsk Hr. Claus Rønnow, Væbnerne Henrik Rantzow og Lage Urne, Husfogden paa Nyborg Nis Persen og tre Bønder fra Gudme, Svindinge og Kværndrup, lydende, at velbaarne og strenge Ridder Hr. Peder Nielsen i Broholm den Dag var paa Thinge og skød sit Skjæl (bad om Vidnesbyrd om), hvorlunde han havde levet sit Liv med dem, og beretede for dem, hvorledes nogle havde givet ham Ukvemsord og kaldet ham „Stegefisk“. Da opstod den menige Almue og svarede alle med eet „Mundhuff“ dertil, at forskrevne Hr. Peder Nielsen fra det første i hans Oprindelse og saa til han Mand blev og siden alle hans Levedage og end i Dag havde levet sit Liv som en retvis god, christen Dannemand. Dog vilde Hr. Peder ikke lade sig nøje dermed, men begærede et Thingsvidne at svare dertil. Saa opmælede Fogden et uvilligt Stokkenævn (ɔ: et Udvalg af de paa Thinget nærværende til at afsige Dom indenfor Thingets Indhegning, Thingstokkene), fordi „hun“ var stærkere end Thingsvidne, nemlig to Bønder i Hesselager, een i Galdbjerg, to i Gudme, een i Vejstrup, een i Gudbjerg, een i Langebol, een i Vormark, een i Tange og to i Svindinge, hvilke tolv Dannemænd alle med en samdrægtelig Røst vidnede, at ingen Mand kunde tillægge Hr. Peder Nielsen andet Vidnesbyrd end nys var nævnt, og vidnede saa, at hvo hannem af sin Ufornumstighed saadant Øgenavn giver, som forskrevet staaer, det kom saa til, at En, som hed Oncker kom fra Hr. Palle Marsk*) til Hr. Peder Nielsen og laa med hannem i Brødet (ɔ: hørte til en fælles Husstand). Saa var Hr. Peder udgangen med sine Svende at drage Vaad paa Gudme Sø, og den forskrevne Oncker gik med og svøbte sine Hænder i sin Kaabe, og Hr. Peder bad ham at hjælpe at drage de Fisk i Land, som han skulde nu selv æde af. Da gjorde den forskrevne Oncker sig fortrøden og vilde ej gjøre det. Da havde Hr. Peder et [Stykke] Træ i sin Haand og gav den samme Oncker et Slag imellem hans Hærder og bad hannem lægge sin Haand paa med og hjælpe til sit eget Gavn, og skadede det ham aldrig af

*) Hr. Palle bar Tilnavnet Marsk, fordi hans Farfader Hr. Palle Jonsen havde været Rigsmarsk i mange Aar i Kong Valdemar Atterdags Tid, men selv havde han ikke været Marsk. Han ejede Østrupgaard i Salling Herred.

hverken til Liv eller Helbred. Og hvo som disse forskrevne Artikler Hr. Peder Nielsen anderledes tyder eller udlægger, da sker det hannem paa hans Aarsag[1].

Dette gamle Thingsvidne kaster et fornøjeligt Strejflys ind over det ellers ganske skjulte daglige Liv paa Broholm for 450 Aar siden. Hvor lidt ligner denne jævne Ridder, som trods sin høje Byrd selv gaaer at drage Vaad med sine Svende, de baldyrede, fløjls- og harniskklædte Riddere, hvis gyldne Sporer klirre gennem Ingemanns og andre lige saa fortræffelige, historiske Romaner. Den vrangvillige „Oncker“ var vist forresten selv af adelig Byrd, nemlig Sønnesøn af den Vnkarus Jensen af Ørsted i Baag Herred, som levede 1389 og 1397 og i sit Vaaben førte en Hjortevie og en Stjerne[2], og Søn af den ovenfor (Side 10) nævnte Nis Unkersen; men Slægten var nu ved at dale ned i borgerlig Stand og bosatte sig senere i Odense. Hvad selve Øgenavnet Peder Stegefisk angaaer, saa var det ikke Onckers egen Opfindelse. Han har utvivlsomt kjendt den ogsaa i vore Slægtebøger bevarede Tradition om den skaanske Ridder Hr. Peder Ekeside, der, da han afhændede sin fædrene Gaard Vidskøfle, af Kjøberen betingede sig Livsophold paa Gaarden Resten af sin Levetid og navnlig en Ret stegt Fisk daglig, hvilken Betingelse forskaffede ham Tilnavnet Peder Stegefisk. Oncker maa saa meget mere have kjendt denne Historie, som Vidskøfles Kjøber, der skulde levere Fisken, ikke var nogen anden end Hr. Peder Nielsen af Broholms Svigerfader Hr. Axel Brahe.

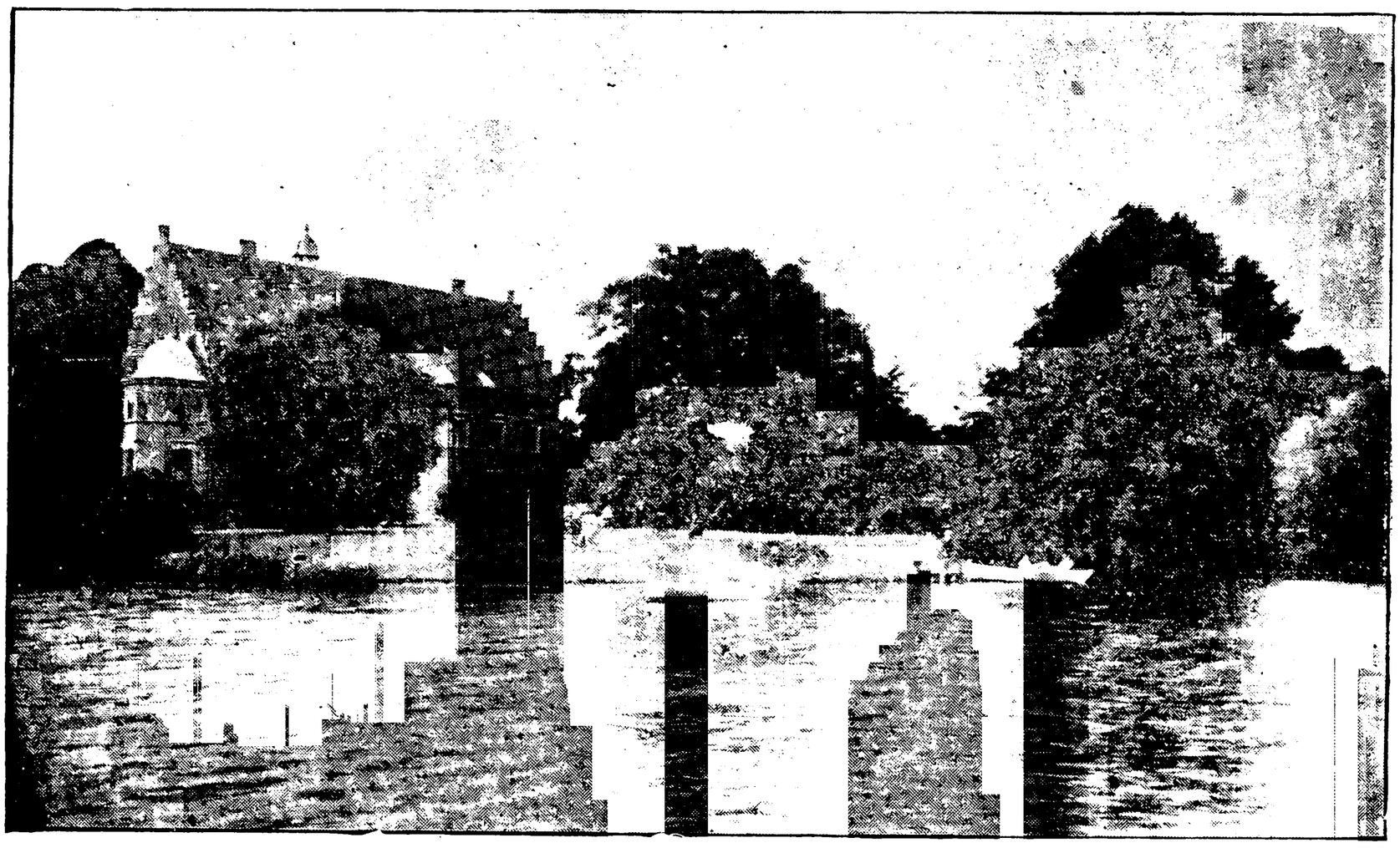
Om det gode Skudsmaal af Gudme Herredsthing har friet Hr. Peder Nielsen fra Stegefisk-Tilnavnet er vel tvivlsomt; men han var nu en gammel Mand, hvem Døden snart vilde udfri fra alle jordiske Drillerier. Endnu St. Birgitte Dag 1465 synes han med det øvrige Rigsraad at have været nærværende paa Segeberg, da Kong Christiern I her sluttede Forlig med den svenske Erkebiskop Jøns Bengtsson[3]; men efter den Tid nævnes han ikke oftere i Live. At han 1461 „oplod og afhændte“ sin Rettighed i en Gaard i Radstrup i Bjerge Herred til Antvorskov Kloster[4] kunde vel ogsaa tyde paa, at han da alt beredte sig paa at sige Verden Farvel. Men har denne Gave været hans eneste Sjælegave, maa han, efter dens Ringhed at dømme, have havt en sjelden

god Samvittighed; Gavens Værd var nemlig saare uvis, idet den indskrænkede sig til en Rettighed, som Hr. Peder havde rejst Dele (ɔ: retslig Krav) paa, men altsaa slet ikke var i Besiddelse af.

Da Hr. Peder Nielsen døde barnløs, tilfaldt Broholm hans Søster Fru *Maren Nielsdatter*, gift med Væbneren *Anders Jepsen* til Langholm, en nu længst forsvunden Hovedgaard i Langaa Sogn. Anders Jepsen førte Slægten Grubendals Vaaben og var Søn af Væbneren Jep Nielsen til Langholm, som 1425 blev dræbt af Gert Bryske. Anders Jepsen stod alt den Gang i Forbindelse med Ulfeld-Slægten; thi allerede i sin Faders levende Live havde han af Erik Andersen (Ulfeld) paa Kogsbølle faaet Brangstrup og Brangstrup Mølle i Pant, men oplod 1425 dette Pant til en velbaaren Mand Anders Jensen. Siden førte Anders Jepsen en for vor Tid sporløs Tilværelse, selv efter at hans Hustru havde arvet Broholm, men denne sidste Herlighed blev da ogsaa kun af kort Varighed, thi Fru Maren fulgte snart sin Broder i Graven, og paa Skiftet efter hende 14. Maj 1473 maatte Anders Jepsen afstaa Broholm til sin Svigersøn Hr. Johan Fikkesen.

Mærkelig nok træder Anders Jepsen, der dog nu maa have været en Mand nær Støvets Aar, efter sin Hustrus Død ud af sin tidligere Ubemærkethed. Han stifter sammen med Hr. Frederik Barsebæk og Claus Krumstrup en Gudstjeneste i Faaborg Kirke, paa hvilken Stiftelse Borgmester, Raad og menige Almue i Faaborg 1477 søgte Bispens Stadfæstelse[1]. Efter sin Hustrus nu ukjendte Moder havde han arvet tre Gaarde paa Langeland i Stoense, Tressebølle og Kjædeby, hvilke Lage Brok havde indløst af Hr. Svend Udsens Gods, men Anders Jepsens Hustrus Moder atter havde faaet i Pant af Høvedsmanden paa Tranekjær Hr. Philip Axelsen (Thott). Hr. Philips Enke, Fru Ermegaard Eggertsdatter Frille, ægtede siden Hr. Bent Bille, hvem Anders Jepsen 10. Marts 1477 paa Tranekjær gav Kvittering for alle Beder (ɔ: Afgifter) af de tre Gaarde, fra den Tid Anders Jepsen ombar dem og de kom i Lage Broks Værge og saa til Dato[2]. Hr. Bent Bille indløste Gaardene 1480 og fik da af Anders Jepsen Kvittering for Pantesummen 1100 Stæder Mark. Sin Bopæl havde Anders Jepsen paa Langholm, som han og hans Forældre (ɔ: Forfædre) 1492 havde ejet

i 200 Aar og mere, men som han nævnte Aar maatte indværge med Lovhævd, da hans Bevisligheder paa den vare brændte[1]. Han levede endnu 1497 og var da trods sin meget høje Alder kommen til en hidtil ukjendt Ære og Værdighed, idet han var bleven Høvedsmand paa Hindsgavl. Som saadan var han Medudsteder af det Vidne, som Kong Hans 20. Maj lod tage af Fynbo Landsthing angaaende de mod Kongen af det svenske Rigsraad[2] fremsatte Beskyldninger; men snart efter er han død, vist nær de hundrede Aar gammel.

BROHOLM 1894, set fra Øst.

II. BROHOLM I DE FIKKESEN'ERS OG VAN MEHLEN'ERS EJE.

Som før nævnt havde Anders Jepsen alt 1473 afstaaet Broholm til sin Svigersøn Hr. *Johan Fikkesen*. Slægten Fikkesen førte i sit Vaaben en Hjortevie og to Bølger og om dette Vaabenmærkes Oprindelse berettes følgende: Hr. Fikke Fikkesen tjente ved Kong Erik af Pommerns Hof og kom med Kongen paa Jagt og skød der en Hjort og

kastede sig paa Hjorten. Men den saarede Hjort gav sig ud i Havet med hannem, til Landet igjen; og Kongen vidste ikke andet, end de begge vare druknede. Der han nu kom til Kongen igjen, da bød denne hannem forandre sit Vaaben, som var en Guldrude i blaat Felt, og i dens Sted føre en halv rød Hjortevie og to blaa Bølger i Skjoldet og en halv hvid Hjortevie oven paa Hjelmen, som er de Fikkesen'ers rette Vaaben. Hvis noget historisk ligger til Grund for dette Sagn, maa Talen være om Hr. Johan Fikkesens Fader, Væbneren Fikke Lauridsen, som boede i Spejlsby paa Møen og er den første, som vides at have ført Vaabnet med Hjortevien og Bølgerne. Han nævnes i Aarene 1420—1435 og var gift med en jydsk Enkefrue Else Lauridsdatter Hvas, som først havde havt et Medlem af Slægten Rud til Ægte, hvad der vel har foranlediget den nys nævnte Tradition om, at Slægten Fikkesens Stamfader oprindelig førte en Rude i sit Vaaben.

Om Johan Fikkesens Ungdom haves ingen Efterretning. Han nævnes første Gang 4. September 1459, da han med Domprovsten i Roskilde, Degnen i Kjøbenhavn, fem Riddere og tre andre Væbnere bivaanede et Retterthing paa Esrom, hvor ogsaa Kongen og Dronningen var nærværende[1]. I hvilken Egenskab han her opholdt sig i Hoffets umiddelbare Nærhed oplyses af et andet Vidne af Kongens Retterthing af 14. Nov. s. A., denne Gang i Graabrødre Klosters Stue i Kjøbenhavn, thi heri kalder Kongen ham vor kjære Husfrues Hofsinde; men endnu mærkeligere er det, at Kongen eller rettere sagt Rigskansleren i Kongens Navn i dette officielle Aktstykke kalder ham „Johan Fycsøn mentaalr"[2]. For anden Gang synes et Øgenavn at spille en Rolle i Broholms Historie; men da det her er anvendt i et offenligt Dokument maa man formode, at det ikke har klinget saa ilde i Johan Fikkesens Øre, som Navnet „Stegefisk" i Hr. Peder Nielsens. Og dog skulde man tro, at det Øgenavn, der tillægges Johan Fikkesen, maa have været langt mere ærefornærmende, thi „Mentaler" maa vel betegne En, som taler ondt om sine Medmennesker. Man fristes da ogsaa til at tro, at Johan Fikkesen, der næppe selv har kunnet læse, ikke har havt nogen Ahnelse om, at Øgenavnet er bleven foreviget i et Vidne af Kongens Retterthing, og dets Anbringelse her maa da opfattes som en

Ondskabsfuldhed — fortjent eller ufortjent — fra Rigskansleren Hr. Jens Torbernsen (Sparre)s Side. Det er da ogsaa baade første og sidste Gang, at Johan Fikkesens Navn findes med dette ildelydende Paahæng. 1463 og 1464 forekommer han som Vidne i et Par i Kjøbenhavn udstedte Adkomstbreve[1] og 1466 var han med Ridderne Torbern Bille og David Arildsen (Qvitzow) samt Forstanderen i St. Clare Kloster i Roskilde Jep Jensen (Barritsen) udmeldt at granske om et af Kongen og Bispen i Roskilde omtvistet Marsvinsfiske paa Halsnæs, som de 22. Marts tildømte Bispen[2]. Næste Gang Johan Fikkesen nævnes, 1473, var han bleven Ridder, og det er derfor ikke usandsynligt, at han er den Hr. Ficke, som Huitfeldt nævner blandt de den 10. Okt. 1471 i det blodige Slag paa Brunkebjerg udenfor Stockholm fangne Danske[3], men i saa Fald maa han senest ved Fredsslutningen den paafølgende Sommer være kommen ud af sit Fængsel. Selve Ridderslaget turde have været Belønningen for lang og god Tjeneste ved Hove, den han sagtens kvitterede, da han indtraadte i Ægteskab med Jomfru Margrethe Andersdatter til Broholm; men Ridderslaget blev ikke det eneste Vidnesbyrd om hans gode Forhold som Dronningens Hofsinde, thi Dronningen satte ham til Høvedsmand over sit Livgedingsslot Haraldsborg ved Roskilde, og her i Roskilde udstedtes saa 14. Maj 1473 et Dokument, hvorved Johan Fikkesen, Ridder, Høvedsmand paa „Harrisborgh“ paa Dronning Dorotheas Vegne, og Anders Jepsen af Langeholm, der af Vaaben er, kjendtes at have siddet over Skifte om det Gods, som dem var tilfaldet efter hæderlig og velbyrdig Kvinde Fru Marine Nielsdatter, hvis Sjæl Gud have, og skulde Hr. Johan Fikkesen paa sin Husfrues Vegne, Fru Margrethe Andersdatter, have Broholm med al sin rette Tilliggelse, som er Ager, Eng, Skov, Mark og Fiskevand, i hvad det som helst er eller nævnes kan, intet undtagen, foruden 3 Ottinge Jord, som paa Gudme Mark ligger, som dem var uskiftet imellem, og dertil Broholms Mølle med sin Tilliggelse, Dam og Damsbund, intet undtaget, item 3 Gaarde i Ore, 1 i Ørebech, 1 i Skemedrop, og 1 Gaardsæde ibidem, item 5 Pund Kornskyld og 6 Skpr. i Thorop paa Halsnæs, item 10 Pund Kornskyld i Wixtorp, 1 Gaard i Tyzelholth, skylder 3 Pd. Korn til aarlig Landgilde, 1 Gaard

i Broholmb Tanghe, giver 1/2 Tønde Smør til Landgilde, item Broholms Tange Mølle, giver 8 Pund Mel til aarlig Landgilde, item en Pantegaard i Osdrop hos Foborgh som giver 2 Pund Korn til aarlig Landgilde, Svinhøghen etc., hvorimod Anders Jepsen skulde have Langholm med al sin Tilliggende, alt deres Gods i Langaa (Langhwæ) med Langholms Mølle, 1 Gaard i Hesselagher, 1 Gaard i Øxendrop, 4 i Gwdme, 1 i Skemedrop, 1 Gaardsæde ibid., 1 Gaard i Kiertinghe, 5 Pd. 6 Skpr. Kornskyld paa Halsnes, 10 Pd. Kornskyld i Wixtorp, item Wixtorps Mølle, som giver 4 Pd. Mel til aarlig Landgilde, 1 Gaard i Tizelholth, giver 2 Pd. Korn, 1 i Broholms Tanghe giver 1/2 Td. Smør, en Pantegaard i Trwndrop, giver 1 1/2 Pd. Korn, 1 Pantegaard i Gwltwedh, som han skulde have i Magelæg og giver 1 Pd. Korn til aarlig Landgilde. Det originale Skiftedokument, der er beseglet af Hr. Tetz (Rosengaard), Erkedegn i Roskilde, Jens Siundesen (Neb), Peder Reberg og Lyder Jensen (Qvitzov), Kanniker smst., Markvard Tegenhus, Forstander i Vor Frue Kloster, Oluf Jepsen, Borgermester, og Per Persen, Byskriver i Roskilde, haves endnu i Rigsarkivet, men Seglene ere borte[1].

Det synes næsten, at Hr. Johan Fikkesen har gjort sin Hustrus Bekjendtskab ved Hove, i Dronningens Jomfrukammer; hun havde i alt Fald hos Kongen en Sum af 100 svare engelske Nobler til Gode, for hvilken Sum hun fik Livsbrev paa ni Gaarde i Kirkeby Sogn i Sunds Herred, 1 Gaard i Ollerup, 1 i Stubberup og Egsmose Gaard i Gudme Herred[2]. Denne sidste Gaard, som nu er udstykket i to Bøndergaarde, laa lidt nordøst for Gudme Kirke, hvor dens Voldsted endnu i Midten af forrige Aarhundrede var synligt med Rester af Grave, Murbrokker og Kalk. Den var nemlig endnu 1477 et adeligt Herresæde, tilhørende Væbneren Hans Madsen (Bjelke), gift med Anne Bild fra Ravnholt; hvorledes den derefter var kommen til Kronen vides ikke.

1481 havde Hr. Johan Fikkesen ombyttet Haraldsborg Lehn med det nu længst forsvundne Slot Ravnsborg paa Laaland og var da 17. Jan. Medudsteder af et Vidne af Laalandsfar Landsthing, i hvilket han urigtig betegnes som Væbner[3], formodenlig et Vidnesbyrd om, at han

først kort forinden var kommen der til Landet. Aaret efter betegnes han i alt Fald rigtig som Ridder og Høvedsmand paa Ravnsborg i et Brev, dateret Arninge, hvorved Væbneren Christoffer Iversen til ham overdrog tre Pantebreve paa Gaarde i Skippinge og Merløse Herreder af de Flemming'ers Gods[1]. Forøvrigt maatte han som Lehnsmand paa Ravnsborg sagsøge sin Standsfælle Jørgen Daa til Sørup for ulovlig Jagt og Fiskeri[2].

22. Sept. 1487 har Hr. Johan Fikkesen som den tolvte af sexten Riddere beseglet Hyldningsakten ved Hertug Christierns Tronfølgervalg i Lund[3]; men vedblivende var Hr. Johan i disse Aar knyttet til Laaland, hvor han nu var Høvedsmand paa Nykjøbing Slot og desuden havde Abildtorp og Vesternæs i Pant.[4] Han har antagelig boet paa Nykjøbing Slot, men tabte derfor ikke sin Hustrus fædrene Gaard af Syne, thi 1488 lod han Gudme Kirkes Indre istandsætte og pryde med de i 1877 paany fremdragne Kalkmalerier, blandt hvilke det omstaaende Billede af en med en stor Bro og tre Taarne prydet Borg, op af hvis Murtinder Borgherren og hans Frue ses rage frem, han iført rød Kaabe med graa Krave og rød Baret, hun i gul Kaabe med hvidt Hovedtøj og Lin, alt under Indskriften: Pax huic domui et omnibus habitantibus in ea (ɔ: Fred være med dette Hus og alle Beboere i det).

1493 førte Hr. Johan Fikkesen sammen med sin Moders Søstersøn Biskop Hartvig Juel en vidtløftig Proces mod Hr. Bent Bille om Nyrup Hovedgaard og Mølle i Faxe Herred. Paa Kongens Retterthing paa Vordingborg 2. Jan. mødte paa hans og Bispens Vegne hans Søn Laurids Fikkesen af Nordrup og i Rette lagde et Pantebrev fra Jens Olsen (Godov) af Hesle til sin Hustru Mette Christiernsdatter paa nævnte sin Hovedgaard Nyrup, Nyrup Fang og Nyrup Mølle for 1000 Mark, som han var hende skyldig, fordi han havde solgt hendes Hovedgaard Krenkerup (nu Hardenberg), samt Sogne- og Thingsvidner, der godtgjorde, at Fru Mette derefter havde samme Gods i sit Værge og døde der, og endelig Kong Erik af Pommerns Lovdagsbrev (ɔ: den kgl. Befaling til en Sagsøgt om at rette for sig inden en vis i Lovdagsbrevet fastsat Frist) om Arv og Skifte mellem Jens Olsen og Fru Mette. Modparten benægtede imidlertid, at Fru Mette nogen Tid havde ejet

Part i Krenkerup og æskede Beviser herpaa af Laurids Fikkesen, thi Krenkerup havde i 2—300 Aar været hos Hr. Eskild Gøyes Forfædre; derimod vilde Hr. Bent Bille nok erkjende, at Jens Olsen og Fru Mette

Hr. JOHAN FIKKESEN og Hustru i Gudme Kirke.

boede paa Nyrup, og at Fru Mette overlevede sin Husbond en føje Tid, og da hun var død, solgte Jens Olsens Arvinger Nyrup til Hr. Oluf Axelsen (Thott) med alt det Gods, Jens Olsen havde i Sjælland,

og Hr. Oluf solgte saa Nyrup, Nyrup Fang og Nyrup Mølle til Hr. Stig Olsen (Krognos), med hvis Datter Hr. Bent Bille fik dette Gods som Arv efter deres Barn, hvad denne beviste ved Skiftebrevet efter Hr. Stig, og han havde nu havt Godset i 27 Aar. Da nu Laurids Fikkesen ikke formaaede at afkræfte Hr. Bent Billes Paastand, at Krenkerup i 2—300 Aar havde tilhørt Hr. Eskild Gøyes Forfædre og at Fru Mette aldrig havde ejet Part i denne Gaard, faldt Dommen, at Jens Olsen havde ej solgt sin Husfrues Gods, hvorfor Nyrup og Nyrup Fang tildømtes Hr. Bent Bille, medens hans Modparter henvistes til at søge Jens Olsens Arvinger[1].

Denne Dom er et mærkeligt Vidnesbyrd om, hvor lidet Datidens Adel kjendte til sin egen nærmeste Fortid. Hvad Laurids Fikkesen ikke i 1493 kunde gjøre Rede for, det ved man nu 400 Aar senere god Besked om, nemlig at Hr. Bent Billes Paastand om Gøye'rnes Besiddelse af Krenkerup aldeles ikke stod i Modstrid med de af Laurids Fikkesen i Rette lagte Bevisligheder, idet Jens Olsens Hustru Fru Mette Christiernsdatter, var Enke efter Hr. Oluf Axelsen (Gøye) til Krenkerup, ikke at forvexle med Hr. Oluf Axelsen (Thott), til hvem Jens Olsens Arvinger solgte Nyrup. Efter denne sin første Husbond havde Fru Mette arvet Krenkerup, som Jens Olsen 1427 solgte til Hr. Oluf Axelsen (Gøye)s Søstersønner Hr. Mathias og Hr. Evert Moltke til Bavelse, af hvem Hr. Olufs Broder Hr. Mogens Axelsen (Gøye) 1427—1430 tilbagekjøbte Krenkerup. Det var til Erstatning for dette Salg 1427, at Jens Olsen havde pantsat Nyrup til sin Hustru for 1000 Mark, og saalænge disse 1000 Mark ikke var betalt, maatte Fru Mettes Arvinger have Panteret i Nyrup. Hr. Bent Billes Paastand, at Krenkerup i 2—300 Aar havde tilhørt Hr. Eskild Gøyes Forfædre, var kun halv Sandhed, idet Hr. Eskilds egen Fader ikke havde arvet Gaarden efter sine Forfædre, men havde tilkjøbt sig den, og Dommens Kjendelse, at Jens Olsen ej havde afhændet sin Hustrus Gods, var saa urigtig som mulig; men paa alt dette har aabenbart hverken Laurids Fikkesen eller hans Fader havt nogensomhelst Rede, og derfor havde de sikkert heller ikke nogen Glæde af Dommens Anvisning paa at søge deres Ret hos Jens Olsens Arvinger. Skade, at Dommen ikke

giver Oplysning om, hvorledes Hr. Johan Fikkesen og Bisp Hartvig Juel vare beslægtede med Fru Mette Christiernsdatter og Arvinger efter hende. Det maa have været gjennem deres respektive Mødre Else og Mette Hvas, der vare Søstre, og da Else Hvas havde en Søn af første Ægteskab ved Navn Christiern Rud, der ligesom Jens Olsen skrev sig til Hessel, har formodenlig Fru Mette Christiernsdatter været en Rud og Søster til Fru Else Hvas' første Ægtefælle Johan Rud; men uforklarligt er det dog, at det er Else Hvas' Søn af 2. Ægteskab, der optræder som Arving efter hendes første Ægtefælles Søster og ikke denne Ægtefælles direkte Afkom, for ikke at tale om Bispen, der vel var Fætter til Hr. Johan Fikkesen, men absolut ikke skulde synes at kunne blive Arving efter Fru Mette. Det 15. Aarhundredes danske Adel havde aabenbart endnu ikke begyndt at forfatte Slægtebøger.

Fikkesen-Slægten ejede nogle Bodesteder paa Falsterbo i Skaane, der havde været saalænge i dens Eje, at de havde faaet Navnet „Fichisholm", men dem overlod Hr. Johan Fikkesen ved Skjøde, dateret Thorvig 8. Sept. 1495, til Hr. Oluf Holgersen (Ulfstand)[1], der vel da alt var eller snart blev hans Svigersøn.

1499 havde Hr. Johan opgivet Nykjøbing Lehn og taget Ophold paa Broholm, men han var nu ogsaa en aldrende Mand, vel de 65—70 Aar; dog vedblev han at være stærkt knyttet til Laaland. Ved Skjøde af 2. Febr. 1499, dateret Broholm, afkjøbte han sin Halvbroders Datter Mette Rud, Christoffer van Hafns Efterleverske, en Del laalandsk Gods, nemlig 1 Gaard i Næsby i Vestenskov Sogn, 4 i Sjunkeby, 1 i Munkeby, en øde Jord i Horslunde, 1 Gaard i Birket og en øde Jord i Skoftemarke, hvilket Skjøde er beseglet af tre Ulfeld'er, nemlig Palle Andersen i Hverringe, Ebbe Andersen i Kogsbølle og Anders Ebbesen i Dalum samt Otte Friis i Hesselager[2]. Endnu havde han ogsaa Forbindelser i sin Slægts Hjemstavn, thi 1501 udstedte han et Vidne om, at han havde været for den udvalgte Konge Hertug Christiern og hjemlet Jens Hemmingsen, Borger i Stege, den Gaard og Grund i Dyffstræde, som denne kjøbte af ham og de nu trættede om, og lovede han at betale hvis Falsmaal (ɔ: Bøde), han maatte blive idømt, fordi

Jens Hemmingsen kjøbte samme Gaard af ham, og at gaae imellem ham og Skaden, saa at Jens holdes uden al Skade, og den, som har noget at tale paa Jens Hemmingsen, skal tiltale Hr. Johan Fikkesen[1]. Dette Vidne er dateret Holmegaard (paa Møen). Men ogsaa i Jylland havde han efter sin jydske Moder arvet Gods, thi 26. Sept. 1501 kvitterede han Hr. Niels Eriksen (Rosenkrantz) for et Pantebrev paa en Gaard i Vrinders i Mols Herred, som han i sin Tid havde pantsat til Hr. Nielses Fader Hr. Erik Ottesen, og nu havde Hr. Niels givet ham Pantebrevet tilbage, endskjønt Pantesummen ikke var betalt[2].

Hr. Johan Fikkesen levede endnu 1502, da han i en Rusttjenesteliste af sine laalandske Pantelehn Vesternæs Birk og Abildtorp taxeredes til at stille fire Karle. Hans Søn Laurids Fikkesen skulde tjene selv tredie af Knubbelykke Birk[3]; men snart efter er han død, thi i en Rusttjenesteliste fra 1505 opføres Fru Margrethe, Hr. Johan „Fixsenssens“ Efterleverske[4]; hun skulde af Abildtorp og St. Jørgens Kloster paa Møen stille 2 Karle. Af en nedenfor nærmere omtalt Opgjørelse fra hendes Svigersøn Hr. Oluf Holgersen ses, at hun som Enke boede paa Abildtorp og døde paa denne nær Nakskov liggende Gaard. Hr. Oluf havde i Næstved kjøbt hende en Tavle til 10 Mark, paa hendes Vegne betalt Lasse Bring 9 Mrk. 4 Sk. den Tid, hun laa syg paa Abildtorp. Endvidere, da hun fik Pantebrev paa St. Jørgens Kloster paa Møen, forstrakte han hende 9 rhinske Gylden, af hvilke de to skulde være Dusør til Kongens Dørsvende, og desuden havde han laant sin Svigermoder 47 Mrk. og 7 rh. Gl. Endelig havde Hr. Oluf dækket sin Svigerfaders Gjæld, nemlig $29^1/_2$ Mrk., som han havde laant af St. Jørgens Kiste paa Møen og 2 Mrk. af St. Annæ Blok sammesteds. Hr. Oluf beregnede, at hans Frues Brodersøn Axel Persen skulde betale to Femtedele af alle disse Poster.

Hr. Johan Fikkesen og Fru Margrethe Andersdatter havde nemlig havt tre Børn, en Datter Anne, gift med Hr. Johans Efterfølger som Høvedsmand paa Nykjøbing Slot Ridderen Oluf Holgersen (Ulfstand) til Ørup, og to Sønner, Laurids Fikkesen, ogsaa kaldet Laurids Johansen, og Peder Fikkesen. Denne sidste døde før sin Fader, nemlig allerede 1488 i Sverig, men skjønt han den Gang endnu maa have været

temmelig ung, var han dog alt gift, med Eline Ulfeld, Datter af Palle Andersen til Hverringe og Fru Regitse Olufsdatter (Godov) til Lundsgaard, og hun havde født ham to Sønner Axel og Peder Persen eller Fikkesen, af hvilke den sidste antagelig er født efter Faderens Død, siden han var opkaldt efter ham. Den unge Enke giftede sig snart igjen, først med Torbern Nielsen (Present) til Vollerup i Sjælland og, efter at Døden ogsaa havde berøvet hende denne Ægtefælle, tredie Gang med Hans van Mehlen, der med hende fik hendes mødrene Gaard Lundsgaard. Paa Skiftet efter Hr. Johan Fikkesen og hans Hustru er da Broholm tilfaldet *Laurids Johansen* og hans umyndige Brodersønner, og Broholm har da vistnok atter en længere Aarrække henstaaet ubeboet, idet Laurids Johansen boede i Sjælland og Fru Eline sagtens havde sine smaa Sønner hos sig først paa Vollerup og siden paa Lundsgaard.

Laurids Johansen boede paa Nordrup i Slagelse Herred, som han før 1493 havde tilgiftet sig med Marine Griis, Datter af Niels Griis til Nordrup og Fru Anne Jepsdatter (Vognsen) af Røghave. Laurids synes ikke at have været en god Husholder. Han pantsatte sin Svigermoders Gods mod hendes Villie, men hun vidste Udvej. Hun overdrog den mægtige Rigsmarsk Hr. Eskild Gøye, der paa en eller anden Maade var hende beslægtet, at dele hende sit Gods tilbage ved Rettergang, og han har sikkert været Mand for at gjøre det, saa at der neppe er bleven Brug for den Forpligtelse, som Hr. Eskild 16. Mai 1498 udstedte paa Gisselfeld, at han vilde betale sin Frænke Fru Anne Griis's det Pund Korn i Røghave efter Landsdommeren i Laaland Mads Lauridsen (Vasspyd) og Laurids Ingversen i Røghaves Kjendelse, saafremt han ikke kunde dele hende det Gods tilbage, som hendes „Svoger“ (ɔ: Svigersøn) Laurids Fikkesen havde fra hende og pantsatte[1]. Som alt bemærket havde han 1502 Knubbelykke Birk og skulde deraf tjene selv tredie[2], og ligeledes havde han efter Forældrene arvet Pantelehnet Abildtorp, men det mistede han 1506, da Pantesummen 250 Mark blev ham betalt af Svogeren Hr. Oluf Holgersen som Embedsmand paa Nykjøbing. Hans Tilstaaelse for Modtagelsen af Pengene er dateret Nykjøbing 29. Okt. 1506[3]. Aaret før, 15. Sept., havde den før-

nævnte Fru Mette Rudsdatter „nu boendes i Maribo“ givet sin kjære „Svoger“ Oluf Holgersen, vor naadige Herres Embedsmand paa Nykjøbing, og sin kjære Farbrodersøn Laurids Fikkesen udi Nordrup nyt Skjøde paa de laalandske Gaarde, som hun allerede forhen havde solgt til Hr. Johan Fikkesen[1].

1511 var Laurids Fikkesen vistnok flyttet til Broholm, thi dette Aar nævnes han blandt den fyenske Adel og taxeredes da til at stille 2 Karle[2]. To Aar efter pantsatte han Nordrup og Nordrup Fang til Antvorskov Kloster[3], fra hvilket Kloster Slægten Griis i fordums Tider havde mageskiftet sig Gaarden til; og Laurids naaede ikke at faae Gaarden tilbageløst. For ham synes det stadig at være gaaet ned ad Bakke. Ved et Skjøde af 17. April 1515, dateret Nykjøbing Slot, afhændede „Lauritz Johansen, som Fikkesen kaldes, paa Broholm af Vaaben“ til sin Svoger Oluf Holgersen 2 Pd. Byg i Holmegaard i Kjeldby Sogn paa Møen med mere Gods, som ham tilfaldt efter hans Fader og Moder, samt al hans Del i det Gods paa Møen, som hans Fader kjøbte af Anders Jepsen i Langholm, og al sit øvrige Arvegods paa Møen, nemlig en Gaard i Spejlsby — sagtens den, som Farfaderen havde beboet —, en øde Gaard sammesteds, en Gaard i Tostenæs, en i Frændsø, to i Hjelm, sin Del i Stege Byskat, endvidere i Laaland en Gaard og et Gaardsæde i Errindlev, en Gaard i Sørup, og en i Korterup, hvilke laalandske Gaarde han havde kjøbt af sin Søn Niels Lauridsen[4]. Foruden denne Søn havde Laurids Johansen en anden Søn Fikke Lauridsen, der boede paa Halskov, medens Niels Lauridsen tilgiftede sig Sandbygaard i Tybjerg Herred med Bodil Olufsdatter Grubbe, om hvem Fru Jytte Gyldenstierne i sin Slægtebog beretter, at hun var sin Faders eneste Barn, og hendes Farbroder lod save det ene Ben af hende, for hun der havde ondt i; derfor laa hun alle sine Dage tilsengs, og hendes Børn bleve opfødte værgeløse, som paakjendte; dog var de af god Slægt. Men ingen af Laurids Fikkesens Sønner eller Børnebørn kom til at eje Broholm, saa ogsaa sin Broderpart i denne Gaard har han maattet skille sig ved og det til sin Broders Enke Fru *Eline Pallesdatter*.

Fru Eline levede da i sit tredie Ægteskab, med Hans van Mehlen,

Søn af en Adelsmand fra Thyringen af samme Navn, der 1477 var kommen til Danmark i Dronning Christines Følge. Selv havde han i 1510 været Hofsinde, og da gik der Ord om, at han stod i Forhold til den bekjendte Fru Anne Meinstrup, saa hun med tre Tylvter Ed maatte fralægge sig denne Beskyldning[1]; senere havde han forskjellige Forlehninger, Kejrup og Ladby i Fyen 1515, St. Jørgens Kloster i Slagelse 1516 og 1517, og 1521 var han Embedsmand paa Nyborg Slot. Sin tydske Herkomst kunde han vel takke for, at han 1523 blev brugt til en diplomatisk Sendelse til Kurfyrsten af Brandenborg. Forøvrigt skreves han til Lundsgaard, som han dels havde faaet med sin Hustru, dels havde afkjøbt hendes Medarvinger og dels 1536 fik i Forlehning af Kronen. Han levede endnu 1539, men skal siden være bleven myrdet af sin egen Tjener. Her er alt et Par Gange citeret en Opgjørelse, som Hr. Oluf Holgersen (Ulfstand) har opsat over sit Mellemværende med Hans van Mehlen, dennes Stifsøn Axel Persen og Fikke og Niels Lauridsen, den sidste i Opgjørelsen kaldt Jes Lauerssen[2]; Fornavnene Niels og Jens forbyttedes ofte i gamle Dage. Den er af særlig Interesse, fordi den giver de eneste Oplysninger, som haves, om Fru Elines første Ægtefælle Per Fikkesen. Den oplyser, at Per Fikkesen, sin Fader uafvidende, havde bortsolgt den Gaard i Dyffstræde i Stege, som Hr. Johan Fikkesen derefter solgte for 115 Mark, men da han paa Grund af Sønnens Salg ikke kunde hjemle den nye Kjøber Gaarden, maatte hans Arvinger holde denne skadesløs. Det synes, som om Per Fikkesen, efter at have havt Bryllup med Eline Pallesdatter, har havt Bolig paa Broholm og i denne Anledning her har foretaget Byggearbejder, thi han laante 2500 Mursten af St. Jørgens Kapel paa Møen, hvilke Hr. Oluf Holgersen senere maatte betale med 30 Mark. En anden Gang maatte Hr. Oluf udlægge 24 Sk. til Fragt for en Karl, som førte Sild fra Falster til Broholm; men samtidig klager han rigtignok over, at han ikke har faaet Vederlag for den Stund, Per Fikkesen sad udi Holmegaard, den før nævnte møenske Gaard, og brugte Mark og Skov, og siden sad Per Fikkesens Hustru saa længe i samme Gaard, at hun blev manet. Da saa Per Fikkesen skulde udrustes for 1488 at følge Kongen paa den for Per saa

skæbnesvangre Sverigsrejse, maatte Hr. Oluf op med nye Forstrækninger. Først maatte han for 100 Mark løse Per Fikkesen selv hjem fra Roskilde, hvor han sad indmanet i Per Sørensens Hus for nævnte Beløb, som Per var Lasse Navl skyldig, og det kostede 3 Mrk. extra, som den Svend tærede paa Reisen, der førte de 100 Mrk. til Roskilde. Saa fik Per med sig en hvid Hest, som Hr. Oluf kjøbte af Oluf Daa paa Ravnstrup for 8 Mrk.; men for en graa Hest, som Hr. Oluf selv havde laant ham og som døde underveis i Bleking, beregnede Hr. Oluf sig en ganske anden Pris, 51 Mrk., idet han paastod, at Jørgen Olsen (Baad) paa Aarsmarke havde budt denne Pris for den. Om et St. Jørgensbillede og et Koralhalsbaand, som Per Fikkesen udtog hos en Læge i Nykjøbing og Hr. Oluf betalte med 5 Mrk., ogsaa skulde med paa Rejsen er maaske usikkert, snarere var det Afskedsgaver til Fru Eline; men et Harnisk, hvorfor Hr. Oluf udlagde 8 Mrk., var utvivlsomt Rejseudstyr. Per Fikkesen fik lige saa krank en Skjæbne som Hr. Olufs graa Hest; ogsaa han døde paa Rejsen; men Liget blev formodentlig ført tilbage til Danmark og maaske bisat i Gudme Kirke, siden Hr. Oluf maatte op med 4 Mrk. til 4 Alen brunt Deventersk (Klæde fra Deventer i Holland), som kom paa Baaren, da Per blev begravet.

Foran er udtalt den Formodning, at Per Fikkesens hjemmeblevne unge Enke først fødte sin yngste, efter Faderen opkaldte Søn efter Pers Død, og denne Formodnings Rigtighed finder Bekræftelse i Hr. Oluf Holgersens Opgjørelse; thi ogsaa ved Fru Elines Kirkegang maatte han gjøre Udlæg. Det hedder derom: „Item den Tid, Per Fikkesens Hustru skulde gaae udi Kirke, sendte jeg hende 3 Pd. Malt, 2 Pd. Mel og 1 Td. Smør, og den Tid gjalt [en] Tønde Smør 12 Mrk., [et] Pund Malt 3 Mrk. og [et] Pund Mel $2^1/_2$ Mrk.; item 16 Sider Flæsk, som jeg sendte Fru Elne samme Tid, hun gik udi Kirke, og hver Side 1 Mrk. Item sammeledes sendte jeg hende 15 Mrk. Vox for 10 Mrk. og 4 Sk.“ Voxet skulde vel være Gave til Kirken i Anledning af Kirkegangen. Men saa havde Hr. Oluf havt andre Udlæg: 16 Mrk., som han tærede „ifjor“ i Fastelavn i Kjøbenhavn, „da jeg førte vore Pantebreve i Rette“ og 31 Mrk., som en fjernere Slægtning af hans

Hustru Henrik Fikkesen havde laant af St. Jørgen i Møen, der aabenbart har været en ren Laanebank for Slægten Fikkesen, og paa den Maade fik Hr. Oluf et samlet Tilgodehavende hos Per Fikkesen og hans Enke paa 400 Mrk. 4 Sk. og 2 Alb. med den noksom omtalte Gaard i Stege, foruden hans Part i Kirkeby Lehn; men det maa straks bemærkes, at hans Optælling er lige saa upaalidelig som andre lignende Regnskabers fra den Tid, da Summerne angaves med Romertal. Forøvrigt kommer Hr. Oluf strax efter i Tanke om, at Fru Eline lod opbygge en Gaard af en øde Skov, som laa til Spejlsby, og at hun, skjønt de Sager, som var dem imellem, var for „vor naadigste Herre“ og blev indsat for Samfrænder, og de begge havde samtykt at lide og nøies paa baade Sider, hvad disse dømte dem imellem, desuagtet havde stævnet ham, hvilket ham mente, at hun gjorde ham dermed Uskjel, efterdi de havde sat Sagerne fra sig, og hun derfor burde have stævnet Samfrænderne og ikke ham. Ved Tanken om denne dobbelte Uret voxer Per Fikkesens Gjæld til 411 Mrk. 7 Sk. 2 Alb. med Gaarden i Stege „og desforuden min Part i Kirkeby Lehn, som intet er regnet.“ Rigtignok havde Hr. Oluf tre Aar igjennem solgt Tørv for 70 Mrk. af en til Holmegaard liggende Mose; men til Gjengjæld havde Fru Eline siddet 9 eller 10 Aar i Holmegaard og brugt samme Mose og Skov og brugt Eg og Bøg, saa Hr. Oluf formente alene af denne Skov at have tilgode 72 Mrk.

Ogsaa med Fru Elines tredie Ægtefælle Hans van Mehlen havde Hr. Oluf Holgersen en Høne at plukke, hvorimod den anden Ægtefælle, Torbern Nielsen, end ikke er nævnt i Opgjørelsen. Hans havde voldelig frataget Hr. Oluf Kirkeby Lehn og sagt ham paa, at han havde ladet hugge 160 Eg og Bøg, „som ikke skal findes i Sandhed“. Endvidere krævedes Hans for noget Gods, som Laurids Fikkesen udsatte for Per Fikkesen til Hr. Predbjørn Podebusk. Item besad Fru Eline Holmegaard med noget dertil liggende Gods efter Per Fikkesens Død, indtil hun blev gift igjen, og Hr. Oluf fik intet Vederlag derfor, og brugte hun Skov og Mark efter sin egen Villie, og det uagtet Hr. Johan Fikkesen paa Møenbo Landsthing havde forbudt hende Brugen deraf, hvad Hr. Oluf vilde bevise med aabne beseglede Breve. Saa

var der Gaarden i Spejlsby, som Fru Eline byggede af den Skov til Holmegaard, og en Bonde paa Møen, som Fru Eline solgte til ham, og de blev forligte om noget Faldsmaal i saa Maade, at Fru Eline skulde beholde det Stykke Leidisk (Klæde fra Leiden), som igjen stod, hvilket Hr. Oluf vilde bevise med Hans Kapelan, Niels Riig, Niels Skriver og flere gode Karle, som hos vare. Item var Hr. Oluf i Næstved Søndag Reminiscere og forbiede der med nogle af sine Samfrænder; men Hans van Mehlen kom ikke, og da fortærede Hr. Oluf 15 Mrk. 5 Sk. Ligeledes laa han i Kjøbenhavn den Herredag over og forbiede Hans van Mehlen efter den Kongens Stævning, som Hans havde sendt ham. Endelig havde Hans van Mehlen beskattet en af Hr. Olufs Bønder 6 Mrk., som denne kjøbte sig kvit for en Oxe og en Kaarde, skjønt vor naadige Herres Brev lød, at Hans van Mehlen eller nogen hans Fogeder eller Lakajer (Lackerer)! ikke skulde tage Penninge af nogen Mand.

Der er endnu bevaret i Rigsarkivet et Brev fra Hans van Mehlen til hans Hustru. Det er skrevet paa Dansk og lyder i moderniseret Gjengivelse saaledes:

Kjære Kone. Maa Du vide, at Silden gjælder fem Mrk. lybsk til Lybæk. Send dem til Lybæk med Borgmesterens Skib af Kjerteminde. De Gedeskind maa Du lade dem hænge i Borgestuen en Nat eller to. Bed Hans Pedersen eller Mads Kammersvend, at han vil gjøre mit bedste og vil gjøre mig de Skind sort, rød og guld. Vi var til Skibs; saa blev ond Bør imod to Dage. Have vi lagt ud igjen. Se vel eller Du skal blive hængt („Sy wel oder du solth ffii stiic hock"). Kommer han til Kiel, saa maa han give mig Bud, saa vil jeg tage Skibet over med, som fører Maltet til Kiel. Lad ham sende mig Brevet til Per Hynczessen i Korsør. Hans van Melen med egen Haand.

Udskriften er naturligvis Tydsk og lyder: Meyne lybe weybe Elney Hans van Mellens po Lonezgardh.

Af hele sit Tilgodehavende hos Per Fikkesens Arvinger beregnede Hr. Oluf Holgersen, at Broholms næste Ejer, Per Fikkesens ældste Søn *Axel Persen* eller *Axel Fikkesen* skulde tilsvare de to Femtedele. Resten vilde han vel have hos Hans van Mehlen paa hans Hustrus

Vegne og hendes anden Søn Per Persen. Hvorledes Gjælden blev afviklet kan ikke oplyses; men 8. Nov. 1519 udstedte Hans van Mehlen med sine to Stifsønner Axel og Per Fikkesen paa Broholm deres Kvittering til Hr. Oluf Holgersen for 333½ Mrk. 4 Sk. som Vederlag for, hvad han paa Fru Elines og Axel Fikkesens Vegne havde oppebaaret af deres Gods paa Møen og Laaland, hvilken Kvittering er beseglet til Vitterlighed af Otte Clausen (Huitfeldt) „af Laaland“ og Mogens Clausen (Rosenkrantz) til Tange[1]; men dermed var selvfølgelig Mellemværendet ikke opgjort; thi 30. Maj 1520 fik Hr. Olufs myndige Foged Vidne, at han paa Møenbo Landsthing paa Hr. Olufs Vegne bød sig til Lod og ret Skifte med Axel Persen i Holmegaards Skov, Mark, Ager og Eng, som ligger til samme Holmegaard i Spejlsby; efter tilforn at have forfulgt samme Ejendom fire Thing paa Vesterherreds Thing[2]. 1524 førtes Krigen særlig om Kirkeby Lehn, som Hr. Oluf dels fordrede Part i paa sin Hustrus Vegne, dels havde indløst fra nogle af hendes Medarvinger, og da Axel Persen, skjønt tre Gange stævnet, ikke mødte, fik Hr. Oluf paa Kongens Retterthing paa Kjøbenhavns Slot tildømt sin Anpart, medens Axel blev idømt Bøde for at have siddet Stævningen overhørig[3]. Men denne Dom uagtet vedblev Axel Fikkesen at bruge Hr. Olufs Del i Kirkeby, som var en Broderlod og en Søsterlod, og det hjalp næppe bedre, at Hr. Oluf 7. Aug. næste Aar fik en ny Dom af Kongens Retterthing og 14. Sept. et kongl. aabent Brev til Fyens Indvaanere, at Axel Persen straks skulde skifte og udlægge Hr. Oluf dennes Hustrus Arvedel i Kirkeby Lehn og dertil Oppebørsel, Kost og Tæring, eftersom han tilforn var paamindet ved Kongens Lovdagsbreve. I den 1530 vedtagne Landehjælps Taxt ansættes i alt Fald Axel Fikkesen som Ihændehaver af Kirkeby Lehn til at erlægge 100 Mrk.[4], men da var rigtignok saavel Hr. Oluf Holgersen som dennes Hustru døde, saa han mulig som Arving efter Søsteren og Svogeren, der ingen Børn efterlod sig, havde hele Lehnet inde.

Ved Adelens Taxering fem Aar tidligere var Axel Fikkesen ansat til at stille to rustede Karle med Glavind. at tjene til Hest i Fyrstendømmerne for at afværge Hans Naades, Rigens og Fyrstendømmernes Skade og Fordærv; krævedes Tjenesten udenfor Rigens Grændser

skulde han ydermere stille en Skytte[1]. Den Gang blev det dog ved Taxeringen, og det samme blev Tilfældet 1528, da han med en Hoben andre Adelsmænd blev tilsagt at møde udi Lante Holsten Marie Magdalene Dag med sine Svende, Folk, Heste, Harnisk og Glavind for at undsætte Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen, som truedes af den fordrevne Kong Christiern[2], thi denne Indkaldelse blev taget tilbage.

I Aaret 1531 nævnes Axel Fikkesen oftere. Med to andre Adelsmænd og to Bønder fik han Befaling at granske et Mageskifte, som Kjeld Hansen til Tidselholt ønskede med Kronens Bønder i Skorp[3]. En Bonde i Slæbæk under Kirkeby Lehn førte for Kongen Klage over, at Axel paalagde større Tynge, end der plejede at ydes af Bondens Gaard. Samtidig fik Lehnsmanden paa Nyborg Slot Hr. Peder Lykke kongl. Befaling til den udvalgte Biskop i Odense og fire fyenske Adelsmænd, at de skulde tage flere gode Mænd til sig og granske, om den Lovhævd, som Axel Fikkesen havde gjort paa en Eng i Gudbjerg Mark, var lovlig gjort, saa at han burde bruge den Eng med Rette[4]. Men uagtet Arven efter hans Søster og Svoger synes hans Formuesforhold at være bleven forringet siden 1525, thi 1531 ansættes han i en Rusttjenesteliste til at skulle møde i egen Person[5], og mindre kunde det ikke godt være, om da ellers Listen er til at lide paa. Kirkeby Lehn mistede han og hans Medarvinger dog først Aaret efter, da Ejler Rønnow 28. Juni 1532 fik Brev at maatte indløse det fra dem[6].

Hvorledes Axel Fikkesen og Broholm kom gjennem Grevefejdens urolige Aar, vides der intet om. Et Sagn vil vide, at kun Broholms brede Grave friede Gaarden fra den Ødelæggelse, som ramte Ørkil, Næsbyhoved, Tidselholt og andre fyenske Borge og Herresæder.

Ved Hyldingen i Hjallese Kirke, da den fyenske Adel sluttede sig til Kong Christian 3., synes Axel Fikkesen ikke at have været tilstede, derimod nævnes han i den store kjøbenhavnske Reces 1536[7] og opføres i den iblandt den fyenske Adel. Saa fulgte Religionsforandringen, men heller ikke vides det, hvorledes Axel og hans Hustru — thi han var vel nu forlængst gift med Anne Markvardsdatter Tidemand fra

Hellerup — kom over Opgivelsen af den Tro, hvori de vare opfødte. Nogen betydelig Mand blev Axel Fikkesen aldrig. 1539 var han nærværende paa Kongens Retterthing i Odense[1], og s. A. taxeredes han ved den til den indenlandske Fejdes Nedlæggelse udskrevne Mønstring sammesteds til 1 Glavind og 1 Skytte[2]. 1541 var han Værge for sin Halvsøster Fru Inger Torbernsdatter (Present) til Vollerup, Erik Daas Efterleverske[3]. Aaret efter blev han sagsøgt paa Kongens Retterthing af Jørgen Skinkel til Lammehave, fordi Axel Fikkesen havde gjort Lovhævd paa en Mølle hos Tange og da havde indværget mere end hans eget var. Axel Fikkesens Fuldmægtig Jens Mikkelsen i Albjerg mødte i Rette med Jørgen Skinkels Skjøde til Axel paa al hans, hans Moders og hans Søskendes Rettighed i nævnte Mølle med Dam og Damsbund højeste Flodemaal samt 14 Aasynsmænds Granskning, at Axel havde udlagt Johan Friis til Hesselager hvis, som laa paa hans Grund af samme Mølle, samt selve Lovhævdsbrevet, dog erkjendende, at Jørgen Skinkel aarlig skulde have et Pd. Mel af samme Mølle. Jørgen Skinkel svarede hertil, at den Tid, han solgte Møllen til Axel Fikkesen, laa Dæmningen ikke paa det Sted, som „han“ nu ligger, thi Axel havde nu 46 Alen Jord til Dæmning, ydermere end han havde tilforn at støve Vand paa, og at Axel nu havde lagt en ny Dæmning, 44 Alen lang, 12 Alen bred, paa sit eget, men Jorden dertil havde han taget paa Jørgen Skinkels Grund, og Møllehuset staaer nu ikke altsammen paa Axel Fikkesens egen Grund, og dog vilde han indværge Møllen med Lovhævd, uden at Jørgen var thingstævnet dertil. Dommen, der faldt 3. Mai, blev da og, at Lovhævden bør være fældet og mägtesløs og Axel og dem, der svore med ham i samme Hævd, nederfældige at være og bøde mod Bonden og Kongen efter Loven[4]. Ogsaa i en Trætte, som Axel en Gang havde med Johan Friis om en pantsat Bondegaard i Ellerup, var han uheldig og tabte Sagen[5].

Axel Fikkesen nævnes atter 1546, da han med sex andre fyenske Adelsmænd fik Befaling at granske, om den bekjendte Mester Hans Gaas' Mølle i Bagergade i Svendborg stod Byen til Trængsel eller ej[6], og i Januar 1550 deltog han i Udstedelsen af den saakaldte Fyens Vedtægt, en af den fyenske Adel sluttet Overenskomst om dens gods-

herrelige Forhold særlig overfor Bonden[1]. Endnu 1556 taxeredes han iblandt Adelen i Nyborg Lehn til at stille een Mand med Hellebard, men Manden udeblev fra Mønstringen, maaske fordi Axel Fikkesen da laa paa sin Sotteseng. I alt Fald var Fru Anne Tidemand Enke 28. Marts 1557 og blev da stævnet til Herredagen i Kjøbenhavn af sin Ægtefælles Halvbroder Palle van Mehlen, hvorom mere nedenfor. Hun forblev vistnok boende paa Broholm i sin Enkestand, thi ved Mønstringen paa Odense Mark 1558 var Fru Anne til Broholm taxeret til 1 Skytte og lod da ogsaa møde ved en Karl bevæbnet med Harnisk, Spids (ɔ: Spyd) og Degen; men da hun indtraadte i nyt Ægteskab med Peder Markvardsen Hundermark til Øxendrup, maatte hun fratræde Broholm til sin første Ægtefælles nærmeste Arving, hans nysnævnte Halvbroder.

Palle van Mehlen var, da han tiltraadte Broholm, alt en ældre Mand, om han end sagtens kun var meget ung, maaske et Barn, da hans Forældre Hans van Mehlen og Fru Eline Pallesdatter 27. Febr. 1515 af Kongen fik Livsbrev for sig og nævnte deres Søn paa Kejrupgaard, 8 Gaarde i Ladby, 1 i Hundslev, 1 i Kjølstrup, 2 i Kjertinge, 1 i Drigstrup samt en øde Jord paa Viby Mark, hvilket Gods de alt havde i Forlehning af Kong Hans[2]; men i den paafølgende bevægede Menneskealder høre vi aldeles intet om ham. Maaske har han opholdt sig i Udlandet og er først kaldet hjem ved Faderens Død. Næste Gang, han nævnes, er i alt Fald 1546, da Adelen skulde forstrække Kongen med Laan, hvis Størrelse laa mellem 20 Dlr. og 1000 Dlr., da blev Palle van Mehlen sat til 50 Dlr.[3] 1549 havde han stævnet Oluf Guldsmed til Kongens Retterthing for 250 Mrk., som hans afg. Fader Hans van Mehlen skulde have tilgode hos Per Jepsen i Slagelse, men Oluf blev dømt kvit for Stævningen, efter at han tre samfælde Dage havde budt sig i Rette, uden at Palle var mødt eller nogen anden, som vilde gange i Rette[4]. Ligesom sin Halvbroder deltog Palle van Mehlen 1550 i Udstedelsen af Fyens Vedtægt og lod møde ved Mønstringerne 1556 og 1558, hvor han stillede 2 Karle med Rustning og Hellebard. Hidtil havde Palle beboet sin mødrene Gaard Lundsgaard, hvortil han 1554 havde hjemført som Brud den 23aarige Anne Lauridsdatter Knob

fra Gyllebo i Skaane, som man fristes til at tro, han havde valgt af heraldiske Hensyn. Van Mehlen'ernes Slægtvaaben indeholdt nemlig en Ulv, hans mødrene, Ulfeld'ernes Vaaben var en halv Ulv, hans Farmoder Margrethe von Loben førte en Ulv, og ogsaa i de Knob'ers Vaaben sprang en Ulv. Men ved Axel Fikkesens Død var Palle van Mehlen nærmeste Arving til Broholm, og strax begyndte en af de Arveprocesser, som var Tidens Særkjende. 30. April 1557 stævnede Palle sin Halvbroders Enke Fru Anne og hendes Lavværge til Retterthinget i Kjøbenhavn for rørligt og urørligt Løsøre, som hun ikke vilde indføre i sin Ægtefælles Bo med Kjønsed (ɔ: Ed aflagt af Vedkommendes Slægtninge) efter Loven[1]. For Palle mødte hans Svoger Folmer Knob, der gjorde Paastand paa, at Fru Anne, da hun nu skulde beholde alt Axel Fikkesens Gods, rørligt og urørligt, hendes Livstid, maatte være pligtig til at antvorde fra sig med sin Kjønsed klart Register paa hvis Jordegods, Guld, Sølv, Pendinge, Bo og Boskab, rørende og urørende, som Axel Fikkesen ved sin Død efterlod sig, og gjøre Palle van Mehlen Forvaring med Brev og Segl, at hun ej skulde sælge, afhænde eller forværre Boet. For Fru Anne mødte hendes Broder Jørgen Tidemand til Hageløs, der fremlagde et Livsbrev, som Axel Fikkesen 1546 havde givet hende, at skulle nyde, bruge og beholde hans Hovedgaard Broholm og Broholms rette Tilliggelse og saa meget Gods, han i Værge havde, med Guld, Sølv, rørende og urørende, hvilket Brev Palle van Mehlen selv havde samtykt, hvorfor Jørgen mente, at Fru Anne ikke var pligtig at gjøre Forvaring eller give Registre, men var dog overbødig at gjøre det, og Dommen, som afsagdes 8. Maj, kjendte da ogsaa Fru Anne pligtig dertil[2].

Ved Fru Anne Tidemands paafølgende andet Giftermaal er antagelig hendes Livsbrev paa Broholm traadt ud af Kraft, og Palle van Mehlen har tiltraadt Besiddelsen. Dog skrives han 1563 til Lundsgaard i en Dom, afsagt 19. Nov. paa Kongens Retterthing i Odense. Han var her sagsøgt af Lage Urnes Arvinger for 30 Mrk. danske Pendinge Hovedstol og hans Anpart af 28 Aars Landgilde af en Gaard i Magleby paa Lavind, som salig Axel Fikkesen havde pantsat til sin Hustrus Fader Markvard Tidemand. Bemeldte Pantebrev var udstedt 1535 og

lød paa 60 Mark dansk mod Pant i Gaarden i Magleby, som Axel selv havde i Pant af Mattis Lund; det blev fremlagt i Retten, men da Axel Fikkesens Segl af Alderdom og Vangjemme var frafaldet og kun laa løst tilstede, vægrede Palle sig ved at betale Broderens Gjæld, skjønt det ved Vidne var bleven godtgjort, at Seglet var ægte og tydelig skjønnedes at være Axel Fikkesens rette Besegling, ligesom forøvrigt Peder Hundermark paa sin Hustrus Vegne var bleven tildømt at betale halv Gjæld med Palle van Mehlen. Denne skød sig ind under, at Seglet ikke fandtes trykt under Gjældsbrevet, at Axel Fikkesen aldrig havde havt den paagjældende Gaard i sin Haand, Hævd eller Værge, og at Markvard Tidemand aldrig havde udæsket den i hans og Axels Levetid, i 24 Aar eller mere, og Dommen gav ham Medhold, „uden Kongen og Danmarks Riges Raad anderledes synes“, efterdi den fyenske Adels Privilegier udtrykkelig siger, at et Sigil skal hænge paa sin Plads, om Brevet skal staae ved Magt, og Axel Fikkesens Haandskrift ikke fandtes under Brevet, ei heller Gjælden var krævet i Axel Fikkesens Levetid[1].

Palle van Mehlen, der ved Mønstringen paa Odense Mark 29. Nov. 1574, var ansat til 2 Heste, døde 6. Dec. 1576, antagelig paa Lundsgaard, siden han blev begravet i Kjerteminde Kirke, og Aaret efter blev hans Enke stævnet til Kongens Retterthing i Odense af Palles Sødskendebarns Søn Ulfeld Christoffersen til Jershave dels for noget Gods, dels for at hans Fader ikke havde faaet Fyldest for sin Broderpart i Lundsgaard og Lindsgaard. Fru Anne Knob undskyldte sig med, at hendes Børns Lavværge, Jørgen Daa til Snedinge, der og var stævnet, var forhindret i Kongens Tjeneste, men kunde ikke bevise denne Paastand. Saa hævdede hun, at den Jord, der nu bruges til Lundsgaard og Lindsgaard, havde været brugt dertil i Hr. Hogenskilds og Fru Sidsel (Skinkel)s Tid, i Ejler Bryskes Tid, i Hr. Claus Eriksen (Bjørn)s Tid, i Palle Andersens Tid, i Hans van Mehlens og Fru Elines Tid og nu senest i Fru Annes Husbonds Tid; men Ulfeld Christoffersen svarede hertil, at disse gode Mænd og Kvinder havde havt samme Jord dels under Lundsgaard, som Fru Anne besidder, dels under Revninge, som han har i Værge, og han fremlagde en Dom af Kongens

Retterthing i Odense 19. Aug. 1527 mellem Hans van Mehlen og Christoffer Pallesen (Ulfeld) om nogen Skov ved Revninge, som Hans havde kjøbt af Niels Steen, nemlig den Del i Lundsgaard og Lindsgaard, som denne havde arvet med sin Hustru Fru Agathe Pallesdatter (Ulfeld), hvorimod Christoffer Pallesen paastod, at det omtvistede Gods hørte til og altid havde været brugt til Revninge, indtil Hr. Hogenskild fik vendt til sig det Gods i Revninge By, og fremlagde gode Mænds Granskning, at Hans van Mehlen ikke havde mere Ret i Revninge Mark uden de Agre, som ligge til Lundsgaard og før laa til Lindsgaard, og Dommen blev, at Godset efter hans Paastand skulde igjen deles saaledes, som det laa, forinden Hr. Hogenskild samlede det. Endelig fremlagde Ulfeld Christoffersen en Dom af 22. Okt. 1555, hvorved Revninge Mark blev tildømt Christoffer Ulfeld til Jershave fra Palle van Mehlen til Lundsgaard. Ved den nu 15. Mai 1577 afsagte Dom blev Dommen af 1527 stadfæstet paany[1].

Forøvrigt nævnes Fru Anne Knob endnu kun et Par Gange i sin kortvarige Enkestand. 10. Jan. 1580 fik hun sammen med andre af den fyenske Adel et Missive om, at Kongen ventede Fremmede til Odense (i Anledning af den forestaaende Lehnshylding), men ikke havde saa mange ferske Søer, at han kunde bespise de Fremmede med fersk Fisk, hvorfor han anmodede Adressaterne om, at hans Fiskere maatte fiske i deres Søer, hvilket Kongen vilde erkjende med al Gunst og ikke regne deres Villighed for en Rettighed[2]. I samme festlige Anledning fik Fru Anne 29. Marts s. A. med den øvrige fyenske Adel Anmodning om, at hendes Bønder maatte hjælpe Kronens Bønder med at føre Fetalie og Havre fra Kjerteminde til Odense og gjøre Ægt til Odensegaard, saalænge Forsamlingen varede[3]; men allerede Aaret efter døde „Palle von Milens“ Frue i Fyen[4], om paa Broholm eller paa Lundsgaard vides ikke, men Begravelsen stod 17. Febr. s. A. i Kjerteminde Kirke, saa hun kom til at hvile ved sin Ægtefælles Side.

Palle van Mehlen og Fru Anne Knob efterlod sig een Søn og fire Døtre, af hvilke een, efter Farmoderen opkaldt Ellen, kom i Dronning Sophies Jomfrukammer, men døde 20. Nov. 1587 paa en Mandag Aften, Klokken var ved 9, hastelig paa Koldinghus paa Jomfrukammeret

i Dronningens Nærværelse[1]. Hendes pludselige Død har maaske givet Anledning til Sagnet om en Jomfru, som døde i en Dands paa Koldinghus[2].

Sønnen *Hans van Mehlen* arvede saavel Broholm som Lundsgaard. Til den første skrives han i Mønstringslister for Gudme Herred 1583 og 1588. 22. Marts 1587 fik han Ordre at møde med fire Heste for sammen med en stor Del andre Adelsmænd at ledsage Kongen til Fyrstendømmerne og Hamborg, men 12. April kom Afbud, der dog 21. Mai efterfulgtes af en ny Ordre om at møde 14. Sept. i Kolding for at følge Kongen til Hamborg. Heller ikke da blev det til Alvor med Rejsen; 20. Juli udgik Brev om, at den var opgiven. For tredie Gang udgik 19. Nov. Missive, at Kongen næste Foraar agtede at holde Landdag i „Rendersborg", hvortil han ventede Fremmede, og skulde Hans og de andre forhen tilsagte møde 18. April, han selvfjerde, i Kolding, men Ordren forandredes 23. Dec. derhen, at de fritoges for at møde med Heste paa Grund af herskende Fodermangel; Kongen vilde selv befordre dem med sine „Kudskvogne"; dog skulde Enhver medbringe et godt langt „Rør", som de kunde vide at forsvare sig med. Ogsaa denne Rejse blev 18. Marts 1588 opgivet, sagtens paa Grund af Kongens Sygdom[3]. Disse idelige Ordrer og Kontraordrer have sikkert voldt ikke ringe Forstyrrelse i det daglige Liv paa Broholm. Desuden blev Hans van Mehlen 16. Juni 1587 forskreven til Antvorskov for at forrette Tjeneste med Hofsinderne ved de skotske Gesandters Ankomst[4], ligesom han 1596 var indbudt til Kroningsfestlighederne[5].

Atter 25. Nov. 1597 blev Hans van Mehlen forskreven at møde hos Kongen, men det var i en mindre glædelig Anledning[6]. Han var nemlig anklaget for at have skudt Dyr paa Hindsholm, og hans Paastand, at han kun havde skudt paa fælles Grund, vilde Kongen ikke tage for gode Vare, men afæskede Lehnsmanden paa Nyborg Laurids Brockenhuus en Erklæring om, hvorvidt saadan Jagt havde været Sæd i hans eller hans Formands Tid[7]. Hvorledes Sagen siden forløb vides ikke.

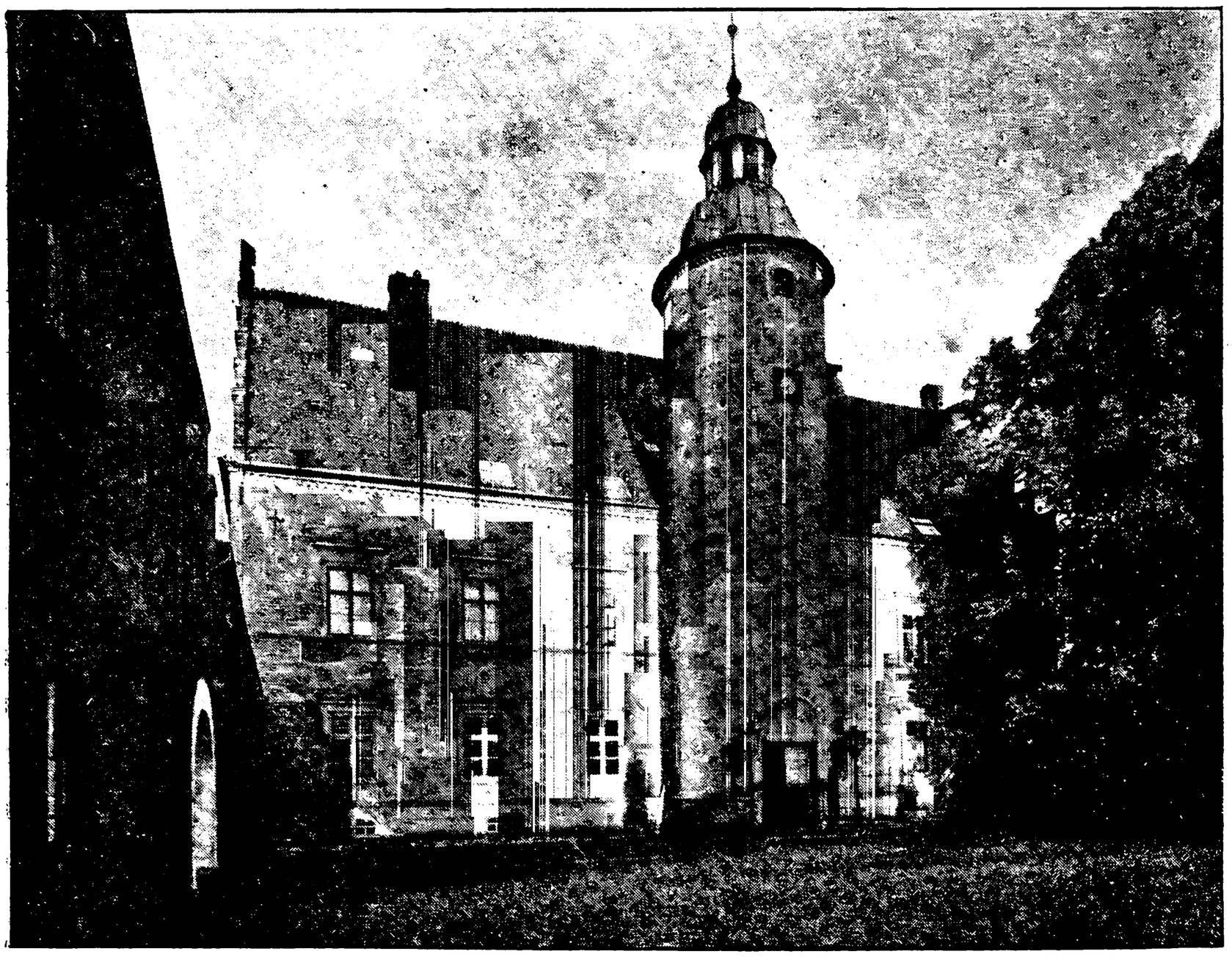
12. Dec. 1602 fik Hans van Mehlen Opsigelse at betale til Kieler Omslag Hellig tre Konger 1604 en Sum af 3000 Dlr., som han havde

laant af Enkedronning Sophie med Eiler Brockenhuus, Eiler Qvitzov og Henning Walkendorf som Kautionister. Denne Opsigelse kom vist Hans van Mehlen saare ubelejligt, fordi han, som nu maa have været en 40—50 Aar gammel, omsider var stærkt betænkt paa at indtræde i Ægtestanden, og 28. Aug. 1603 fejrede han paa Fritsø i Norge sit Bryllup med Jomfru Emerentze Pedersdatter, Datter af Peder Iversen (Baden) til Fritsø og Fru Margrethe Breide. Bruden var et rent Barn i Sammenligning med Brudgommen, thi hun var lige fyldt 16 Aar, født 11. Aug. 1587 paa Fritsø. Hvorledes denne saavel i Henseende til Hjemsted som Alder saa fjerntliggende Forbindelse er bleven indledet vides ikke.

Biskop Jacob Madsen beretter i sin Visitatsbog, at Hans van Mehlen ikke kunde forliges med sit Næstsøskendebarn Ulfeld Christoffersen paa Jershave, og noget er der derom; thi 30. Marts 1605 erholdt Hans Stævning over Ulfeld Christoffersens Svigersøn, Maurids Emmiksen til Jershave, paa hans Hustrus Vegne angaaende den gamle Trætte om Lundsgaard og Lindsgaard[1]. Forøvrigt underskrev og beseglede han 24. Jan. 1608 den fyenske Adels Fuldmagt til den udvalgte Prinds' Hylding[2], ligesom han ved Missive, dat. Skanderborg 6. Okt. 1608, fik Befaling at antage sig Værgemaalet for Fru Lene Gøye, Jacob Hvides Efterleverske, eftersom hendes rette Lavværge ikke var saa nær forhaanden og dertil for anden Ulejlighed forhindret, saa han hendes Værgemaal ikke bekvemmelig kunde forestaae[3]. Endnu ved Mønstringen i Odense 7. April 1609 taxeredes han til to Heste og ejede altsaa mindst 624 Td. Hk.; men allerede 31. August s. A. døde han ved „Seyersleff i Lante Holst", ved Sejerslev i Emmerlev Sogn, nær Tønder. Da hans Ægteskab var barnløst, blev han sidste Mand af Slægten van Mehlen i Danmark.

I Rigsarkivet haves et Brev af 30. Nov. 1645 fra Bernhard Otto van Mülen i Ingelfingen, Henrik van Mülens Søn, til hans Fætter i Danmark Johan Dipholt von Dehn-Rothfelser til Helfenberg med Rokla, hvem han beder hjælpe sig til Arven efter sin Fætter Baltzer (!) Mülen, hvis Enke havde Claus von „Brockenhausen zu Sondergarten" og Døtrene (!) henholdsvis Johan von „Vren og Monss Kossen"[4]; men over

den Arv var sikkert da forlængst disponeret, Lundsgaard fik Søsteren Agathe, gift 1^0 med Markor Rodsteen til Lengsholm, 2^0 med Mogens Kaas; en anden Søster Thale, Johan Urnes til Valsø, blev formodenlig affunden med Strøgods, — to andre Søstre vare døde ugifte forinden Hans van Mehlens Død, — men paa Broholm havde sikkert hans unge Enke Fru Emerentze havt Livsbrev, og hun beholdt Gaarden, selv efter at hun havde indladt sig i nyt Ægteskab.

HOVEDBYGNINGEN PAA BROHOLM, set fra Gaarden.

III. BROHOLM UNDER CLAUS BROCKENHUUS.

Fru Emerentze Pedersdatters andet Ægteskab var paa en Maade lige saa standsmæssigt som hendes første, thi Brudgommen *Claus Brockenhuus* var af god gammel Adel saavel paa fædrene som paa mødrene Side; men

det Hjem, han var udgaaet fra, var i andre Henseender ilde anskrevet. Hans Fader var den for sine gale Streger velkjendte Ejler Brockenhuus til Søndergaarde, der endog beskyldtes for at have voldtaget og dræbt sin egen Søster, og som endte sine Dage i livsvarigt Fængsel paa Dragsholm. Moderen Fru Tale Mouridsdatter Emmiksen til Jerstrup synes ogsaa at have været en Frue af en ikke særlig sædelig Vandel. Dette værdige Ægtepar havde efterladt sig tre Børn, en Datter Maren, der 1594 paa Søndergaarde havde Bryllup med Jørgen von Aschersleben, som med hende fik Jerstrup, en Søn Anders, der faldt i Sverig, altsaa formodenlig i Kalmarkrigen, og endelig Claus Brockenhuus.

Denne synes ved sin Faders Fængsling at have tiltraadt Besiddelsen af sin fædrene Gaard Søndergaarde, men ved sit Ægteskab med Hans van Mehlens da knap 24 Aar gamle Enke blev hans Besiddelser meget forøgede, idet hun foruden Broholm ved sin Faders Død tilbragte ham sine norske fædrene Gaarde, Fritsø, Brunlaug og Skjærsnæs samt Gaasevad i Halland. Selve Brylluppet stod 20. Marts 1611 paa Fritsø, men Hvedebrødsdagenes Lykke blev brat afbrudt efter faa Dages Forløb, idet der 26. Marts udgik Befaling til Claus i Anledning af de truende Krigsudsigter at møde med sin Rusttjeneste og selv i egen Person at ride under Corfitz Ruds fyenske Fane[1]. Hans Deltagelse i Krigen synes dog ikke at have været af lang Varighed, og de krigerske Laurbær, han kan have erhvervet sig, ere i alt Fald for længst visnede. 1. Nov. 1612 fødtes Ægteparrets første Barn, en Søn, opkaldt efter Hans van Mehlen, men som døde et halvt Aar gammel. Ogsaa det næste Barn døde lille; det var ligeledes en Søn, opkaldt efter sin forrykte Farfader og født 17. Okt. 1613 paa Fritsø, hvor altsaa det unge Ægtepar dengang maa have opholdt sig. Ligesaa trist en Skjæbne fik det tredie Barn, men derefter fik Ægteparret en Søn og fire Døtre, der blev voxne. Svigerfaderens Død 1616 kaldte atter Claus Brockenhuus til Norge, hvortil han medtog sin unge Søstersøn Mourids von Aschersleben, der blev hos ham der i Landet et halvt Aars Tid[2]. Her maatte Claus Brockenhuus efter sin Svigerfader Peder Iversen overtage Værgemaalet for sin norske Frænke Jomfru Margrethe Brockenhuus[3]. Da hendes Mormoder var af den gamle norske Gyldenløve-Slægt, maa det have

været som hendes Formynder, at han nogle Aar senere med nogle andre Adelsmænd rejste Arvekrav paa Gyldenløvernes Gods paa Ørkenøerne, i hvilken Anledning de søgte og fik Kongens Forskrift til Kongen af England. Ved Mønstringen 10. Juli 1617 i Odense blev Claus Brockenhuus af sin Svigerfaders og sit eget Arvegods i Danmark taxeret til at stille 3 Heste, hvad der svarede til 936 Td. Hk.

Claus Brockenhuus havde vist da alt opslaaet sin Bolig paa Broholm og skrives oftest til denne Gaard; han søgte nu ogsaa paa forskjellig Vis at forbedre Gaarden. 18. Juni 1619 fik Lehnsmanden paa Nyborg Jacob Ulfeld Befaling at besigtige 10 Gaarde og 4 Gadehuse i Gudme Sogn og By, som Claus Brockenhuus begjærede til Mageskifte af Kronen for Gods andetsteds i Herredet[1]; men Lehnsmanden maa formodenlig have fundet, at Mageskiftet mere var til Claus Brockenhuus' Bedste end til Kronens, og det synes derfor ikke at være kommet istand. Derimod fik Claus, da Kongen 19. Aug. 1620 var i Odense, udvirket en ny Befaling til samme Lehnsmand, at han skulde tilholde Bønderne i Albjerg og Oure at tilskifte Claus Brockenhuus nogle Agre og Enge, som til hans Hovedgaard Broholm skal ligge helt belejligt, dog saaledes, at det bortskiftede ikke i nogen Maade laa Bønderne til Trængsel, og at de bekom fuldt Vederlag, dennem jo saa belejligt, som det de bortskiftede, hvad Lehnsmanden skulde paasee[2].

Hvor ilde et Eftermæle hans Forældre havde efterladt sig, synes Claus Brockenhuus dog selv at have været en anset Mand. Jomfru Anne Pors anmodede 1619 Kansleren om at faa Claus til Værge og 4. Juli 1620 fik han Befaling at antage sig dette Værgemaal[3]; men at han Aaret efter blev beskikket til Værge for den i Ostindien fraværende Otte Urnes Hustru Barbara Breide paa Skifte efter hendes Broder Wolf Breide hidrørte dog nok nærmest fra, at saavel Claus som Fru Emerentze var Fru Barbara nær beslægtet; meget lysten efter at overtage dette Hverv var han ialt Fald ikke; thi han sad den første Befaling, af 27. April, overhørig, saa der under 8. Sept. maatte udfærdiges en ny[4].

Blandt hans Hustrus rige norske Gods var ogsaa Ulleland Gaard, som Claus ved denne Tid mageskiftede bort til Anders Huitfeldt[5], og dermed indledes de talrige Godshandeler, som til liden Baade for

ham selv forskaffede ham det maaske nok noget overdrevne Eftermæle, at ingen Mands Navn er knyttet til saa mange Herregaardes Historie som hans[1]. Vist er det, at hans hidtil meget gode Kaar efter faa Aars Forløb vare i det sørgeligste Forfald, takket være taabelige Forløfter, som i hine Tider førte til saa mangen god Mands Ruin. Hans Svigerfader havde ikke blot efterladt sin Datter en stor Arv i Jordegods, men ogsaa blandt andet en Del Pantefordringer i den rige Fru Lisbet Galdes Bo. Arvingerne efter Fru Lisbet udvirkede 10. April 1621 en Befaling til Claus, at han til Skiftekommissærerne skulde indsende Kopier af sine Pantebreve, med Oplysning om tilbagestaaende Rente, efterdi Arvingerne tvistedes om, hvem der skulde indløse dem; men da Kopierne endnu ikke vare indkomne 11. Aug., udgik ny Befaling til Claus om at sørge for, at de vare i Oslo før 15. Sept.[2] Mærkelig er det, at Claus Brockenhuus ikke var mere ivrig for just da at skaffe sig rede Penge; thi han kunde ikke være uvidende om, at han snart vilde faa Brug for dem. 29. Novbr. 1621 opsagde Kongen ham til Indfrielse til Kieler Omslag 1623 et Forløfte for Fru Sophie Ulfstand paa 3000 Rdl. og et andet selv anden for Truid Bryske paa 12000 Rdl.[3] Endvidere indmanede Kongen ham 16. Febr. 1622 til at holde Indlager i Odense for et Forløfte for Niels Gyldenstierne[4], og ikke nok dermed opsagde Kongen ham endnu 24. Juni en Sum af 2000 Rdl., som han selv anden havde cautioneret for for Palle Rodsteen. Selv holdt Claus Brockenhuus en Standsfælle, den stærkt forgjældede Hans Pogwisch til Damsbo, i et saa bekosteligt Indlager i Kjøbenhavn, at Kongen selv gik i Forbøn for denne og bad Claus samtykke i, at Indlageret fandt Sted hvorsomhelst i Fyen, blot ikke i Kjøbenhavn[5].

Kieler Omslag 1623 forløb, uden at hverken Fru Sophie Ulfstand eller Truid Bryske indfriede deres Gjæld, hvorfor i paafølgende Juni Maaned nye Rykkerbreve udgik til dem og deres Forlovere; endvidere opsagde Kongen 4000 Rdl. hos Frands Kaas og 1000 Rdl. hos Claus' Søstersøn Mourids Aschersleben, Laan, for hvilke ogsaa Claus Brockenhuus heftede[6]. Da samtidig et skarpt Brev udgik til ham fra Kongen med Trudsel om Indmaning til Haderslev, hvis han ikke opfyldte alle sine Forpligtelser til Omslaget 1624, vidste Claus ingen anden Udvej

af sin Nød end paa staaende Fod at søge kongl. Bevilling til at maatte afhænde af sit Jordegods for at kunne tilfredsstille Kongen efter sine Breves Lydelse, hvad han ogsaa erholdt, dog med det Forbehold, at Kjøberne skulde indbetale Pengene direkte til Kongen og ingen anden, ligesom det nys udgangne strenge Brev ikke dermed skulde være kasseret, forinden Kongen var fuldkommen tilfredsstillet[1]. Samtidig laa Claus i Proces med Peder Straale, der for adskillige Forløfter havde pantsat ham sin Hovedgaard Torpegaard[2], som Claus 1627 solgte til Iver Vind. Paa lignende Maade fik han Aaret efter Løgismose, hvis Ejer Poul Skinkel han for Gjæld havde sagsøgt til Æres Fortabelse. Denne Hovedgaard solgte han til Jakob Rosenkrantz, og Vejlegaard, som han ud paa Efteraaret gjorde Indførsel i hos Hans Markdanner, solgte han 5. Jan. 1625 med Mølle og Teglgaard til Fru Ellen Marsvin. Under 24. Juli 1624 gik Befaling til Jørgen Brahe om at bortfæste Haarby og Jordløse Tiender til Claus Brockenhuus; den første havde han endnu 1639, men da i Forbindelse med Tienden af Dreslette Sogn[3]. Ved Adelens Taxering 1625 blev han sat til 1607 Tdr. 3 Skp. 2 Fk. 1 Alb. Hk.[4]; men det ses ikke, hvilke Hovedgaarde heri ere indbefattede. Ved denne Tid ejede han ogsaa Nedergaard paa Langeland, som han for Kredit og Betaling havde overtaget efter afg. Fru Pernille Gyldenstierne, men snart efter solgte til Holsteneren Claus Buchwaldt, en Handel, som efterfulgtes af en langvarig Proces med Claus Buchwaldts Arvinger.

Aar 1626 bragte nye Vanskeligheder. Kongen opsagde ham 23. Febr. et Laan paa 3000 Dlr., at betale til næste Kieler Omslag, og samtidig blev et Laan fra Kongen til Markvard Bille paa 10000 Dlr., for hvilket Claus Brockenhuus selv fjerde var Forlover, opsagt[5]. Han tænkte da ogsaa paa at gjøre Opbud; Kommissærer vare beskikkede og mødte i Odense, men imidlertid var han kommen paa andre Tanker og udeblev med Opbydelsen[6]. Stormen maa paa anden Vis være bleven redet af. Kongen selv gav ham 8. Dec. 1626 Henstand med de til Omslaget opsagte Penge[7]. Derimod opstod en „sælsom Trætte“ af, at han havde erhvervet et Gjældsbrev paa 3420 Rdl. in specie fra Frederik Munk til Claus Buchwaldt og givet dette Brev fra sig til Frederik Munks Fuldmægtig[8]. En mindre tiltalende Proces maatte han samtidig som

Værge for sin Svogers, afg. Jørgen Ascherslebens Børn føre mod sin egen Søster Fru Maren Brockenhuus, fordi hun forholdt sine Børn deres fædrene Arv. Forøvrigt var Claus Brockenhuus dette Aar vist meget optaget af Forholdene paa en af Broholms Nabogaarde, Tidselholt, som den norske Adelsmand Isak Pedersen (Maaneskiold) havde tilgiftet sig med Karen Urne, hvem han til Gjengjæld mishandlede saaledes, at hun flygtede fra ham og søgte og fandt Husly paa Broholm. 23. Marts fik Lehnsmanden paa Odensegaard Ordre at holde Forhør særlig hos Claus Brockenhuus og siden stævne Isak Pedersen til førstkommende Herredag for Vold mod sin Tjenestepige, „paa det at saadanne slemme Voldsomheder maa vorde straffet og Gud den Almægtiges Vrede og Hævn derfra afvendes“[1]. Ogsaa denne Tjenestepige var flygtet til Broholm, hvor Holger Rosenkrantz holdt Forhør over hende, over Fogeden paa Broholm Oluf Christensen og Fru Emerentzes fire Piger Catharine Cortsdatter, Catharine Frederiksdatter, Dorte Rasmusdatter og Margrethe Pedersdatter, men forøvrigt frabad Holger sig i et Brev til Kansleren at have mere med Sagen at gjøre, da den hverken var Gud eller Menigheden tjenlig[2]. Det faldt derefter i Claus Brockenhuus Lod at føre Sagen mod Isak Pedersen, hvad han maa have gjort med blandede Følelser, da den saa meget maatte minde ham om hans egen Faders „Bedrifter“ og desuden fik samme Udfald som for hans Faders Vedkommende, idet ogsaa Isak blev hensat i livsvarigt Fængsel paa Dragsholm.

Ikke mindre brydsomt blev Aar 1627. Fru Dorte, Claus Buchwaldts, havde indmanet ham til Kiel, og han havde svaret med at anklage hende og hendes Børn for at have taget ubillig Rente, hvorfor Christen Holck og fem andre Rigsraader fik Befaling 18. Febr. at stævne Parterne for sig og kjende og dømme dem imellem, hvilken efterfulgtes af en ny Befaling af 21. Marts til disse Kommissærer, der havde stævnet Parterne til at møde 16. April i Kolding, at var nogen af de sex paa Grund af lovligt Forfald hindret i at give Møde, skulde de øvrige afsige Dommen, anseendes derpaa er højligen Magt paaliggendes[3], og selv fik Claus Brockenhuus samme Dag kongelig Tilladelse at maatte forlade sit Indlager for at kunne give Møde efter

Stævningen[1]. Men af den paa Mødet faldne Dom havde han ingen Glæde, thi den tilholdt ham at tilfredsstille Fru Dorte og hendes Børn. 7. Mai fik Markur Bille og Erik Urne Fuldmagt at likvidere mellem Claus Brockenhuus og Detlev Brockdorff til Rosenau, angaaende noget til sidstnævnte udsat Løsøre[2], og selv fik han samme Dag et skarpt Kongebrev, fordi han havde siddet overhørig en til sidste almindelige Herredag i Kolding afsagt Dom, hvorved hans Indførsel i Torpegaard var kjendt magtesløs for Bygningens Vedkommende, der var tildømt Hans Markdanner[3]; men at han ligefuldt regnedes for Besidder af Torpegaard, sees bedst af, at han i de samme Dage blev ansat i Kornskat saa vel af denne Gaard som af Broholm, 3 Td. Rug og 3 Td. Malt af hver Gaard[4]. Mere unaadig var Kongen ham da heller ikke, end at han 4. Aug. lod ham indbyde til Grev Frederik Christians Begravelse i Odense 9. Sept., men som senere blev opsat[5].

De 3000 Dlr., som Claus Brockenhuus var Kongen skyldig, men med hvis Betaling han havde faaet et Aars Udsættelse, til Omslag 1628, blev naturligvis heller ikke erlagt til denne Termin, hvorfor Kongen manede saavel ham som hans Forlovere, Ejler Qvitzov og Søsteren Fru Maren Brockenhuus, til Indlager[6], og samtidig truedes den arme Mand fra anden Side, idet han uden Claus Buchwaldts Arvingers Villie og Vidskab var uddragen af Manelsen i Kiel forrige Aar. De havde saa indmanet ham til Kjøbenhavn, da de andre i hans Forskrivning nævnte Steder var af Fjenden „impadonerede"; men denne sidste Manelse havde han hverken agtet eller efterkommet, hvorfor Arvingerne udvirkede et Missive til ham 12. Januar 1628 om enten at contentere Arvingerne efter den afsagte Dom eller holde Manelse[7]. Saa søgte han Kongen om Udsættelse med Betalingen af de 3000 Dlr. enten et Aar eller i det mindste til St. Hansdag; men Ansøgningen blev 12. Marts afslaaet, da Pengene vare assignerede den for sit Forhold til Fru Kirsten Munk vel bekjendte Rhingreve Otto af Solms for tilgodehavende Hofmarskals- og Obersts Besolding; men Kongen var dog Claus saa gunstig, at denne fik Tilladelse at holde Indlager i Odense istedetfor i Kjøbenhavn[8]; hvad der neppe har befordret Rhingrevens Betaling. Formodentlig var Kongen bleven blød om Hjertet,

ved at Claus Brockenhuus i Kongens eget Kammer havde indbetalt 180 Rdl. som et Aars Rente af Gjælden[1], og snart efter skulde han modtage et meget sigende Bevis paa, at hans trykkede økonomiske Forhold ikke svækkede den Tillid og Anseelse, som han aabenbart ellers har kunnet glæde sig ved, saavel hos Kongen som hos menig Mand. 6. April 1628 fik nemlig Claus Brockenhuus Bestilling at være Landsdommer i Fyen[2] istedetfor Torbern Gabrielsen (Akeleye), der var falden i Unaade paa Grund af sin koldsindige Optræden i den berygtede Lammeheines*) Trolddomssag. Dette ansete Embede, der forudsatte et nøje Kjendskab til Lands Lov og Ret, havde tidligere været beklædt af Claus' Farfaders Broder Jakob Brockenhuus og af dennes Farfader Johan Brockenhuus. Claus lønnedes dels med den til Embedet hørende Forlehning, Øen Lyø m. m., dels med Skinnerup Hovedgaard, som han dog atter mistede fire Aar efter. Disse Lehn overleveredes ham ved Hans Kaas og Mourids von Aschersleben[3], og 16. Aug. viste Kongen ham yderligere den Gunst at fritage hans Lehn fra al Indkvartering og Indkvarteringskontribution, og saa bragte Landsdommerudnævnelsen endda Claus et andet væsentligt Gode, idet Kongen naturligvis nødsagedes til at lade ham løs af Indlageret for de 3000 Dlr. Løsladelsen er dateret Dagen før Landsdommerudnævnelsen, men motiveredes med, at Claus nu havde udgivet et Revers til Kongen at ville betale de 3000 Dlr. med Rente til førstkommende Hellig tre Konger[4]. Torbern Gabrielsen fik Missive at udlevere den nye Landsdommer alle Breve og Mandater, som af Kancelliet udgaaede ere og Landsthinget, Retten og Landet vedkom. Det bedste Bevis paa Kongens Velvillie overfor Claus var dog nok, at Kongen i Afdrag paa sit Tilgodehavende hos denne overtog et Claus tilhørende Skib, som nogle Borgere havde taxeret til 2000 Dlr. Da saa Kongen erfarede, at det ikke var Halvparten værd, indskrænkede han sig til ved et Missive af 26. April at paalægge Henning Walkendorf, Lehnsmand paa Odensegaard, at tilholde disse Borgere selv at beholde Skibet og indbetale

*) En Kvinde fra Holsten, som blev beskyldt for at have villet forgjøre Kongen og dennes Søn den udvalgte Prins paa Anstiftelse af en adelig Frue Anne Lykke. Hun endte efter en langvarig Proces sit Liv paa Skafottet (Jvf. D. Mag. 3. V. 173).

de 2000 Dlr., „efterdi saadant er vores Lands Lov gemäss“, ligesom han skulde tiltale den, som af Claus Brockenhuus' Bo havde udtaget et vist Smykke, da Claus opbød sit Gods[1]. Den Tillid, Claus nød hos sin Samtid, havde sine Ulemper. 7. Mai blev han beskikket til Værge for Jomfru Margrethe Ahlefeldt paa Skiftet efter hendes Forældre[2], 28. Aug. for sin Søster Fru Maren paa hendes Skifte med hendes Børn og for Jomfru Mette Gøye paa Skiftet efter Mogens Gøye[3], og Aaret gik ikke til Ende uden at give ham Bevis paa, at slige Værgemaal havde deres Skyggesider. Han var nemlig kommen i Proces med Eskild Gøye til Tureby dels om Boet efter Wolf Breide, som Eskild beskyldte ham for at have tilegnet sig, videre end hans Instrux og Fuldmagt som Værge for Fru Barbara Breide kunde hjemle ham, dels for Hægtelser og Pengeudlæg, som Eskilds Fader havde været i for Claus, og endelig om Fritsø Hovedgaard, som Eskild havde forpagtet af Claus. Paa Parternes Anmodning fik Markur Bille, Torbern Gabrielsen, Johan Friis og Mourids von Aschersleben Missive 29. Nov. at forhandle og adskille Trætten[4], men deres Kjendelse har neppe været Claus Brockenhuus gunstig, hvad det første Punkt angik, thi 23. April 1629 blev Værgemaalet for Fru Barbara Breide overdraget til Eskild Gøye, „eftersom Claus Brockenhuus ikke havde varetaget Værgemaalet til hendes Bedste“[5]; men Overleveringen havde trods gjentagne Paamindelser endnu ikke fundet Sted 1640[6]. Forøvrigt blev der 24. Mai 1628 afæsket ham en Erklæring om, hvorfor han endnu ikke havde efterkommet den i hans Sag med Claus Buchwaldts Arvinger afsagte Dom og udgangne Befalinger ved enten at contentere Modparten eller holde Manelse[7].

Ogsaa i 1629 havde han flere Processer med Standsfæller, og de medførte nu en kongelig Befaling til Hans Oldeland om at fungere som Landsdommer, da Claus Brockenhuus naturligvis ikke kunde dømme i sine egne Sager[8]. 27. Juni blev han stævnet for Forløfter for Erik Qvitzov.

Atter i Juli 1631 havde Claus meget om Ørerne. 8. Juli fik han kongl. Stadfæstelse paa en Kontrakt, sluttet mellem ham og hans Hustru paa den ene og afg. Claus „von Bugwoltt til Peens“ Arvinger

paa den anden Side om 6000 Rdl. in Specie, som Ægteparret i lang Tid havde været Arvingerne skyldig og nu med Rente, Interesse og Omkostning var voxet til 9375 Rdlr.[1] For at skaffe Penge solgte han to Dage efter 3 Gaarde og 3 Gadehuse i Barsebæk By og Barsebæk Leje i Skaane til Tage Ottesen Thott[2]. Med sin Formand i Landsdommerembedet Torbern Gabrielsen laa han i Proces om Odense Bispegaard, som han 16. Mai 1620 havde kjøbt af Torberns Farbroder Christen Knudsen, hvilken Proces dog 14. Juli blev forligt saaledes, at Claus Brockenhuus inden Jul skulde give Torbern 150 Dlr. Courant for Sagens Indstævning, en Hest med Saddel og Pistoler og 10 Tylter Deler. Ogsaa med den lærde Holger Rosenkrantz laa han i langvarig Trætte om Mageskifte og Udlæg for Gjæld, den Jørgen Brahe og Knud Ulfeld 24. Juli fik Befaling at forhandle og dømme i[3]. De samme to Adelsmænd fik 28. Juli 1630 lignende Befaling i en anden Trætte mellem Claus og Gunde Lange til Søfde om adskillig Handel og Kjøb, hvorom en stor Vidtløftighed sig begav[4]. Den naaede først tre Aar efter til Landsthinget[5]. En Anpart i Bjørnsholm Hovedgaard, som Claus Brockenhuus ved Indførsel for 1300 Dlr. havde erhvervet, mageskiftede han til Jesper Friis for 3 Td. Korn i en Gaard i Brudager og Resten i rede Penge[6]. Fra sin Søstersøn Mourids von Aschersleben havde han erhvervet Klingstrup Hovedgaard, paa hvilken han opførte en ny Borggaard, forinden han 1637 solgte den til Henning Walkendorf. Han var selvfølgelig tilsagt til Enkedronning Sophies Bisættelse i Roskilde 14. Nov. 1631[7].

29. Febr. 1632 fik Claus Brockenhuus Befaling at fratræde Skinnerup Gaard med Tilliggende til Lehnsmanden paa Rugaard Anders Bille[8]. Hvorfor han mistede denne Forlehning kan ikke oplyses. 5. April fik han Missive at overvære Skiftet efter Hans Kaas og deltage i Egeskovs Taxering i Anledning af Skiftet efter Jakob Ulfeld og 10. Juni at skulle være Meddommer i en Værgemaalstrætte imellem Brødrene Knud og Palle Rodsteen[9]. Dette Aar blev Fru Emerentze sagsøgt for Gjæld af Henrik Gyldenstierne til Svanholm, hvorfor Claus Brockenhuus i denne Sag maatte vige Landsdommersædet[10].

15. Juli 1633 fik to gode Mænd Befaling at taxere Torpegaard, for

at Likvidation kunde finde Sted mellem Claus Brockenhuus og Torbern Gabrielsen[1]. Derimod fik Claus selv sex Dage senere Befaling med Knud Ulfeld at skulle taxere den i Rosenborg Slotsgrav druknede Hofmester Frands Rantzaus Hovedgaarde Rantzausholm, Tybring, Rødkilde og Claus' egen gamle fædrene Gaard Søndergaarde, og til den Druknedes Fæstemø, Frøken Anna Cathrines Begravelse paa Frederiksborg fik han 16. Sept. Befaling at skulle give Møde med sin Hustru og hendes Jomfruer[2]. Forhaabenlig har han været mere punktlig i at følge den sidste Befaling end den første, thi Taxationen havde endnu ikke fundet Sted 30. Okt. 1634, saa at en ny Befaling maatte udsendes til de to Taxationsmænd, denne Gang omfattende saavel Boets sjællandske som fyenske Gaarde[3].

Det næste Aars store Begivenhed var den udvalgte Konges Bryllup i Kjøbenhavn, der for det første affødte en Befaling af 3. April til Fru Emerentze at møde sammen med fire andre Adelsfruer 7. Aug. paa Odensegaard med det meste „Tapetzerie", Fløjel og Damask, som de kunde afstedkomme, for at drage Gemakkerne i Anledning af de fyrstelige Personers og Gesandters Komme, som vare undervejs til Bryllupet, til hvilket Claus selv med Hustru 26. Mai fik Tilsigelse at give Møde 12. Aug. i Kjøbenhavn[4]. Bryllupet fandt dog først Sted 5. Okt. Forøvrigt søgte og fik han dette Aar Bevilling at skaffe sig Sikkerhed, forsaavidt Lov og Ret tilstod, i Claus Bille til Rosendals Gods for et Forløfte for dennes Hustru[5].

Strax efter Nytaar 1635 fik Claus Brockenhuus Orlov fra Landsdommeriet for at begive sig paa en Rejse til Norge, dog med Paalæg om med det forderligste at komme tilbage; Gregers Krabbe skulde varetage Bestillingen saalænge[6]. Anledningen til denne Rejse var maaske bl. A. en Proces med Gerlof Nettelhorst om noget Pantegods[7]. Han nævnes derfor heller ikke her i Danmark før i November Maaned, da han midlertidig blev beskikket til Værge for den i Udlandet værende Frands Pogwisch[8].

Da hans Tjener Christoffer Michelsen var rømt med et Gjældsbrev fra Lage Urne paa Sellebjerg til afg. Detlev Brockdorff til Vindeby, som Claus, der havde beseglet som Forlover, paastod at have indløst,

maatte han 10. Marts 1636 udtage Proklama til Alle, der mente sig at have noget til gode i Anledning af dette Brev, at melde sig inden Aar og Dag, og Brevet derefter at være dødt og magtesløst[1]. 9. Juni d. A. fik han Indbydelse til Corfitz Ulfelds og Eleonore Christines Bryllup 9. Okt. i Kjøbenhavn[2]. Sidst paa Aaret laa han i Trætte med Henrik Thott til Boltinggaard, til hvem han havde solgt Rynkebygaard; Henning Walkendorf og Falk Gøye fik Missive 3. Dec. at skulle dømme Parterne imellem[3]. Samtidig var den nu 12 Aar gamle Proces med Claus Buchwaldts Arvinger endnu ikke ført til Ende, ja da en af de til at dømme i Sagen beskikkede Kommissairer Frederik Markdanner afgik ved Døden, trak den paany i Langdrag, og endnu 4. Aug. 1639 udgik Stævning til Claus Brockenhuus og Oberstlieutenant Frederik Buchwaldt til Rostrup at møde for Kommissairerne i Odense den 19. s. M.[4]

1638 agtede Claus Brockenhuus sig atter til Norge, i hvilken Anledning Christen Lange 17. April fik Befaling midlertidig at dømme paa Landsthinget i hans Sted[5]. Rejsen er dog foreløbig ikke blevet til Virkelighed, thi 29. April synes han at have gjort Laurids Pogwisch's Bryllup med sin Svigersøn Christen Langes Søster Kirsten, til hvilket Bryllup Jægermesteren Otte Thermoe noget post festum 17. Mai fik Missive at skulle forskaffe ham 4 Daadyr og 30 Harer af Koldinghus Lehn for Betaling[6]. Dette Aar taxeredes han endnu til 696 Td. Hk., rigtignok en slem Tilbagegang fra de 1607 Td. 1625, men han ejede dog endnu Broholm, Søndergaarde, Ny Lammehave og Andel i Nordskov; Skjærbæk var solgt til Henrik Oldeland, Faldemose til Jørgen Lykke og siden gik det vedblivende ned ad Bakke, saa at Claus ved sin Død 1646 kun ejede Ny Lammehave og sin Anpart i Nordskov. Hans Markdanner fik 2. Jan. 1639 Brev at maatte bekomme de af Claus Brockenhuus hidtil havte Korntiender af Haarby og Dreslette Sogne, naar de blive ledige eller falde, dog med den for Datidens Kancelliforvaltning betegnende Tilføjelse: „saafremt Ingen har ældre Breve derpaa“[7]. Med den forgjældede Niels Gyldenstierne til Nældemoses mange Kreditorer laa Claus Brockenhuus i Proces om Oppebørslen af to Bøndergaarde i Sødinge i Gudme Herred og af Chri-

stoffer Gøye blev han sagsøgt for noget Gods i Norge, han havde solgt til Christoffer; Henning Walkendorf fik 28. Sept. 1639 Befaling at indtage Landsdommersædet i denne Sag[1].

Ved denne Tid mistede Claus Brockenhuus sin Hustru. Skiftet efter Fru Emerentze skulde afholdes sidst paa Aaret, i hvilken Anledning Jørgen Mund 2. Nov. blev beskikket til Værge for Datteren Margrethe og Erik Qvitzov for hendes Søster Emerentze Brockenhuus, Falk Gøye og Henning Pogwisch skulde bivaane Skiftet og dømme mulig opstaaende Uenighed, medens Henrik Lange og Henning Pogwisch skulde bryde og registrere alle paa Broholm eller i Klostret i Svendborg beroende Breve vedkommende Enkemanden, hans Svigersøn Christen Lange og Søn Peder Brockenhuus til Broholm[2]. Da Fru Emerentze efterlod sig en stor Besværing og Gjæld, udtog Claus Brockenhuus 29. Juni 1640 Proklama til alle, der havde noget at fordre efter hende, at møde inden Aar og Dag[3]. Kreditorerne i Boet indlod sig saa i Akkord med Claus, hvorefter Skiftekommissairerne Falk Gøye og Ejler Høg, der var beskikket i Henning Pogwisch's Forfald[4], fik Befaling, at de inden den Tid, Akkorden formeldte, skulde likvidere Boets Kreditorer imellem, saavel dem, der vare forsikrede med Pant som andre[5]. Blandt Claus' egne Kreditorer var Henning Walkendorff, der havde Gods i Pant i Brudager for 4212 Dlr. og nu, 1640, lod dette Gods lovbyde.

Skiftet efter Fru Emerentze var endnu ikke sluttet i Juli 1641[6], da Claus Brockenhuus alt stod i Underhandling om Afhændelsen af den fyenske Hovedgaard, som hun havde bragt ham og hvor de i saa mange Aar havde havt deres Hjem. Falk Gøye og Ejler Høg fik 19. Marts 1642 kongl. Missive, at Otte Skeel til Katholm havde andraget, hvorledes han for nogen Tid siden havde kjøbt Broholm Gaard og Gods af Claus Brockenhuus til Nordskov, og at han ifølge Skjøde og Kontrakt skulde for Kjøbesummen indløse Claus' Gjældsbreve mod saa at faae nøjagtig Kvittering for Kjøbet, hvilket ogsaa var sket paa en ringe Sum nær, som Otte ligeledes havde tilbudt at betale, naar Claus vilde paavise til hvem, men forgjæves havde han anmodet Claus om at modtage de indløste Breve, tværtimod havde Claus ladet en Del af sit Boskab forblive staaende paa Broholm, skjønt han havde

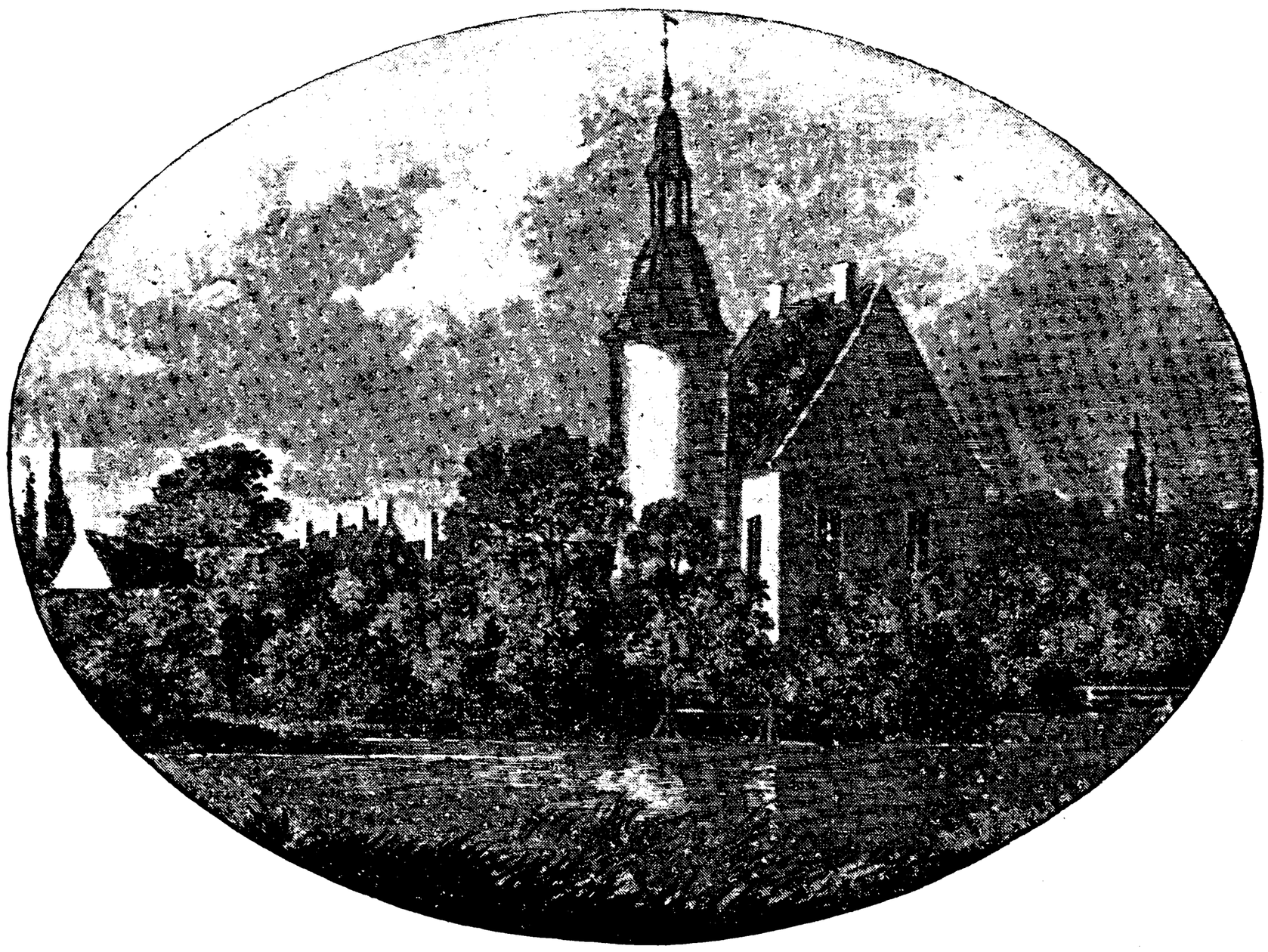
lovet Otte Skeel at ryddeliggjøre Husene; nogle Gange havde Otte forskrevet ham Vogne til at bortføre Godset, uden at det var sket, Otte til Hinder og største Skade, eftersom Husene vare brøstfældige paa Tag og Tjenere (ɔ: Bønder paa Godset) og behøvede at forbedres, „men Godset staaer paa de Steder under Forsegling, som slige Arbejdsmænd ikke uden Mistanke kunde tilstedes at komme, endog ej heller for Forseglingens Skyld kunde ske," derfor skulde Falk Gøye og Ejler Høg stævne Parterne for sig, høre deres Regnskab, modtage de indløste Gjældsbreve og de resterende Penge, og hvis saa Claus ikke lod møde, skulde de aabne Beseglingen og lade Godset henføre til Claus' Gaard i Svendborg, saa at Otte Skeel ikke(!) med slig langsom Uendelighed og Forhindring kunde komme til Ende og blive Gaarden, som han havde kjøbt, mægtig og faae de Huse repareret, som brøstfældige vare[1]. Og saa blev vel Otte Skeel Herre paa Broholm.

Claus Brockenhuus døde kun fire Aar efter, yderligere reduceret i økonomisk Henseende trods al sin udprægede Virksomhedstrang; men skjønt hans Færd, set med Nutidsbriller, just ikke altid synes at have været særlig tillidindgydende, bevarede han saa stor Anseelse i sin Samtids Øjne, at han beklædte Landsdommerembedet til sin Død.

IV. BROHOLM I SKEEL'ERNES EJE.

Broholms nye Ejer blev altsaa et Medlem af Skeel'ernes gamle Slægt, der just paa den Tid stod paa Højden i Retning af Rigdom og Anseelse. *Otte Skeel* selv ejede i Nørrejylland Birkelse, Katholm, Hessel og Odden samt Frøslevgaard paa Mors og endelig Valbygaard i Stevns Herred. Han var Søn af Rigsraad og Rigsadmiral Albret Skeel til Fusinge, Hegnet osv. osv. og Fru Berte Nielsdatter Friis og blev født 29. Nov. 1605 paa Riberhus, som Faderen da havde i Forlehning. Med sine Brødre Christen og Christoffer Skeel blev han 1619 sendt til Universitetet i Tübingen, hvor Christoffer døde 1622. Aaret efter rejste han hjemefter i Følge med den fra Spanien hjemvendende Gesandt Christen Thomesen (Sehested), men blev med ham fangen af

de Spanske og holdt nogle Uger i Fængsel i Linden. Han drog dog siden atter udenlands og studerede bl. a. i Leyden og Padua. Efter at være kommen hjem, tjente han 1627—29 som Hofjunker, siges ogsaa at have været Korporal i Drabantgarden, blev 1632 Lieutenant ved det jydske Kompagni af Adelens Rostjeneste, blev 1634 Ridder

BROHOLM i 1833.

og 1636 Ritmester. 29. Jan. 1632 havde han i Viborg Bryllup med Rigsmarsken Jørgen Lunges Datter Ide, der var født paa Ørum Slot 1. Sept. 1612. 1640 tog han, rimeligvis paa Grund af svækket Helbred, sin Afsked som Ritmester og bosatte sig paa Katholm, og Aaret efter kjøbte han saa Broholm af Claus Brockenhuus. Strax efter Overtagelsen har han sikkert paabegyndt større Byggearbejder for at raade Bod paa Gaardens store Bygfældighed. Efter hans snart paafølgende Død blev disse Arbejder fortsat af Enken og formodenlig afsluttede

1652, da dette Aarstal og de Skeel'ers og Lunge'rs Vaaben fordum stod over Ladegaardsporten.

Alt i nogle Aar havde Otte Skeel lidt af et svageligt Helbred, men endnu 1643 var han dog saa rask, at han ved den store Mønstring ved Kolding i Mai Maaned var tilsagt at give Møde ved Ritmester Mogens Arenfeldts Kompagni for at opvarte Kongens egen Person[1], ligesom han 25. Oktober 1643 fik Befaling at deltage i en Registrering paa Vosnæsgaard efter Begjæring af Jørgen Munk til Harridskjær; ja, da de Svenske ved Juletid faldt ind i Jylland, gav han Møde, ledsaget af nogle Ryttere, i Lejren ved Snoghøj. Sygdom tvang ham dog til snart efter at tage over til Fyen for i nogle Dage at holde Sengen paa Broholm. Saasnart det var ham muligt, gav han atter Møde i Lejren, men erfarede her, at hans Ryttere imidlertid vare blevne slagne for Fjenderne, og da der saa intet var for ham der at gjøre, rejste han til sin Svoger Hr. Just Høgs Gaard Gjorslev efter sin derværende Hustru og deres Børn; men da Fru Ide redede til Barsel, lod han sig af sin Svigerinde Fru Anne Lunge overtale til at forblive paa Gjorslev, skjønt han selv hele Tiden følte sig syg. Dog kunde han gjøre Smaarejser, blandt andet til sin Moder paa Vallø og sin Søster Fru Margrethe paa Gaunø; men her blev han 7. Maj saa syg af Brystkrampe, at han skyndsomst maatte rejse tilbage til Gjorslev, hvor han blev tilset af Dr. Foss, som hans Svigermoder havde medbragt fra Kjøbenhavn. Men der var intet at udrette og 26. Maj udaandede Otte Skeel, ladende det Skudsmaal efter sig, at han havde været en sagtmodig, men velbegavet og mod de Fattige gavmild Herre af saa blidt et Væsen, at det vandt ham alle Hjerter. Desuden var han velskabt og hurtig i sin Færd. At dette hans Ligprædikens Skudsmaal ikke ganske stemmer med det Eftermæle, den stedlige Menigmands-Tradition giver Otte Skeel og for den Sags Skyld ogsaa hans Enke (jvf. Rasmus Hansen: Gamle Minder, Odense 1882) kan ikke forundre. Han blev begravet 17. Juli næstefter i Helliggejstes Kirke i Kjøbenhavn. Paa Fusingø har været et originalt Maleri af ham.

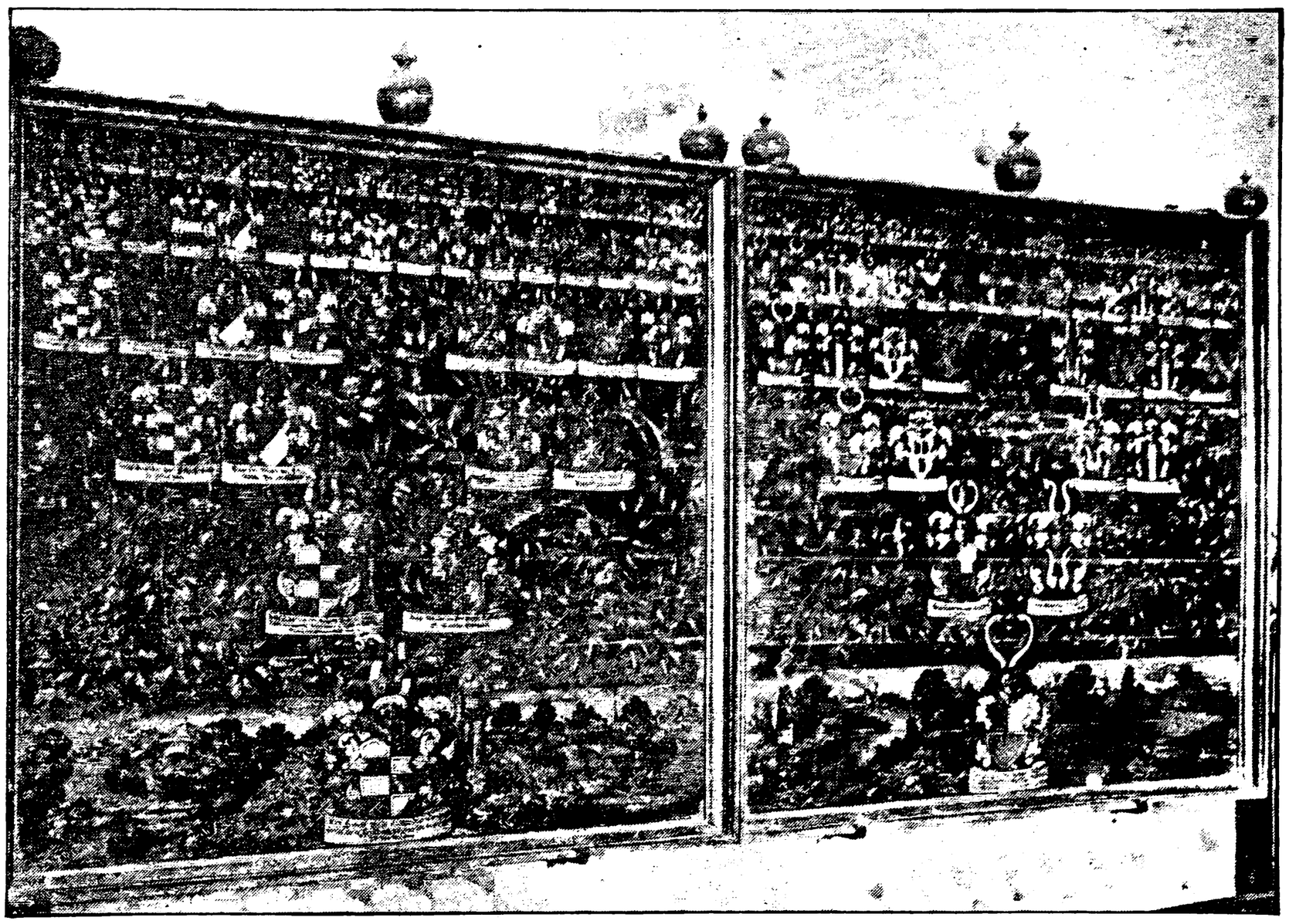
Enken Fru Ide Lunge stiftede 16. Jan. 1646 i Henhold til sin Ægtefælles sidste Villie aarlige Gaver i Korn til de Fattige og Husarme paa

deres Godser Katholm, Hessel, Fusingø og Broholm*). Fru Ide deltog i Oprettelsen af de endnu bestaaende Skeel'ske Legater 12. Juni 1647. Aaret efter fik hun ligesom en Del andre Enkefruer 2. Okt. Tilsigelse at møde med sine Jomfruer i Kjøbenhavn 17. Nov. for Dagen efter at „beglejte" og følge den hensovede Kong Christian IV til hans Nedersættelsessted[1]. Hendes forholdsvis gode Kaar tillod hende 1. Febr. 1652 at erhverve det lille jydske Herresæde Stenshede ved Forstrækninger til Ejeren Vogn Vognsen, og 20. Juni 1653 tilbød hun ved sin Svoger, den bekjendte Rigsraad Christen Skeel, at yde 150 Tdr. Rug og 150 Tdr. Byg til Hjælp og Undsætning til Fædrelandets Konservation og Frelse[2]; men Krigsaarene 1657—60 blev selvfølgelig en svær Hjemsøgelse for hende som for alle hendes Standsfæller og det hele Land. I Rigsarkivet haves endnu en Kong Carl Gustavs Ordre af 12. Febr. 1658 til hans Overkommissarius Alert Sütmann at assignere Major Christer Carlsson „das Otto Skeels wittib zuständige in Fühnen belegene gut Brohollm zu einem quartier."[3] Ordren er vel opsnappet af de Danske, saa at den svenske Major mulig slet ikke kom til Broholm. Fru Ide Lunge døde 30. Okt. 1671 paa Valbygaard i Sjælland og blev begravet i Aarhus Domkirke[4]. Her hviler ogsaa hendes 6. Juni 1641 paa Katholm fødte Søn Ove Skeel, der paa Gravstenen skrives til Broholm. Han døde alt 6. Marts 1659, ogsaa paa Valbygaard; men Gaardens egenlige Ejer var Fru Ides ældste Søn

Jørgen Skeel, som var født 4. April 1634 paa Katholm. I sit ellevte Aar blev han sammen med sine Brødre Albert og Otte sat i Huset hos Rektor Jacob Knudsen i Aarhus, fra hvem han 1650 kom til Sorø Akademi. 1654 rejste Brødrene udenlands, studerede Aaret efter i Tübingen, hvor Jørgen Skeel holdt en offenlig Oration om de Mangler, der plejer at klæbe ved Statsforfatninger, hvilken Oration blev befordret i Trykken og tilegnet Kong Frederik III. Senere studerede Brødrene i Heidelberg og opholdt sig flere Maaneder i Lyon, Saumur, Paris, rejste saa gjennem Schweiz til Italien; her opholdt de sig særlig i Rom og Venedig, hvorfra de ved Efterretningen om Svenskernes pludselige

*) For Broholms Vedkommende bestod Gaven i 5 Tdr. Rug og 5 Tdr. Byg aarlig, men den er nu ikke bleven udredet i Mands Minde.

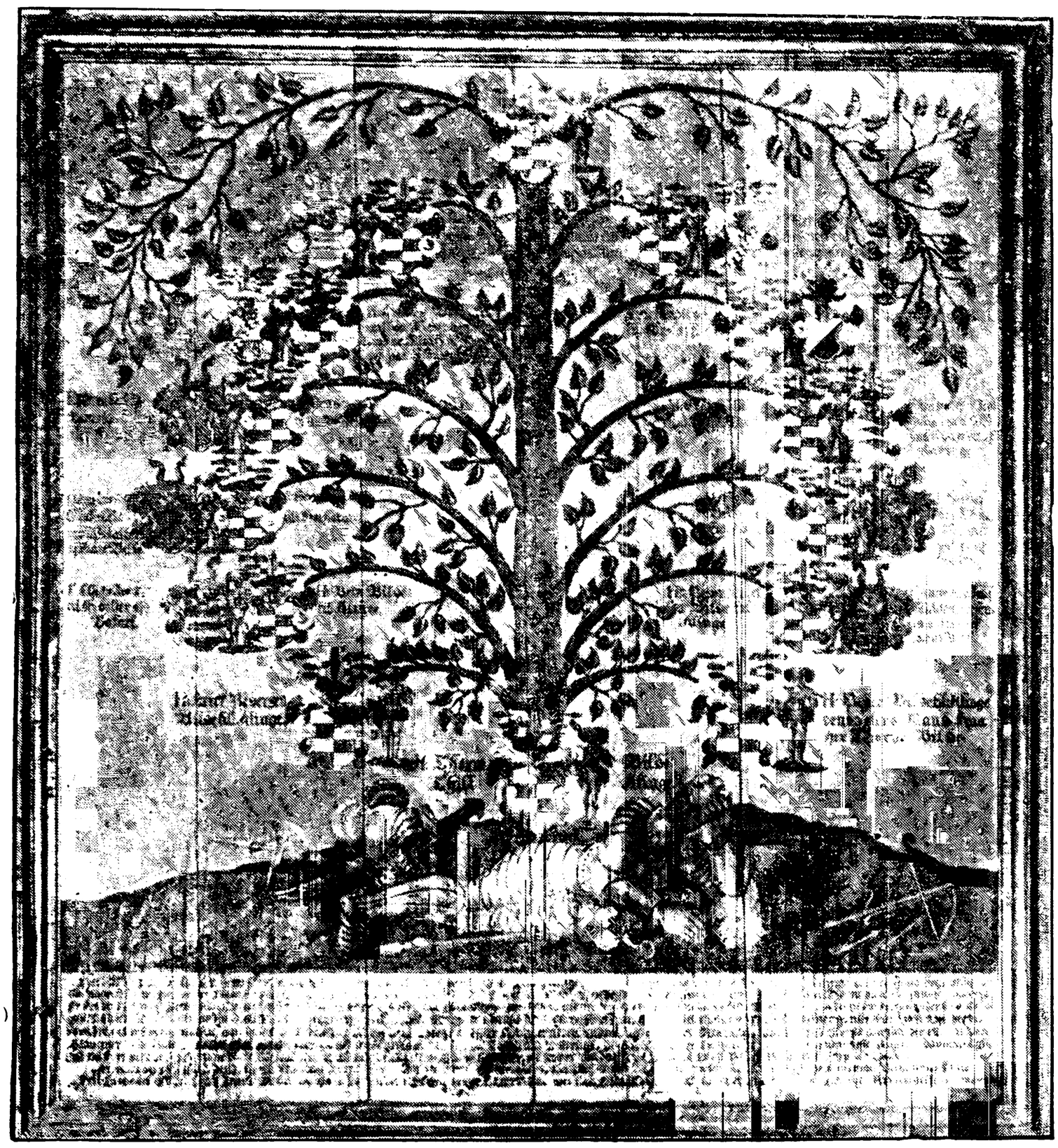
Indfald 1658 skyndsomst begav sig hjem[1]. Jørgen Skeel drog til Jylland, men opholdt sig 1660—61 i Kjøbenhavn, hvor hans Navn findes saavel under Adelens Betænkning af 19. Sept. 1660, Haandfæstningens Kassation 16. Okt. og selve Souverainitetsakten 10. Jan. 1661[2]. 4. Maj 1662 holdt han i Odense Bryllup med Elisabeth Bille til Vindumovergaard, født 12. Novbr. 1639 paa Arnsborg paa Øsel, Datter af den ulykkelige Rigs-

ELISABETH BILLES OG JØRGEN SKEELS AHNETAVLER I GUDME KIRKE.

marsk Hr. Anders Bille til Damsbo og Fru Sophie Rosenkrantz, og s. D. udgav han sit endnu i Rigsarkivet bevarede Morgengavebrev til sin Brud, underskrevet og beseglet af ham selv, hans Moder, Fru Ide Lunge, Otte Skeels til Katholm, hans Brødre Albert Skeel til Katholm, og Otte Skeel til Valbygaard samt Jens Juel, Kancelliraad og Resident ved det svenske Hof[3]. Da han i dette Brev skrives til Broholm, har han rimeligvis alt, da han blev myndig, arvet denne Gaard, og efter sin Hustrus Moster Fru Christence Rosenkrantz arvede han 1679 Arre-

skov. Begge Gaardene vare haardt medtagne efter Krigen, men ved fornuftig Husholdning og god Bestyrelse fik Jørgen Skeel dem atter paa Fode. Efter en anden Moster af sin Hustru Fru Helvig Rosenkrantz, Borkvar Ruds, havde han 1672 arvet en Andel i Utterslev-

DE BILLE'RS STAMTRÆ I GUDME KIRKE.

gaard, men den solgte han Aaret efter til Helmuth Otto von Winterfeldt. 17. Sept. 1673 blev han Kancelliraad og 16. Jan. 1686 Etatsraad. Om hans Omsorg for sine Godser vidner, at han 1675 gav en Prædikestol til Gudme Kirke, prydet med hans og hans Hustrus Vaaben, der ogsaa

findes paa en Messing-Lysekrone, som de 1682 gav til samme Kirke. Dog maatte han i Maj 1691 søge om Eftergivelse af en lumpen Restance paa $82^1/_2$ Rdl. af det 1678 udskrevne Krigsstyr 365 Rdl. „i Henseende til hans Gods' store Forarmelse, som fast Alle og Enhver i Landet hos ham boende vitterligt maa være", saa og de mange Børn, som Gud i Himlen havde velsignet ham med, og af hvilke fem da vare i Hans Majestæts Tjeneste[1].

I November 1696 rejste Etatsraad Jørgen Skeel med sin Hustru til Birkelse for at besøge sin dødssyge Broder Otte Skeel, der udaandede 25. s. M., og her blev Jørgen selv syg og døde Juleaften. Liget blev ført tilbage til Fyen for 26. Febr. 1697 at hensættes i en muret Begravelse under Koret i Gudme Kirke. Jørgen Skeel havde været Patron for de Skeel'ske Legater.

Fru Elisabeth Bille, der levede Enke til 7. April 1714, hviler ved sin Ægtefælles Side i Gudme Kirke, hvor ogsaa de her gjengivne Ahnetavler, indeholdende hans og hans Frues 32 Ahner, findes.

Af Ægteparrets mange Børn døde en Søn Otte Skeel alt 1690, 27 Aar gammel, som Ritmester ved Oberst Prehns Regiment; en anden, Christoffer Skeel, arvede Birkelse efter den nysnævnte Farbroder, men det blev en stakket Glæde, da ogsaa han døde tidlig, 6. April 1699 paa Hammelmose. Saa tilfaldt Birkelse Stamhus en tredie Broder Anders Skeel; men han mistede Livet 25. April 1702 ved et Vaadeskud i Mullerup Skov.

Broholm var ved Faderens Død tilfaldet en 27. Jan. 1666 sammesteds født Søn, der ogsaa hed *Jørgen Skeel*. Han havde fra Juni 1683 tjent i Sø-Etaten, først som Lærling, siden som Lieutenant, blev 29. Dec. 1697 Kapitain og senere Kommandeurkapitain. Han havde forøvrigt gjort Tjeneste baade i Holland og Frankrig. Ved Broderen Anders Skeels pludselige Død tilfaldt ogsaa Stamhuset Birkelse ham, dog først efter en Proces med Svigerinden; men ogsaa hans Besiddelse blev af kort Varighed, thi 23. Juli 1704 bortreves han ved en brat Død i Holmens Mønsterport. Han blev bisat i Holmens Kapel, men førtes senere til Gudme Kirke. Med sin Hustru, Holger Pax til Torup og Bonderup o. s. v. og Fru Lisbeth Billes Datter, Anne Sophie Pax, hvem

han havde ægtet 29. Marts 1699, havde han kun haft en som spæd død Søn. Enken, der efter sine Forældre arvede Sæbygaard, ægtede siden Lage Beck Arenfeldt og døde først 24. Decbr. 1763.

Den næste Ejer af Broholm blev en yngre Broder *Albert Skeel*, født 3. Juli 1667 paa Broholm. Han var 26. Okt. 1689 bleven Sekondlieutenant ved Generallieutenant Schacks gevorbne Infanteriregiment, blev 1693 Premierlieutenant, tjente saa med Regimentet i Ungarn, hvor han avancerede til Kapitain, men ved Broderens Død drog han 1704 hjem for at overtage Broholm, hvor der imidlertid ogsaa ventede ham en forholdsvis tidlig Død 26. Juni 1709 paa Broholm, og Slægtbegravelsen i Gudme Kirke blev atter en Kiste rigere.

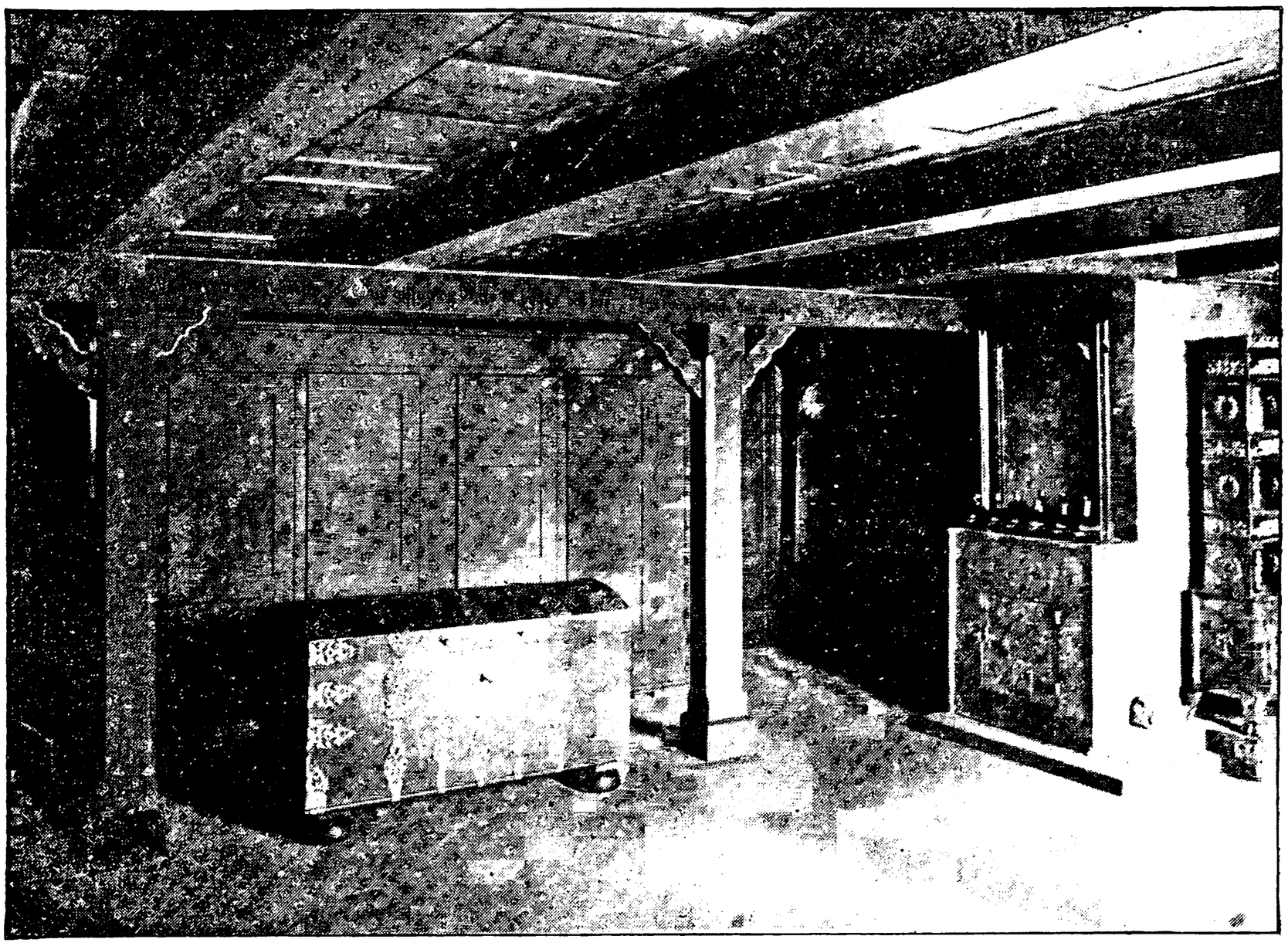
Da Albert Skeel var ugift, gik Broholm atter i Arv fra Broder til Broder, nemlig til *Mogens Skeel*, der var født paa Broholm 3. Sept. 1674. Ogsaa han var Officer, idet han fra 1696 havde tjent i Fodgarden, først som Fænrik, og fra 4. Nov. 1699 som Lieutenant. 26. Marts 1701 blev han Kapitain ved østersjællandske Landregiment til Fods, men blev 9. April 1707 forsat til fyenske gevorbne Infanteriregiment. Ved sin Afskedigelse 24. Sept. 1714 erholdt Mogens Skeel Majors Karakter. Siden levede han paa Broholm. Fra 1723 var han Patron for de Skeel'ske Legater og kort før sin Død 11. Sept. 1729 arvede han Bjørnemose. Ogsaa han hviler hos sine Forældre og Brødre i Gudme Kirke.

Ved hans Død i ugift Stand kom Broholm til hans Broderdatter *Elisabeth Skeel*, døbt 18. April 1696 i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, Datter af Anders Skeel til Birkelse og Fru Sophie Amalie Vind, og kom derved til en anden Slægt af gammel Adel.

V. BROHOLM I SEHESTED'ERNES EJE.

Fru Elisabeth Skeels Ægtefælle var *Niels Sehested*, Søn af Oberst Jens Sehested til Holmegaard og Fru Sophie Eriksdatter Gyldenstierne. Han var født paa Holmegaard 17. Marts 1685 og blev alt i sit første Aar faderløs. 17 Aar gammel blev han Officer, idet hans 23. Dec. 1702 daterede Ansøgning om en Kornetplads i Hestgarden allerede tre Dage efter blev bevilget og ligesaa hurtig bevilgedes en af ham Aaret efter

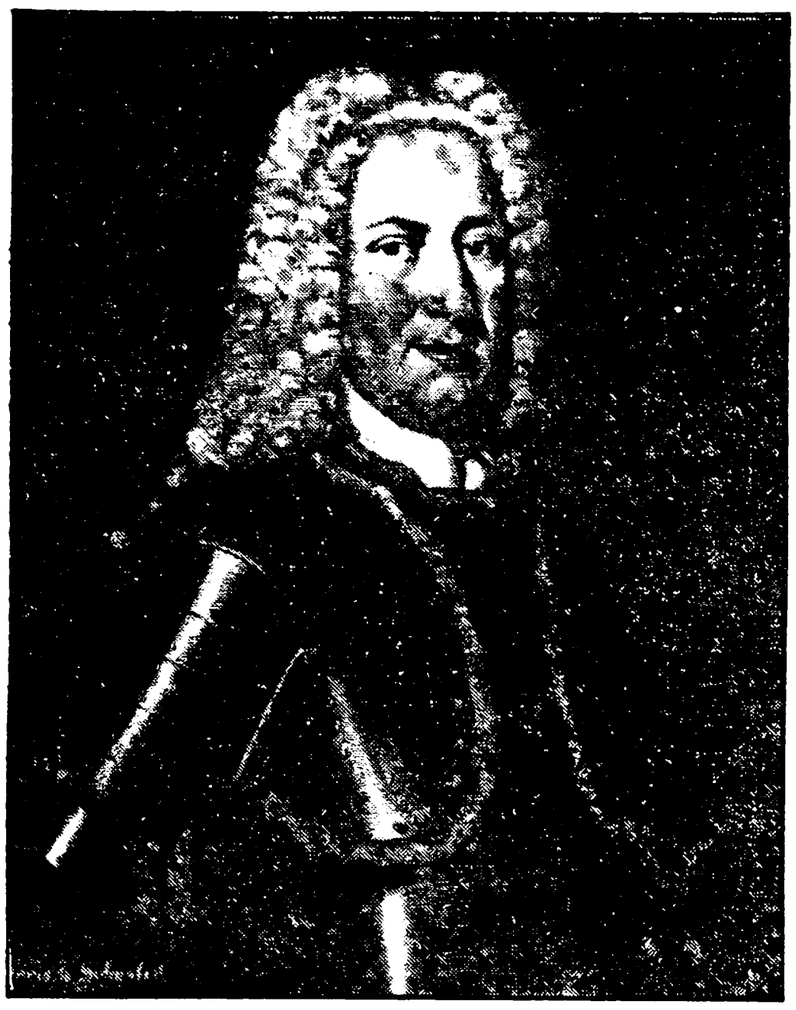
indgiven Ansøgning om Tilladelse til at bivaane Krigen i Brabant. Mindre Held havde havde han med fire i Løbet af Aar 1706 indgivne Ansøgninger om at forundes en Lieutenants Plads, men de forskaffede ham 20. Novbr. 1706 Premierlieutenants Karakter, og først 23. Marts 1708 avancerede han til virkelig Premierlieutenant. 22. Marts 1710 blev

BROHOLM, Loftetagen.

han Kapitainlieutenant, og ufortrøden indgav han allerede i den paafølgende Maaned en Ansøgning om Ritmesters Karakter. 20. Okt. 1711 blev han karakteriseret og 21. Marts 1713 virkelig Major ved 1. jydske Rytter-Regiment. Ved denne Tid havde han et Sammenstød med en Sølieutenant Mogens Witmeyer, der førte til en Duel, som kostede den sidste Livet. 12. Juli 1723 tog han sin Afsked af den militaire Tjeneste og fik da Oberstlieutenants Karakter.

Paa sin Hustrus Vegne arvede han 1730 Broholm og Mullerup, og selv arvede han omtrent samtidig efter sin Moder Karsholm i Skaane og boede herefter skiftevis paa de to førstnævnte Gaarde. Hans Ægteskab velsignedes med 7 Sønner og 7 Døtre, af hvilke dog 4 Sønner og 4 Døtre døde smaa. Selv blev han bortkaldt paa Broholm 3. Mai 1745 og 1. Juli s. A. erhvervede Enken den triste kongelige Bevilling at maatte lade sin ældste Datter Anna Beate Sehe-

Oberstlieutn. NIELS SEHESTED til Broholm
† 1745.

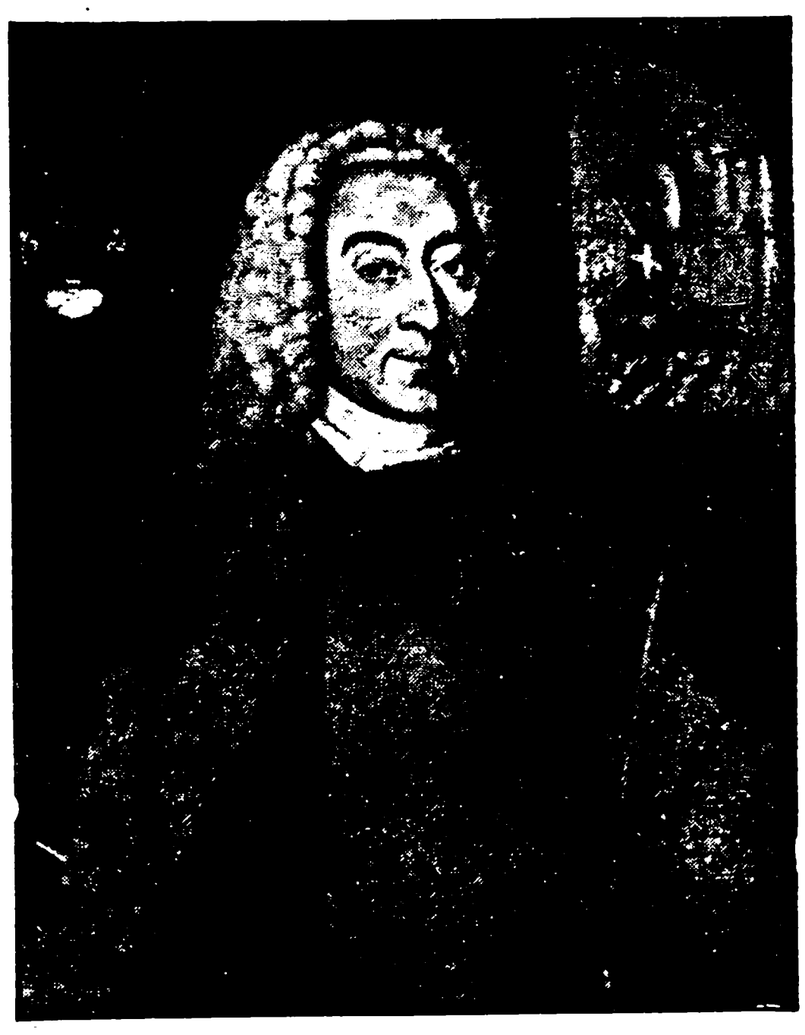

Fru ELISABETH SKEEL til Broholm
† 1754.

sted for Livstid hensætte paa Bornholm og gjøre arveløs mod, at der tillagdes hende 200 Rdl. aarlig til sit Underhold. Datteren havde som bekjendt ladet sig forføre af Huslæreren paa Broholm Christian Schousboe, der dog 7. Juli 1747 fik Tilladelse til at ægte hende, mod at hendes Moder maatte disponere over hendes fædrene og mødrene Arv. Senere fik dog Datteren en Arvepart paa 8000 Rdl.[1]

Fru Elisabeth Skeels Enkestand blev kun af kort Varighed; thi 4. Aug. 1747 ægtede hun Schoutbynacht Caspar Wessel, Broder til den berømte Peter Tordenskiold. Han, der 2. Febr. 1720 var bleven ophøjet i

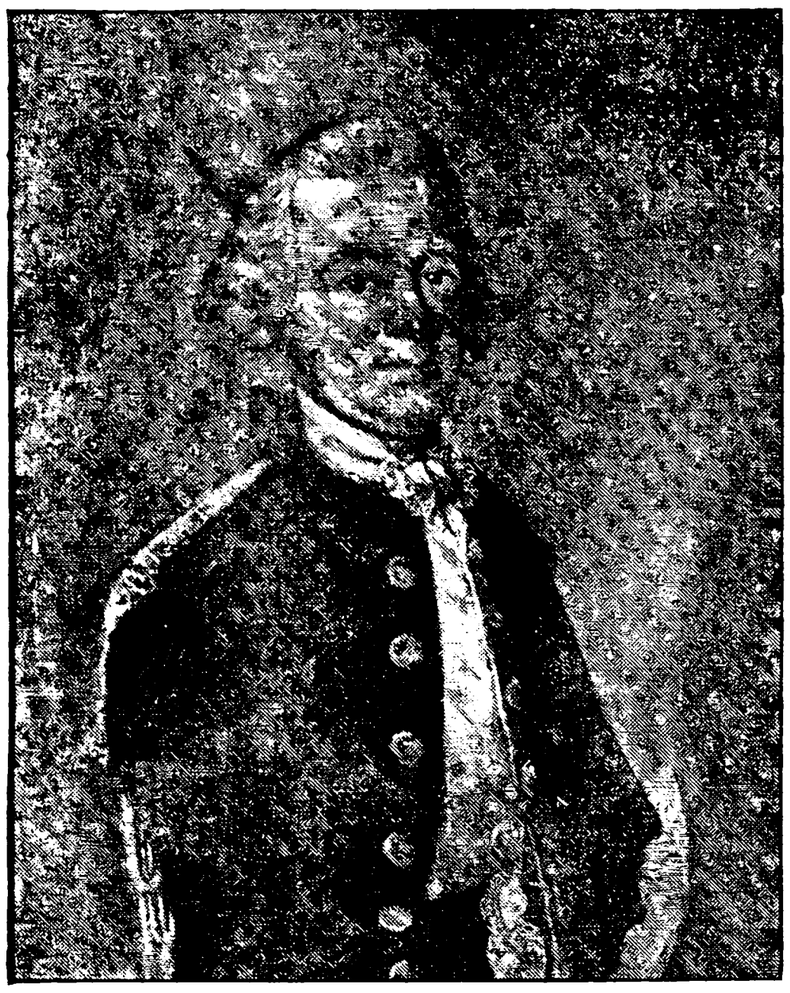
Adelsstanden, var Enkemand efter Edel Cathrine Kaas, med hvem han havde faaet Raunstrup paa Sjælland; men den maatte de sælge 1740, og ved hendes Død 1742 hensad han i højst fortrykte Kaar, til hans Svoger Generallieutenant Henrik Bielke Kaas fik indledet et Ægteskab mellem ham og den velstaaende Enkefrue paa Broholm, som i Brudegave skaffede ham Viceadmirals Karakter. Tre Aar efter oprettede Ægteparret af Broholm det endnu bestaaende Stamhus til Bedste for Fru Elisabeths Afkom af første Ægteskab med agnatisk Succession, saaledes at Stamhuset „ingenlunde fragaaer den Sehestedske Familie". Ved Fru Elisabeths Død maatte derfor Admiral Wessel fraflytte Broholm; han bosatte sig i Nyborg, hvor han døde 9. Sept. 1768 og ligger begraven hos sin anden Hustru i Gudme Kirke; men Broholm Stamhus tilfaldt hans ældste Stifsøn

Viceadmiral CASPAR WESSEL
† 1768.

Anders Sehested, født 10. Juni 1720, der ligesom sin Fader havde været Officer, idet han 14. Dec. 1739 blev Lieutenant ved 2. fyenske nationale Rytter-Regiment, men allerede 11. Juni 1746 fik han sin Afsked; dog meddeltes der ham 12. Okt. s. A. et nyt Afskedspatent med Ritmesters Karakter og 7. Nov. 1750 fik han Oberstlieutenants Karakter. Formodenlig havde han søgt sin Afsked af Militairtjenesten, fordi han agtede at indtræde i Ægtestanden og bosætte sig paa Landet. 3. Marts 1747 stod hans Bryllup i Langaa Kirke med Wibeke Marie von Pultz, født 8. Dec. 1729, Datter af Ritmester Peter von Pultz til Rygaard og Edel Margrethe Baronesse Gyldenkrone, der som Enke 1766 kjøbte Tidselholt, og det unge Par tog Ophold paa Karsholm, hvor flere af deres 7 Sønner og 7 Døtre ere fødte. Af denne talrige Børneflok døde 3 Sønner og 1 Datter smaa. Efter Fru

Elisabeth Skeels Død flyttede Anders Sehested tilbage til Broholm, men først 1781 solgte han Karsholm til Greve U. F. von Rosen, og han var saaledes den sidste danske Adelsmand, som uden selv at blive svensk besad gammelt Arvegods i Skaane. Fra hans Stamhusbesiddelse er at mærke, at han paany oprettede Brudagergaard til en Hovedgaard, og han traf en under 21. Dec. 1775 kongl. konfirmeret Anordning om Enkers Forhold til Stamhuset. Dog maatte hans Enke efter hans

ANDERS SEHESTED
til Stamhuset Broholm, † 1799.

WIBEKE MARIE von PULTZ,
Anders Sehesteds, † 1811.

30. Sept. 1799 paa Broholm indtrufne Død udholde en Proces med sin Svoger Holger Sehested, forinden hun kunde overtage Stamhuset, som hun saa besad til sin Død 13. Febr. 1811. Fru Vibeke Pultz oprettede 1810 Gudme Hospital af et Hus til 8 Fattige og 500 Rdl., nu 800 Kr., hvis Renter anvendes til Husets Vedligeholdelse. Det er 1870 tillagt Gudme-Brudager Kommune og yder nu Fribolig til 3 fattige Familier. Et af hende samtidig i Brudager oprettet Hospital blev solgt 1880 og Pengene anvendt til Indkjøb af en Fattiggaard[1].

Ved Fru Wibekes Død var hendes ældste Søn Niels Sehested forlængst død. Han var født 23. Febr. 1748 paa sin Moders fædrene Gaard, det ærværdige Herresæde Rygaard, hvorfor han blev døbt i Langaa Kirke. Slægtens Traditioner tro blev han allerede 30. Aug. 1759 Officer, nemlig Kornet reformé ved jydske Kyrasser-Regiment, og 18. Sept. 1765 blev han Premierlieutenant, men allerede 19. Febr. 1772 blev han dimitteret. 26. Okt. 1781 ægtede han Henriette Margrethe Anna Benedicte Nørckenkrone, Datter af den 1754 med dette Navn adlede Generalmajor Christian Nørck, men døde allerede 1788 paa Sellebjerg. Hans Jordefærd stod ifølge Birkende Kirkebog, der betegner ham som Major, 18. Jan. 1788; men hans Død angives i Kjøbenhavns Garnisons Kirkebog, hvor han kun betegnes som Kapitain, at være indtruffen 13. Mai. Enken døde 11. Mai 1818. Ægteskabet velsignedes med to Sønner, Tvillinger, fødte 1784 paa Sellebjerg, men af dem døde den ene 15 Uger gammel. Den anden,

NIELS SEHESTED
† 1788.

Anders Sehested arvede Stamhuset efter sin Farmoder. Ogsaa han havde været Officer, men hans militaire Løbebane havde været endnu mere betydningsløs end hans Faders. Kun 6 Aar gammel blev han nemlig 21. Mai 1790 Kornet à la suite ved holstenske Rytter-Regiment, erholdt 12. April 1799 Sekondlieutenants Karakter, men havde vel neppe endnu gjort virkelig Tjeneste, da han 21. Jan. 1803 erholdt sin Afsked. Omtrent samtidig med, at han tiltraadte Stamhuset Broholm, ægtede han Jomfru Edel Marie Kjær, den første Frue paa Broholm, som ikke var af Adel. Ægteskabet velsignedes med en Søn, men var iøvrigt ikke lykkeligt; der var 1814 endog Tale om at sætte Lieute-

nant Sehested under Tiltale for Mishandling af sin Hustru. Saavidt kom det dog ikke, men han blev erklæret umyndig under Værgemaal af Godsejer N. H. Haugsted paa Søbo, der ikke blot skilte Ægtefolkene ad, idet han førte Lieutenant Sehested med sig til Søbo, men ifølge Traditionen ved samme Lejlighed skal have bortført flere Vognmandslæs af Broholms Arkiv. Den unge Fru Sehested forblev med sin lille Søn paa Broholm og afviste standhaftigt alle Forsøg fra hendes Ægte-

EDEL MARIE SEHESTED,
født Kjær, † 1839.

ANDERS SEHESTED
til Stamhuset Broholm † 1819.

fælles Værge og Familie paa at bevæge hende til at give Afkald paa Stamhuset. Aldrig turde hun lade sin Søn ude af Syne, saa at han allerede som ganske lille Dreng fulgte hende til Hest, naar hun red om paa Godset og i Skovene. Da den daværende Forpagter paa Broholm var i Ledtog med hendes Uvenner og derfor intet leverede til hende, led hun ofte ligefrem Nød, skjønt Godsets Bønder, af hvilke hun var meget afholdt, efter Evne bragte hende Fødemidler. Efter Mandens Død 1819 blev den Administrationskommission, som hidtil havde styret Godset, ved en Kancelliskrivelse af 2. Nov. 1819 op-

hævet, og hun overtog i Henhold til den 1775 trufne Anordning Stamhuset, imod at stille sin Søn tilfreds for Indløsningssummen. Fru Sehested overvældedes med Processer om denne Sum, om Arveafgiften, Betalingen af sin Mands Gjæld osv., ligesom den daværende Herredsfoged i Gudme og Sunds Herreder paa mange Maader fortrædigede hende, men han kom siden paa andre Tanker og gjorde hende Afbigt paa sit Dødsleje. Tre Processer maatte Fruen føre igjennem alle Instanser og først i de sidste fire Aar af sit Liv, fra 1835 til 1839, besad hun Stamhuset i Ro. Dette styrede hun forøvrigt med stor Kraft og Dygtighed. Hun udskiftede alt Stamhusets Gods i Oure, Albjerg, Brudager, Tved, Hesselager, Vormark, Boholt og Revsøre og lod i den Anledning opføre 17 Gaarde og 16 Huse, ligesom hun forbedrede Dyrkningen og tog Skovene under Kultur. Den yderste Del af Brændeskov lod hun indrette til en Mejeri- og Schæfergaard, som hun 1835 overlod sin Søn til videre Opdyrkning. Intet Under, at Fru Sehested 1838 indgav en Ansøgning om Tilladelse til at laane 35000 Rdl. paa Stamhuset, men Ansøgningen blev ikke bevilget. Forøvrigt synes hun 1827 at have paatænkt at indtræde i et nyt Ægteskab, thi hun ansøgte Kongen om Tilladelse til efter et saadant at maatte beholde Stamhuset; men Planerne i saa Henseende blev ikke til Virkelighed.

Kammerherre N. F. B. SEHESTED
til Stamhuset Broholm † 1882.

Det var i Fru Sehesteds Tid, i Foraaret 1833, at det berømte Broholm-Fund, det betydeligste Guldfund i Norden fra Oldtiden siden Fundet af Guldhornene, blev fremdraget. En Karl, som pløjede i en af Hovmarkerne kaldet „Enemærket“, fandt en Guldring, som var bleven hængende paa hans Plovjern. Ved en øjeblikkelig Eftersøgning

paa Findestedet fandtes fem andre Ringe, som Forvalteren tilligemed den først fundne bragte til Fru Sehested, og ved en derefter foretagen grundig Undersøgelse blev saa opsamlet og udgravet Arm- og Halsringe og andre Halssmykker og Diademer, ialt 51 Stykker til en Vægt af 4147,05 Gr. og til en Værdi af 1120 Speciesdukater à $8^1/_3$ Krone, om da alt havde været af ægte Guld; men da nogle Stykker vare sølvblandede (Electrum), blev hele Fundet vurderet til 7,144 Kroner. Det opbevares nu i Nationalmuseet og antages at stamme fra det 6. Aarhundrede efter Christi Fødsel[1].

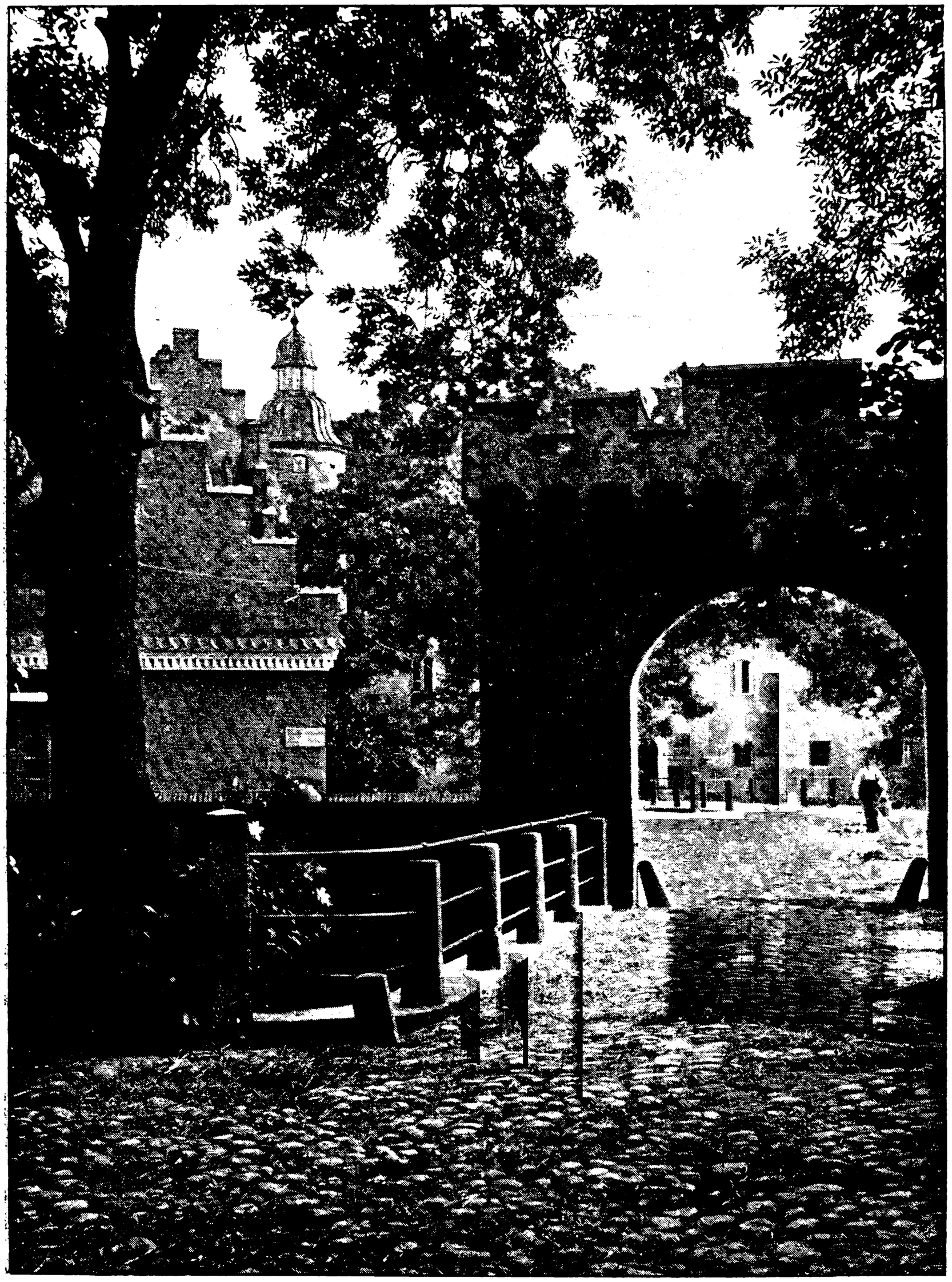

Kammerherreinde CHARLOTTE CHRISTINE SEHESTED, født Linde, † 1894.

Ved Fru Sehesteds Død 1839 tilfaldt Stamhuset selvfølgelig hendes eneste Barn *Niels Frederik Bernhard Sehested*, født paa Broholm 20. Febr. 1813. Han havde da alt i nogle Aar drevet den af Moderen oprettede Gaard Brændeskov og udviklede sig efterhaanden til en ualmindelig dygtig Landmand. Kort før sin Tiltrædelse af Stamhuset blev han Jægermester og ægtede Kammerherre, Oberst Georg Lindes tyveaarige Datter Charlotte Christine Linde. Han tog strax fat paa at ombygge Otte Skeels gamle Hovedbygning, om hvis Udseende det S. 55 meddelte Billede giver en Forestilling, idet den efter Tegning af Professor Hetsch forsynedes med takkede Gavle, og Soverum indrettedes paa det til Kornloft tidligere benyttede Loft, men desværre blev samtidig Bygningens tidligere uregelmæssigt anbragte, smukke, rundbuede Vinduer forandrede til regelmæssigt anbragte, firkantede. To nye Taarne samt flere Udbygninger og Ladebygningen opførtes. 1844—48 bleve Gravene oprensede og de murede Broer opførtes paa Granitfundamenter, den yderste i een, den inderste i tre Buer. Ved hver af disse Broer laa tidligere

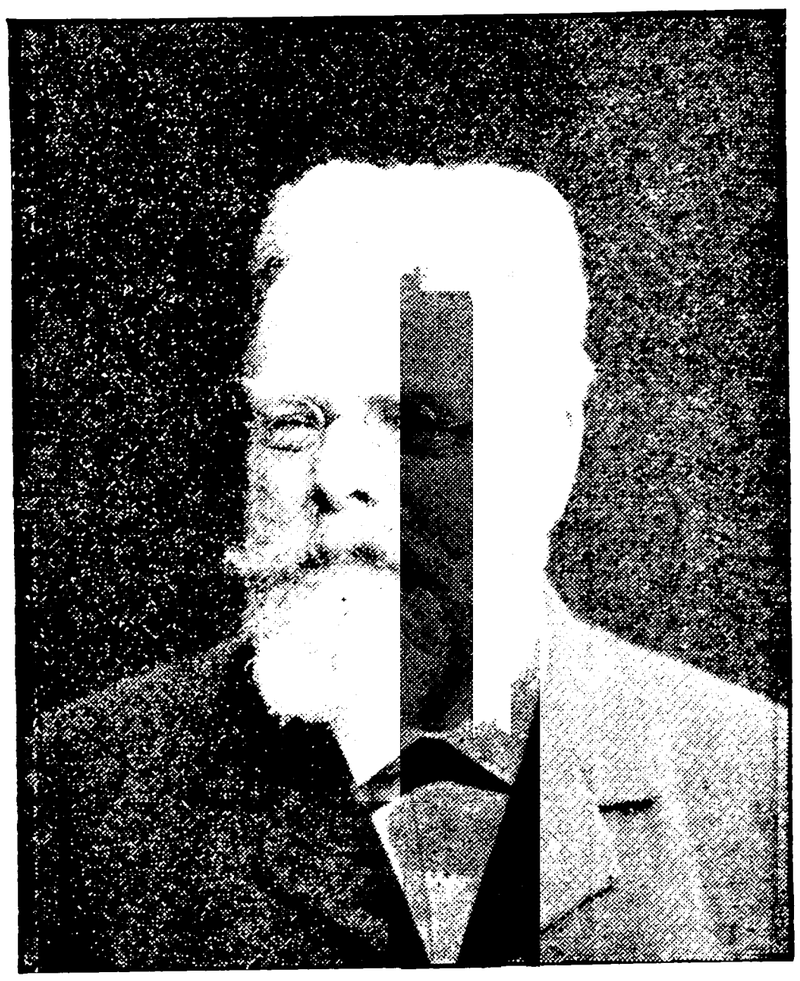
en Portbygning paa een Etage mod Gaarden og to mod Graven; af disse Bygninger blev den yderste nedrevet og erstattet med den nuværende Port, medens den inderste blev forhøjet med en Etage ind mod Borggaarden (jvf. hosstaaende Afbildning). Svinesti og Materialstald ombyggedes 1843, Tærskeladen og Kostalden samme Efteraar og næste Foraar, Herskabsstalden 1848. 1855 opførtes det ottekantede Taarn ved Hovedbygningens sydøstlige Hjørne i to Etager med Badekjælder, og i dets Stueetage indrettedes et stort Vindue til hvert Verdenshjørne til at benyttes ved astronomiske Studier. Endelig blev 1856 den gamle Bindingsværks Mejeribygning af svært Egetømmer nedrevet og opført paany af Grundmur med takkede Gavle. Ogsaa Slægtens Gravhvælving i Gudme Kirke og de deri staaende Kister lod Jægermester Sehested grundig istandsætte, og endelig lod han de tilfældig opdagede gamle mærkelige Kalkmalerier i Kirken fremdrage og gjenopfriske ved Professor Kornerup[1]. Stamhusets Skovareal øgedes fra 370 til 670 Tdr. Land, den vestligste Del af Broholms Mose blev gjennemgravet med Kanaler og ved Opfyldning forvandlet fra en sivbevoxet Sump til god Eng. Efterhaanden opførtes paa Godset 5 nye Gaarde, 14 Huse, 6 Skovfogedhuse, 2 Teglværker, 1 Smedie og 1 Mølle, af hvilke det ene Teglværk og Møllen blev drevet under Hovedgaarden. Alt 1840 var Hoveriet bleven afskaffet og i den Anledning 100 Tdr. Land indtaget under Hovedgaarden, hvis Tilliggende derefter var 450 Td. Land Ager og Eng foruden de 670 Td. Land Skov. Til Arvefæste bortsolgtes ifl. kgl. Bevilling af 1846 92 Td. Land Ager og Eng samt 5 Td. 4 Skp. Mølleskylds Hartkorn, hvoraf aarlig svares in natura 1 Td. Rug, 2 Td. Byg og 1 Td. Havre pr. Td. Hartkorn og af Mølleskylden halvt saa meget. Ifl. en anden kgl. Bevilling af 1852 bortsolgtes til fri Ejendom 100 Td. 7 Skp. 3 Fk. $2^1/_2$ Alb. Hartkorn, ligeledes mod samme Afgift at betale efter Kapitelstaxt. Ved Artikler i Dagblade og Udgivelsen af adskillige Piecer særlig om Livsfæstets Overgang og om Skovtvangens Ophævelse lagde Broholms Ejer ret sine fortræffelige Egenskaber som en indsigtsfuld og fordomsfri Godsejer for Dagen.

1847 blev Jægermester Sehested valgt til Suppleant i Stænderforsamlingen og deltog først som Herregaardsskytte, siden som Ordon-

BROHOLM, den ydre Portbygning.

nansofficer ved Hovedkvarteret i Treaarskrigen. I nogle Aar var han Medlem af Rigsraadets Landsthing og beklædte desuden en Mængde andre Tillidsposter som Amtsraadsmedlem, i Landbrugsforeninger osv. Han var Medstifter af Fyens Disconto Kasse, Svendborg Bank, Landmandsbanken, Livsforsikringsselskabet „Hafnia“ og Haglskadeforsikringsselskabet for Fyens Stift. Ogsaa anlagde han Havnepladsen ved Lundeborg.

Kammerherre HANNIBAL SEHESTED
til Stamhuset Broholm.

1860 blev Jægermester Sehested Hofjægermester og 1878 Kammerherre. Da var han forlængst kommen ind paa et Særstudium, som gjorde hans Navn bekjendt, endogsaa udenfor Fædrelandets Grændser, nemlig Studiet af sin Fødeegns Arkæologi. Han anlagde en Oldsagssamling, der efterhaanden voxede saa betydeligt, at den nu omfatter henved 80000 Numre; den opbevares i et i Broholms Have opført Museum, og om den udgav han 1878 et anseeligt Værk „Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm“. Megen Opsigt vakte hans vellykkede Forsøg paa i Praxis at paavise de gamle Stenredskabers Anvendelighed, idet han i Broholm Have lod opføre et Bjelkehus ene ved Hjælp af disse primitive Redskaber. Efter hans Død udkom „Arkæologiske Undersøgelser 1878—1887“, udgivet af Familien paa Grundlag af hans efterladte Manuskript og Optegnelser dertil.

Ved Kammerherre Sehesteds Død 15. Jan. 1882 tilfaldt Stamhuset hans Enke, og, da hun 19. Jan. 1894 fulgte ham i Graven, deres ældste Søn *Hannibal Sehested*. Denne Stamhusets nuværende Besidder, er født 16. Nov. 1842 paa Broholm, blev 1860 Student fra Herlufsholms Skole, tog 26 Aar gammel juridisk Embedsexamen, fæstede der-

efter Tangegaard, men deltog efter Faderens Død i Stamhusets Bestyrelse særlig for Skovvæsenets Vedkommende. 1874 var han bleven udnævnt til Kammerjunker, 1882 blev han Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelse, 1883 Hofjægermester, 1886 Medlem af Landsthinget og 1887 af Privatbankens Bankraad, 1889 Tilsynsmand ved den kgl. Veterinair- og Landbohøjskole, fik 1891 Sæde i Rigsretten og blev 1892 Viceformand i Landsthinget, 1897 fik han Kammerherrenøglen. Ved Ministeriet Hørrings Afgang i Foraaret 1900 overdrog Kongen til Kammerherre Sehested at danne et nyt Højreministerium, i hvilket denne selv overtog Udenrigsministerportefeuillen; men allerede Aaret efter maatte Ministeriet Sehested vige for Venstreministeriet Deuntzer. Ved sin Afgang som Minister erholdt Kammerherre Sehested Dannebrogsordenens Storkors. 16. Juli 1903 berøvede Døden ham hans Hustru Alexandra Elisabeth Augusta Emilie de Serène d'Acqueria.

Kammerherreinde ALEXANDRA SEHESTED, født de Serène d'Acqueria, † 1903.

Den nuværende Stamhusbesidder har som sin Fader foretaget omfattende Byggearbejder paa Broholm. 1895 opførtes et stort firkantet Taarn i Hjørnet imellem Portbygningen og Forpagterboligen (Mejeribygningen) i fire Etager og med fladt Tag, 1905 opførtes en Bibliotheksbygning paa den sydlige Side af Borggaarden, ligeledes med fladt Tag. Borggaarden havde til denne Side været begrænset af en Mur, 5 Alen høj og 2 Alen tyk, af hugne Granitsten mod Gaarden og ellers af Munkesten. Da den i Tidens Løb var bleven skjæv og var for revnet til at kunne indgaae i den nye Bygning, blev den nedrevet, og saa solidt var den fundamenteret, at den utvivlsomt maa have været Rest af en ældre Hovedbygning, hvad der ved Grundgravningen

paa flere Maader blev bekræftet. Samtidig blev Spiret paa det 1855 opførte Taarn paa Grund af Skrøbelighed nedtaget og erstattet af en Murkrone i Stil med Taget paa Bibliotheksbygningen.

De vedføjede Afbildninger oplyse Broholms Udseende i Fortid og Nutid, men om den stiliserede Gjengivelse af Gaarden i Hr. Johan Fikkesens Tid fra Kalkmaleriet i Gudme Kirke virkelig giver en Antydning af Gaardens daværende Udseende er vel ligesaa tvivlsomt, som at det 150 Aar yngre Maleri af et Herresæde paa de Skeel'ers S. 60 omtalte Ahnetavle i samme Kirke skal forestille Broholm, hvad man har antaget. En Bro er der ganske vist i Forgrunden paa begge Billederne, men det bjergfulde Landskab i det sidstes Baggrund stiller i alt Fald dette Billedes Troværdighed i det sletteste Lys.

Stamhuset Broholm bestaar nu af Hovedgaarden af samme Navn, Tangegaard og Brændeskov med et samlet Jordtilliggende af 825 Tdr. Land Ager og Eng og 814 Tdr. Land Skov. Stamhusets Hartkorn er 563 Tdr. af alle Slags, deraf fri Jord $80^1/_4$ Tdr., indtaget til Skov $32^1/_2$ Tdr., Bøndergods $126^1/_2$ Tdr., Arvefæstegods 288 Tdr., Kirketiender 36 Tdr., i Bankaktier 8000 Kr., dertil en Fideikommiskapital paa ca. 482,840 Kroner. I Forbindelse med denne staaer en saakaldt Livrentekapital, f. T. ca. 89,630 Kr., der ved aarlig Oplægning af Stamhusbesidderen skal forøges til 180,000 Kr.

HENVISNINGER.

Side 3. 1) Erslev: Repert. Diplom. Regni Dan. Mediæv. I. 236.

Side 4. 1) Huitf. Krøn. 435. 2) Hasse: Schlesw. Holst. Lauenb. Reg. III. 335. 3) Geh. Arch. Aarsb. II. 11. 4) Henry Petersen: Danske Adel. Sig. 184.

Side 5. 1) Ældste Archiv Reg. III. 352.

Side 6. 1) Ældste Archiv-Reg. IV. 166. 2) Dipl. Svec. V. 697. 3) Geh. Arch. Aarsb. II. 21. 4) Henry Petersen: Adel. Sig. 526. 5) Barner: Fam. Rosenkrantz' Hist. Dipl. 12. 6) Smst. 16.

Side 7. 1) Huitf. 546. 2) Geh. Ark. Aarsb. II. 25. 3) Top. Sml. Papir Tange. 4) Henry Petersen: Adel. Sig. 22. 5) Dipl. Lubic. I. 265. 6) Hasse: Schlesw. Holst. Lauenb. Reg. II. 332.

Side 8. 1) Lund Domk. Gavebog 241. 2) Script. Rer. Dan. VII. 25 f.

Side 9. 1) Jvf. om ham Ældste Arch. Reg. I. 32, 110, IV. 37, 39.

Side 10. 1) Erslev: Repert. III. 289. 2) Smst. III. 398.

Side 11. 1) Huitf. 788—790. Thiset: Adel. Sig. B. XIII. 12. 2) Erslev: Repert. III. 490. 3) Dipl. Flensb. I. 698

Side 12. 1) Script. Rer. Dan. I. 322.

Side 13. 1) Heise: Rosenkr. Dipl. 3. 2) Svenske Rigsarkiv. 3) Voss' Sml. Fasc. XV. Nr. 8.

Side 15. 1) Danske Mag. 1. IV. 238. 2) Henry Petersen: Danske Adel. Sig. 907. 3) Huitf. 902. 4) Ældste Arch. Reg. IV. 215.

Side 16. 1) Aktst. til Danm. indre Forhold I. 132 f. 2) Pers. Sml. Papir Hr. Bent Bille.

Side 17. 1) Gl. danske Domme I. 241. 2) D. Mag. 2. V. 149. Mulig er Talen dog her om Anders Ebbesen (Ulfeld).

Side 18. 1) Cod. Esrom. 139. 2) Dipl. Chr. I. 112 f.

Side 19. 1) Danske Mag. 2. I. 155, Cod. Esrom. 242. 2) Sjælland, Møen 57. 3) Huitf. 933.

Side 20. 1) Gudme H. 2. 2) D. Mag. 5. II. 124. 3) Reg. 69 Fasc. VIII. 16.

Side 21. 1) Merløse H. 158. 2) Ældste Arch. Reg. I. 117. 3) Huitf. 992. 4) Laal. Nørre H. 23.

Side 23. 1) Faxe H. 85.

Side 24. 1) Adelige Brevkister 56. 2) Laal. Sønder H. 2.

Side 25. 1) Top. Sml. Pap. Stege. 2) Heise: Fam. Rosenkr. Hist. Dipl. 5. 3) D. Mag. 4. II. 152 f. 4) Smst. 276.

Side 26. 1) Barner: Fam. Rosenkr. Hist. Dipl. 197. 2) D. Mag. 4. II. 153. 3) Laal. Sønder H. 23.

Side 27. 1) Laal. Sønder H. 36. 2) D. Mag. 4. II. 299. 3) Ældste Archiv Reg. IV. 174. 4) Møen 10.

Side 28. 1) Ph. Tidsskr. 3. III. 125. 2) Hr. Oluf Holgersen Ulfstands Arkiv.

Side 32. 1) Møen 12. 2) Hr. Oluf Holgersen Ulfstands Arkiv. 3) Smst. 4) D. Mag. 4. VI. 16,23.

Side 33. 1) D. Mag. 2. V. 52, 54. 2) Huitf. 1310. 3) Fred. I. Reg. 354 f. 4) Smst. 358. 5) Smst. 371. 6) Smst. 318. 7) Krags: Chr. 3. Hist. I. 498.

Side 34. 1) Herred. Domb. II. 46. 2) D. Mag. 3. VI. 228. 3) Løve H. 17. 4) Herred. Domb. IV. 15 f. 5) Adel. Brevk. 86. 6) D. Mag. 4. I. 247.

Side 35. 1) Smst. 4. V. 149. 2) Suhms Saml. 2. II. 15. 3) D. Mag. 4. I. 146. 4) Herred. Domb. V. 226.

Side 36. 1) Kanc. Brevb. 1556—60, S. 96. 2) Gl. danske Domme I. 245.

Side 37. 1) Gl. danske Domme III. 7.

Side 38. 1) Top. Sml. Perg Lundsgaard. 2) Kanc. Brevb. 1580—83, S. 7. 3) Smst. 54 f. 4) Suhms Saml. 1. III. 5.

Side 39. 1) Ejler Brockenhuus' Kalend. 2) Jvf. P. Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid, S. 102 f. Det vil allerede heraf sees, at Sagnets dramatiske Behandling af H. Drachmann »Dansen paa Koldinghus« vel er skjøn Poesi, men ganske uhistorisk. 3) Kanc. Brevb. 1584—88, S. 688, 713, 733, 857, 874, 912. 4) Smst. 757. 5) Sjællandske Tegn. XVIII. 495, 538. 6) Jydske Tegn V. 56. 7) Fyenske Tegn. III. 40.

Side 40. 1) Danske Kanc. Indk. Breve. 2) Hyld. 61 b. 3) Fyenske Tegn III. 252. 4) Privatarkiver: von Dehn-Rothfelser.

Side 42. 1) Sjæll. Tegn. XX. 378 2) Ligpr. over Mour. Aschersl. 3) Norske Rigsreg. IV. 599.

Side 43. 1) Fyenske Tegn. III. 525. 2) Fyenske Tegn. III. 572. 3) D. Kanc. Indk. Br. $^{13}/_{9}$ 1619, F. Tegn. III. 567. 4) F. Tegn. III. 600, 611. 5) Norske Rigsreg. V. 136.

Side 44. 1) Engelstoft i Hist. Tidsskr. 4. V. 158. 2) F. Tegn. III. 596, 606. 3. Sjæll. Tegn. XXI. 609. 4) Smst. 631. 5) Smst. 665. 6) Sjæll. Tegn. XXII. 240—42.

Side 45. 1) F. Tegn. III. 709. 2) Smst. 722. 3) F. Tegn. III. 788. 4) D. Mag. 5. I. 170. 5) Sj. Tegn. XXIII. 143 f. 6) Jvf. Sk. Tegn. V. 222. 7) F. Tegn. III. 1082. 8) J. Tegn. VIII. 37.

Side 46. 1) F.Tegn. III. 885. 2) D. Kanc. Indk. Br. $^{5}/_{4}$ 1626. 3) J.Tegn. VIII. 112, 141.

Side 47. 1) F.Tegn. III. 980. 2) Smst. 992. 3) Smst. 994. 4) D. Saml. 2. III. 143. 5) Sj.Tegn. XXIII. 359, 373. 6) Smst. XXIV. 31 f. 7) F.Tegn. IV. 5. 8) Smst. IV. 12.

Side 48. 1) F. Reg. III. 402. 2) Smst. III. 404. 3) F. Tegn. IV. 20. 4) Smst. IV. 18.

Side 49. 1) Smst. IV. 21. 2) Smst. IV. 25. 3) Smst. IV. 34, 36. 4) Smst. IV. 50. 5) Sj.Tegn. XXIV. 269. 6) F.Tegn. IV. 73, 187, 263. 7) F.Tegn. IV. 28. 8) Smst. 61.

Side 50. 1) F. Reg. III. 445. 2) Gaunø Arkiv. 3) F. Tegn. IV. 107. 4) Smst. 152. 5) Smst. 280, jvf. 377 og 383. 6) Viborg Skjøde og Pantebog. 7) Sj. Tegn. XXIV. 586. 8) F. Tegn. IV. 179. 9) Smst. 184, 186, J. Tegn. VIII. 491. 10) F. Tegn. IV. 191.

Side 51. 1) Smst. 247. 2) Sj. Tegn. XXV. 192, 198. 3) J. Tegn. IX. 142. 4) Sj. Tegn. XXV. 273, 288. 5) F. Reg. IV. 15. 6) F. Tegn. IV. 315. 7) Smst. 376, 435, V. 30. 8) Smst. 344.

Side 52. 1) F. Reg. IV. 72, Proklamaet er dateret 10. Marts 1635, men er indført Brevene fra Marts 1636. 2) Sj. Tegn. XXVI. 54. 3) F. Tegn. IV. 417. 4) Jvf. Sj. Tegn. XXVI. 229, F. Tegn. V. 33. 5) F. Tegn. IV. 458. 6) Sj. Tegn. XXVI-307. 7) F. Reg. IV. 162.

Side 53. 1) F. Tegn. V. 5, 35. 2) F. Tegn. V. 36 f, jvf. 61. 3) F. Reg. IV. 229. 4) F. Tegn. V. 80. 5) Smst. V. 91. 6) Smst. V. 141.

Side 54. 1) F. Tegn. V. 181.

Side 56. 1) Sj. Tegn. XXVIII. 43.

Side 57. 1) Sj. Tegn. XXXI. 26. 2) D. Mag. 3. II. 123. 3) Danske Kongers Hist. 135 c. 4) Marm. Danica. II. 95.

Side 58. 1) Kirkeh. Saml. 3. II. 623—26. 2) Geh. Ark. Aarsb. II. 122, 128. 3) Pers. Sml. Perg. Skeel.

Side 60. 1) Rk. Rosol. Prot. XXIII. 365.

Side 63. 1) Jvf. Hist. Tidsskr. 6. V. 1.

Side 65. 1) Hjort Lorenzen og Salicath: Repert. over Legater III. 257.

Side 69. 1) Jvf. Nord. Tidsskr. for Oldkynd. II. 184 og F. Sehested: Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm S. 199 ff.

REGISTER
over
de vigtigste Person- og Stednavne.

Albjerg, Oure Sogn, 43, 68.
Baden, Emerentze Pedersdatter, 40—43, 46, 49—51, 53.
Bille, Elisabeth Andersdatter, 58, 60.
Boholt, Hesselager S., 68.
Brahe, Johanne Axelsdatter, 13.
Breide, Barbara, 43, 49.
Brockenhuus, Claus, til Broholm 40—55.
Brudager By, Sogn og Hovedgaard 53, 65, 68.
Brændeskov, Gudbjerg S., 68 f.
Buchwaldt, Claus, til Peine, 45—47, 49, 52.
Dreslette, Baag Herred, 45, 52.
Egsmose, Hovedgaard, Gudme S., 20.
Fikkesen, Axel, til Broholm 25, 28, 31—37.
— Fikke Lauridsen, 28.
— Johan, til Broholm 16—28.
— Laurids, til Broholm 21 ff., 26 f., 30.
— Niels Lauridsen, 28.
— Peder, til Broholm 25, 28—30.
— Peder Pedersen, 32.
Genvæder, Jens, 6—9.
Gitten, Marslev S., Bjærge H., 6.
Grubendal, Anders Jepsen, til Langholm 16 f., 19, 27.
— Margrethe Andersdatter, til Broholm 19 f., 25.
Gudbjerg By og Sogn 33.
Gudme By og Sogn 19 ff., 43, 59, 65, 70.
Gultved, Sunds H., 20.
Haarby, Baag H., 45, 52.
Hak, Stig Pedersen, af Ris 5, 7.
Haugsted, N. H., til Søbo 67.
Hesselager By og Sogn 20, 68.
Jordløse, Salling H., 45
Juel, Hartvig, Biskop i Ribe, 21—24.
St Jørgens Kapel paa Møen 28, 30.
Kirkeby, Sunds H., 20, 30, 32 f.
Kjertinge, Bjærge H., 20.
Kjær, Edel Marie, til Broholm 66—69.
Knob, Anne Lauridsdatter, 35, 37 f.
Langaa By og Sogn 20.
Langholm, Hovedgaard, Langaa S., 16, 20.
Linde, Charlotte Christine, til Broholm 69.
Lindsgaard, Bjærge H., 37 f., 40.
Lundsgaard, Bjærge H., 28, 35 f., 37 ff., 40.
Lunge, Ide, til Broholm 55—57, 59.
Maaneskiold, Isak Pedersen, 46.
van Mehlen, Ellen, 38.
— Hans, 26—28, 30 f., 35, 38.
— Hans Pallesen, til Broholm 39—42.
— Palle, til Broholm 35—37. Jvf. van Mülen.
»Mentaler«, Øgenavn, 18.
van Mülen, Bernhard Otto, 40. Jvf. van Mehlen.
Neb, Christine Jensdatter, 7 ff.
Nyrup Hovedgaard, Faxe H., 21 ff.
Ollerup, Sunds H., 20.
Oure By og Sogn 19, 43, 68.
von Pultz, Wibeke Marie, til Broholm 64 f.
Radstrup, Bjærge H., 6, 15.
Refsøre, Hesselager S., 68.

Revninge, Bjærge H., 37 f.
Ris Hovedgaard, Ods H., 5, 7 f.
Rønning, adelig Slægt, 1 f.
Sehested, Anders, til Broholm, † 1799, 64 f.
— Anders, til Broholm † 1819, 66 f.
— Hannibal, til Broholm, 72 f.
— Niels, til Broholm, † 1745, 61—63.
— Niels, † 1788, 66.
— Niels Frederik Bernhard, til Broholm 66 f., 69—72.
de Serène d'Acqueria, Alexandra Elisabeth Augustà Emilie, 73.
Skamdrup, Gudme H., 8, 19 f.
Skeel, Albert, til Broholm 61.
— Elisabeth Andersdatter, til Broholm 61—64.
— Jørgen Jørgensen, til Broholm 60.
— Jørgen Ottesen, til Broholm 57.
— Mogens, til Broholm 61.
— Otte, til Broholm 53—57.
— Ove, til Broholm 57.
Skinkel, Jørgen, til Lammehave 34.
»Stegefisk«, Øgenavn, 14 f.
Stubberup, Bjærge H., 20.
Sødinge, Ringe S., 52.
Tange, Oure S., 20.
— Mølle 20, 34.
Tangegaard 73.
Tidemand, Anne Markvardsdatter, 34 f., 36.
Tidselholt, Vejstrup S., 19 f., 46, 64.
Torpegaard, Hovedgaard, Aasum H., 45, 47, 50.
Trunderup, Sunds H., 20.
Tved, Sunds H., 68.
Ulfeld, Absalon Jonsen, til Broholm 3—6.
— Christoffer Pallesen, 38.
— Eline Pallesdatter, 26—32.
— Hennike, Biskop i Odense, 11 f.
— Johannes Absalonsen, til Broholm 5—9.
— Maren Nielsdatter, til Broholm 16, 19.
— Niels Eriksen, 9 f.
— Niels Jakobsen, Biskop i Roskilde, 8-9.
— Peder Nielsen, til Broholm 10—16.
— Peder Nielsen, 11 f.
— Ulfeld Christoffersen, 37, 40.
Ulfstand, Oluf Holgersen, 24—32.
Unker el. Oncker (Nielsen), 1462, 14 f.
Vejstrup By og Sogn 19 f.
— Mølle 20.
Vormark, Hesselager S., 68.
Wessel, Caspar, Admiral, 63 f.
Ørbæk, Vindinge H., 9.
Øxendrup By og Sogn 20.

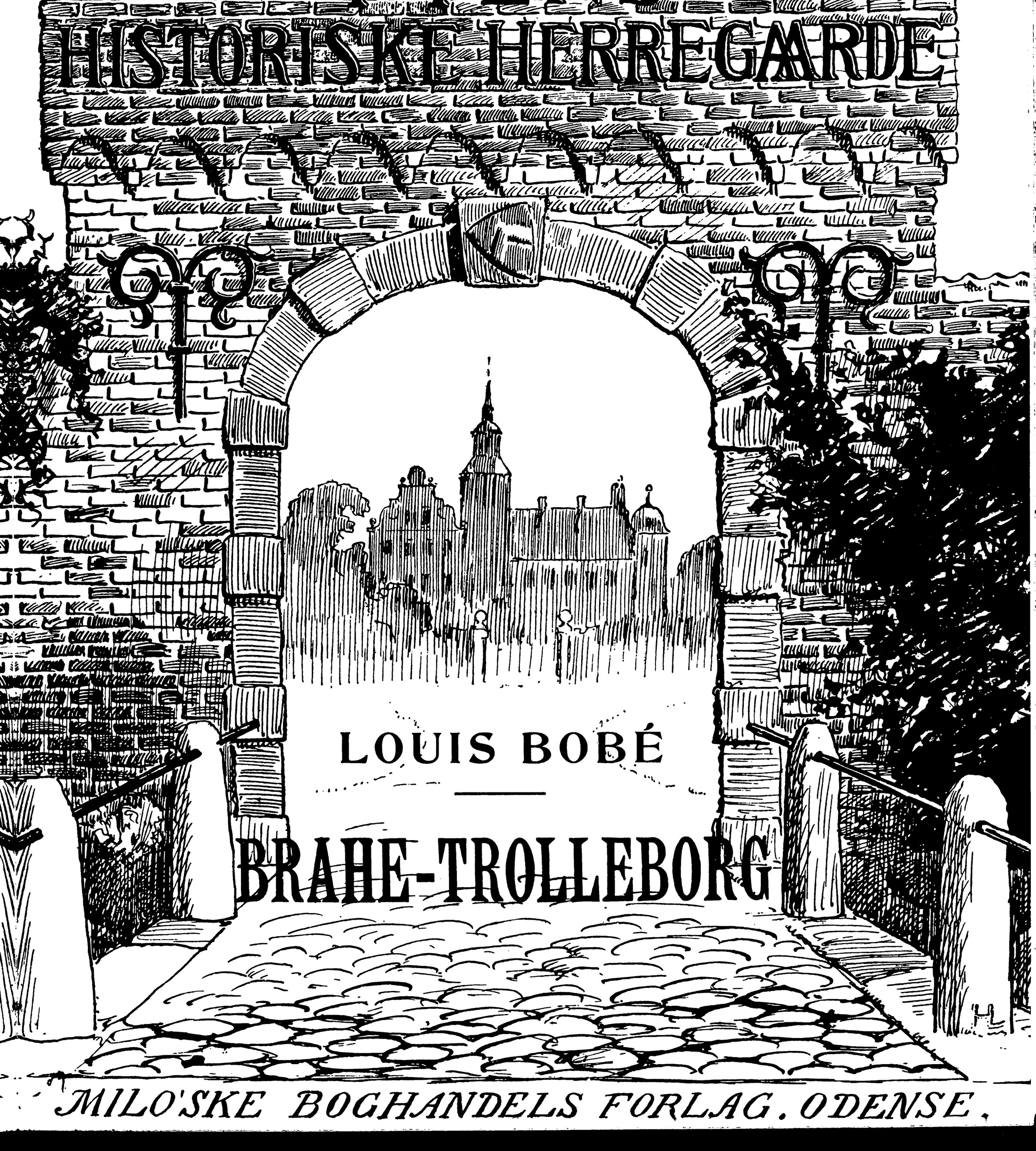
FORTEGNELSE OVER BILLEDERNE.

Broholm, den indre Portbygning (Fot.) ..... Titelbillede
Broholm, set fra Øst (Fot.) ..... Side 1
Kjælderetagen under Hovedbygningen (Fot.) ..... — 3
Broholm 1894, set fra Øst (Fot.) ..... — 17
Hr. Johan Fikkesen og Hustru, Kalkmaleri i Gudme Kirke ..... — 22
Hovedbygningen paa Broholm, set fra Gaarden (Fot.) ..... — 41
Broholm i 1833, Akvarel i National-Museet ..... — 55
Elisabeth Billes og Jørgen Skeels Ahnetavler, Malerier i Gudme Kirke ..... — 58
De Billers Stamtræ, ligeledes ..... — 59
Broholm, Loftetagen (Fot.) ..... — 62
Oberstlieutn Niels Sehested til Broholm, † 1745, Maleri tilhørende Kammerherre-
inde Ellen Sehested ..... — 63
Fru Elisabeth Skeel til Broholm, † 1754, ligeledes ..... — 63
Viceadmiral Caspar Wessel, † 1768, ligeledes ..... — 64
Anders Sehested til Stamhuset Broholm, † 1799, Maleri paa Broholm ..... — 65
Wibeke Marie von Pultz, † 1811, ligeledes ..... — 65
Niels Sehested, † 1788, ligeledes ..... — 66
Edel Marie Sehested, født Kjær, † 1839, ligeledes ..... — 67
Anders Sehested til Stamhuset Broholm, † 1819, ligeledes ..... — 67
Kammerherre N. F. B. Sehested til Stamhuset Broholm, † 1882 (Fot.) ..... — 68
Kammerherreinde Charlotte Christine Sehested, født Linde, † 1894 (Fot.) ..... — 69
Broholm den ydre Portbygning ..... — 71
Kammerherre Hannibal Sehested til Stamhuset Broholm (Fot.) ..... — 72
Kammerherreinde Alexandra Sehested, født de Serène d'Acqueria, † 1903 (Fot.) — 73

FYENS HISTORISKE HERREGAARDE VIL UDKOMME I TVANGFRI HEFTER TIL EN PRIS AF c. 2 à 3 Kr. pr. HEFTE
MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG - ODENSE - MCMIX

FYENS HISTORISKE HERREGAARDE

LOUIS BOBÉ

BRAHE-TROLLEBORG

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG. ODENSE.

1910. 2418.

FYENS
HISTORISKE HERREGAARDE

UDGIVNE AF

WILLIAM NORVIN. OG EILER NYSTRØM

II

LOUIS BOBÉ
BRAHE-TROLLEBORG

ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

MCMIX

LOUIS BOBÉ

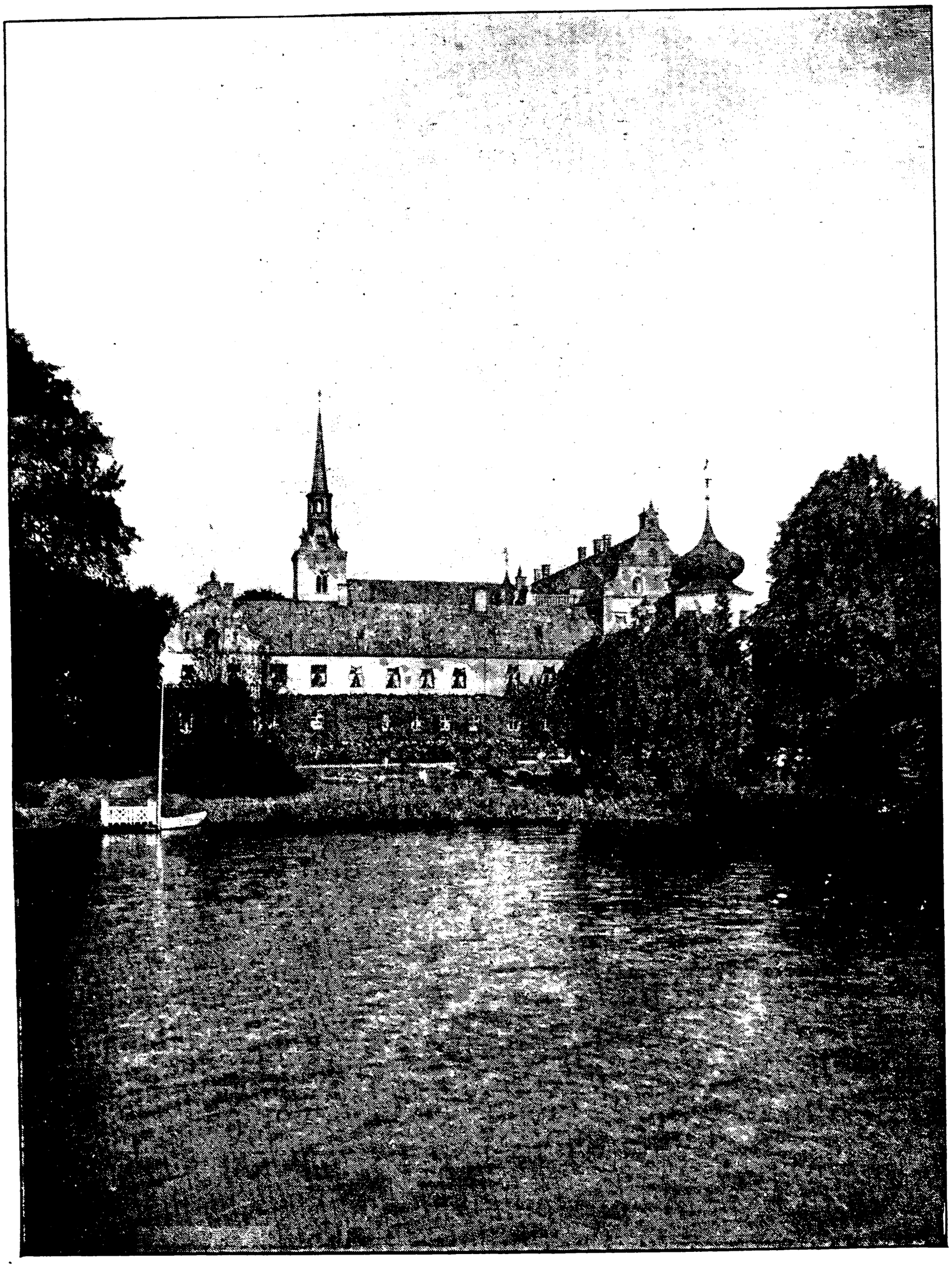
BRAHE-TROLLEBORG

ODENSE
MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG
MCMIX

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

MILO'SKE BOGTRYKKERI - ODENSE

Brahe-Trolleborg, set fra Parken.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

UDGIVERNES FORORD.

Blandt Danmarks fornemste Minder om Liv og Færden i svundne Aarhundreder indtager de DANSKE HERREGAARDE en fremtrædende Plads. Hvorledes de sociale Forhold i Fremtiden end maatte forme sig, vil de gamle adelige Sædegaarde, der ligger spredt rundt i Landet Side om Side med Oldtidsminderne og de ærværdige Landsbykirker, ingensinde miste deres store kulturhistoriske Værdi. De giver os ikke blot Forstaaelse af Fortidens Bygningskunst og ydre Levevilkaar, men tillige et haandgribeligt Indtryk af det daglige Liv i de Kredse af Befolkningen, der den Gang efter Forholdenes hele Natur maatte bestemme Udviklingen, og hvis Optræden og Virken saa at sige faldt sammen med Fædrelandets Historie.

Det er derfor ganske naturligt, at den historiske Forskning allerede paa et tidligt Tidspunkt har taget Hovedgaardenes Historie gennem Tiderne op til Behandling, men til Trods herfor foreligger der ikke nu noget Skrift om dette Æmne, der kan siges at være tidssvarende eller blot udtømmende. „Prospecter af danske Herregaarde" (med Beskrivelser af T. A. Becker og C. E. Secher), der udkom 1844—65, er nu — hvad Teksterne angaar — for store Deles Vedkommende forældet. Indholdet er tillige af højst ulige Værdi; medens der til Beskrivelser af enkelte Gaarde kun vilde være lidet at føje, er andre ganske ufyldestgørende. Endvidere foreligger i sidste Udgave af Traps „Danmark" korte og instruktive Rids af de enkelte Herregaardes Historie, men disse Rids har af Hensyn til Værkets Omfang maattet gøres saa sammentrængte, at kun de allervigtigste Begivenheder har kunnet finde Plads inden for de givne

Rammer. Det nyeste Arbejde, der behandler det herhenhørende Æmne, nemlig det af J. C. B. la Cour redigerede store Værk „Danske Gaarde", der omfatter alle Gaarde indtil en vis Størrelse, har formentlig sin Berettigelse som landbrugs-statistisk Haandbog.

Udgiverne har derfor i Forening med det Milo'ske Forlag i Odense ment at ville tage den foreliggende Opgave op, foreløbig for Fyens Vedkommende — den Landsdel, der i Forhold til sin Udstrækning frembyder det største Antal historiske Herregaarde. Meningen er at udsende en Række Smaaskrifter, hvert omhandlende en enkelt Gaard, og det vil blive tilstræbt ikke blot at give en Række sagkyndigt udarbejdede historiske Monografier, men tillige saa vidt muligt at forelægge Indholdet i en Form, der er letlæselig og saa tiltrækkende, at man tør paaregne Interesse fra en større Læsekreds.

Billedstoffet i det foreliggende Hefte er af Velvilje for Foretagendet bekostet af Hr. Lensgreve C. E. Reventlow.

I.

HOLMEKLOSTER

I. 1172—1536

Cistercienserordenens Brødre, der Aar 1172 grundlagde Holmekloster eller Guds Ø (Insula Dei) i en Lavning paa en lille Holm mellem fiskerige Søer og Aaløb, udkaarede til deres Bopladser fortrinsvis afsides liggende Dale, helst i Nærheden af en Sø. „I Dalene“, siger den hellige Bernhard i sin Mindetale over Benediktinerordenens Stifter, „er Frugtbarhed, dér hersker yppig Vækst, dér finder man de fulde Aks, dér vinder man hundredfold Frugt, dér er Ydmyghed og aandelig Fylde. Maatte vi blive i Dalene, kære Venner, og slaa Rod, at vi ikke skal fortørkes eller bevæges af hvert Vindpust!“

I anden Halvdel af det 12. Aarhundrede stod den danske Kirke i uafbrudt livlig Forbindelse med de store og berømte franske Cistercienserklostre i Frankrig. Her levede paa hin Tid Bernhard af Clairvaux, efter hvem Ordenen ogsaa har taget Navn. Hans storstilede Personlighed udøvede en mægtig Indflydelse rundt om i Landene, hvor en lang Række af Klosterstiftelser blev Frugten af hans Gerning.

Blandt de mange fremragende Mænd indenfor den danske Kirke, der valfartede til Clairvaux, er den bekendteste Erkebisp Eskild i Lund (død 1181). Ved hans Mellemkomst udvandrede Munke fra Citeaux til Norden og grundlagde det første Cistercienserkloster i Danmark, Herrisvad i Skaane (1144), og dette blev atter Moderkloster for Tvis (Tuta Vallis) i Jylland, Guds Ø eller Holmekloster paa Fyen og Løgumkloster (Locus Dei) i Sønderjylland.

I Modsætning til Franciskanerne og Dominikanerne, der i Overensstemmelse med de strenge Ordensregler levede i Fattigdom, førte Cistercienserne en i økonomisk Henseende betrygget og ordnet Tilværelse ved Indtægterne af Jordens Dyrkning, Fiskefangst og anden Haandens Gerning samt af deres stadigt voksende faste og rørlige Ejendom.

Cistercienserne udmærkede sig fremfor andre Munkeordener som Foregangsmænd paa Landbrugets Omraade. Den Dygtighed og Driftighed, de lagde for Dagen ved Jordens Opdyrkning og Nyttebrug, deres ypperlige Forvaltning af Klostergodset og højt udviklede Kvægavl, Vindyrkning og Fiskeri tjente Lægfolk i alle Lande til Mønster. Om Ciserciensernes Kunstsans og Snille som Bygmestre vidner endnu i vore Dage, selv i deres nærværende forfaldne og forvanskede Skikkelse, de af „Gotikkens Missionærer“ opførte Kirker og Klostre. Andre gode Egenskaber, der gjorde Ordenen velset overalt, var dens vidtudstrakte Gæstfrihed og Velgørenhedssans.

Landklostrene var en Verden for sig, et helt kommunistisk Samfund, hvor Abbeden administrerede, og alle, baade Klosterbrødre og Lægbrødre, arbejdede i en fælles materiel og aandelig Husholdning. Det økonomiske Udbytte af Driften af Hovedlodden og alt, hvad der indkom fra det spredte Bøndergods, tilflød det fælles Samfund. Alle fik det nødvendige, ingen led Nød, og den aandeligt interesserede kunde faa Arbejdsro. Paa sin Vis og efter de Tiders Forhold har Klostersamfundet løst et vanskeligt socialt Problem.

Klostrene ejede ikke alene Jorder, men ogsaa Bøndergods og Huse i Købstæderne, Vand- og Hestemøller, samt hyppigt et indbringende Fiskeri. En vigtig Indtægtskilde var ogsaa det Offer, der ydedes af Kirkegængere, hvorunder hørte de Afladsbreve, der tildeltes Klostrene. Til Indtægterne maa ogsaa regnes Fritagelse for Skatter til den verdslige Øvrighed, Tiendefrihed og andre Privilegier.

Medens det falder let at faa et Overblik over Klostrenes Indtægter, er det ret vanskeligt at komme til Klarhed over deres Afgifter og

Byrder. Ved en Bulle af 1257 blev der tillagt Cistercienserordenen Frihed for Indsamling af Penge til Pavestolen. I Almindelighed paahvilede det Klostrene at optage rejsende som Gæster, og ved Cistercienserklostrene var indrettet særlige Hospitier.

Allerede i det 13. Aarhundrede var det Skik, at Kongerne paa deres Rejser gennem Riget gæstede Klostrene.

Muligvis har Gæsteriet dog fra først af været en frivillig Byrde, men længer ned i Tiden har det i hvert Fald udviklet sig til at blive Pligt. Gejstligheden klagede over, at Kronen paabyrdede Klostrene Underhold af Folk, Heste og Hunde, hvilket blev forbudt i Haandfæstninger fra det følgende Aarhundrede. Naar Valdemar Atterdag fritog et Kloster for Gæsteri af hans Folk, Heste og Hunde, skete det kun mod at der blev givet ham Jordegods i Erstatning. I Christiern I's Haandfæstning lover Kongen ikke at gæste Klostrene til Uskellighed, men efter Kong Hans' Død førtes der Klager over, at Klostrene blev besværede med Gæsteri og Borglejer, saa at Gudstjenesten derved „nederlægges".

Ifølge jydske Lov var Klostrene fritagne for Leding af Jord, som de ejede før Laterankonciliet 1215, og ind i det 13. Aarhundrede nævnes som Regel Leding blandt de Byrder, Kongen ved Privilegier fritog Kapitlernes og Klostrenes Fæstere for. I det 15. Aarhundrede var nogle af Klostrene pligtige til at stille Mandskab i Krigstilfælde, og naar Kongen var paa længere Rejser. Under Kong Hans stillede Klostrene tilsammen 245 Mand (1496). Klosterfolkene maatte gøre Tjeneste til Hest og til Skibs, de skulde møde med Harnisk og Værge og holde sig selv med Kost.

Om Holmeklosters Historie vides, navnlig i de første tre Aarhundreder af dets Tilværelse, udover Navnene paa nogle Abbeder, saa godt som intet. Klostret kom meget tidligt bort fra Kronen; dets Arkiv, af hvilke Rester endnu fandtes paa Brahe-Trolleborg i anden Halvdel af det 18. Aarhundrede, er fuldstændig gaaet tabt. Adskillige Meddelelser, hentede fra nogle ukritiske Optegnelser af Th. Bircherod, knyttes

fejlagtig til Insula Dei, men vedrører i Virkeligheden Locus Dei (Løgumkloster). Dette gælder maaske ogsaa den bekendte Angivelse om Klostrets Brand 1243. Hos Petrus Olai hedder det, at Klostret Guds Ø, grundlagt af Rudolph, blev ødelagt af en Brand i nævnte Aar, men andet Steds nævner han Biskop Radulf som Stifter af Løgumkloster. Af tvivlsomt Værd er ogsaa en Notits af uoplyst Herkomst: Klostret skal fordum (d. v. s. før Branden) have staaet ved en Sø eller et Kær, som kaldes Svends Kær (Piscina Svenonis). Gaar dette virkelig paa Holmekloster, kunde man tænke paa Mølleaaen, der ved Brahe-Trolleborg løber ud i den lille Slotssø.

At ville henføre Klostrets oprindelige Beliggenhed til Nørresø, paa det nuværende saakaldte Rantzausholm — indtil for kort Tid siden en lille Ø, men nu landfast — er sikkert ganske urigtigt. Her har antagelig i Henrik Rantzaus Tid, i Lighed med den paa Afb. 9 i Slotssøen liggende Ø, været en i Reduteform anlagt Holm, hvor der har været et Lysthus eller en Pavillon af den Art, som H. Rantzau yndede. Gentagne Gravninger i nyeste Tid har i det bakkede Terræn paa Øen tæt under Jordens Overflade lagt Stensætninger fri, der dog ikke tyder paa noget Bygningsanlæg af massivere Art.

Klostrets første Abbed var Hr. *Thomas* (Thomas, Abbas de Insula Dei), der 1175 bekræftede Kong Valdemars Gavebrev til St. Knuds Brødrene i Odense. Et Aarhundrede senere nævnes Klostret i et Pavebrev (1281), hvori det overdrages Abbeden i Holmekloster og Prioren for Prædikebrødrene i Odense at undersøge, hvorvidt Prior og Munke i Odense havde betalt den skyldige Korstogstiende, og hvis saa var, at løse dem af Pavens Band, hvortil de paa Grund af Forsømmelsen var hjemfaldne. Noget senere (1291) nævnes Klostret i Lave Lavesen Litles Testamente, hvori det blev betænkt med en Gave. 1329 gav Paven Abbeden i Holmekloster sammen med Prioren Befaling til i hans Navn at overgive Abbeden i Sorø alt det Fru Valborg tilhørende Gods.

Atter hengaar et Aarhundrede, uden at man har egentlige Efterretninger om Klostret. I Midten af det 14. Aarhundrede levede, ifølge

Hamsfort, i Holmekloster en Abbed ved Navn *Bo*, der nød stor Anseelse paa Fyen. 1447 nævnes Abbed *Jacob*, men allerede 1453 forekommer Abbeden *Mads Amundsen* (Matz Amendtzøn). 1466 møder Abbed *Peder* som Vidne paa Landemodet i Odense i en Strid mellem Hr. Eggert Frille og Niels Lykke om Bøgeskoven i Rynkeby Sogn. En af hans nærmeste Efterfølgere var Abbed *Tuve*, hvis Gravsten endnu ses i Kirken. Paa Stenens Midterflade er udhugget Abbedens Skikkelse i fuld Figur med Stav og Bog; Hovedet hviler paa en Pude. I Hjørnerne er anbragt Evangelistsymbolerne. Langs Siderne af Gravstenen læses:

ABBATIS DOMINI LOCUS EST TVMBAQVE TWONIS,
ROSKYLDIS GENITI PAX BONA MENCES EI.
ANNO DOMINI MCD . .

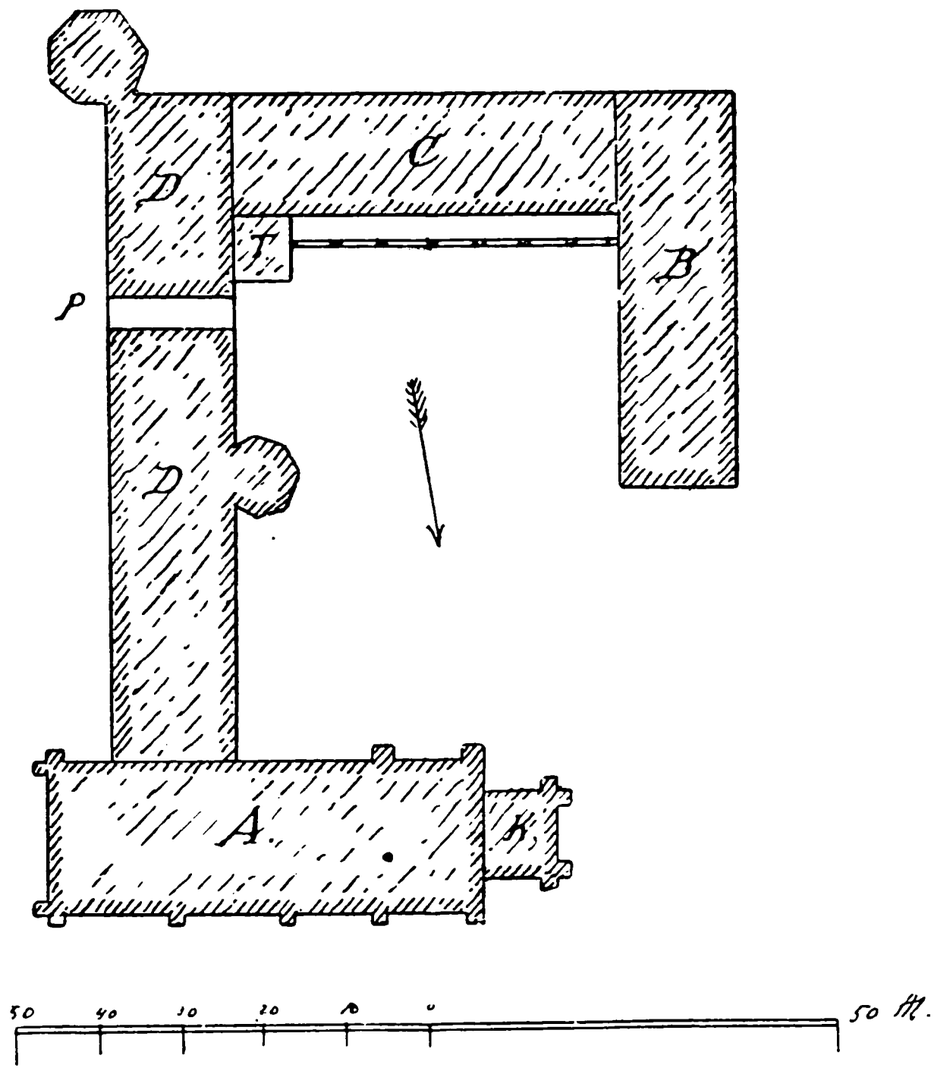
I dansk Oversættelse lyder Indskriften (Distikon): Dette er Hvilested og Grav for Hr. Abbed Tuve, født i Roskilde. God Fred være hans Løn. Aar efter Guds Byrd 14 . . (Mences fejlagtig for Merces). Aarstallet er ikke udfyldt, og Stenen, der viser hen til Tidsrummet 1470—80, er vistnok sat i Abbedens levende Live. Man tør derfor gaa ud fra, at han er den Abbed Tue, der forekommer 1489, nævnes 1498 i det af Kong Hans til Klostret udstedte Laasebrev og som endnu levede 1500 (værdige Fader og hæderlige Herre, Hr. Abbed Tue, Abbed i Holmekloster).

Den sidste Abbed var uden Tvivl *Thomas Laurendssøn*, der sammen med de menige Konventsbrødre 1527 til Fru Kirstine Gregersdatter Ulfstand, Carl Bryskes til Flintholm, mageskiftede en af Klostrets Gaarde i Gundestrup, Hundstrup Sogn, mod en Gaard i Kingstrup i Gjelsted Sogn. Ved Mageskiftebrevet (paa Pergament) hænger Abbedens Segl i Voks, fremstillende en Abbed med Stav, trædende paa en Drage. Seglets Omskrift lyder: Sigillum dominis iohannes abbatis insule dei.

I Forbindelse hermed kan bemærkes, at der 1868 ved Udhugning af nye Vinduer i Klosterkirken i den nordre Kirkemur fandtes et Abbedssignet af Messing, fremstillende en Abbed med Stav og Bog, med

Omskriften: Sigillum abbatis de insula dei. I Øskenen paa Bagsiden er ved et bevægeligt Led fastgjort en $8^1/_2$ Tomme lang, i den øvre Ende afbrudt Messingkjede.

Af Holmeklosters Inventargenstande er endnu bevaret den gamle Granitdøbefont, og et legemsstort, smukt, udskaaret Trækrucifiks fra Tiden omkring 1500, der nu er henstillet paa Altret i Fjenneslevlille Kirke. Iøvrigt vides Kirkekarrene ved Reformationens Indførelse at være afgivne til Graabrødre-kirken i Odense.

1. Grundplan af Brahe-Trolleborg.

Er der saaledes kun levnet faa skriftlige Vidnesbyrd om Holmekloster, fortæller til Gengæld med saa meget større Vægt og med en egen veltalende Anskuelighed endnu den Dag i Dag de bevarede Dele af Munkenes Kirke og det allermeste af deres Bolig om det Liv, der for mange Aarhundreder siden levedes paa dette Sted, bag brede Mure og under stærke Hvælvinger. Bygningerne har ikke blot dannet en ydre Ramme om den Klosterkultur, der var til Huse i dette fyenske Cistercienserabbedi og hvorved de er historisk værdifulde for Nutiden. De er selv et levende Udtryk for denne Kultur og dens Ydeevne og taler til os om Bygningskunstens mangfoldige Skønhedsværdier.

Hvad der er tilbage fra Klostertiden, er ganske godt gemt indenfor det nuværende Brahe-Trolleborg Slot og dets Kirke. Ombygninger og en moderne, velment, men historisk og kunstnerisk ganske uforsvarlig Restauration har fjærnet alle ydre Spor af Munketid og Middelalder.

Anderledes inde i Gaardens Bygninger. Der kan man endnu færdes i hvælvede Pillesale, overalt er man i de to Stokværk af Brahe-Trolleborgs Fløje (se Afb. 1) indenfor de gamle Ydervægge fra Klostertiden, og ovenover Kirkens Hvælvinger staar et endnu temmeligt uberørt Parti af den gamle Klosterkirke.

I Kirken og de tre Fløje har man altsaa det gamle Klosteranlæg bevaret i sine Hovedtræk. Det er ovenikøbet det bedst bevarede Cistercienserabbedi i Danmark og har derfor Interesse langt ud over det almindelige. Som saa ofte ved middelalderlige Klosteranlæg dannede Bygningerne ogsaa her et firfløjet Kompleks omkring en Gaard (Fratergaarden). Den har dog næppe været helt lukket; i al Fald har de 1909 foretagne Udgravninger ikke kunnet bevise, at Vestfløjen har været længere. Forbindelsen med Kirken kunde ogsaa kun være sket ved en Vinkelbygning (jvfr. Afb. 8), og en saadan har ingen paaviselig Sandsynlighed for sig. Gaarden maa have været aaben mod Nordvest, dog rimeligvis lukket af en Mur, som den endnu ses paa den førnævnte Plan. Klostergaarden har i saa Fald alligevel været, hvad den skulde være, et hegnet og fredeligt Sted, hvortil ingen uvedkommende fik Adgang uden særlig Tilladelse. I Fratergaarden ligger endnu Munkenes Brønd, uundværlig i deres daglige Liv, Midtpunktet i det hele Anlæg og i sig selv et smukt og samlende Symbol.

Det afsondrede i Klosterlivet havde faaet sit tydelige Udtryk gennem selve den til Klostret valgte Plads. Ved at slaa sig ned paa „Holmen“ havde Brødrene villet sikre sig en uforstyrret og fredelig Tilværelse, og sikkert har de ogsaa været betænkt paa mulige Ufredstider. Mod Vest, Syd og Øst synes Klostret da ogsaa at have været omgivet af Sø, Vandløb eller Sump. Kun mod Nord har Klosteret staaet i Forbindelse med Omverdenen, men dog skilt fra den ved en Mur. Det er meget sandsynligt, at den paa Afb. 7 afsatte Mur er den gamle Klostermur, og Porten selve Klosterporten. Mange Grunde taler i al Fald for, at Hovedindgangen til Klostrets egentlige Enemærker har været fra denne Side. Herfra har Egnens Folk, for-

nemme Gæster, som Konger og Bisper, mere eller mindre velkomne Ordensbrødre og alskens vejfarende Folk søgt til Klosteret, hver i sit Ærinde. Ad denne Vej er Klostrets Bønder dragne ud og ind. Agende, gaaende og ridende har en stadig Strøm af Mennesker Aar ud og Aar ind, Aarhundrede efter Aarhundrede her søgt til og fra Holmekloster.

Hvorledes de ældste Klosterbygninger her set ud, derom ved man intet. Længere tilbage end til det femtende Aarhundrede — det sidste før Reformationen — gaar de bevarede Klosterbygninger ikke. De tre Fløje var alle lige høje og byggede i to Stokværk med hvælvede Kældere under en Del af Vestfløjen. Tredje Stokværk over Østfløjen, det saakaldte „blaa Hus“ eller „Kaj Lykkes Hus“, og Taarnene er først komne til i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede. De var alle — ligesom Kirken — byggede af store røde Mursten. Røde var Murene, røde var Tagene, og malerisk har Holmekloster taget sig ud, som det laa ved den lille Sø. I al deres Simpelhed har Bygningerne alligevel haft en ganske egen Karakter. Der har været noget tungt over dem, men samtidig Alvor og Kraft, og de høje Gavle har givet dem Rejsning. Endnu før sidste Restavration stod den oprindelige Sydgavl af Vestfløjen (Afb. 8) med sine morsomme Blændinger, hvis Spil af Lys og Skygge har givet de ellers noget dystre og mørkladne Bygninger Liv og Farve. Middelalderens Bygmestre yndede jo at pynte de høje Gavle med Blændingsmønstre. Det tunge Murstensmateriale tvang dem til paa saa mange Maader — som ogsaa ved Holmeklosters Bygninger — at slaa af paa Fordringerne til det dekorative, men her gav Materialet i sig selv fornøjelige og vekslende Motiver.

En Besynderlighed ved dette Kloster er, at det ganske har manglet den Klostergang, der ellers plejer at løbe langs Fløjenes Gaardside. Af Fløjene har den østlige, den der stod i saa nøje Forbindelse med Kirken, utvivlsomt været den stateligste og samtidig den, hvori de ideelle Sider af Klosterlivet har været koncentrerede. I dens Midterparti findes endnu i nederste Stokværk hvælvede Pillesale og den

nedenstaaende gengivne Afbildning (Nr. 9) lader formode, at næsten alle Fløjens Rum har haft Hvælvinger.

Nærmest Kirken maa man søge Sakristi og Klædekammer, det hørte halvt om halvt med til selve Kirken. Længere mod Syd, i en af de midterste Sale, har, ifølge al Cisterciensertradition, Kapitelsalen ligget. Den var egenlig Klostrets Hjerte, hvor alt af Betydning for Munkesamfundet foregik. Her holdtes Møder af de ledende i Klostret, her samledes Brødrene hver Morgen til Indvielsen af Dagens Gerning med Oplæsning af Skriften eller af Ordensreglerne, og her modtog man fornemme Gæster og traf tit vigtige politiske Afgørelser. I et andet af denne Fløjs brandsikre Rum kan man tænke sig Bibliothekets eller Librariets Plads. I Østfløjen er det maaske ogsaa rimeligt at søge Abbedens Celle, hvor Traadene i en stor og mangesidig Virksomhed løb sammen. I andet Stokværk, umiddelbart ved Kirkens Kor og med Adgang til dette laa altid Sovesalen (Dormitoriet), for at Brødrene uden Besvær ved Nattetide kunde komme ned i Koret for Nattemessens Skyld. I denne Bygning har man, et Par Alen under Jorden, Gang efter anden, endnu for faa Aar siden fundet Skeletter, liggende paa tværs af Murene, og her har altsaa været den ældste Begravelsesplads for Munkene.

2. Hvælving i østre Fløj.

I Vestfløjen viser den hvælvede Forraadskælder med Brønden, at Klostret her har havt sin Økonomilejlighed. I en Synsforretning fra 1558 omtales Salt- og Ølkælderen. Her har sikkert ogsaa Bryggerset, som omtales sammesteds, havt sin Plads. Men desuden maa saa uund-

værlige Rum som Bageri og først og fremmest Køkkenet (Stegerset) søges i Nærheden af Forraadskælderen, og altsaa i Vestfløjen eller den tilstødende Del af Sydfløjen. Køkkenet laa altid saa langt som muligt fra Kirken, for at Madlugten ikke skulde naa den. I Nærheden af Køkkenet maa Spisesalen, Refektoriet, have haft sin Plads. Det kan meget vel have været den smukke, høje, hvælvede Pillesal sydligst i Vestfløjen, hvor de fornemst murede Hvælvinger i hele Klostret findes. Man kunde med Føje vente, at Kapitelsalen maatte være den smukkest udstyrede, men dette var ingenlunde altid Tilfældet; nok saa ofte var det Spisesalen. Herskeren over hele denne Del af Klosterkomplekset, Kældermesteren, har tilligemed sine undergivne holdt til i et eller flere af de herværende Rum.

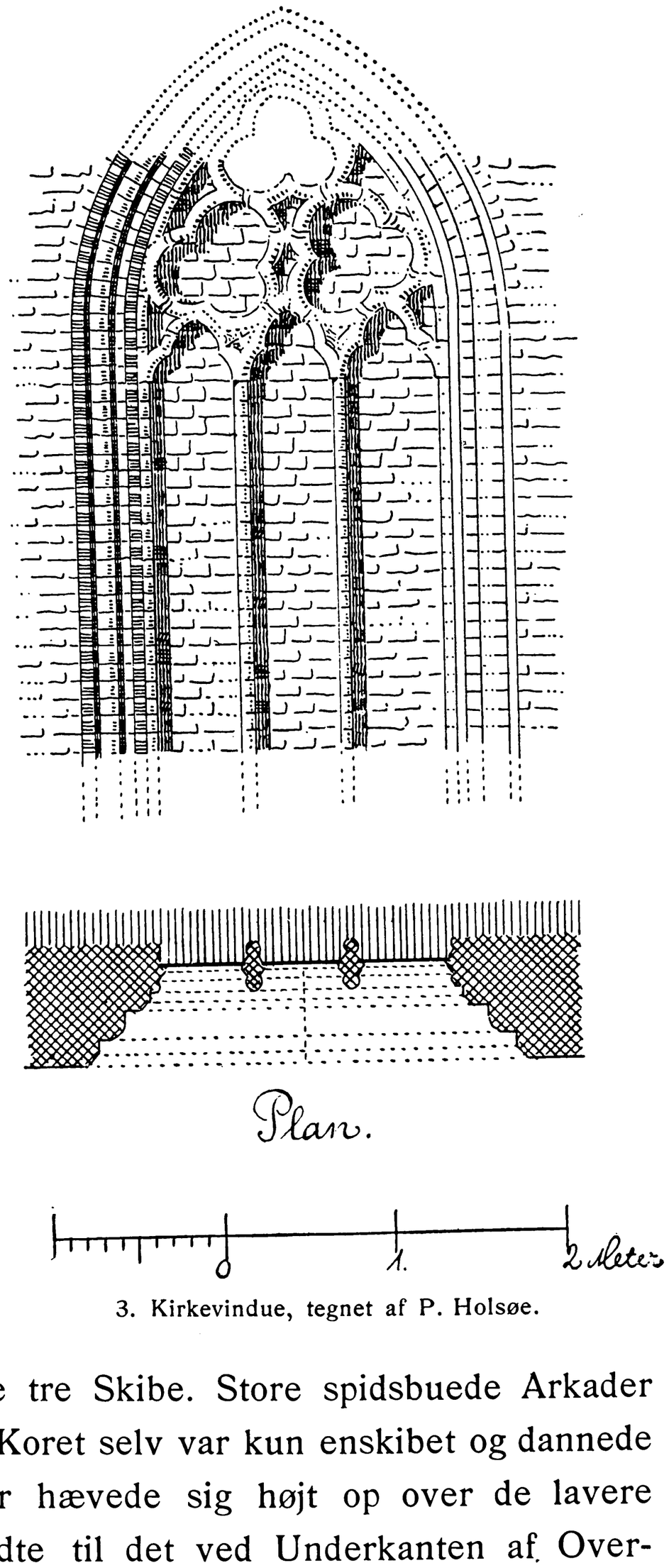
Den øvrige Plads har været optaget af Munkenes Celler, hvor de i Ro og Fred kunde dyrke litterære og videnskabelige Sysler, uforstyrrede af Fælleslivets Uro. Cellerne har efter almindelig Skik og Brug antagelig ligget i Bygningernes andet Stokværk. Desuden maa der have været Lokaler til forskelligt Brug som f. Eks. Sygesale.

Det stadige Rykind af Gæster betingede ogsaa Tilstedeværelsen af Gæstestuer (Herberger) foruden Værelser til særlig fornemme rejsende. Muligt er det, at flere af disse Rum kan have ligget i særskilte Bygninger udenfor Hovedkomplekset. De er i saa Fald ganske forsvundne og har rimeligvis været af en lettere Konstruktion. De to smaa Bindingsværksbygninger, der ses paa Prospektet af Rantzausholm fra 1590 (Afb. 7) Øst for Gaarden, har muligt været bestemte for Gæster og Lægbrødre, hvis de da overhovedet stammer fra Klostertiden.

Den økonomiske Forudsætning for Klostrets daglige Forplejning af dets Beboere og Gæster var en stor og vidtudstrakt Landbedrift. Først og fremmest skulde Hovedlodden passes, og dette krævede en Ladegaard, og maaske er den lange Bindingsværksbygning paa Prospektet fra 1590 selve Klostrets gamle Ladegaard, der ogsaa omtales i Synsforretningen fra 1550. Af Vigtighed var fremdeles Møllen, og paa samme Afbildning ses ogsaa Klostrets gamle Vandmølle. At der endelig ogsaa

har været drevet et udstrakt Fiskeri, siger sig selv, især Fastetiden krævede mange Fisk. Endnu kan paavises de til et fuldstændigt Fiskeri nødvendige syv Karpedamme.

Kunde der for Holmeklosters gejstlige Beboere være Fristelser nok til mere end tilbørligt at gaa op i verdslig Travlhed, Kirkens Tjeneste var dog en Hovedfaktor i deres Liv. Kirken var en Del af deres Hus. Fra Kirke til Kloster og fra Kloster til Kirke var Brødrenes daglige Gang. Dens Klokker lød ustandseligt over deres Hoveder. Nu staar af Munkenes gamle Kirke kun den midterste Del, det gamle Midtskib med Kor.

3. Kirkevindue, tegnet af P. Holsøe.

Som de i Aar (af Cand. mag. Vilh. Lorenzen og Arkitekt P. Holsøe) foretagne Udgravninger og Opmaalinger af Kirken har godtgjort, havde den nuværende Brahe-Trolleborg Kirke tidligere tre Skibe. Store spidsbuede Arkader førte fra Hoved- til Sideskibene. Koret selv var kun enskibet og dannede Fortsættelsen af Midtskibet, der hævede sig højt op over de lavere Sideskibe, hvis skraa Tage stødte til det ved Underkanten af Overkirkens Vinduer. Ovenover de nuværende lave Hvælvinger ser man indefra disse Vinduer. Paa Nordsiden og i Vestgavlen sidder i hvert

af de fem Fag tre høje, spidsbuede Vinduer, hvoraf det midterste er højest (Afb. 4). Deres Former er paa en Gang elegante og djærve. Paa Nordsiden sidder der i hvert Fag kun ét enkelt, stort, ualmindeligt smukt, spidsbuet Vindue med murede Stave og Mønsterinddeling (Afb. 3). De er de bedst bevarede og finest udførte gotiske Vinduer i Danmark. Overhovedet maa man i dette Parti af Kirken beundre det glimrende Murerarbejde, der her er ydet. Kirkens Indre har været bestemt til at overhvælves, men det er aldrig sket, hvorfor, lader sig nu ikke afgøre. Grunden maa vel snarest søges i manglende Kapital, thi ogsaa for et Gods som Holmekloster kunde der komme daarlige Tider. En Vindeltrappe, hvoraf der er tydelige Spor i den nuværende Kirkes nordvestlige Hjørne, skulde føre op under Kirkens Tag.

Højt og slankt har dette Kirkerum været, med skønne Perspektiver i det tredelte Skib. Det har oprindelig staaet med Stenenes naturlige, maleriske røde Farve og derved faaet noget alvorligt, stemningsrigt over sig af en ganske anden Karakter end Stemningen i den nuværende, nøgternt hvidkalkede, men unægtelig lysere, Brahe-Trolleborg Kirke.

Høj og statelig har denne Klosterkirke været i sit Ydre, lerrød fra Sokkel til Tagrygning, ragende op over de dog ret anselige Klosterhuse. Smukkest var Korgavlen med to- og tredelte Vinduesgrupper og rige Blændinger som den stod før sidste Restauration. Vestgavlen var derimod mere tarveligt udstyret. Dens enkle Blændinger og Tandsnitskifter ses endnu inde fra det moderne Taarn. Naar Koret sluttes med flad Altervæg — uden den arkitektonisk virkningsfulde Korrunding (Apsis) — er det i god Overensstemmelse med Cisterciensernes strenge Byggeregler. De forbød ogsaa Taarn, og Kirken har paa Taget kun havt en Tagrytter til Klokkerne, men denne har paa en behagelig Maade brudt den lange Taglinje og givet den høje, langstrakte Bygning et naturligt Samlingspunkt.

Ejendommelig er derimod Mangelen paa Tværskib og Kapeller, der hører til ved ældre Cistercienserkirker (Sorø, Vitskøl, Løgum). Ved Gravningerne 1909 er der fundet Spor af et ældre Kirkeanlæg med

Antydning af Tværskib. Fra denne Kirke synes ogsaa de to romanske Gravstene (nu i Taarnet) at hidrøre*).

Denne enklere Type hænger sammen med, at denne Kirke uden Tvivl er Danmarks yngste Cistercienserkirke og bygget efter yngre Tiders Byggepraksis. Den er opført i en tidlig gotisk Stil med Gotikkens Kryds-ribbe-Hvælvinger og spidse Buer, med Stræben efter Højde og Lys i Rummet, efter Slankhed og Finhed i Former. Den er i sit arkitektoniske Væsen beslægtet med baade St. Nikolaj i Svendborg og St. Knud i Odense, men staar midt imellem dem, yngre end St. Nikolaj, ældre end St. Knud. De tre Kirker betegner i det hele taget Udviklingen af Gotikken paa Fyn. Holmekloster Kirke, som den nu kendes, er opført i sidste Halvdel af det 13. Aarhundrede, næppe før o. 1275.

4. Rids af Kirken
før den sidste Ombygning.

Et anseligt Skue har Holmekloster frembudt i sine Velmagtsdage før Reformationen rev det hele ud af Klosterfolkenes Hænder og indrog det under Kronen. Meget er gaaet til Grunde af, hvad de taalmodigt havde muret op, men det, der er tilbage, er dog tilstrækkeligt til levende at minde Nutidsmennesker

*) Paa den ene af disse Gravstene ses en Korsstav, fra hvis Hovedstamme der udgaar Blade. Langs ad Stammen under Korset findes følgende, ikke fuldt læselige Indskrift: HIC. JACET . . . . I TVKI SVN. I det tredje Ord har der været fire, højst fem Bogstaver, der nærmest synes at maa læses GETI. Den anden romanske Sten viser i Midten en Stav uden Korsarm, hvori en nu tilintetgjort Indskrift har været hugget, kun et Par Bogstaver lader sig skimte forneden. Fra Stenens Yderside krummer der sig Blade ind imod Staven, og mellem disse Blade ses paa den øvre Del smaa kredsrunde Figurer (J. B. Løffler).

om en Tid og en Kulturform, der nu er et forlængst tilbagelagt Stadium, men som i sin Tid har haft Livets og Historiens Ret.

II. 1536—1568.

Ved Reformationens Indførelse i Danmark 1536 delte Holmekloster Skæbne med de øvrige Klostre i Landet, at blive inddragne under Kronen. Her som paa andre Steder fik dog Munkene Tilladelse til at forblive paa Klostet til de efterhaanden uddøde.

Allerede to Aar senere blev Klostret overdraget som Pant til en rig holstensk Herremand for en Pantesum af 9000 Mark lybsk. I 1538 pantsatte Kong Christian III til *Clemens von der Wisch* og dennes Arvinger Kronens Kloster Holmekloster, hvilket han „med al dets Herlighed, Bønder, Tjenere, Rente og Rettighed skulde nyde, bruge og beholde mod at gøre Kongen og Riget tilbørlig Tjeneste deraf og besørge de Munke, som udi samme Kloster ere, deres Nødtørft og Underholdning til Klæde og Føde.“ Det paalagdes ham at holde Klostrets Bygninger vedlige og ikke lade dets Skove forhugge til Upligt.

Kun et Aar havde Clemens von der Wisch Holmekloster i Pant; i April 1539 overdroges det paa samme Vilkaar som Pantelen til *Christoffer Johansen Lindenov* til Drenderup og Fovslet.

Ved Skøde af 8. Maj 1541 afhændede Kong Christian III Holmekloster med alt tilliggende Gods, Herlighed og Rettighed til Jacob Hardenberg til Sandholt.

Jacob Hardenberg var ældre Broder til den mere bekendte Ejler Hardenberg. Efter Faderen arvede han Hvedholm og fik i sit første Ægteskab med Edel Bille Torbensdatter Gaardene Sandholt og Arreskov. Af Christian II. blev han 1523 beskikket til Befalingsmand paa Fyen og forlenet med Nyborg og Hagenskov. 1527 fik han Faaborg By og 1532 det derværende Helligaandskloster i Forlening. Under Grevefejden erklærede han sig for Hertug Christian, men maatte aflægge Troskabseden til Grev Christoffer, efter at denne havde besat Fyen.

I Begyndelsen af det følgende Aar blev han ført fangen til København; derfra til Malmø og senere til Meklenborg. Efter Københavns Overgivelse kom han paa fri Fod, men var i flere Aar i Unaade hos Kong Christian, indtil han 1540 optoges i Rigsraadet og blev forlenet med Vordingborg. Aaret efter fik han ogsaa Næsbyhoved og blev beskikket til Stiftslensmand paa Fyen.

Klostrets Gaarde og Jorder, som de opføres i den 1541 affattede Jordebog, er saa temmeligt de samme, der endnu hører under Baroniet Brahe-Trolleborg, men desuden ejede Klostret en Del over Syd- og Midtfyen spredt Strøgods, som i Tidens Løb er bleven afhændet. Ialt omfattede Klostret 125 Gaarde, en øde Gaard og 7 Bol, regnet til 964 Tdr. 6 Skpr. 1 Fjerdingkar Hartkorn. Haagerup, den største By under Holmekloster, omfattede 22 Gaarde, større og mindre, og dette Antal har holdt sig lige op til Nutiden. Grønderup er opført med fem Gaarde og et Bol, Gjærup med 5 hele og 5 halve Gaarde samt tre Huse eller Bol, og Fleninge med 5 hele og 3 halve Gaarde. I Nybo laa to hele og to halve Gaarde samt en meget stor Gaard, der gav 30 Skpr. Rug, 36 Skpr. Byg og 120 Skpr. Havre. Nybygtgaarde bestod kun af to Gaarde og et mindre Bol, i Fagsted laa 4 Gaarde. Brendelydinge er ligesom Lydinggaarde anført hver med fire Gaarde.

Foruden de tre gamle Nabogaarde, Sølvbjerg, Gjellebred og Krogsgaard laa der til Klostret flere Skovsteder, omsluttede af udstrakte Oldenskove, Besiddelsens største Indtægtskilde. Torpe, Røjlegaard og Stenhuset er forlængst forsvundne. Gjellebred er den nuværende Skovridergaard Ditlevslyst, Gamle Egneborg, der oprindelig skal have været en jordegen Gaard, blev nedlagt og nedbrudt 1889. Nær ved denne laa Gaardene Møgelrød, forsvunden før 1647, Kostenborg, Piben (Munkepiben) og Nosseberg, alle nedbrudte 1728, samt Fiskerup (i Egeskoven) nedbrudt 1807.

Endelig hørte til Holmekloster paa Avernakø Munkeby (Munkeø), der den Gang som nu bestod af 5 Gaarde. Den blev 1661 pantsat til Otto Krag paa Egeskov og ikke senere indløst.

Ved Jacob Hardenbergs tidlige Død i Juli 1542 tilfaldt Holmekloster sammen med hans øvrige Ejendomme hans Enke *Sophie Lykke,* Datter af Rigsraad Peder Lykke til Hverringe. Fru Sophie Lykke ejede de fremragende Egenskaber, der ikke sjældent findes hos hin Tids Damer af den gamle danske Adel, Foretagsomhed, Myndighed og administrativ Dygtighed, men tillige har hun efterladt sig et mindre godt Navn ved sin Trættekærhed, Haardhændethed og Pengegridskhed.

Disse uheldige Egenskaber træder frem i hendes Forhold til alle, lige fra Kongen ned til den ringeste Bonde. I stor Stil viste hun sin Lovstridighed ved paa Trods af Recessen at drive en betydelig Handel med Stude. Af en Række mindre Retssager rejste mod hende, synes det at fremgaa, at hun havde en alt andet end ren Samvittighed. Snart beskyldes hun for at have tilbageholdt Værdisager, som en Adelsmand havde givet hendes afdøde Mand i Forvaring, snart sigtes hun for med Urette at have tilranet sig en Eng, ligesom hun ogsaa stævnedes for Misligholdelse af indgaaede Forpligtelser overfor Handelsmænd.

Det var dog først hendes Forhold til Holmeklosters Gods og Tjenere, der for Alvor paadrog hende Kongens Unaade. I Skødet, hendes afdøde Ægtefælle havde faaet paa denne Ejendom, forekom bl. a. den ret almindelige Bestemmelse, at Kronen forbeholdt sig Retten til Genkøb, samt en Paamindelse til Køberen og hans Arvinger om at holde Godset vedlige og ikke lægge det øde. Datidens Adelsmænd brød sig i Reglen fejl om saadanne Forskrifter og raadede efter eget Forgodtbefindende over Ejendommen i Tillid til, at Kongen ikke vilde gøre Brug af Retten til at genindløse det. Saaledes ogsaa Fru Sophie Lykke. Det var derfor et meget usædvanligt Tilfælde, at Kongen uden videre lod hende fratage Godset. I Marts 1551 fik Rentemester Eskil Oxe Kongebrev paa at indløse Holmekloster fra Fru Sophie Lykke for den Sum, hendes afdøde Mand havde forstrakt Kongen derpaa, og beholde det indtil det afløstes fra ham. Indtil videre skulde der indsættes en Foged, som fik det Hverv at opkræve alle Afgifter og øvrige Indtægter. Faa Dage

senere blev Sophie Lykke ved aabent Brev underrettet om Kongens Beslutning.

Klagerne over hendes mislige Godsstyrelse var følgende. Bønderne havde først paa Nyborg Slot besværet sig til Kongen personlig over, at hun havde forandret deres Smørskyld fra halvanden Otting til to, samt betynget dem med utilbørligt Gæsteri om Høsten og anden ubekvem Tid paa Aaret. For at straffe dem for deres Kæremaal hos Kongen, havde hun tvunget dem til at give sig baade Øksne og Penge. Senere gentog Bønderne deres Besværing i Assens og førte den senest frem for Rettertinget. Endvidere havde hun nedrevet Huse i Klostret og benyttet Materialerne til at bygge med i Ladegaarden samt nedbrudt flere af Klostrets Gaarde og lagt dem ind under Hovedgaarden. Kirken havde hun frataget forskellige Ornamenter og Prydelser, deriblandt et Maleri, forestillende de tusend Riddere, og et andet var af hende givet i Foræring til den bekendte Præst Hans Madsen i Svanninge, der havde benyttet det som Bordplade. Endelig blev hun beskyldt for at have bortfjernet Klostrets Klokke og ladet borttage en stor Del Bly fra Kirkespiret.

I Oktober (1551) fik hun af Kongen Befaling til at afstaa Klostret mod at faa udbetalt de 42,000 Mark lybsk, hendes afdøde Mand havde givet for Godset. Samtidig maatte hun forpligte sig til at give fuld Erstatning for, hvad de af hende nedbrudte Huse var mere værd end de opførte, og til Kirken at tilbagegive de fjernede Prydelser. Som Pant for Opfyldelsen af disse Forpligtelser lod Kongen gøre Indførsel i noget Fru Sophie tilhørende Gods, nemlig tre Gaarde i Kjærby og Indtægterne af to Gaarde i Salling Herred, der senere gik over i hendes Svigersøn Erik Rosenkrantz' Eje. Den Haardhed og Smaalighed, hvormed Sagen førtes igennem, gør Indtryk af, at Fru Sophie Lykke var Genstand for personlig Forfølgelse. Hendes Broder Jørgen Lykke førte da ogsaa Klage til Kongen over Eskil Oxes Fremfærd.

I Juni 1552 blev afsagt Rettertingsdom over Fru Sophie Lykke, hvorved hun blev dømt til at tilbagebetale Bønderne under Holme-

kloster de 12 Rdl., hun havde opkrævet af hvert Læg paa den Tid, da det blev befalet dem for hver ni Mand at udruste en tiende i Udbud, „om noget paakom“. Til Gengæld skulde Bønderne tilbagelevere hende de Harnisker, Værger og Klæder, hun havde uddelt til dem.

Som Skadeserstatning til Kronen for den af hende ulovligt drevne Øksnehandel blev hun dømt til at betale Kongen en anselig Sum (6550 Rdl.). Hun afstod alle sine Godser til sine Svigersønner og blev senere af Kong Frederik II. forlenet med Lister Len i Norge. Ogsaa her gjorde hun sig ilde berygtet ved sin Haardhed mod Bønderne. Hun døde 1570.

Eskil Oxe til Løgismose, der, som nævnt, overtog Holmekloster som Pantelen 1551, var yngre Broder til Peder Oxe. Han var 1546 bleven beskikket til Rentemester, havde 1552—54 Salling Herred i Len og samtidig ogsaa Kirkeby og St. Pederskloster i Lund; det sidste beholdt han til sin Død 1563.

Eskil Oxe fratraadte Holmekloster i de første Dage af 1558, da han fik Kvittering for al Indtægt og Udgift af Lenet og tillige for rigtig Modtagelse af alle gamle Breve lydende paa Klostret. Ogsaa han synes at have forringet Godsets Værd, thi en ifølge kongelig Befaling nedsat Kommission, bestaaende af Frantz Brockenhuus, Erik Rud, Peder Bild og Erik Rosenkrantz, der skulde tage Syn paa Skovene under Holmekloster, kom til det Resultat, at der i de nærmest forudgaaende Aar var bleven hugget mange Træer, hvoraf Eskil Oxe havde ført en Del til sin Gaard i Nyborg. Af det 1558 optagne Inventarium ser man, at Kvægbestanden i Ladegaarden og andetsteds hos Bønderne var meget ringe. Der nævnes en Tyr, 5 Kvier, 3 Studlinge, 8 Kalve, 7 Svin, 7 Grise.

I Eskil Oxes Tid blev det ved Kongebrev (1555) bestemt, at Fleninge og Haagerup Kirke skulde nedbrydes, og Krarup Kirke gøres til Anneks til Holmeklosters Kirke efter den dalevende Præsts Død. Som Grund anføres, at Fleninge, Haagerup og Krarup kun var tre smaa Sogne og laa nær op til Holmekloster, hvis Munke fordum gjorde Tjeneste

ved hine Kirker. Nu var disse Sogne ikke formuende nok til hver at holde deres Præst eller Kirke ved Magt. Præsten til Holmekloster fik anvist Bolig i Haagerup, hvor der skulde opføres en Præstegaard. Sten, Tømmer, Klokker og andre Ornamenter fra de nedbrudte Kirker blev anvist Holmekloster Kirke. Bestemmelsen om Krarups Forening med Holmekloster traadte i Kraft 1562.

Samtidig med Eskil Oxes Fratræden som Panthaver af Holmekloster overdrog Kong Christian III. det til sin Gemalinde *Dronning Dorothea*. Efter hendes Anmodning var Peder Bille til Svanholm „Forlover" ved Overtagelsen af Klostret. Dronningens Lensmand i de Aar, hun havde Holmekloster (fra 1559 i Enkestand), var *Frantz Brockenhuus*, bekendt for sin Tapperhed under den nordiske Syvaarskrig. Med sin Hustru Anna Tinhuus fik han Egeskov paa Fyen, hvor han 1554 i et Morads opførte den nuværende, skønne Hovedbygning. Til Fyen var han ogsaa paa anden Maade knyttet ved forskellige andre Len, der var tildelt ham, saaledes Hindsgavl (1542—45), Nyborg (1545—62), Krarup og Rynkeby (1550—62) og Hagenskov (1551—53), desuden Tranekjær Len. Han tjente i Ditmarskerkrigen 1559 som Overvagtmester, blev 1562 Rigsraad og Lensmand paa Københavns Slot, Krogen og Abrahamstrup. Aaret efter var han en af de fire Regeringsraader under Kongens Fraværelse fra Riget. 1564 blev han Anfører for det danske Fodfolk og udnævntes 1567 til Marsk. Ved Belejringen af Varberg blev han saaret (31. Okt. 1569) og afgik 14. Nov. s. A. ved Døden i Halmstad. Han og Hustru hviler i Kværndrup Kirke.

Af Dronning Dorothea findes paa Brahe-Trolleborg et smukt Portræt, der gengiver den myndige og lidenskabelige Dronning med hendes stolte, majestætiske Holdning og det bydende Blik.

II.

RANTZAUSHOLM.

I de første tredive Aar efter dets Overgang til Kronen var Holmekloster vandret fra Haand til Haand og havde maattet lide megen Overlast ved de skiftende Panthavere eller deres Fogeders haardhændede Bestræbelser for at pine det mest mulige ud af Godset.

5. Henrik Rantzau.

Den første af de fire navnkundige adelige Familier, der fra hin Tid og til vore Dage har afløst hverandre i Besiddelsen af Holmekloster, var den mægtige holstenske Adelsslægt Rantzau, hvis Overhoved den Gang var Statholderen i Hertugdømmerne, den rige og lærde Henrik Rantzau.

Forhandlingerne mellem Kong Frederik II. og Henrik Rantzau om Overtagelsen af Holmekloster tog deres Begyndelse 1566. I Juli dette Aar fik Rantzau, der var gaaet i Borgen for en Femtedel af det store Laan paa 60,000 Rdlr., hvormed Stephan Loitz havde forstrakt Kongen, Brev paa at maatte indløse Klostret for den Sum Penge, Dronning Dorothea havde haft det i Pant for. Kongen lovede med det første at ville indlede Forhandlinger med ham om Størrelsen af Købesummen. Dronning Dorothea, hvem Rantzau forud havde forelagt Sagen, havde kun ugerne villet skille sig fra Holmekloster, men bøjede sig for Kongens Vilje.

Rantzaus første Bud var 50,000 Rdlr., men det blev forkastet af Kongen. De aarlige Indtægter af Holmekloster beløb sig efter den Beregning, Rantzau havde forskaffet sig, til omtrent 1230 Rdl., hvilket, regnet til en Rente af 3 pCt., svarede til en Kapital af 39,822 Rdlr. Indtægterne af Avlen fordelte sig saaledes: Af Byg 11 Læst, af Rug og Mel 4 Læst, af Havre 2 Læst, alt à 34 Rdlr. pr. Læst. Fremdeles 20 Tdr. Smør à 14 Rdlr. Tønden. 37 fede Svin, der regnedes til 1 Rdl. Stykket. Af rede Penge kunde man kun regne $87^1/_2$ Rdlr.; Faar, Lam, Høns og Gæs indbragte ialt 32 Rdlr. Avlsgaarden, der, som Rantzau bemærker, ikke kendtes i tyske Lande, gav ialt 6 Læst Korn og 1 Tønde Smør.

I August 1567 skrev Rantzau til Kongen, at han fandt den Vurderingssum, Holmekloster var bleven sat for, altfor høj, idet man havde takseret den, ikke som det var Skik og Brug i Danmark, men efter den højeste og dyreste Takst. For den Pris, Kongen havde forlangt (55,000 Rdlr.), kunde Rantzau, hvad Dag det skulde være, faa Ritzebüttel med dets Befæstning, der ikke var ringere end Breitenburg. Naar han overhovedet gik saa vidt i sit Bud, som han nu gjorde det (52,000 Rdlr.), var det ikke for Vindings Skyld, men fordi han gerne vilde have en Ejendom i Danmark.

Langt om længe kom Købet i Stand. Rantzau maatte bekvemme sig til at sætte sit Bud op til 55,000 Joakimsdaler, og Summen blev da ogsaa udtrykkelig fremhævet i det latinske Epigram, som en af de latinske Poeter, der sang til Rantzaus Ære, har forfattet til Minde om dette hans Mæcens Godskøb.

Henrik Rantzau fik i Skødet Bevilling paa, at Holmekloster, der fra nu af skulde hedde *Rantzausholm*, med tilliggende Gods, Rettighed og Herlighed efter hans Død „uskiftet, udelt og uadskilt, arvelig skulde blive hos en af hans Sønner i Ægteskabet med Fru Kirstine ved Lodtrækning“. Naar den af hans Sønner, som først kom i Besiddelse af Godset, ikke efterlod Sønner, men kun Døtre, skulde Rantzausholm gaa over til hans Broder eller en af hans Brodersønner, og derefter

nedarves i Henrik Rantzaus Efterslægt først paa Sværdsiden, derefter paa Spindesiden.

Henrik Rantzau var, da han omplantede en Gren af sin Slægt paa dansk Jord, en Mand paa 42 Aar. I sin Ungdom havde han studeret i Wittenberg under Melanchthon og siddet ved Luthers Bord. I seks Aar levede han ved Kejser Carl V.s Hof og var kommen i Berøring med Tidens betydeligste Mænd. Ved sit Giftermaal med *Kirstine von Halle* fra Brunsvig (1554) kom han i Besiddelse af store Rigdomme, efter Sigende 4 Tønder Guld, blev samtidig kongelig Raad- og Amtmand paa Segeberg og udnævntes 1556 til Statholder i Hertugdømmerne. Sin Hengivenhed for Kongen viste han ved at røbe Hertug Adolf af Gottorps paatænkte Erobring af Ditmarsken uden Hensyntagen til Kongen og Hertug Hans. Ved Forhandlingerne mellem de tre Fyrster om Ditmarskens Deling, efter at de i Fællesskab 1559 havde underkastet sig Landet, spillede Henrik Rantzau en vigtig Rolle.

I Modsætning til Faderen, den fra Ditmarskertoget bekendte Feltherre Johan Rantzau, var hans Liv helliget Fredens Idrætter. Uden at have tilegnet sig en virkelig dybere Aandsdannelse var han opfyldt af en varm og ægte Begejstring for Oldtidens Kultur i Forbindelse med en levende Sans for Fædrelandets Historie. Hans Ærgerrighed var at ligne Lorenzo de' Medici i fyrstelig Pragt, i Slægtsstolthed og som Velynder for Kunst og Videnskab. I Holsten ejede han en hel Række Godser, til Dels store og rige, foruden det stolte og prægtige Breitenburg, han arvede efter Faderen, bl. a. Wellingsbüttel, Wandsbeck, Melbeck, Nütschau og Rantzau, som han ombyggede eller restavrerede med stor Bekostning. Paa hans Foranledning fremstod Værket Hypotyposis arcium, en Beskrivelse med Afbildninger af alle de ham tilhørende Slotte og de talrige, arkitektoniske Mindesmærker, han havde rejst efter antike Forbilleder og prydet med latinske Indskrifter, der tolkede hans Pris. Han foranledigede ogsaa Udgivelsen af Descriptio Bredenbergae, en detailleret Beskrivelse af hans fædrene Borg, hvis Indre han lod udstyre i klassisk Stil og med stor Luksus.

Henrik Rantzau var ikke alene Mæcen og Vejleder for en større Kreds af Digtere og Videnskabsmænd, han var ogsaa selv Forfatter af lærde Værker og Poesier paa Latin. Udmærket ved Begavelse og skarp Forstand var han grundig hjemme i Latinen og kyndig i Græsken, ligesom han beherskede de moderne Sprog. Hans store og prægtige Bibliothek rummede en maaske enestaaende Samling Udgaver af klassiske Forfattere, astrologiske og geografiske Værker. Han var beflittet paa at skaffe sig samme Anseelse i Udlandet, som han nød i sit Fædreland, og underholdt til Stadighed en over hele Evropa udstrakt politisk og videnskabelig Brevveksling. Konger og Fyrster var hans personlige Skyldnere, og han havde til Tider flere Tønder Guld udestaaende. Stolt var han af sin Slægt, stolt var han af sin Magtstilling, forfængelig og tilgængelig for Smiger i en Grad, at det næsten faar et latterligt Anstrøg.

Af hans egne Arbejder indeholder hans Skrift om Ditmarskerkrigen og den i hans 70. Aar affattede Stedsbeskrivelse over den cimbriske Halvø mangt og meget af blivende Værd.

Henrik Rantzaus Forhold til Kong Frederik II. var det bedste, selv om det ikke er præget af den Hjertelighed, der herskede mellem Kongen og en anden af hans holstenske Raader og Yndlinge, Hans Blome. Med den myndige Dronning Sophie, der indtil 1593 førte Regeringen i Hertugdømmerne for sin mindreaarige Søn, stod han sig mindre godt; alvorlige Rivninger opstod, og 1598 afskedigedes han fra sine samtlige Embeder og Værdigheder. Henrik Rantzau overlevede ikke længe sit Fald, han døde Nytaarsaften samme Aar.

Henrik Rantzau var som Politiker hvad man kunde kalde Helstatsmand; dansk Kultur skylder ham intet.

Sin Besiddelse i Danmark gæstede han kun i Ny og Næ, men viste den dog en vis Interesse.

Under et Ophold paa Rantzausholm 1569 søgte han at faa udvirket hos Biskop Niels Jespersen, at Holmekloster og Krarup kunde blive et særskilt Pastorat. Aaret efter anmodede Fru Kirstine Bispen i An-

ledning af, at Degnen ved Holmekloster var død, om at faa en Person dertil, der undertiden kunde hjælpe til med at prædike, undervise Børn af Folkene i Huset og tillige, naar hun og hendes Mand opholdt sig paa Rantzausholm, var saa kyndig i Tysk, at han kunde holde en Prædiken for dem.

1571 udstedte Kongen et aabent Brev, om at Henrik Rantzaus Bønder i Salling Herrred for Fremtiden maatte søge til Rantzausholms Birkething.

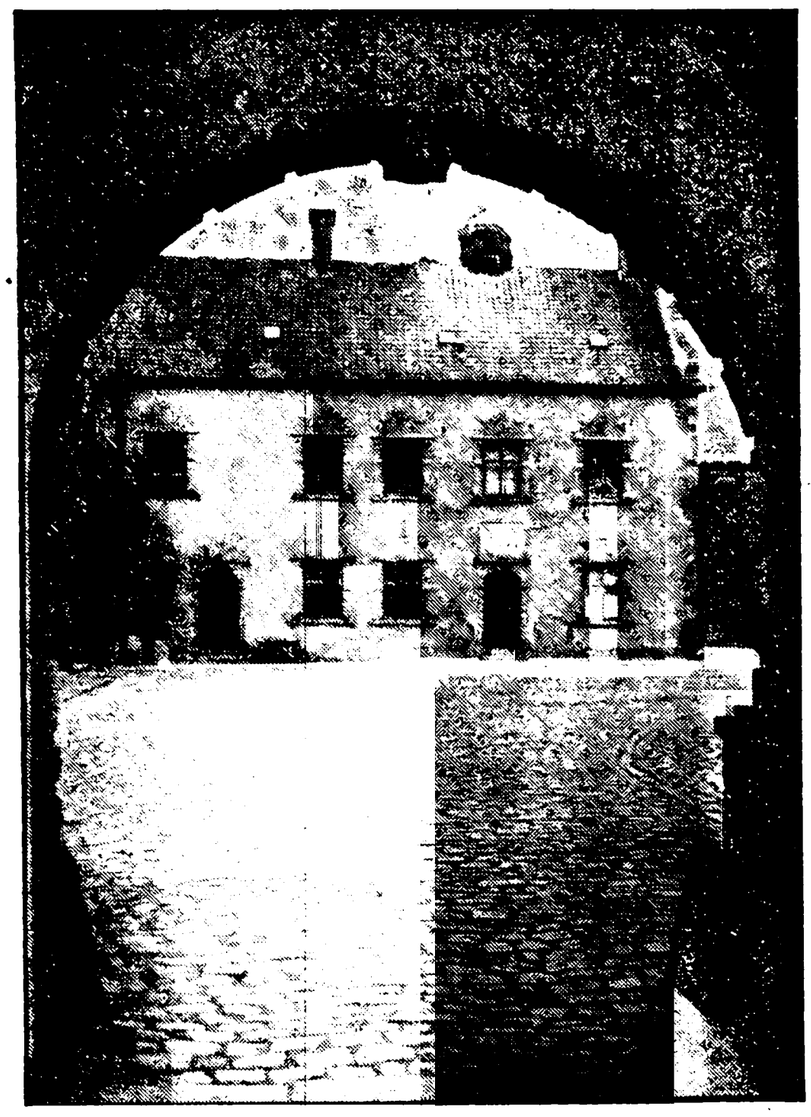
1575 lod Henrik Rantzau sine Sønner trække Lod om Rantzausholm, der tilfaldt hans næstældste Søn Breide. I Juni samme Aar meddelte han Kongen, at han havde sendt sin Søn til Rantzausholm, hvor denne skulde blive Vinteren over *for at lære Dansk*, saa at han atter næste Foraar kunde træde i Tjeneste hos Kongen. Minder om Henrik Rantzau er det, tidligere i Kirken anbragte, nu i Slottets Malerisamling ophængte Portræt (Brystbillede) af ham, ifølge Paaskriften malet 1586 i hans 61. Aar. Endvidere den gamle, store Kirkeklokke, efter Sagnet støbt af Malm fra de nedbrudte Kirker i Fleninge og Haagerup og som bærer Indskriften: „De Erbar Hinrick Rantzow und Castina von Hallen, Anno Domini 1573. Cort Poppe hefft mi gegaten.“ Over Indgangen til det vestre Hus af Slottet er indmuret en Tavle med følgende Indskrift:

Rantzovior(um)
Insignia
& Halle.

Henricus Rantzovius, Johannis Filius, Bredonis nepos, Caii abnepos, hoc prædium cum circumiacentibus pagis a Frederico 2 Rege Daniae ac proceribus regni durante Bello Svetico octenni sibi suisque hæredibus, familiæ ac posteris coemit & Ranzovisholmium appelari voluit Anno Dni. 1568, Anno suæ atatis 43*).

*) Rantzauernes og Halle'rnes Vaabener. Henrik Rantzau Johans Søn, Breides Sønnesøn, Kais Sønnesønnesøn, købte under den otteaarige svenske Krig for sig og sine Arvinger, Slægt og Efterkommere denne Gaard med omliggende Byer af Frederik II., Konge af Danmark, og Rigets Herrer og lod den kalde Rantzausholm, Aar 1568 i hans 43. Aar.

Breide Rantzau, der efter opnaaet Myndighedsalder tiltraadte Besiddelsen af Rantzausholm, var født 1556 paa Segeberg. Indtil sit 12. Aar opholdt han sig paa Breitenburg, tiltraadte derefter sin store Udenlandsrejse og studerede bl. a. i Strassburg og Heidelberg; i Paris blev han Vidne til Bartholomæusnattens Rædsler. 1575 red han som Hofjunker i Kongens Gaard og fejrede 1579 paa Koldinghus i Kongens, den kongelige Families og mange adeliges Nærværelse sit Bryllup med *Sophie Rosenkrantz*, en Datter af Erik Rosenkrantz til Kjærstrup. Aaret efter blev han Lensmand paa Odensegaard, 1581 Medlem af Rigsraadet og kort efter Lensmand paa Tranekær. Han benyttedes af Kongen i flere diplomatiske Hverv og var 1585 i Kurland samt 1586—87 i Frankrig. 1601 blev han Christoffer Valkendorfs Efterfølger paa den vigtige Post som Statholder i København. Under Kalmarkrigen ledede han Rustningerne og fulgte 1611 Kongen paa hele Felttoget. Han deltog med Tapperhed i Kampene ved Kalmar og det følgende Aar ved Vidsø. Kongen hædrede hans Fortjenester ved 1616 at tildele ham Ordenen af den væbnede Arm. Breide Rantzau døde 1618 i København. Efter sin første Hustrus Død (1593) ægtede han Karen Gjøe († 1599 paa Løitved), Datter af Rigsraad Absalon Gjøe, og indgik derefter et tredje Ægteskab med Christense Viffert, Enke efter Henrik Bille til Mogenstrup.

6. Brahe-Trolleborg. Det vestre Hus, set fra Porten.

Breide Rantzau ejede i Danmark flere store og rige Godser, som tilfaldt ham dels ved Arv, dels ved Køb. Med sin første Hustru fik han Hindemae, med den anden Bremersvold og Løitved og ved sit

tredje Ægteskab kom han i Besiddelse af Lindenborg. Paa Fyen ejede han foruden Rantzausholm Søbysøgaard, Nislevgaard, Harridslevgaard, Hellerup, Rødkilde og Flintholm, af større Gaarde i Sjælland ejede han Svanholm og Lindholm.

Breide Rantzau opholdt sig jævnligt paa Rantzausholm, hvor hans Børn af første Ægteskab fødtes 1587—93. I Dagene 6. samt 13.—14. Jan. 1588 var Kong Frederik Breides Gæst paa Rantzausholm, hvor han egenhændig holdt hans førstefødte Datter Elisabeth Sophie over Daaben.

Han ombyggede det søndre Hus og lod til Minde herom over Døren til Midterindgangen sætte en endnu bevaret Tavle med Indskriften:

Breida Rantzow
Sofia Rosenkrans
1585.

Under Navnene er anbragt begge Familievaabener.

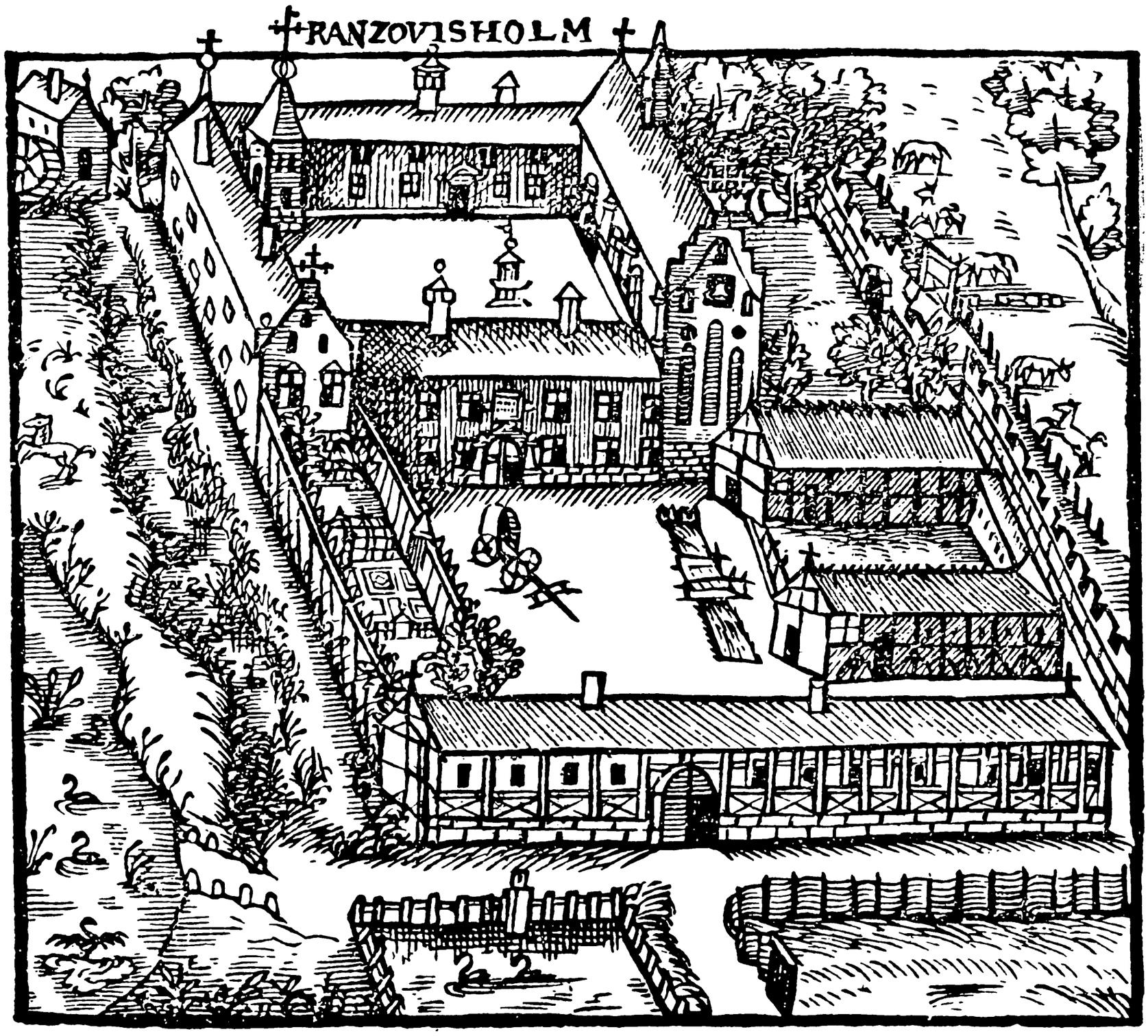
Af de to store Skovgaarde Brendegaard og Røjlegaard oprettede han Brendegaard, der siden den Tid har været forenet med Rantzausholm. I det af ham opførte Beboelseshus døde 23. Juni 1590 Reimer Sehested til Ornums Frue Ida Hake, Datter af Henrik Hake og Polita Sehested.

Biskop Jacob Madsen omtaler i sin for Tids- og Stedshistorien saa vigtige Visitatsbog Rantzausholm saaledes (1589): Ingen Taarn paa, er Holm Kloster Kirke, ligger ved Nordenside paa Ransholm Gaard. Bønderne gaar ind til den paa den nordeste Side. 4 skønne Hvælvinger, høj Kirke, to Klokker. Tavlen: en stor S. Nicolaus siddendes. Fonten neder i Kirken.

Fra Aaret 1590 er bevaret en Tegning af Rantzausholm. Paa den nordlige Side af Kirken, ved Siden af det paa Tegningen angivne Vaabenhus, hvis Stengulv lagdes frit ved Udgravningerne 1909, gik man ad en Vindeltrappe op i Taarnet. I Flugt med den vestre Fløj laa Haven indhegnet paa begge Sider af et højt Plankeværk. Omtrent midtvejs laa paatværs et Lysthus overdækket af Buer. For Enden af Haven og altsaa syd for Hovedgaarden laa Ladebygningen. En høj,

takket Mur med Indgang ad en Vindebro afgrænsede mod Øst hele Komplekset, deriblandt de to ovenfor (S. 10) nævnte Bindingsværksbygninger.

I Kirkens østlige Ende under Koret lod Breide Rantzau indrette en

7. Rantzausholm 1590.

muret Begravelse med Hvælvinger. Her blev bisat (7. Febr. 1594) hans første Hustru Sophie Rosenkrantz, og senere førtes hans Lig hertil.

Efter Breide Rantzaus Død gik Rantzausholm over til hans ældste Søn Cai.

Cai Rantzau fødtes 1591 paa Rantzausholm. Indtil Moderens Død opholdt han sig paa sin fædrene Gaard, 1595 sendtes han til Bedstefaderen paa Breitenburg og kom 1602 i Huset hos sin Farbroder Gert Rantzau. Aaret efter tiltraadte han sin store Udenlandsrejse og studerede flere Aar i Tübingen. 1608—10 opholdt han sig i forskellige Universitetsbyer i Schweitz, Frankrig og Norditalien. I Siena nød han den Udmærkelse at blive valgt til Consiliarius for den tyske Nation, hvorved forstaas den fra gammel Tid af ved Universitetet bestaaende Korporation af alle her studerende med tysk Modersmaal. I Rom og Neapel tilbragte han længere Tid, men hjemkaldtes 1611 for at tage Del i Kalmarkrigen. 1613 fulgte han Jacob Ulfeld til Spanien og ledsagede Aaret efter Kongen paa Rejsen til England. Ved sin Tilbagetræden fra Hoftjenesten (1615) fik han Københavns Len og var 1621 en af Generalkrigskommissærerne ved Tropperne i Holsten. Aaret efter blev han sendt som Gesandt til Meklenborg. Cai Rantzau døde, næppe 32 Aar gammel, 5. April 1623 paa Kallundborg Slot. Foruden Rantzausholm var efter Faderen tilfalden ham Godserne Bremersvold, Hellerup, Harridslevgaard, Rødkilde og Flintholm. Rantzau havde 1615 ægtet Anne Lykke (født 1595), Datter af Hr. Henrik Lykke til Hverringe, Overgaard og Gisselfeld. Ægteparret lod 1620 opsætte en Etage paa det østre Hus ud mod Alleen, der oprindelig kun havde to Stokværk. Den tidligere Altertavle i Kirken (fra 1619) var skænket af dem. Da Cai Rantzau i sit Ægteskab med Anne Lykke, der senere skulde blive Besidderinde af Rantzausholm, ikke efterlod Sønner, gik Godset over til hans yngre Broder Frantz.

Hans Ret til Godset blev omstridt af Frantz Lykke til Overgaard paa dennes Søsterdatter Jomfru Sophie Rantzaus Vegne. Kongen beskikkede i Juni 1623 til at mægle mellem dem og Frantz Rantzau, Christian Friis, Oluf Rosensparre, Eske Brok og Albert Skeel, der skulde stævne de stridende Parter for sig. Samtidig gav Kongen Frantz Lykke Paalæg om at „indlade sig til Mindelighed i Forhandling med Frantz Rantzau“, hvilket ogsaa skete. I Juli 1624 fik Christian Grubbe

Befaling til at paatage sig Værgemaalet for Anne Lykke og hendes Datter medens Skiftet foretoges.

Frantz Rantzau tjente som ung ved den udvalgte Prins' Hof. Under et længere Ophold i Udlandet studerede han i Jena, Leipzig og Strassburg, senere ogsaa i Frankrig og Italien (1623—24), især i Padua. Efter sin Hjemkomst tiltraadte han Besiddelsen af Rantzausholm, Rødkilde og Lindenborg. Ved sin statelige og smukke Skikkelse, sit elskværdige Væsen og sin kvikke Aand vandt han i saa høj Grad Kongens Yndest, at denne 1627 gjorde den endnu unge Adelsmand til Medlem af Rigsraadet og indsatte ham i den efter Faderens Død aabenstaaende Stilling som Statholder i København. Desuden blev han beskikket til Lensmand paa Dronningborg, senere paa Dalum Kloster og 1629 paa Møen. Christian IV. lagde yderligere sin Hengivenhed for Dagen ved at bestemme ham til Ægtefælle for sin ældste, den Gang kun niaarige Datter med Kirstine Munk, Anna Catharine. I April 1632 tildelte han Frantz Rantzau Rigshofmesterposten, der ikke havde været besat i tredive Aar. 5. November nævnte Aar var han Kongens Gæst paa Rosenborg; det var bleven silde, og antagelig havde Rantzau drukket en Taar over Tørsten, da han ved Bortgangen fra Slottet i den mørke Nat faldt i Slotsgraven og druknede. Kongen skal have taget sig hans Død nær; ogsaa hans Fæstemø, hvis Bryllup allerede var berammet, sørgede meget over ham, men det er næppe mere end et Sagn, at hendes Død Aaret efter skyldtes Græmmelse over Tabet af ham.

Et Minde om ham som Besidder af Rantzausholm var i Aarhundreder en i Kirkens Kor ophængt Fane med hans Initialer, Vaaben og Aarstallet 1632.

Aaret før sin Død ansøgte Frantz Rantzau om efter Forgodtbefindende at maatte disponere over sit Gods Rantzausholm, idet han gjorde gældende, at hans afdøde Farbroder Frantz' Børn, uanset det mellem hans Bedstefader Statholder Henrik Rantzaus tre Sønner Frantz, Breide og Gert indgaaede Forlig havde afhændet deres Gaarde til fremmede,

uden at de først var bleven ham tilbudte. Hans Farbroder Gert havde endog til sine Døtre bortgivet flere af sine Gaarde, skønt Henrik Rantzau havde bestemt, at disse skulde forblive paa Sværdsiden. Kongen gav ham i Henhold hertil Lov til at handle, bortskøde og afhænde sin Gaard med underliggende Gods og gøre sig det saa nyttig i alle Maader, som han bedst kunde og vilde.

Frantz Rantzaus tidlige og uformodede Død hindrede ham i at træffe Bestemmelse om Rantzausholm, og dette gik derfor over til hans fornævnte Broderdatter Sophie.

Sophie Rantzau fødtes 1616 paa Københavns Slot og var i tidlig Alder paa Kallundborg Slot bleven trolovet med Jacob Jacobsen Ulfeld til Egeskov, der faldt som Ritmester i Træfningen ved Hannover 1625. 1631 (9. Okt.) blev hun i København viet til sin Fæstemands yngre Broder Laurids Ulfeld til Egeskov († 1659), hvem hun gav Livsbrev paa Harridslevgaard, hvor Ægteparret plejede at opholde sig. Ægteskabet var kun af kort Varighed, idet Fru Sophie Rantzau umiddelbart efter sit tredje Barns Fødsel afgik ved Døden 16. Maj 1635.

Da alle hendes Børn døde spæde før hende, gik Rantzausholm tilbage til hendes Moder Fru *Anne Lykke,* der nu, vistnok meget mod Forventning, blev Eneherskerinde paa Gaarden.

I de mellemliggende Aar, der var hengaaede siden hendes Mands Død, havde den unge, livslystne Enke gjort sig bekendt hele Landet over paa en mindre fordelagtig Maade. Senest fra 1626 havde hun, om af Kærlighed eller Ærgerrighed faar staa hen, knyttet et Forhold til den 22aarige Tronfølger. Under Kongens Fraværelse i Felten fulgte hun den udvalgte Prins paa hans Rejser gennem Landet, og han havde paa Rantzausholm sit Værelse, der længe efter gik under Navn af „Prinsens Kammer“.

Da Kongen fra forskellige Sider var bleven underrettet om Fru Anne Lykkes Forhold, gav han i Novbr. Ordre til at paagribe hende i Nyborg og lod hende ombord paa et Skib, der plejede at ligge i Bæltet, føre til Baahus Fæstning.

Fru Anne Lykke har i nogle utrykte Optegnelser livligt og anskueligt fortalt baade om sine Genvordigheder paa Overrejsen og om sit Ophold paa Baahus. „Ingen anden var med mig“, skriver hun, „uden min Pige, saa det var stor Ynk og se paa mit Barn, som jeg saa blev taget fra med saa stor Elendighed.“

Under Vejs blæste en stærk Storm op. „Stor Nød kom ind under Præstø om Aftenen, og lod Kaptejnen mig komme op i Land til Byfogedens. Samme Aften sad han til Bords med alle sine Folk, og jeg sad ved Kakkelovnen, for jeg ingen Mad vilde have, og maatte der én staa inden Døren med en lang Bøsse og vare paa mig. Samme Nat laa jeg paa en Kurveseng der inde i Stuen i mine Klæder blandt alle disse Sløer, der drak og doblede den hele Nat, hvilket jeg ikke var vant ved sligt før, og maatte lide mange spottelige Ord. En satte sig ret op til min Seng med en Stol; saa bad jeg, han skulde sætte sig lidet hen, der var Rum, han kunde sætte sig andet Steds i Stuen. Han svarede mig: Kære, maa jeg ikke sidde? og satte sig lidt længere hen paa en anden Stol og sagde: Nu sidder jeg vidt nok fra Katteskarnet — og meget mere bespottelige Ord.

Først 21. Nov. naaede de Baahus, den første Nat hun i tolv Nætter og Dage havde været af Klæderne. I sit Fængsel havde hun Besøg af forskellige adelige Mænd og Kvinder, deriblandt hendes Broder Frantz Lykke.

Samtidig med Anne Lykkes Anholdelse gjorde Christian IV. i et aabent Brev til samtlige Indbyggere i Danmark rede for dette usædvanlige og i øvrigt lovstridige Skridt. „Mod alle ærlige Fruentimmers og Enkers Maner“, havde hun opholdt sig i nogle Uger i Kolding under Herredagen, uagtet hun intet havde at søge der. „Med Drik og anden Letfærdighed“ havde hun aarle og silde opholdt Prinsen og „tilskanset ham allehaande slet Gesinniker (Pak) til Opvartere.“ Baade unge og gamle, inden- og udenlands, vidste at tale bespottelig om hendes „Rippen og Rejsen“.

I December tilbød Kongen Fru Anne Lykke at gengive hende Friheden mod at hun sammen med Broderen Frantz Lykke vilde under-

skrive en Erklæring, der forelagdes hende af Slotshøvidsmanden Jens Sparre (29. Dec.), ifølge hvilken hun forpligtede sig til at forblive paa sin Gaard og kun forlade den, naar hun søgte Guds Hus, samt at Datteren Jomfru Sophie skulde blive i Huset hos sin Faster, til hun indtraadte i Ægtestand.

Den modige Frue vægrede sig bestemt ved at ville underskrive Reversen, og i Begyndelsen af Februar lod Kongen hende fra Baahus føre til Kronborg Fæstning. I April lod Kongen sig forlyde med, at hvis hun nu ikke faldt til Føje, vilde han lade hende „noget bedre forvare". „At hun vil sig imaginere at faa Datteren igen, derpaa tør hun ingen Tanker gøre sig," skrev han, „det maa fortryde hende eller hvem det vil i det hele Land." Ud paa Sommeren gav Kongen Lensmanden Paalæg om ikke at lade nogen komme til hende, uden at han var til Stede, og vogte strengt paa hende. Denne skærpede Bestemmelse skyldtes den Omstændighed, at Fru Anne Lykkes Navn imidlertid var traadt i Forgrunden under en Hekseproces, og naar Talen var om Trolddom, kendte den stærkt overtroiske Konge ikke til Medlidenhed. En Holstener, der havde været i Fru Anne Lykkes Tjeneste, havde i Januar 1627 sigtet hende for (ved Hjælp af en Troldkvinde, den bekendte „Trolddjævel" Lamme Heine) at have villet tage Kongens Liv og ligeledes ved Troldkunster søgt at skaffe sig den udvalgte Prins' Kærlighed. Under Processens Forløb oplystes det, at alle de mod Anne Lykke fremkomne Beskyldninger var opdigtede og løgnagtige.

Alligevel lod Kongen ikke sin Vrede mod Anne Lykke fare, men gav 25. Juli Befaling til Kansleren Christian Friis om at lade hende indstævne for Rigsraadet og 16 gejstlige, der skulde mødes i Kolding 15. Okt. for at dømme hende. Faa Dage før den berammede Dag tog han dog sin Beslutning tilbage. Fru Anne Lykke førte Klage hos Rigsraadet over sin Anholdelse, og endnu i November omgikkes Kongen med Tanken, at ville lade Sagen paadømme ved fremmede Universiteter, et Forsæt han imidlertid snart opgav.

I Begyndelsen af Januar 1628 gav han i Henhold til Enkedronningens og andres indtrængende Forbøn Befaling til hendes Frigivelse; hun fik endog Lov at beholde sin Datter hos sig, men skulde sammen med sin Broder Frantz Lykke og sine nærmeste Venner udstede en Orfejde.

Fru Anne Lykkes Letfærdighed og Forsøg paa at trodse Kongen havde dog ikke skadet hende mere i det almindelige Omdømme, end at hun kort efter fandt en Frier i Knud Ulfeld, Rigshofmester Corfitz Ulfelds ældste Broder, der i Aarene 1627—28 var Kongens Overskænk og tillige nød Ry som en meget sprogkyndig og litterært dannet Mand. Brylluppet blev fejret 1. Marts 1629 i Nyborg. Fru Anne Lykke, der i sit Ægteskab bragte Manden Hellerup, døde 1641 i sin bedste Alder. Arving til Rantzausholm og de øvrige hende tilhørende Godser blev hendes Broder Frantz Lykke, kaldet den rige.

Frantz Lykke ansaas for en af de rigeste Mænd i Danmark paa sin Tid; han ejede ialt tolv Herregaarde, som regnedes til omtrent 8000 Tdr. Hartkorn. I sin Ungdom havde han (1606—11) rejst udenlands og studeret i Leipzig, Strassburg og Paris og var i Aarene 1647—48 Lehnsmand paa Dronningborg, men beklædte iøvrigt hverken nogen civil eller militær Stilling i Danmark. Han var en Mand paa de halvhundrede Aar, da han tiltraadte Besiddelsen af Rantzausholm, hvor han, saavidt vides, ikke efterlod sig noget nævneværdigt Spor. Frantz Lykke døde 1655 (begraven 18. Sept. i Køge Kirke). I sit Ægteskab med Lisbet Esgesdatter Brock († 1652) havde han foruden to tidligt afdøde Børn Sønnen Kai og Datteren Christence, gift i første Ægteskab med Frantz Brockenhuus til Sebberkloster, anden Gang med General Frederik v. Arenstorff; hun fik efter Faderen Gaardene Overgaard, Rødsted, Skjern, Svanholm og Harridslevgaard.

Kai Lykkes Skæbne tør forudsættes bekendt, hvorfor der ikke i større Udførlighed skal dvæles ved hans Fald og Proces. Født ved Aar 1625, rejste han 1640 udenlands, studerede i Padua og Siena (1644) og udnævntes 1645 til Hofjægermester samt Aaret efter til Kammerjunker. Ved sin Hjemkomst fra Udlandet fik han af Faderen overladt Rantzausholm,

til hvilket Gods han i hvert Fald i Dec. 1646 skrev sig, og hvor han vistnok allerede den Gang boede.

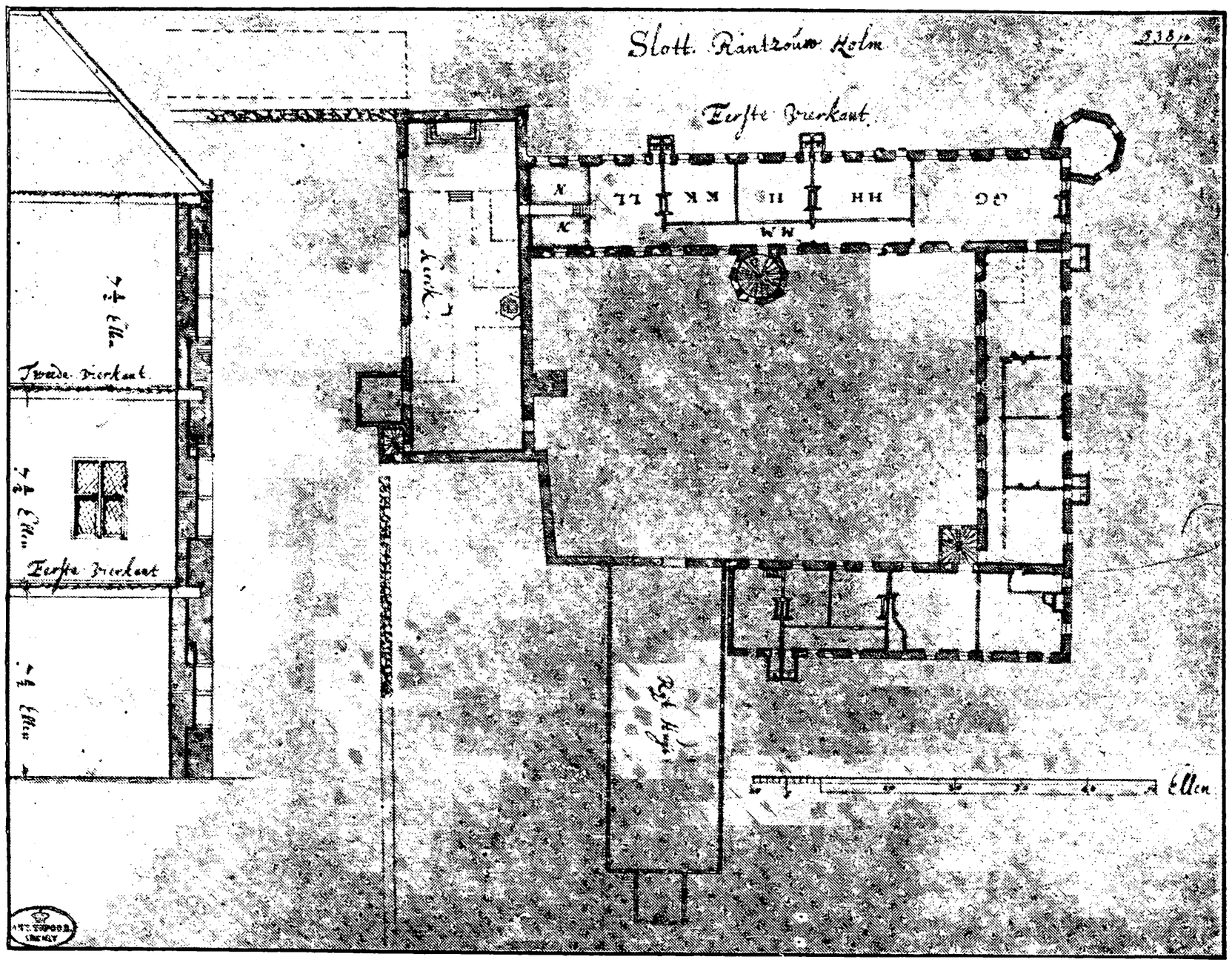
Kort før Christian IV.s Død fratraadte Kai Stillingen som Kammerjunker, og at dømme efter et Brev fra den gamle Konge, ikke helt i Naade. Han hørte til Corfitz Ulfeldts Parti, skal endog have været forlovet med dennes ældste Datter og ledsagede Rigshovmesteren paa dennes Sendefærd til Holland. At han var delagtig i den haarde Medfart, der efter Kongens Død blev udvist mod Vibeke Kruse, er næppe tvivlsomt; under et Ophold i Hamborg 1652 blev han udfordret af hendes Søn U. C. Gyldenløve, men Duellen kom ikke i Stand.

I Frederik III.s første Regeringsaar synes Kai Lykke at have levet paa Landet. Efter Faderen arvede han Gisselfeld, Flintholm, Rødkilde og Hverringe, Hevringholm og Estruplund. Endnu bevarede Regnskaber udviser, at han 1652 har udført store Byggearbejder paa Rantzausholm. Til Faaborg kom tre Skuder med gullandsk Tømmer og Lægter og to Skibe med Brædder fra Sverige. Samme Aar Faderen døde, opførte han den prægtige Ladebygning paa Rantzausholm (delvis nedbrændt 1900), i hvis Mur er indsat hans Vaabenmærke (et Lykkehjul) og Aarstallet 1655. Han var en stor Ynder af ædle Heste og underholdt her et Stutteri; det forlængst forsvundne store Ridehus paa Gaarden er vistnok ogsaa bygget af ham.

Paa sin Yndlingsgaard i Fyen levede han et muntert Ungkarleliv, drog mange Gæster til Huse og knyttede intime Forbindelser med de paa Gaarden tjenende unge Piger, som paaviselig havde deres Sovekammer ved Siden af Kai Lykkes ved Kirkestuen.

Ikke mindre end 53 Personer, foruden tilfældige fremmede, spiste daglig paa Gaarden. Hans Tyendehold var meget stort; der nævnes en Page og en Kammerlakai, Haandskriveren, Ladefogeden, Trompeteren, Skytten, Kokken, Kældersvenden, to Kuske, to Beridere, tre Rytttere og syv Stalddrenge. Af Haandværkere Smeden, Drejeren, Bøssemageren, Skrædderen og Maleren. Blandt kvindeligt Tyende opføres Edel Fadeburskvinde, tre Spindepiger, lille Maren Sypige og to Mælkedejer.

Af Rantzausholm, som det var paa Kai Lykkes Tid, er der bevaret en af en hollandsk Bygmester omhyggeligt tegnet Grundplan, der baade giver et Længdesnit af samtlige Bygninger i første Etage og tillige et Tværsnit af det østre, med Kirken sammenbyggede Hus med dets tre Stokværk. (Afb. 8).

8. Grundrids af Rantzausholm ca. 1660.

Ved at sammenholde denne Plan med en 1661 optagen Synsforretning faar man et ret tydeligt Billede af Rantzausholms indre Bygning. I den besværlige Krigstid var der, som det hedder, bortkommet meget Løsøre og Husgeraad. Nogle Stuer var mangelfuldt møblerede, andre til Gengæld overfyldte af planløst ophobet Bohave.

Fra Kirken gik man (i første Etage) ind i Kirkestuen (N), der var „omsat“ med forgyldte Friser. I „Sengekammeret næst ved“ (Pigernes

Sovekammer) fandtes to Senge, en med Himmel og Vaaben paa Fodenden og en Egetræs med drejede Stolper af Asketræ og Himmel.

I Kai Lykkes Sovekammer, der var lagt med brunt Flisegulv og omsat med forgyldte Friser, stod et Egetræsbord med et grønt Klædes Bordtæppe og et lidet Skænkebord med et silkebaldyret Tæppe. Slotsherrens Seng var af Egetræ med udskaarne Stolper af Ask og med et Omhæng af grønt og gult uldent Tøj. Paa Væggene hang en Række store, malede Portrætter og et lille Kontrefej, udsyet med Sølv og Silke, og indfattet af en Ibenholtsramme. Her stod ogsaa et af de for Datiden uundværlige saakaldte Brandjern med Messingruder, et Stativ til at sætte Kogekar paa over Ilden.

„Den mellem Stue næst ved“ var Opbevaringssted for nogle faa, gamle Møbler.

Fruerstuen ved Runddelen (GG) var møbleret med et stort Egebord med et tykt, sort Tæppe, et mindre med Vaaben paa Pillerne og to simple, med rødt Læder overtrukne Stole. Væggene var prydede med ialt 16 større og mindre Kontrefejer. I Runddelen (Taarnet i det sydøstlige Hjørne) henstod Kai Lykkes store Egedrejebænk, der havde tjent ham til Tidsfordriv i ledige Stunder.

Under Fruerstuen i Kælderen laa tomme Vinfade og Ølankre og Salttrug, et Rokkehjul samt „en stor Messingskaal at sætte med Vand i Stuen om Sommeren“.

I den øverste Etage laa i Flugt med Kirkekammeret fire Stuer, om hvilke intet nærmere oplyses.

Paa „det blaa Loft“ var hengemt et stort Antal opraadnede Huder og Skind.

Det søndre Hus „*Borgstuehuset*“ rummede i første Etage foruden „det gamle Sengekammer næstved Fruerstuen“ endnu tre Rum, hvoraf det ene tidligere havde været benyttet som Fadebur. Nedenunder var Borgestuen, Ladefogedens Kammer med tilhørende Forstue, Drejekammeret og Kælderen under det gamle Fadebur.

I det vestre Hus, „*Bryggerhuset*“ var paa hin Tid Køkkenet, endvidere nævnes Rustkamret, Skriverstuen og et tilstødende Kammer, Staldkamret og Klædestuen. Ovenover Bryggerset fandtes „det store Drejertøj“.

Til de øvre Etager i det søndre og vestre Hus førte en særlig Opgang i et nu forsvundet firkantet Trappetaarn, der laa i Hjørnet mellem begge Huse.

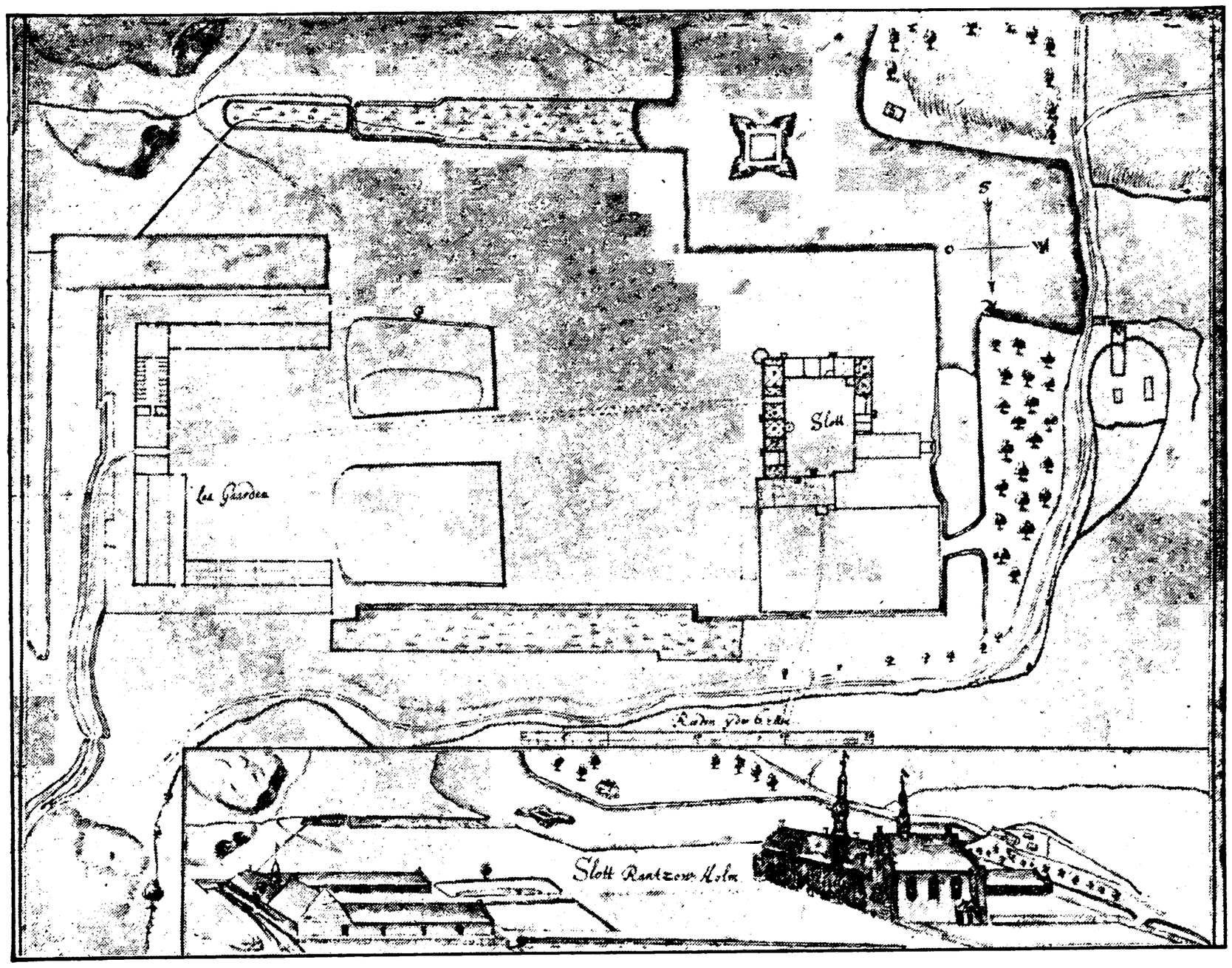
I Flugt med Bryggerhusets nordlige Sidemur laa det store Ridehus, der var forbundet med Kirken ved en Mur i Vinkel, saa at Borggaarden dannede en næsten regelmæssig Firkant.

Paa et andet Rids, omtrent samtidig med det førnævnte (Afb. 9) ser man det østre Hus med dets høje slanke Taarnspir, Kirken og Ridehuset samt Ladebygningerne.

Kai Lykke tog sig med stor Grundighed af Godsstyrelsen lige til de mindste Enkeltheder. Herom vidner en 1656 til Forvalteren paa Rantzausholm udstedt Instruks, bestaaende af ikke mindre end 39 Punkter. Skønt han, hvad Moralen angik, selv boede i et Glashus, vaagede han strengt over Bøndernes Sædelighed og idømte de Karle, der havde „lokket“ Pigerne paa Godset, anselige Bøder. Som han selv holdt af at leve godt, undte han ogsaa sine undergivne Lyset og Luften. At han var rundhaandet, viser den Sum, han ofrede paa sin Skriver Peter Børtings Bryllup med den smukke Sofie Abelsdatter, der utvivlsomt har været hans Elskerinde. Til Brylluppet, som fejredes 1656 paa Rantzausholm, slagtedes fire fede Svin; fra Odense købtes Brød for $12^1/_2$ Rdlr., og der brugtes hele tre Bøger Guld til at forgylde de Postejer, Marcipantærter og Sukkerbrød, der prangede paa Bordet. Gæsternes Antal maa have været ret anseligt, og Tørsten stor, thi der blev drukket tre Oxehoveder Vin til 14 Rdlr. Stykket, seks Tønder Rostocker Øl og tyve Tønder dansk Øl. For Lystighed var der ogsaa sørget; Spillemændene og Musikanterne fik tilsammen 32 Rdlr.

De Nygifte fik Bolig i Haagerup Skrivergaard, som Kai Lykke gav dem Fribrev paa i begge deres Levetid, og som han til Dels lod opføre paa sin

egen Bekostning. Statelig var Gaarden at skue med „forgyldte Fløje og Knap“. Lidet anede Kai Lykke den Gang, at de to, der satte Bo her, og som han satte sin Lid til, i disse Stuer senere vilde lægge onde Raad op mod ham, som voldte hans Velfærds Forlis og jog ham i Landflygtighed.

9. Grundrids af Rantzausholm ca. 1660.

Under Forberedelserne til Fredsbruddet med Sverige følte ogsaa Kai Lykke Trang til at vinde krigerisk Berømmelse. I Januar fik han Patent paa at hverve et Rytterregiment i Fyen og udnævntes faa Uger senere til Oberst. Paa Rantzausholm blev der indrettet et helt Skræderværksted; fem Skræddere syede i Hast 70 røde Rytterkapper og tilskar Lærred til 100 Kapper. 18. Februar noterer Børting, at hans Herres Rostjeneste, ialt syv Heste og Karle, var marscheret ud af

Borggaarden. Landeværnet skulde hindre Fjendens Landgang, Salling Herredsmænd samledes og tiltraadte Marschen, men paa Vejen fik de Efterretning om, at Overgangen var fuldført, og Landeværnet opløstes. I Juli mønstredes hans Regiment (Kongens Livregiment til Hest) i sine Kvarterer i Fyen; det var næsten fuldtalligt paa henved 1000 Mand, men Tiden var da saa fremrykket, at det ikke kunde anvendes i Jylland. Selv var han rejst i Forvejen for Regimentet til Hertugdømmerne. 8. Juni gav han før sin Afrejse til Itzehoe sin Hovmester Christian Gølner Fuldmagt at befale over alle hans Tjenere og Opvartere hjemme og i Felten. Hverken Regimentet eller dets Chef fik Lejlighed til at udmærke sig ved nogen berømmelig Bedrift; der foreligger endog tydelige Vidnesbyrd om, at Kongen var misfornøjet med hans Forhold, og i April 1658 blev Hans Ahlefeldt udnævnt til Chef for Regimentet. Som Erstatning for sine ved dets Oprettelse udlagte Penge blev han forlenet med Aalborghus.

Stod Kai Lykke næppe i Gunst hos Kongen, saa var han sikkert i aabenlys Unaade hos Dronningen. Endnu 1656 ses han at have søgt Dronningens Yndest ved at kalde en Hans Drejer over til Fyen for at forfærdige „et Billed-Snider-Drejetøj, som han samme Tid har foræret til vores allernaadigste Dronning". Under Mødet mellem Frederik III. og Karl Gustaf i Marts 1658 (mellem Krigene), ytrede Henrik Bielke til Svenskekongen, at Dronningen ikke var de Danske god, og at hun havde Magten over Kongen. Kai Lykke og en anden dansk Adelsmand var bleven forvist fra Hoffet, fordi de havde udtalt sig herom.

Under begge Svenskekrigene led Rantzausholm meget, baade ved Fjendernes Plyndringer og de allierede Troppers Overgreb. Efter Træfningen ved Tybring Vig (30. Jan. 1658) kom hele Fyen i Fjendens Vold, de svenske Tropper gennemstrejfede overalt Øen i smaa Afdelinger og skændte og brændte, hvor de kom hen. Rantzausholm synes dog en Tid lang at have været forskaanet for Overlast. Ridefogeden Peter Børting roser sig af at have beværtet de svenske Officerer og uddelt henved 52000 Maaltider paa Gaarden. En anden af Godsets

Funktionærer, Erik Børkop, gør sig til af, at han i Krigstiden „troflittelig har salveret Rantzausholm med Pertinentier og Mobilier samt Bønder og Tjenere fra de bellerende Krigsmagters Rov og Ruin ikke uden største Pericul". Godset var ansat til 155 Ryttertjenester og skulde give en samlet Brandskat af 4650 Rdlr. og desuden 2 Rdlr. af hver Ryttertjeneste. Wrangel, der havde Kvarter i Nyborg, sendte Hofjunker Petrus Rosenskiøld med dennes Folk til Rantzausholm for at yde Gaarde og Bønder Salvegarde. Værre medtaget blev Godset under den anden Svenskekrig, da ogsaa de danske Tropper udsugede Egnen. Efter Landgangen ved Kjerteminde (31. Oktober 1659) besatte de allierede Hindsgavl, medens Feltmarskal Eberstein opslog sit Hovedkvarter i Middelfart. Hans Schack selv var brudt op mod Odense og udvalgte sig der de bedste Kvarterer. Paa Rantzausholm laa Stabskvartermesteren Egidius v. Sahl og Oberstlieutenant Josias Breide Rantzau, der faldt i Slaget ved Nyborg.

Da Freden atter vendte tilbage i Landet, var der indtruffet en stor Forandring i Kai Lykkes Liv, idet han, der nu havde naaet de 35 Aar, havde indgaaet Ægteskab med Øllegaard Gyldenstjerne, Datter af Axel Gyldenstjerne til Lyngbygaard i Skaane og Enke efter den i Slutningen af 1657 afdøde Generalfelttøjmester Christian Friis, med hvem hun havde tre Børn, af hvilke kun Datteren Sophie Amalie (senere gift med Johan Rantzau til Frydendal og Bramminge) overlevede hende. Længe skulde han ikke nyde Hjemmets Fred, før hans Hus blev lagt øde.

I Krigsaarene under Kai Lykkes Fraværelse fra Rantzausholm havde Ridefogeden Peter Børting styret Godset med stigende Selvraadighed, dog ikke uden en vis Dygtighed, men mere betænkt paa sin egen end paa sin Herres Fordel. I alle Forhold gjorde han sig ilde lidt ved sin Hensynsløshed og Brutalitet. Han blev endog sigtet for Delagtighed i et Manddrab, og kun de urolige Tider var Skyld i, at han ikke blev ramt af Loven. I Sommeren 1660 fik han med Bistand af Salling Birkefoged, der var hans Svoger, Dom over Delefogeden paa Nybo for Tyveri. Kai Lykke misbilligede Børtings Adfærd, afskedigede hans

Svoger og tog den dømte i sin Tjeneste igen. Forbitret over den lidte Ydmygelse yppede Børting Trætte med sin Husbond om Forvaltningen af Godset i Krigsaarene. Enden blev, at Kai Lykke gav sin tidligere Yndling Afsked som Ridefoged fra Majdag 1661 at regne. Børting flyttede til Ulriksholm og tog paa en lav Maade Hævn over sin gamle Herre og Velgører ved at fremkomme med et Brev, som Kai Lykke en Gang i et letsindigt Øjeblik havde skrevet til hans Hustru Sofie Abelsdatter, og hvori han sigtede Dronning Sophie Amalie for at have staaet i intimt Forhold til sin Kammertjener. Naar Sagen fik saa alvorlige Følger for Kai Lykke, bør det erindres, at det ikke var første Gang, at han havde været uforsigtig i sin Omtale af Dronningen, og at denne aabenbart vilde ham til Livs. Hvem der underrettede Kongen om Brevets Eksistens, vides ikke bestemt, men i Begyndelsen af Juli begav Generaladjutant Mikkel Skov og Generalfiskal Søren Kornerup sig i Henhold til kongelig Befaling i al Hemmelighed over til Fyen, hvor Børting udleverede dem det for Kai Lykke uheldsvangre Brev. Statholder Chr. Rantzau og Rentemester Christoffer Gabel, der nød Kongens særlige Fortrolighed, fik det Hverv at holde Forhør over Kai Lykke, hvilket skete i Rantzaus Hus. Kai Lykke bekendte sig skyldig i Majestætsforbrydelse og tilstod, at han derved havde forbrudt Ære, Liv og Gods. Det kom til et Forlig, ifølge hvilket Kai Lykke forpligtede sig til indenfor en bestemt Frist at erlægge en Bøde paa 100,000 Rdlr. Han brød Overenskomsten, vistnok fordi det viste sig umuligt for ham at skaffe Pengene, da hans Finanser var i største Uorden. Kort efter rømte han til Skaane. Først nu blev det kriminelle Brev forelagt Kongen, der lod Kai Lykke stævne for Højesteret (2. Sept.). Han dømtes fra Ære, Liv og Gods, og Exekutionen blev kort efter fuldbyrdet paa Kai Lykkes Billede paa Slotspladsen i Overvær af en talrig Menneskemængde. Halshugning in effigie var noget i Danmark hidtil ukendt. Billedet var af Voks og Træ og af Størrelse som Kai Lykke, med hans blege Ansigt, sortebrune Paryk og iøvrigt paaklædt ganske som han „her udi Byen selv sidst gik og stod“. Hans Jordegods,

Løsøre og anden Formue, ialt takseret til 371,746 Rdlr., blev beslaglagt. Børting blev til Belønning betroet med Overinspektionen af hans fradømte Gods, indtil Kai Lykkes talrige Kreditorer var tilfredsstillede. Da dette efter lange og vidtløftige Forhandlinger var sket, inddroges alle hans Godser under Kronen. Som fredløs Mand flakkede Kai Lykke rundt i mange Aar. Da de Danske landede i Skaane 1676, blev han i November taget til Fange i Landskrona af Oberst Stuart, men atter frigivet. Efter Dronningens Død fik han Tilladelse til at vende tilbage til Danmark, tog Bolig hos sin Hustru paa Bidstrup og tilbragte efter hendes Død 1697 sine sidste Aar hos Stifdatteren paa Bramminge, hvor han døde 1699.

Over Rantzausholm optoges 1664 en Synsforretning, der viser, hvilken Overlast og Vanrøgt Gaard og Gods havde lidt i de Aar, der var hengaaede siden Svenskernes Indfald i Landet.

Det østre, saakaldte blaa Hus var øde og ruineret, Skifertaget var forfaldet, det øverste Loft bortraadnet. De 242 Vinduer i Huset var ganske sønderslaaede, og en stor Del af Buerne borttagne. I Trappetaarnet manglede alle 30 Vinduer og Tømmerværket var fordærvet. Skorstenene var nedbrændte og Dørene uden Laas. Rundt om i Stuerne var Flisegulvet blevet bortfjernet. Runddelen var ødelagt helt ned til Grunden af Regn og Sne, der var sivet igennem. Hvælvingerne over Kælderne var brøstfældige.

I det østre Hus (Borgestuehuset) stod Kælderne uden Vinduer og Døre. De 82 Vinduer var paa ti nær alle „afbrændte“.

Det vestre Hus havde ialt 119 Vinduer, men kun de i Skriverstuen var endnu hele, Kamrene næst ved ganske ubeboelige og Væggene sammenstyrtede.

Porten for Borggaarden var delvis nedbrudt og ubrugelig. Ladegaarden var ligesaa forfalden som Hovedgaarden.

Mer end Fjenderne synes røveriske og samvittighedsløse Tjenestefolk at have hærget og ranet paa Rantzauernes en Gang saa statelige Herresæde.

Fra Kai Lykkes konfiskerede Bo gik Rantzausholm ved Skøde af 18. Juli 1664 over til Kong Frederik III.s Yndling Christoffer Gabel, der havde forstrakt Kronen med betydelige Summer, senest med 10,000 Rdlr. Værdien af Godset var bleven betydelig forringet ved at ikke faa Gaarde dels var blevne afhændede, dels bortpantede til Kai Lykkes talrige Kreditorer.

Skødet lyder paa „Kejes fradømte Gaarde“ Rantzausholm og Brendegaard med Birkeret og Patronatsret til Rantzausholm og Krarup Kirker, tre Marker, Bobjergsmark, den store Engsma (Stolsma) og Rydemose, Nørresø og Brendegaardsø, Rugesø og Taarsø paa Gjærupskov og „af Fællessøer, hvis ene Side grænser til Birket“ Fleninge Sø og Ørssø. Jordegodset regnedes ialt til 227 Tdr. Hartkorn, deraf 30 Tdr. Skov i Klosterskoven og 16 Tdr. i Gjærup Skov. En Tønde Hartkorn var ansat til 65 Rdlr., hele Godset til 14,800 Rdlr., Hovedgaardens Bygninger var takserede til 4500 Rdlr. 19. Dec. s. A. fik Gabel Kvittering for de 19,301 Rdlr., han havde indbetalt til Rentekammeret som fuld Betaling for Rantzausholm.

Christoffer Gabels Livshistorie er for velkendt, til at den skal genfortælles her. Selv var han kun i ganske faa Aar Besidder af Rantzausholm, som dog hans Efterslægt paa Spindesiden gennem hans Datter Anna Margrethe, gift med den senere Storkansler Conrad Reventlow, skulde faa i varigt Eje.

Om Gabel skal kun bemærkes, at den haarde Dom, ældre Historikere, deriblandt T. Becker, der endog ganske meningsløst betegner ham som „Danmarks Svøbe“, i den nyeste Tid har maattet vige for en retfærdigere Værdsættelse. En samtidig, Ditlev Ahlefeldt, hvis Vidnesbyrd til Gunst for Gabel vejer meget, har i sine Livserindringer givet ham en saare rosende Omtale.

„Mellem to Privatmænd“, siger Ahlefeldt, „kunde der næppe være større gensidig Hengivenhed og Tillid end mellem Frederik III. og Gabel, eftersom Kongen intet havde paa Hjerte, som han ikke betroede ham. Til Gengæld elskede Gabel sin Herre saa inderlig, at han der-

over glemte sine egne Interesser og forsømte Midler og Veje til at berige sig, hvad en saa stor kongelig Naade og de Stillinger, han efterhaanden beklædte som Kammerskriver, Rentemester og Statholder, gav Anledning til. Derfor kom ejheller hans Arvinger til at nyde saameget, som slig en Mand og ved den gunstige Lejlighed, der tilbød sig, med Føje havde kunnet og burdet efterlade sig."

Ahlefeldt giver ham endvidere det Lov, at han trods al sin Lykke aldrig blev hoffærdig eller gerrig, men til sin Død var beskeden og tjenstvillig overfor alle og enhver, og ikke kendte nogen større Glæde, end naar han kunde gøre godt og formaaede at skjule og dække over sin Herres Hidsighed og afværge de onde Virkninger, denne Kongens medfødte Egenskab ellers vilde have afstedkommet.

Gabel har personlig næppe mere end gæstet Rantzausholm ved et flygtigt Besøg, dog synes hans Hustru Fru Ermegaard og deres Datter Anna Margrethe at have indrettet sig her for et Sommerophold, at dømme efter det Inventarium, der optoges 1667 af Præsidenten i Nyborg Claus Rasch, da Gabel mageskiftede Rantzausholm til Kronen mod Segeberg Kalkværk.

Det andet Rum fra Kirkekamret i første Etage betegnes som „velbyrdig Fruens Sengekammer". I dette fandtes et Egetræs Sengested, noget forgyldt, med en Himmel, en tapetseret Løjbænk, et Stenbord og syv gamle Portrætter.

Fruerstuen var draget med uldne Tapeter af forskellige Farver. Omkring et Bord, til at trække ud, stod otte tapetserede Stole og to forgyldte Armstole. I et Hjørne var opstillet et Positiv, der var taget fra Kirken. Paa Væggene hang otte Portrætter og to Landskaber. Paa Kaminen var anbragt et udskaaret Stykke. Taffelstuen har i Gabels Tid næppe været benyttet som Spisestue, idet der her kun fandtes en udskaaren, dobbelt Tresor, et rødmalet Skab, en lang og en gulmalet Bænk, et Skærmbræt af Fyr foran et rødt malet Sengested og et lille Egetræs Bord. I „velbyrdig" Fruens Vinterstue stod et gammelt Fyrretræs Sengested, et ottekantet Egebord til at slaa sammen, en blaa

med Klæde betrukken Stol og to smaa Gyldenstykkes Stole. Videre fulgte Jomfru Anna Margrethes Kammer, i hvilket stod et lille Barnebord og en Løjbænk.

Paa Gaarden var opstaldet 18 Heste og Hopper og 6 aargamle Føl. Der fandtes 18 Øksne paa Græs, 17 Kvier, 4 Tyrekalve, 89 Køer, 48 Faar, 30 Lam, 67 Svin og Grise samt 16 Gæs.

III.

BRAHE-TROLLEBORG

For anden Gang skiftede det gamle Holmekloster Navn, da det i Aaret 1668 fra Christoffer Gabel gik over til Fru Birgitte Trolle, der fik det ved Mageskifte for den hende tilhørende Gaard Torbenfeld (Frydendal) som hun samtidig afstod til Kongen.

Birgitte Trolle var Datter af Rigsviceadmiral og Statholder i Norge Niels Trolle og Mette Rud. Hun fødtes 1631 paa sin fædrene Gaard Skarhult i Skaane og ægtede 1656 *Manderup Brahe* til Torbenfeld og Søbysøgaard. Selv var han født 1628, besøgte Sorø Skole, studerede ved fremmede Universiteter, især Leyden (1646), og blev efter sin Hjemkomst Hofjunker; han døde 1656 paa Torbenfeld, kun 39 Aar gammel. I sit Ægteskab medbragte Fru Birgitte Krumstrup, som hun sammen med Toftholm (Store Mørkegaard) solgte 1664 til Erik Krag. Efter sin Mand arvede hun foruden Torbenfeld Søbysøgaard, som hun 1668 afhændede til Niels Juel, og den gamle Adelsgaard Haven (Dronninglund Herred), som hun allerede 1662 skilte sig ved.

I de første Aar af sin Enkestand levede Birgitte Trolle meget i København, hvor hun førte et lystigt Liv og traadte i nærmere Forbindelse med Griffenfeld. Hun er en af hans bekendte tre intime Veninder, der i Smædeskriveren Jacob Worms Vise om Fuglenes Herredag lød Navnet Agerhønsene, og som Griffenfeld holdt Stævnemøder med bl. a. paa det „yndelige“ Ørholm. Den endnu levnede Samling Breve fra hende, skrevne til Griffenfeld i Aarene 1672—74 og for det meste daterede fra hendes „Residents“ *Brahe-Trolleborg* — det nye

10. Gammel Trappe i den østre Fløj.

Navn, hun med Kongens Tilladelse gav Rantzausholm — vidner om den Fortrolighed, der herskede mellem dem. Der er en Duft og Stemning over hine gamle Breve, som man næppe finder Magen til i nogen anden dansk Brevrække fra det 17. Aarhundrede. Hun underskriver sig som hans „hulde og trofaste Ven, som er og kaldes Trofasthed.“ „Jeg drømte om Dig i Nat“, skriver hun, „at jeg saa et Armbaand paa Din Arm med Din Kærestes Haar i, som var som hviden Guld.“ En Gang sender hun ham et lidet Bæger til hendes Ihukommelse, at hun ikke slet maa forglemmes. „Nu jeg rejser bort, saa tit Du ser det, tænk ved Dig selv, det er kommen fra den, som mig har æret og elsket. Lad ingen vide, fra hvem det er kommet.“ Hun tiltaler ham hyppigst med det hyggelige „min lille goven“ og udstrakte sin rørende Hengivenhed for ham til hans Moder, hvem hun regnede blandt sine udvalgte Venner. Man lærer hende at kende som en poetisk Sjæl ved at læse hendes Forbøn hos den mægtige Ven for et ungt Par: „det er Synd at skille dem ad, som gerne tilsammen vil være.“ Endnu et ved sin Naivetet og Naturlighed fornøjeligt Træk. Hun beder Griffenfeld om at hjælpe hendes Tjener Rasmus til Embedet som Herredsfoged i Salling Herred. „Han drikker nu intet mer, Rasmus, jeg vil love for ham, han aldrig skal staa nogen Dag paa hans Ben, han jo skal bede godt for Dig.“

Fru Birgitte Trolle fik 2. Febr. 1672 Patent som Friherreinde af Brahe-Trolleborg. Senere gaves der hende Patronatsret til Hillerslev, Aaby og Aastrup Sogne. 1684 erholdt hun Bevilling, selv at maatte udvælge, hvilken af hendes Broders tvende Sønner hun ansaa for bedst skikket til at følge hende i Besiddelsen af Baroniet. Samme Aar var hendes Broder Corfitz Trolle død, hvem hun havde testamenteret Baroniet samtidig med at hun tiltraadte det.

Corfitz Trolle var født 1628 paa Vallø. 1649 overtog han Besiddelsen af sin Faders Gaard Skarhult i Skaane, 1655 blev han Kammerjunker, fulgte Kong Frederik III., da denne opholdt sig ved Hæren i Skaane, og overværede Fægtningen ved Kattarp. Han deltog i Forsøget paa

at generobre Kronborg fra Svenskerne og ledede Anslaget paa Malmø. I Juni 1659 red han selv fjerde ud af det belejrede København. 1664—70 var han Amtmand over Skanderborg og blev 1669 Gehejmeraad og Assessor i Statskollegiet. Han stod i særlig Gunst hos Kong Christian V. og forrettede hemmelig Spejdertjeneste for denne, i hvilken Egenskab han var aflagt med en betydelig Aarpenge. Skønt han hørte til Griffenfelds Omgang, undsaa han sig ikke for at udspionere Rigskanslerens Veje og havde en væsentlig Andel i hans Fald ligesom han havde Forsædet blandt hans Dommere. 1678 blev han beordret til at ledsage de münsterske Tropper gennem Sjælland. Han var en slet Økonom; Skarhult blev allerede afhændet 1661, sin anden fædrene Gaard Sandholt maatte han pantsætte til forskellige Kreditorer, og han døde fattig og forgældet i København. Corfitz Trolle havde 1660 ægtet den for sin Skønhed bekendte *Birgitte Rantzau* (Datter af Frederik Rantzau til Asdal), født 1641 paa Bollerup i Skaane, hvem han i December 1658, da hun allerede var hans Fæstemø, paa en ridderlig Maade havde ført fra Skaane til København. Landsdommer og Etatsraad Johan Monrad har i sin bekendte Selvbiografi sat hende et smukt Minde. Han havde lært hende at kende i Julestue hos hendes Farbroder Henrik Rantzau, da hun kun var fjorten Aar gammel og „da passerede for den dejligste man vidste." Deres Veje skiltes snart, men, som Monrad tilføjer, „Guds underlige Forsyn vilde, at jeg skulde blive hendes Børns Formynder og se hende paa Brahe-Trolleborg i den ynkelige Tilstand, berøvet sin Fornuft, (hun) som jeg i sin Ungdom havde set i den Flor."

Fru Birgitte Rantzau Hr. Corfitz Trolles havde i sit Ægteskab to Sønner, Frederik og Niels, hvoraf den ældste af sin Faster indsattes til Arving af Brahe-Trolleborg. Birgitte Trolle, Manderup Brahes Enke, Griffenfelds Veninde, afgik ved Døden 13. November 1687 paa Brahe-Trolleborg. Umiddelbart efter gav Kongen Stiftsbefalingsmand H. O. v. Winterfeldt Befaling at tilholde den Ridefoged, der i hendes levende Live havde forvaltet Baroniet, om fremdeles og indtil videre at for-

blive ved sin Bestilling, for at aflægge Regnskab for den Kommission (Didrik Schult og Henrik Gyldenstjerne), der samtidigt blev nedsat for at holde Skifte og Deling efter Fru Birgitte Trolle.

I Fru Birgitte Trolles Tid hævdedes Traditionen paa Brahe-Trolleborg af den gamle Præst Rasmus Hansen Smed, „Guds Ords nidkære Tjener ved Rantzausholm og Krarup Menigheder i 58 Aar.“ Han var ifølge den i Kirken endnu bevarede Mindesten født 1598 i Humble paa Langeland og var 1624 bleven Præst her. Ved hans Side hviler hans tvende Hustruer Anna Hansdatter Stege (Datter af hans Formand i Embedet Hans Hansen Stege, den første lutherske Præst for Rantzausholms Menighed, der kendes), død ung i August 1626 i Haagerup Præstegaard, og Anna Simonsdatter, født 1589 i Dreslette Præstegaard, død 7. Jan. 1655 i Haagerup (Datter af Hr. Simon Hansen Sass).

Frederik Trolle var født 1665 paa Skanderborg Slot. I Februar 1688 vendte han efter et længere Ophold i Udlandet fra Holland tilbage til Danmark. Under Formynderskab af Johan Monrad tiltraadte han Besiddelsen af Baroniet og fik 15. Juni 1689 Patent som Friherre af Brahe-Trolleborg. I Marts 1690 afskedigedes Johan Monrad efter Ansøgning fra sit Værgemaal for Brødrene, og Baron Frederik tilkendegav Monrad sin Fornøjelse af hans Conduite under hans Fraværelse fra Landet. Birgitte Trolle kom i Huset hos Sønnen paa Brahe-Trolleborg, og her afgik hun ved Døden 1. Febr. 1695, fuldstændig berøvet Fornuftens Brug.

Frederik Trolle indgik omtrent samtidigt Ægteskab med „en fattig Jomfru“ Anna Catharine Valkendorf til Tidselholt, Datter af Axel Valkendorf til Tidselholt. Han beklædte ikke noget offentligt Hverv, men blev 1698 Markus Gjøes Efterfølger som Skoleherre paa Herlufsholm.

Baron Trolle efterlod sig et smukt Navn paa Egnen som en human og rettænkende Godsejer, der ogsaa virkede ivrigt for Almuens Oplysning ved Oprettelsen af Skoler paa Baroniet. „I Erkendelsen af den store Mangel i Ungdommens Børnelærdoms Undervisning“ byggede han 1691 en Skole paa Krarup Kirkegaard og ansatte ved samme en Skolelærer, hvem han gav Fribolig mod at han „for en ringe Betaling“

skulde lære Børnene at læse og skrive og undervise dem „fornemmelig i deres Saligheds Sag.“ Aaret efter lod han opføre to andre Skoler henholdsvis paa Aaby og Aastrup Kirkegaarde. 1693 byggedes Skolerne i Hillerslev og paa Brahe-Trolleborg. Til Vedligeholdelse af denne sidste skænkede han et Bolsted og et Hus i Ulbølle Sogn, af hvilke Præsten aarlig erlægger en Afgift til fattige og flittige Skolebørn i Brahe-Trolleborg og Krarup Sogne. Længe hævdede de Trolleske Skoler en Førsterangs Plads blandt Landets Almueskoler, indtil Grev Johan Ludvig Reventlow, den danske Almueskoles Fader, paa samme Sted opførte nye og bedre.

Baron Frederik Trolle afgik ved Døden 28. Nov. 1700 paa Ottestrup i en Alder af kun 35 Aar. Som Skiftekommissærer i Boet blev beskikket Tage Thott og Jørgen Brahe. Hans Enke fik Brendegaard som Enkesæde, hvor hun døde 13. Marts 1719. Et Minde om Fru Anna Catharine er de 1709 af hende til Vesteraaby Kirke skænkede Malmlysestager. Brahe-Trolleborg Baroni tilfaldt hendes aandssvage Svoger *Niels Trolle* under Formynderskab og Tilsyn af hans Farbroder Herluf Trolle. Ogsaa han fik 1701 Friherrepatent.

Man regnede tidligt med, at Besidderen ikke vilde indgaa Ægteskab eller efterlade sig Afkom, thi 11. Oktober 1700 — Kong Frederik IV.s Fødselsdag — fik Storkansler *Conrad* Greve *Reventlow* til Grevskabet Reventlow, Frisenvold, Løjstrup og Clausholm Ekspektancebrev paa Baroniet. Efter hans Død, der indtraf 21. Juli 1708, fik hans ældste Søn Christian Ditlev Greve Reventlow Stadfæstelse paa dette Ventebrev (9. November s. A.). Det er en grov Misforstaaelse, naar man har villet hævde, at den Reventlowske Familie skylder Kærlighedsforholdet mellem Kongen og Anna Sophie Besiddelsen af Baroniet. Storkansler Reventlows Datter Anna Sophie, den senere Dronning, var, da Faderen fik Ekspektancebrev paa Baroniet Brahe-Trolleborg, kun syv Aar gammel. Forbindelsen mellem hende og Kongen knyttedes først 1712, og der kan selvfølgelig ikke, som almindeligt antaget, tilskrives denne Omstændighed den mindste Andel i, at Anna Sophies Broder fik Baroniet.

Baroniet Brahe-Trolleborg var tilmed paa hin Tid en Gave af tvivlsom Værd, eftersom Besiddelsen i Trollernes Tid var grundigt forfalden og ødelagt, og der krævedes store Summer og ihærdigt Arbejde for atter at bringe Sagerne paa Fode igen.

Trøstesløst er det Billede, den 1701 forfattede Jordebog over Gaard og Gods udviser. Selve Slottet var meget brøstfældigt. Det østre Hus (Kirkefløjen), som var tækket med Skifer, truede med at styrte sammen. I den store Sal med ialt sytten Fag manglede baade Loft og Gulv. De fleste Vinduskarme var enten sønderslaaede eller tilmurede. I Salen ved Kirken var Loftet ved at falde sammen, Skorstenene og Murene i det hele taget forfaldne. Det søndre Hus — Breide Rantzaus — med ialt seksogtyve Fag var i samme Forfatning, Bjælkerne afraadnede hist og her, Vinduerne slaaede ud eller tilmurede. Det vestre Hus var til Dels uden Tag.

Ikke bedre stod det til med Ladegaarden, overalt var der store Huller i Taget, mange Bjælker nedfaldne eller opraadnede; Dørene manglede Laase og Beslag. Stalden og Ridehuset med Spir var var ganske forfaldne.

Bøndergaardene var i Almindelighed i slet Forfatning, og mange brøstfældige i Mur og Tag.

Skylden for det almindelige Forfald tilskrives ved Siden af den Tynge, Krigsaarene medførte, Baron Frederik Trolles Eftergivenhed overfor hans myndige og haardhændede Skriver, Niels Hansen Krogstrup, fra 1692 Ridefoged og 1720 Godsinspektør, der i Niels Trolles Tid havde Brahe-Trolleborg Hovedgaards Avling med Bøndernes Tiende, Hoveri i Ægt og Arbejde i Forpagtning for 1270 Rdlr. aarlig Afgift. For Skrivertjenesten havde han 100 Rdlr. samt 250 Rdlr. aarlig for at sørge for Baronens og hans Tjenestefolks Kost ligesom han oppebar 100 Rdlr. for at skaffe Vinen til sin Herres Bord. Han krævede et strengt Hoveriarbejde af Bønderne, der endog gjorde Attentat paa hans Liv, og hans Navn var i over et Aarhundrede forhadt paa Egnen. Selv berigede han sig paa alle Maader. Han ejede Pilegaard i Vesteraaby Sogn og desuden den gamle, jordegne Højrupgaard med de under

samme hørende Gaarde, senere kaldede Skjelbo, Bækkelund og Æresæde, hvor han boede.

Hvordan man levede ved Krogstrups rige Bord, erfarer man af Mikkel Hansen Jernskægs Beskrivelse af en Rejse fra Trolholm til Faaborg 1706. Han blev trakteret

> Med Landets Korne Saft og franske Rigets Most,
> Som ejes inden Dør, med Smør, med Flæsk og Ost,
> Med Kylling, stegte Fugl, med Vaffel og Smaakager,
> Som Hustruen saa vel besukred' lækkert bager;
> Den Makrel, Sukkerfisk, med Sukkerærter sød,
> Med meget mere godt, som vi hos Manden nød.

Samme Aar udgik kongelig Befaling til Stiftsbefalingsmand J. Pritzbuer om at indhente Oplysninger vedrørende Baroniet Brahe-Trolleborgs Styrelse, Tilstand og Beskaffenhed, da man havde bragt i Erfaring, at det ikke blev administreret som det skulde, og særlig, at de under Baroniet hørende Skove blev udhuggede og ødelagte.

I Maj 1713 følte Grev Christian Ditlev Reventlow sig foranlediget til at føre Klage hos Kongen over, at det Baroni, han og hans Fader før ham havde faaet Ventebrev paa, blev skamrøgtet. Troværdige Folk havde givet ham udførlig Beretning om Baroniets slette Administration. Bønderne var bragte til Tiggerstaven, Kirkerne var slet holdte og Bygningerne helt forfaldne. Baron Trolle havde „som bekendt, ikke af Gud faaet den Forstand, at han selv kunde tilse sine Sager," og det syntes, som om hans Slægtninge saa deres Fordel derved. Han foreslog derfor Kongen at nedsætte en Kommission til at undersøge, hvormeget Baroniet kunde indbringe aarligt under berettiget Hensyntagen til Bøndernes Velfærd og Godsets Bevarelse. Denne Sum vilde han forpligte sig til aarlig forud at svare Baron Trolle, mod at denne afstod Baroniet til ham; yderligere skulde han have en standsmæssig Fribolig i det Greven tilhørende Hus i Odense. Til Administratorer af Baroniet foreslog han Kongen at udnævne Herredsfoged Bertel Jørgensen, der

sammen med Staldmester Haxthausen og Krigskommissær Himmelstrup skulde opgøre Baroniets Status.

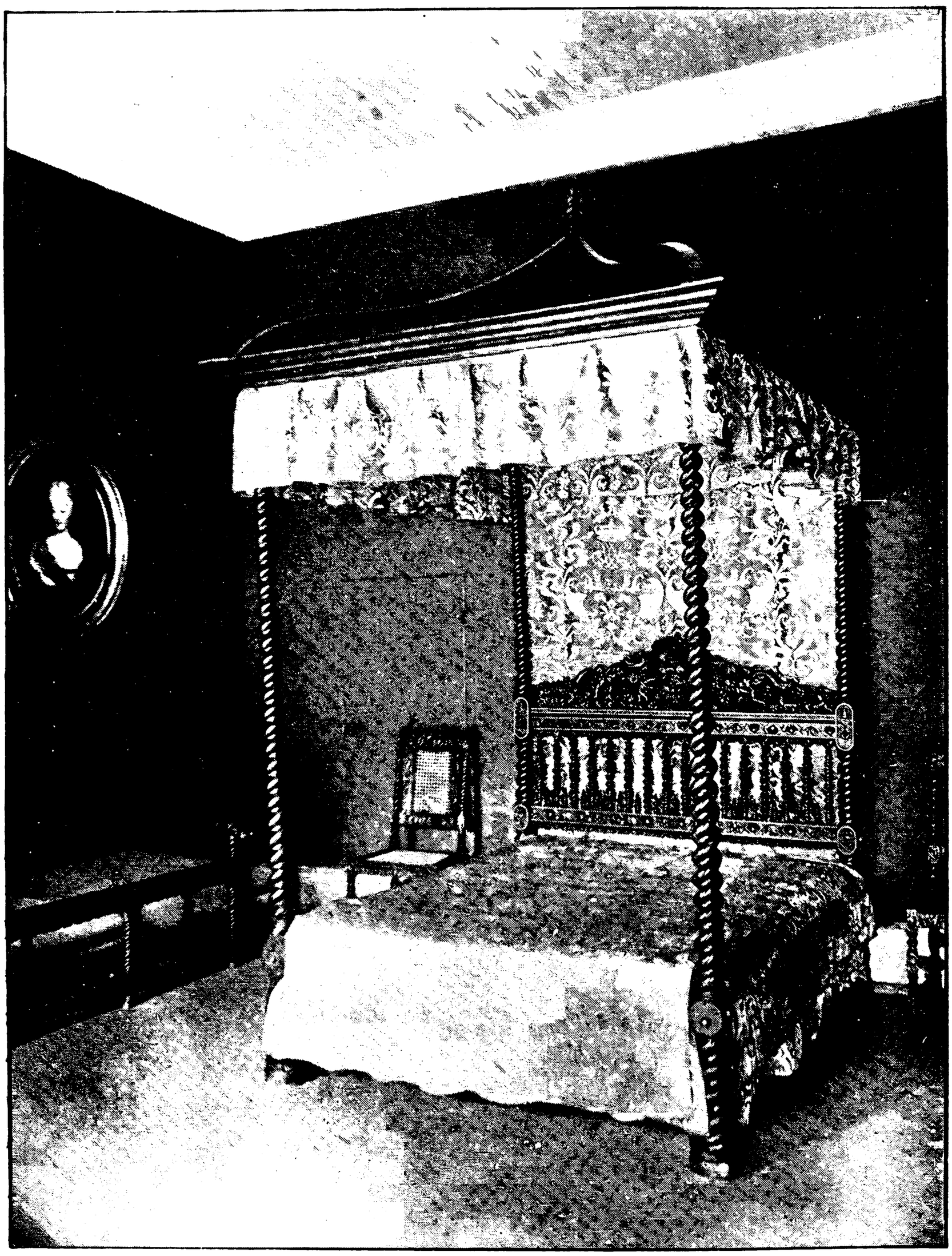
I en paafølgende Skrivelse mindede han Kongen om, at han havde lovet at indsætte ham i Besiddelsen af Baroniet i Niels Trolles levende Live. Kongen lod D. Vibe i et Brev af 25. Nov. svare, at dette ingenlunde var Tilfældet. Den førnævnte Kommission, der efter Grevens Ønske var bleven nedsat i Juni, havde tilendebragt sine Undersøgelser og var kommet til det Resultat, at Godset ikke var forringet, men snarere bleven forbedret. Sagen skulde have sit Forblivende, „indtil den gode Gud vilde kalde Baron Trolle bort fra denne Verden."

Omsider blev den sidste af de danske friherrelige Troller udfriet af Døden fra sin sørgelige Tilværelse 28. Marts 1722. Han og hans Slægt, hans Forældre Corfitz Trolle og Fru Birgitte født Rantzau, hans Faster Birgitte Trolle og dennes Ægtefælle Manderup Brahe, hans Broder Frederik og dennes Hustru var alle bisatte i en muret Hvælving under Brahe-Trolleborg Kirke i det nordøstlige Hjørne. 1817 blev Kisterne tagne ud og nedgravede i det nordøstlige Hjørne af den af Grev Ludvig Reventlow indrettede Familiebegravelse paa Kirkegaarden, hvor deres vedbendklædte Gravtuer uden Mindetavler endnu ses.

Faa Uger efter Niels Trolles Død fik Gehejmeraad Sehested Befaling af Kongen til at indsætte Grev Christian Ditlev Reventlow i Besiddelsen af Baroniet Brahe-Trolleborg (10. April).

Grev Reventlow tog sig fra første Færd ivrigt af Baroniets Administration og søgte at bringe det paa Fode igen. Med Niels Trolles Arvinger Baron Christian Rantzau og Børge Trolle førte han i de første Aar Strid om deres Forpligtelse til at bekoste Reparationen af de under Baroniet hørende brøstfældige Kirker.

Den nye Ejers Bestræbelser gik først og fremmest ud paa at indløse det Gods, der i sin Tid ved Inddragelsen af Kai Lykkes Ejendomme var kommet paa fremmede Hænder. Da Grev Reventlow overtog Baroniet, omfattede det foruden Skov og Mølleskyld 453 Tdr. 4 Skpr. Baroniet manglede Bøndergods til Avlingens Drift, fordi det forhen dertil

11. Dronning Anna Sophies Seng paa Brahe-Trolleborg.

liggende Bøndergods „ufornødent“ var blevet henlagt til andre Sædegaarde. For at undgaa Processer og Penges Spilde, ansøgte han Kongen om at beskikke to Kommissærer til at undersøge hvad Bøndergodset var udlagt til, og hvad de nuværende Besiddere med Billighed kunde forlange derfor. De Gaarde, han med Kongens Billigelse tilbagekøbte, var Kløverpris, den sydvestligste Gaard i Haagerup, Gammel Egneborg, som Grev Reventlow købte tilbage 1723 fra Niels Krag til Egeskov, sammen med de to Skovsteder Kostenborg og Nosseberg (for 1853 Rdlr.), hvilke sidste han tilligemed Pibengaard nedbrød med Kongens Tilladelse og indlagde deres Jorder 1728 under Brahe-Trolleborgs Hovedgaard. Desuden købte han tilbage de 4 store Gaarde i Lydinggaarde. Adskillige andre, Niels Krag tilhørende Gaarde „fik han omsider med stor Umag, og ved man ikke rettere, end at han maatte jo give for hver Tønde Hartkorn 100 Rdlr. Men Holsten (paa Gjelskov) vilde ingenlunde miste sit, og for at beholde det i Fred, spillede han den Procedure og oprettede sin Gaard og alt underliggende Gods til et Stamhus“ (Holstenhus).

Christian Ditlev Greve Reventlow fødtes 1671, opvoksede i den jævnaldrende Kronprins Frederiks Omgivelser og vandt tidlig dennes Yndest. 1686 overværede han i Kongens Følge Belejringen af Hamborg. I ung Alder blev han trolovet med Christian V.s naturlige Datter Anna Christiane Gyldenløve, der døde 1689, medens han opholdt sig i Frankfurt. 1690 overværede han Kampagnen ved Rhinen og fulgte delvis Kronprinsen paa dennes Udenlandsrejse i de næstfølgende Aar. 1692 udnævntes han til Oberst i la Forets Rytterregiment og deltog i Slaget ved Steenkerke som Generaladjutant hos Kong Vilhelm III. af England. 1694 blev han Chef for det holstenske Dragonregiment, der overlodes Hertugen af Gottorp, og hvervede samtidig et Regiment i kejserlig Tjeneste. Hjemvendt til Danmark udnævntes han 1697 til Chef for Livregimentet til Hest og stod 1699 i Spidsen for et kejserligt Regiment ved Rhinen under Markgreven af Baden. Efter Christian V.s Død sendtes han til Sachsen, hvor han afsluttede en hemmelig Alliance med Kong August II.,

og deltog i Sommeren 1700 i Belejringen af Tønningen og Felttoget i Holsten. Udnævnt til Generalmajor fulgte han 1702 med det danske Auxiliærkorps i Kejserens Tjeneste til Norditalien. Under Prins Eugen af Savoyen kæmpede han som kejserlig Feltmarskallieutenant ved Höchstädt, deltog med stor Tapperhed i Slaget ved Cassano (1705) og førte flere Gange Overbefalingen i Prins Eugens Sted.

Som General traadte han atter 1707 i dansk Tjeneste, blev Elefantridder og overtog de ham i tidligste Ungdom tildelte Embeder som Overjægermester og Amtmand i Haderslev Amt. Aaret efter fulgte han Kongen til Italien. Efter Hjemkomsten fik han Overbefalingen ved Hæren i Skaane, ledede Troppernes Udskibning i Skaane (Nov. 1709) og opstillede Hæren ved Helsingborg, hvor han overvintrede. Den næstsidste Dag i Februar blev han pludselig heftig syg, maatte afgive Overbefalingen til Jørgen Rantzau og holde Sengen i syv Maaneder. Bærer han saaledes ikke direkte Ansvaret for Nederlaget ved Helsingborg, har han dog sin Del i det uheldige Udfald ved den Iver, hvormed han tilskyndede Kongen til Krigen. I Nov. 1712 gik han som militært Sendebud til de Allieredes Hovedkvarter i Meklenborg og formaaede Russerne og Sachserne til at forfølge Svenskerne ind i Holsten. Efter Felttogets Slutning udnævntes han 1713 til Overpræsident i Altona.

Grev Reventlow havde 1700 ægtet *Benedikte Margrethe Brockdorff*, Enke efter den rige, tidligt afdøde Jørgen Skeel til Gammel-Estrup. Foruden en betydelig Formue medbragte hun i sit andet Ægteskab Godserne Bothkamp, Krenkerup, Rosenlund og Nørgaard. Grevinde B. M. Reventlow var utvivlsomt en af de betydeligste Kvinder, der har levet i Danmark i det 18. Aarhundrede, og skal særlig omtales i nærværende Forbindelse, fordi det var hende, der egentlig styrede Godset, som hun overhovedet var Drivfjederen i næsten alt, hvad hendes føjelige Ægtefælle i Fredstider gav Navn til. Til Trods for sine store Rigdomme vogtede hun nøje over hver en Hvid. Begavet med overlegen Kløgt, Energi og Viljestyrke kæmpede hun i alt for sin formentlige Ret, men hendes Paastaaelighed, Havesyge og onde Tunge

gjorde hende almindelig forhadt. I sine Breve udtrykker hun sig næsten altid bydende og skarpt og henfalder endog jævnlig til Ukvemsord. Som hun raabte i Skoven, fik hun ogsaa Svar, hvilket ses af C. A. Plessens Breve til hende. „Deres Vilje“, skriver han en Gang, „træder altid i Fornuftens Sted; jeg vil friste samme Skæbne som Deres Venner, hvem De skælder ud for Dumrianer eller Forrædere, saasnart de siger Dem Sandheder, der er ubehagelige for Deres Pengepung.“ Ved en anden Lejlighed henvender Plessen sig til hendes Mand i følgende Ord: „I Stedet for at anklage mig, vilde De gøre bedre i at henholde Dem til Fru Grevindens ubøjelige Stædighed, men det er hendes gamle Skik og Maade at handle paa. Først træder hun Deres trofaste Venners bedste Raad under Fødder, bringer Dem i Forlegenhed til op over Ørene, og siden bilder hun Dem ind, at De ingen Venner har, eller at de forraader Dem.“

For at forøge sin Formue indlod hun sig i mere eller mindre mislykkede Handelsspekulationer, ja lyttede endog til Guldmageres lokkende Røster og indviklede sin Ægtefælle i talrige Processer. Uden at tage Hensyn til Kongefamilien stiftede hun Partier for sine Børn og drog derved Unaade over Mandens Hoved. Ved at foretrække den ene Søn paa en ubillig Maade frem for den anden satte hun Splid i Familien.

Hun greb ind i alle Godsstyrelsens Enkeltheder, førte daglig Opsyn med Avlsbygningerne og prøvede selv den mindste Regning for om muligt at kunne afkorte Beløbet.

Trods alt dette kan man ikke helt unddrage hende sin Sympathi. Overfor sin Mand, der sikkert har døjet meget ondt af hende, viste hun sig i afgørende Øjeblikke opofrende og hengivende. Trods Kongens Forbud satte hun sin Vilje igennem ved at besøge ham, da han 1709 var med Frederik IV. i Florentz, og hun rejste med Ilpost Dag og Nat, i Vinter og Vejr, uden at ænse Strabadser. Sin beundringsværdige Energi viste hun ogsaa under sin Mands Sygdom 1710, da hun, skønt højt frugtsommelig, førte ham fra Helsingborg til København

og siden plejede ham i lang Tid med stor Opofrelse. Hun kunde ogsaa tage sig varmt af forurettede Smaafolks Sag. Selv var hun stolt af sin Ægtefælle, fordi han var utilgængelig for Smiger og strengt misbilligede Kongens Forhold til hans Søster Anna Sophie, hvem han i alle de Aar, der hengik før Kroningen, vægrede sig ved at gense.

1719 udnævntes Reventlow til Overkammerherre. Ved sin Tronbestigelse fratog Christian VI. ham Overjægermesterembedet, og 1732 afgik han ogsaa som Overpræsident i Altona.

Efter Københavns Brand 1728 indlagde Grev Reventlow sig betydelige Fortjenester af Byens Genopbyggelse. I Altona satte han sig et smukt Minde ved den vigtige Del, han havde i Oprettelsen af Gymnasiet og den ligeledes endnu bestaaende Fattigstiftelse („Reventlowstift"). Grev C. D. Reventlow, der efter sin Fader havde arvet Grevskabet Reventlow i Sønderjylland og oprettede Grevskabet Christiansborg (Christianssæde) paa Lolland samt Stamhusene Krenkerup og Frisenvold, døde 1738 paa Tølløse, som han havde købt 1728; hans Hustru fulgte ham Aaret efter i Graven. Hans Efterfølger i Besiddelsen af Brahe-Trolleborg blev hans ældste Søn Conrad Ditlev.

Grev *Conrad Ditlev Reventlow* (født 1704 i Frankfurt a. M.) havde ikke længe efter Faderens Tiltrædelse af Baroniet Brahe-Trolleborg overtaget Styrelsen af samme; 1728 fik han ogsaa Tølløse. Som ung havde han studeret ved fremmede Universiteter, bl. a. i Leyden, var 1721 bleven Kammerherre og udnævntes 1725 til Amtmand i Hadersslev, hvilket Embede han beklædte indtil 1731, da han indgik Ægteskab med Prinsesse Vilhelmine Augusta af Slesvig-Holsten-Nordborg-Pløen, Datter af Hertug Carl Christian af Nordborg-Pløen i Ægteskab med Dorothea Christine v. Aichelberg (Fru von Carlstein). Umiddelbart efter sit Bryllup tog han til Stadighed Ophold paa Brahe-Trolleborg, hvor hans syv første Børn fødtes i Aarene 1732—39. Efter Faderens Død fulgte han denne i Besiddelse af Grevskabet Reventlow samt Krenkerup og Frisenvold; kort efter flyttede han til København. Ikke alene Brahe-Trolleborg Slot, men Baroniet i det hele taget var i de

ti Aar Grev Conrad Ditlev boede her, Genstand for hans Omsorg. Han lod anlægge en stor og prægtig Have ved Slottet. „Skovene til denne Gaard“, hedder det hos Pontoppidan (1767), „er mange og vel med de bedste i Landet, baade af Eg og Bøg. Saavel der, som i en egen Dyrehave, er overflødig Vildt, og i fire ferske Søer Landets bedste Fiskeri.“

I sine Bestræbelser for at forbedre Gods og Gaard havde han en ypperlig Bistand i sin Raadgiver, den alsidigtvirksomme, „vindskibelige“ Frederik Bagger, hvis Navn gennem flere Slægtled efter hans Død havde en god Klang paa Egnen.

Bagger var en Gaardejersøn fra Risinge, blev Student fra Odense og bestod theologisk Eksamen, hvorefter han tog Tjeneste som Huslærer hos Præsten Frederik Schurmann i Haagerup. Ved ihærdig Læsning havde han tilegnet sig medicinske Kundskaber, og der gik snart Ry af hans heldige Kure. Han vandt den grevelige Families Yndest og blev ikke alene en Slags Livmedikus ved det grevelige og fyrstelige Hof paa Trolleborg, men tillige Familiens Husprædikant, der „saavel i Fyrstindens Barselsenge som ellers for mange fremmede“ maatte forrette Gudstjeneste. Endvidere blev han beskikket til Maître d'hôtel (Hushovmester) og Arkivar paa Brahe-Trolleborg. I den sidstnævnte Egenskab havde han det Hverv at overføre dertil „alle de ældgamle reventlowske Dokumenter og Manuskripter, over tre Vognmands Læs, i Flæng og i en Hast sammenskrabede og frelste fra Københavns Ildebrand“, som han ordnede og opstillede paa Slottet, hvor han boede. Bagger oppebar en anselig Løn og havde alt frit, saa at han kunde lægge Penge op. Talrige var de Tillidshverv, den grevelige Familie overdrog ham, og stor var hans Indflydelse paa alle deres Bestemmelser. Adelige Familier medgav ham Smykker paa en af hans mange Rejser til København for at han skulde sælge dem til en af dem angiven Sum; hvad han udover denne kunde bringe ud af Salget, var hans. For sin indvundne Fortjeneste blev han sat i Stand til at opholde sig saalænge i Hovedstaden, at han (1737) kunde tage

juridisk Eksamen for ustuderede. Fra København medbragte han et helt Lager af kinesiske og ostindiske Varer til en Værdi af 9000 Rdlr. Paa Trolleborg fik han anvist et stort Værelse, hvor han „opsatte sin Butik“ og hvorfra han forhandlede sine Sager.

Som Hushovmester forestod han den vidtløftige Husholdning paa Brahe-Trolleborg, bestaaende af over 60 Mennesker daglig „foruden de jævnlig indvæltende fremmede“. Ved Siden af sine mange Forretninger paa Slottet var han ivrigt optaget af Landvæsenet, købte den Niels Krogstrup forhen tilhørende Gaard Højrupgaard og overtog 1746 Forpagtningen af Brendegaard, hvor han udfoldede en stor og fortjenstfuld Virksomhed. Gaarden var meget forfalden, omgivet af „et stort Kaos“ af Morads, Sten og Bregner. Han gennemgravede store Banker for Vandløbenes Skyld, opfyldte Mosehullerne mellem Agrene, til Dels med Sten, der atter blev dækkede med den fra Grøfterne opkastede Jord, indtil de kunde pløjes ligesom Markerne. Han var en af de første, der paaviste Fællesskabets Skadelighed og virkede tillige ved landøkonomiske Skrifter for et forbedret Landbrug. Ved et grundigt Studium af de gamle Arkivalier kunde han paavise, hvilke Gaarde der i Kai Lykkes Tid delvis „svigelig“ var bortsolgte fra Baroniet, og som han nu satte sig til Opgave at genvinde.

Støttet til et i Brahe-Trolleborg Arkiv fundet, af Kong Hans i Aaret 1498 til Holmekloster udstedt Brev, og med Paaberaabelse af den i Skødet paa Baroniet Brahe-Trolleborg hjemlede Indløsningsret af tidligere afhændet Gods, formaaede Bagger Grev Reventlow til at gøre sin Ret gældende til de tre Gaarde Haagerup Skrivergaard, Gjellebred og Eskebjerg. De ejedes paa den Tid af Landsdommer Erik Scheel Holsten paa Gjelskov, hvis Bedstefader havde erhvervet dem af Kai Lykkes Bo. Grev Reventlow tilkendegav Holsten, at han vilde indløse disse Gaarde med Penge eller mod Vederlag i Gods, og da han stødte paa heftig Modstand fra sin Godsnabos Side, lagde han Beslag paa Gaardene.

Sagen kom til Proces; Grev Conrad Ditlev, der helst havde set Sagen bilagt i Mindelighed, men ikke vilde eller turde svigte sin nid-

kære Godsadministrator, døde før Afgørelsen. Ved Højesteretsdom blev Administrationen af Baroniet Brahe-Trolleborg kendt berettiget til at indløse de omtalte tre Gaarde for en Sum af 1902 Rdlr., hvilket ogsaa skete. Andre Gaarde og Jordstykker lykkedes det Bagger at generhverve for sin Herre ved Køb og Mageskifte.

Grev Conrad Ditlev Reventlow var næppe nogen betydelig Mand og traadte derfor let i Skygge for sin dygtige Godsadministrator. Ved sin Faders Død arvede han foruden Baroniet Brahe-Trolleborg, Grevskabet Reventlow samt Frisenvold og Krenkerup. 1740 udnævntes han til Gehejmeraad, blev 1747 Deputeret i General-Landets Økonomi og Kommercekollegiet og Gehejmekonferensraad, det følgende Aar Præsident i Højesteret, og 1749 beskikkedes han til Stiftamtmand over Sjællands Stift. Et Minde om hans Embedsvirksomhed er den bekendte Indskrift paa Kirsten Pils Kilde. Som Bevis paa hans Nidkærhed anføres det, at han til Trods for sin Svagelighed, og skønt Kongen fraraadede det, foretog en Embedsrejse til Bornholm, for at se, hvorledes det stod til der paa Landet. Sygdom paafaldt ham under et Ophold i Rønne, hvor han afgik ved Døden.

Aaret før havde han mistet sin Hustru, hvis Død gik ham meget nær. Bagger fik det Hverv at samle og overføre Grevens, Grevindens og deres tidligere afdøde Børns Kister for at stede dem til Hvile i et Dybbøl Kirke tilbygget Gravkapel. Dette skete ved et Fartøj, Bagger lejede i Faaborg og lod smykke med en 30 Alen lang Vimpel og et stort Flag af sort Flor med et hvidt Kors.

I Besiddelsen fulgtes Grev Conrad Ditlev af sin ældste, efter Bedstefaderen opkaldte Søn.

Christian Ditlev Greve Reventlow fødtes 1735 paa Brahe-Trolleborg, blev 1751 indskreven paa Sorø Akademi og gik, efter at have fuldendt sine Studier her, 1755 til Italien, hvor han i Rom kom i Berøring med Winckelmann. Under hans Ophold i Paris og London 1756—57 var den senere Professor i Statsret og berømte Folkeretslærer M. Hübner hans Mentor, der i Breve til J. L. Holstein beklager sig bittert over

den unge Adelsmands Flygtighed og Tilbøjelighed til Udskejelser. Efter sin Hjemkomst fik han 1758 Ansættelse som Auskultant i Rentekammeret og blev udnævnt til Kammerherre. Samtidig holdt han, kun toogtyve Aar gammel, Bryllup med Ida Lucie Scheel v. Plessen (1740—92), Datter af Overceremonimester Mogens Scheel v. Plessen. Hendes Navn er endnu bevaret paa Egnen i den efter hende opkaldte, maleriske lille Ø, Lucieøen i Nørresø. Vistnok som Følge af sit uregelmæssige Ungdomsliv afgik han allerede 10. Dec. 1759 ved Døden, efterladende sig en eneste Datter Comtesse Juliane Frederikke Christiane Reventlow til Frisenvold og Krenkerup, gift med den senere preussiske Statskansler Fyrst Carl August Hardenberg. Hans Enke ægtede 1763 den rige Gehejmeraad Wulf Heinrich v. Thienen til Sierhagen. Baroniet Brahe-Trolleborg gik ved hans Død over til hans Farbroder Grev *Christian Ditlev Reventlow*.

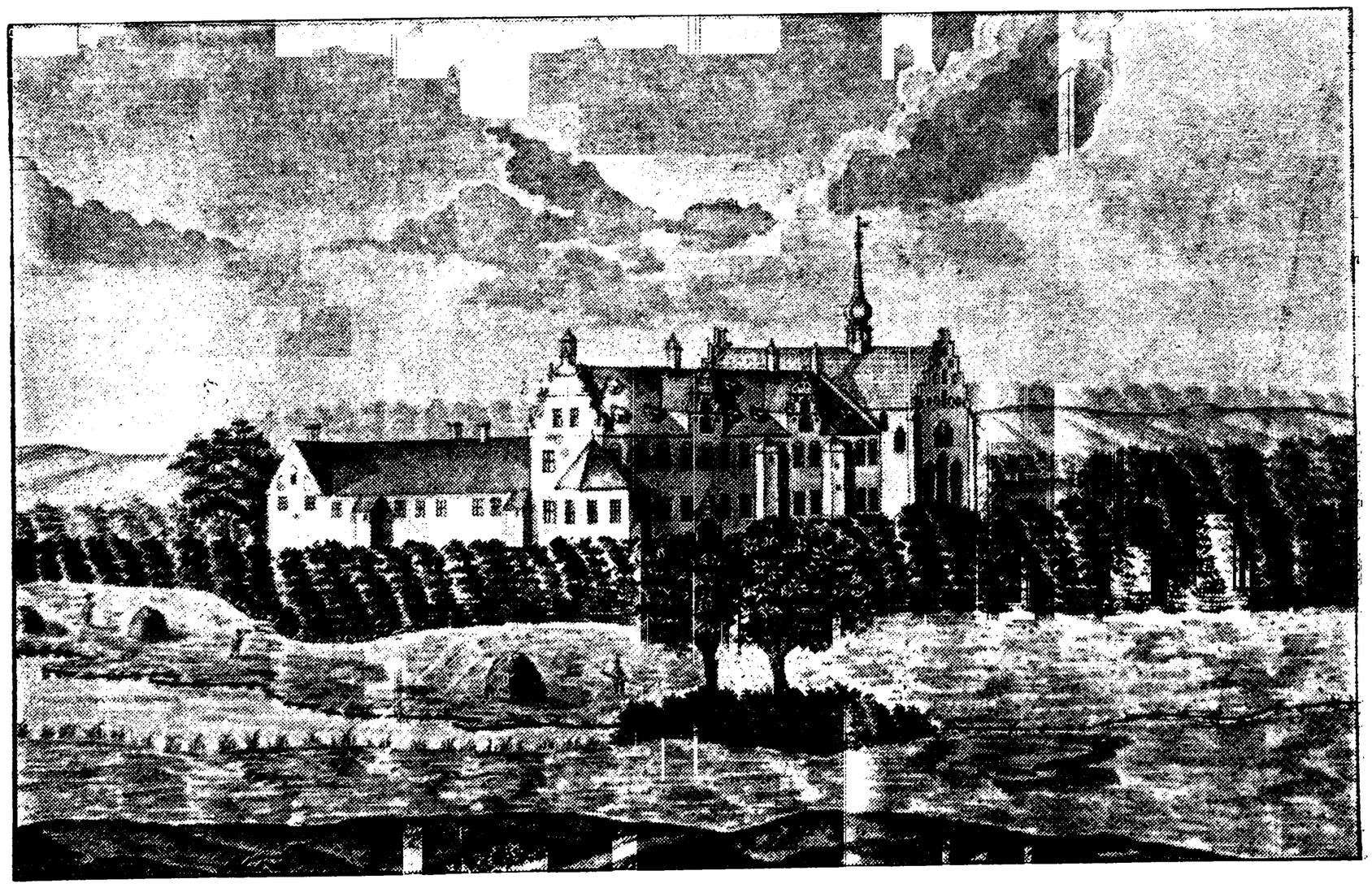
Denne fødtes 1710, Dagen efter at Faderen dødssyg var bleven ført fra Helsingborg til København. I en Alder af nitten Aar fik han allerede det hvide Baand og arvede efter Faderens Død Grevskabet Christianssæde; 1759 tilfaldt ham ogsaa Grevskabet Reventlow, 1735 fik han Kammerherrenøglen, blev 1763 Geheimekonferensraad og 1769 blaa Ridder.

I sit 1737 indgaaede Ægteskab med Johanne Sophie Frederikke Rigsbaronesse Bothmer, Datter af storbrittannisk og brunsvig-lyneborgsk General og Gesandt i København, Fred. Johan Rigsbaron Bothmer, havde han blandt flere Børn de i Danmarks indre Historie saa bekendte Sønner, Bondevennerne Grev Christian Ditlev Frederik og Grev Johan Ludvig Reventlow samt den ikke mindre navnkundige Datter, den aandfulde og frisindede Comtesse Louise, gift i første Ægteskab med Hofjægermester Christian Frederik v. Gram og anden Gang med den tyske Digter Grev Christian Stolberg, først Amtmand i Tremsbüttel og siden Ejer af Vindeby ved Ekernførde.

C. D. Reventlow var en stille Mand med et varmt Hjerte for sine undergivne og i høj Grad velgørende mod fattige. I Familien førte han

Navnet „der gute“. Betegnende for hans Forhold til Bønderne paa de ham tilhørende Godser er, at Befolkningen paa Grevskabet Christianssæde ved hans ældste Søns Bryllup hilste denne med Tilraabet: „Bliv god som Din Fader!“

Sorgen over hans Hustrus tidlige Død (1754) gjorde ham tungsindig og uvirksom, og han lod i aarevis fremmede skalte og valte i Huset.

12. Brahe-Trolleborg 1754.

Ulyst til virkeligt Arbejde synes overhovedet at have været et Karaktertræk hos ham. Datteren, der ligesom Sønnerne hele Livet bevarede ham i sjælden trofast og kærligt Minde, har skildret ham saaledes: „Han tilbragte sin Dag med at spadsere, beklippe Træer, læse noget i Bibelen, lidt Latin og musicere, men alt paa en meget apathisk Maade. Han lod sig bestjæle og bedrage af hvemsomhelst uden hverken at kunne eller ville hindre det. Han havde faa klare Tanker, men en urokkelig Bevidsthed om Velvilje i alt og mod alle.“

1762 indgik han et andet Ægteskab med Charlotte Amalie Comtesse Holstein-Ledreborg (Datter af Johan Ludvig Greve Holstein) en alvorlig og forstandig Kvinde, der blev en god Stedmoder for Børnene og med Held bragte den forsømte Husstand paa Fode igen. Det skyldes ogsaa væsentlig hendes Energi, at den noget forfaldne Hovedbygning blev istandsat. Til Erindring herom lod Ægteparret over Borgporten ind mod Gaarden sætte en Indskrift med følgende Ordlyd: „Anno 1768, da inden og uden her paa Bygningerne en Hoved Reparation blev bekostet," og derunder begges Familievaabener.

Et af Jens Juels skønneste Portrætter (nu paa Christianssæde) fremstiller Grevinde C. A. Reventlow, siddende ved et Bord med sit Kniplebræt, og hendes Ægtefælle, staaende bag Kniplebordet. „Dette venlige Billede af min Fader og Moder," skriver hendes Stedsøn, Statsminister Grev Chr. Reventlow, „malede Juels Geni, der evnede at opfatte hele det fordringsløse, velvillige Udtryk i deres Væsen."

Grev C. D. Reventlow tilbragte sine sidste Aar paa Brahe-Trolleborg, „den højtidelige, ærværdige Borg med Vindeltrapper, der førte ind i Gemakkerne, og gamle Taarne paa begge Sider," som Frederikke Brun skildrer den i sine Barndomserindringer. Grev Ludvig Reventlow omtaler de øvre Stuer paa Trolleborg som de ham kæreste, fordi de rummede „saa mange venlige Minder om de hastigt henilende Vintre", han og hans Søskende tilbragte her i deres Faders sidste Leveaar.

Af Grev C. D. Reventlows tre Sønner arvede den yngste, Grev Johan Ludvig Reventlow, Baroniet (1775). Med ham og den mangesidige, frugtbringende Virksomhed, han i sin Besiddertid udfoldede paa Brahe-Trolleborg, er dets Navn gaaet over i Landets Historie.

Grev Johan Ludvig Reventlow fødtes 28. April 1751. Han besøgte først Gymnasiet i Altona, senere (fra 1764) Sorø Akademi under Ledelse af den kundskabsrige og retsindige Dr. med. Wendt, der ogsaa fulgte ham og den ældste Broder til Leipzig, hvor de navnlig hørte Forelæsninger hos „Tysklands almindelige Lærer" C. F. Gellert. 1769—70 berejste de Tyskland, Schweitz, Frankrig og England for at sætte sig

grundigt ind i Landbrug, Fabriksvæsen og Industri. I England glædede de sig over det Præg af Velstand, der udmærkede den engelske Farmer i Modsætning til denne Stands trange Kaar i Frankrig. 1771 opholdt de sig i Norge og Sverig for at sætte sig ind i Bjergværksdriften. Disse Rejser blev af største Betydning for Brødrenes Udvikling og senere Livsgerning.

I Aaret 1773 indtraadte Ludvig Reventlow i Statstjenesten som

13. Grevinde Sybilla Reventlow.

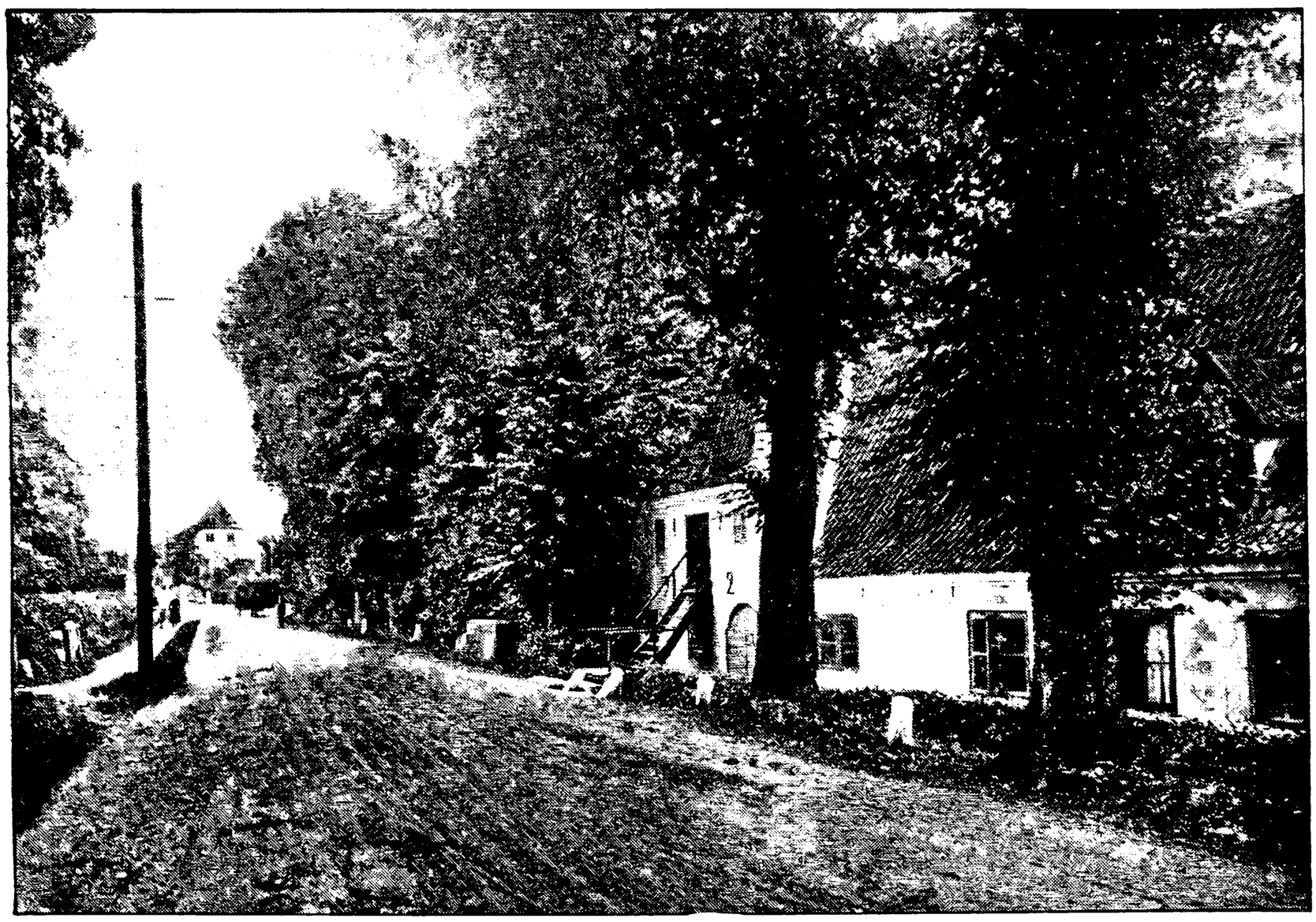
14. Grev Johan Ludvig Reventlow.

Auskultant i Rentekammeret og overtog efter opnaaet Myndighedsalder Baroniet. Kort efter var det, at han sammenkaldte sine Bønder for i Forening med dem at ødelægge Træhesten, Gabestokken og de øvrige Torturredskaber, som fandtes paa Gaarden, „de slemme Tugtemestre, der havde voldt dem saa mange sure Timer og fremkaldt megen Bitterhed i deres Hjerter.“

Baroniet omfattede ved Grev Ludvigs Tiltrædelse 124 Tdr. Hartkorn Hovedgaardstakst og 578 Tdr. Bøndergods. Jordebogsindtægterne var mellem 1800 og 2500 Rdlr. aarlig, medens Udgifterne beløb sig til 12—1600

Rdlr. Restancerne gjorde ofte Indtægterne usikre, saa at den tidligere Besidder kun kunde regne med Forpagtningsindtægterne af Trolleborg (2700 Rdlr.) og Brendegaard (1200 Rdl.). Skovene kom ikke i Betragtning, da Grev Ludvigs Fader ikke havde ladet hugge i dem, for at de skulde komme Sønnen til Gode.

Selve Gaarden og Godset var i ret maadelig Forfatning. Hoved-

15. Møllehuset.

bygningens Mure var trods Reparationen 1768 brøstfældige, Bjelkerne forraadnede, og Fugtighed trængt ind i Huset; Avlsbygningerne var ligeledes gamle og forfaldne, Kvægsygen havde hærget Egnen og tilføjet de hoveri- og tiendepligtige Bønder store Tab, ja endog bragt ikke faa af dem i dyb Fattigdom. Bøndergaardene laa i Fællesskab, Skovene og Jorderne var uden Hegn; paa Markerne stod hist og her Smaakrat eller enlige Træer; megen Jord henlaa udyrket og dækket af Sten. Et 1775 optaget Kort af Baroniet viser, at det ialt omfattede

6352 Tdr. Land. Den første Opgave, Grev Ludvig tog fat paa, var en nøjagtig Opmaaling, der kunde vise, hvormange Jorder der henhørte under Baroniets Hovedgaardstakst, og dette Arbejde fuldendtes 1784. Endvidere istandsatte han Hovedbygningen, opførte eller restaverede Lade- og Mejeribygningerne samt Kornmagasiner, nedbrød den gamle „Klostermølle“ og byggede i dets Sted et nyt grundmuret Hus (1792).

Imidlertid havde Ludvig Reventlow indgaaet Ægteskab (1778) med Sybilla Schubart (f. 1753), en ubemidlet, i Odense barnefødt Officersdatter. Hun fortjener at nævnes ved Siden af ham i alle de banebrydende Ideer, han iværksatte; med Iver og Gavnelyst tog hun Del i hans filantropiske Gerning paa Godset, styrede Huset med fremragende Dygtighed og vandt alles Hjerter ved sit fordringsløse Væsen og milde Sind, der var forenet med mandlig Kløgt og Energi.

For at lære Bønderne at kende i deres Tale og Væsen gik han ganske tidligt om Morgenen eller ved Aftentide, ofte ledsaget af sin Hustru, paa Besøg i deres Huse, indlod sig i Samtale med hver enkelt, søgte at lempe sig efter Bøndernes Fatteevne og overvinde deres Indesluttethed. De syge tilsaa han daglig, de trængende bragte han selv Fødevarer og andre Gaver med; de stræbsomme og opvakte Bønder gik han paa Raad med og havde dem til Gæster ved sit Bord, ligesom han selv gerne delte deres landlige Kost. Især var det dog Børnene, der stod hans Hjerte nær. Selv havde han et Barnesind i Ordets bedste Forstand, umiddelbart nydende, løssluppen i sin Livsglæde, der rev alle med sig. Om Sommeren samlede han Børnene til Dans og Lystighed i den grønne Skov, om Vinteren i den store Lade eller i Borgestuen. En Fest blandt mange skal her fortælles om. Henimod Jul 1787 havde han indbudt ikke mindre end 77 Børn, de flittigste fra alle Baroniets Skoler. Langs med Væggene i Mejeriets største Kælder var opstillet Borde med de dampende Fade; Herskabet med deres egne Børn og Husets Gæster sad rundt omkring mellem Børnene, der glemte al Undseelighed og tog til sig af Hjertenslyst. Tre landlige Musikanter gned Fiolen til Dansen, der begyndte om

Eftermiddagen Kl. 4. Greven var Fordanser og ledede Børnenes Danse og Lege. Efter at Ungdommen var gaaet, holdt Folkene Bal. Herskabet drak Te i Mejeristens Kammer og gik først hjem ved Ellevetiden til Fods i Maaneskin.

Paa ægte patriarkalsk Vis drøftede Ludvig Reventlow alle Baroniets Anliggender med et af Bønder sammensat Ottemandsraad, med hvilket han holdt Møder i den uforandret bevarede Skrivestue (nu Sogneraadsstue) i Slottets vestlige Fløj. Medens Opmaalingen af Baroniets Jorder som Grundlag for den af ham tidlig paatænkte almindelige Udskiftning af Bøndergodset skred frem, modnedes ogsaa hans betydningsfulde Reformgerning paa Skolevæsenets Omraade. Daglig erfarede han, hvor uoplyste Børnene var, og hvor tarvelig det var bevendt med Skoleundervisningen. Udenadslæsning spillede Hovedrollen, Skolegangen var vilkaarlig og rettede sig efter Lærernes og Forældrenes Forgodtbefindende. Paavirket af den banebrydende tyske Skolemand Rochow havde Ludvig Reventlow sin Opmærksomhed henvendt paa Oprettelsen af Folkeskoler, afpassede efter Almuens Tarv med en i alle Maader forbedret Undervisning, Klasseinddeling, regelmæssig Skolegang og Optagelse af Forstandsøvelse og Hovedregning blandt Skolefagene. Tillige var han betænkt paa de hidtil upaaagtede hygiejniske Krav, Indretningen af rummelige, lyse og luftige Skoleværelser.

I første Række gjaldt det om at skaffe dygtige Lærerkræfter, der havde Evne og Mod til at bryde med den gamle Slendrian, og disse fandt Reventlow i de tre første paa Seminariet i Kiel uddannede Lærere, alle fødte Sønderjyder.

1783 indviedes den ny Skolebygning i Gjærup, der skulde blive den første Folkeskole i Danmark i den nye Aand. Den var grundmuret, smukt og frit beliggende med rummelige og luftige Værelser og med Lys fra tre Sider. Senere opførtes Skolerne i Haagerup og Grønderup.

Ludvig Reventlows Skolereglement blev et Forbillede for alle i de følgende Aar oprettede Almueskoler. Hvert Barn skulde være skole-

pligtigt fra det 6. til det 14. Aar. Børnene blev frit underviste og fik desuden udleveret Bøger og Skrivematerialier. Eleverne maatte ved deres Afgang kunne regne med de 4 Species samt Reguladetri, kunne læse hver trykt dansk Bog og tydelig Skrift samt skrive en god Haand. Skoletiden holdtes om Vinteren fra 9—2 for de ældste Børn og fra 1—4 for Begyndere. Der undervistes i Religion, Geografi, Historie, især Fædrelandets, Naturlære, Regning og Skrivning. Hovedvægten lagdes paa Opfattelsen, ikke paa Udenadslæsningen. For at opmuntre Elevernes Kappelyst udsattes Præmier.

I forholdsvis kort Tid opnaaede Grev Reventlow at se Frugten af sin Gerning i Forældrenes Interesse for Skolen og Børnenes vaagnende Lærelyst. Dette skyldtes dog især det Fortrolighedsforhold, der havde udviklet sig mellem Reventlow og Børnene, hans Omsorg og Hengivenhed for Lærerne og den Ømhed og Kærlighed, han viste Børnene. Brahe-Trolleborgs Skoler vandt snart almindelig Anerkendelse rundt omkring i Landet. 1789 besøgte Kronprins Frederik og Hertugen af Augustenborg Skolerne og udtrykte deres Beundring for dem.

Med Udskiftningsarbejdet var Reventlow imidlertid naaet saa vidt, at han ved en Fest 14. Sept. 1788 paa sin Hustrus Fødselsdag kunde samle alle Baroniets Bønder for at forkynde dem Hoveriets Ophævelse paa Godset og tillige erklære de tilstedeværende 88 Gaardmænd for frie Arvefæstere. Det Billede, der hin mindeværdige Dag frembød sig for Deltagere og Tilskuere, har sikkert været rigt paa gribende Stemning og malerisk Virkning. Midt i den store, brogede og lyttende Forsamling, der paa den klare Høstdag er bænket i den ærværdige, med frisk Løv smykkede Borggaard, hæver sig Talerens Skikkelse, Borgherren selv, strenge og mægtige Herremænds Ætling, der blev sine Bønders Velgører og Ven. „Ingen foragte den anden for de Vilkaar, han er i“ — lyder hans Ord — „det er ikke Pladsen, men Maaden at opfylde den paa, der gør os agtet og elsket“. En for en af Bønderne træder frem for at modtage Arvefæstet og Skødet af Gre-

vens Haand. „Hvorledes udtrykke det, jeg saa levende føler“, slutter han sin Tale; „dette Øjeblik er det lykkeligste i mit hele Liv.“

Ifølge en af Grev Ludvig Reventlow 1792 affattet Udsigt over Udskiftningsarbejdet var der indtil da udskiftet 510 Tønder Hartkorn og 40 Gaarde udflyttede. Hele Skoven var bleven indhegnet, og det af Hovedgaardstaksten, der laa mellem Bøndergaardene, magelagt, saa at ethvert Fællesskab paa Baroniets Enemærker var afskaffet, alt Hoveri

Gaarden Venskabsminde (nu nedrevet). Type paa de af J. L. Reventlow opførte Gaarde.

ophævet, Tienderne overladte til Bønderne, og Huslodderne lagte omkring Hovmarkerne eller hvor de fordelagtigt kunde anbringes, ligesom der var sørget for flere Indsidderhuse til de fornødne Arbejdere.

I de Navne, man gav de nyanlagte Gaarde, genkender man Tidsaanden og de da herskende litterære Interesser. Nogle Bemærkninger om deres Oprindelse skal her indskydes.

I Sommeren 1787 kom Jens Baggesen til Trolleborg, hvor han i den skønne Natur og i sine omsorgsfulde og fintfølende Velynderes Kreds genvandt sin Sundhed og Livslyst. Bekendt er hint kønne Træk fra hans Ophold her, da Grevinde Sybilla gennem sin lille Søn lod

ham bringe en Morgenhilsen paa Sengen i Form af friske, røde Roser, en Episode, der gav Anledning til et af hans smukkeste Digte. Baggesen forstod at gøre sig nyttig her paa mange Maader, dels ved at give Greven Vink i Undervisningsspørgsmaal, dels ved at læse op for Familien i Vinteraftenerne og, hvad der i denne Sammenhæng har særlig Inter-

17. Smedjen paa Brahe-Trolleborg.

esse, ved at give de nye Gaarde Navne. En nøjsom, moraliserende og for Hytteidyllen sværmende Tid spejler sig i Navne som Lykkenssæde, Æressæde og Hædersdal, Stilledal og Oldingsro, Blidegn og Susaa, Ladefylde, Aksglæde og Høsthaab. En særlig Gruppe danner de Navne, der minder om Tidens fremtrædende Interesse for den klassiske Oldtid, særlig Homer — Olymp, Delphi, Troja og Ithaka, Korinth, Athen, Sparta og Theben (Udflyttersteder); andre — som Petu og

Oweihe — vidner om Tidens Længsel efter Sydhavsidyllen, vakt ved Cooks og andre Verdensomsejleres Rejsebeskrivelser.

Grev Reventlow, der mere af Navn end af Gavn beklædte en Stilling i Statstjenesten som Deputeret i Kommercekollegiet, blev Medlem af den 1789 nedsatte Kommission til de danske Skolers bedre Indretning som „en af de første her i Landet, der har foretaget sig og med Held udført en væsentlig Forandring i Skolevæsenet.“ 1791 aabnedes ved hans og andres Bestræbelser Seminariet paa Blaagaard. I Anledning af den nye Ordning af Landsbyskolevæsenet, i hvilket han og Broderen har væsentlig Andel, tog han bl. a. Ordet for Oprettelsen af Arbejdsskoler, en Tanke, der først et Aarhundrede senere vaktes til Live ved Sløjdbevægelsen herhjemme.

Til Ludvig Reventlows højeste Ønsker hørte det at skaffe Fyen et Seminarium. Antallet af Elever sattes til 32, og Tiden for deres Uddannelse til 4 Aar. Til Seminariets Bygninger skænkede Greven Grunden i Nærheden af Egneborg; han selv og flere af hans Godsnaboer stiftede ialt 20 Fripladser.

Seminariet havde midlertidig Lokale i den nuværende Korinth Kro, indtil den grundmurede Bygning med dets to Fløje stod færdig 1798. „Bernstorffsminde“ Seminarium var tillige bestemt til Opdragelses- og Pensionsanstalt, og allerede 1800 boede her 29 Alumner, ikke alene fra Danmark, men fra de forskelligste Lande i Evropa. Den bekendteste af Disciplene er Peter Willemoës.

Eleverne undervistes af eksaminerede Seminarielærere, hvoraf tre henholdsvis fra Tyskland, England og Frankrig. Den bekendteste og mest fremragende af Lærerne var dets første Forstander J. F. Oest. Hvad man nu end kan indvende mod Planen for Undervisningen paa „Bernstorffsminde“, saa er det dog vist, at det har sendt et stort Antal dygtige Elever ud i Verden, opfyldte af den Nidkærhedens, Mildhedens og Renhedens Aand, der fra dets Stifter udgik til dette Ungdomshjem. Trolleborg vandt i Aarenes Løb Navnkundighed over hele Landet og blev et Valfartssted for Samtidens Pædagoger og Filan-

tropister endog fra fremmede Lande. Saaledes har bl. a. Lavater (1793) og den for alle humane Tanker begejstrede Hertug af Rochefoucauld-Liancourt gæstet Trolleborg.

Ved Siden af sin omfattende Virksomhed i Landbo- og Skolesager var Grev Reventlow beskæftiget med at fremme Industri- og Fabrikvæsen paa Baroniet. 1792 opførte han i Spanget en Bygning til Indretning af et Drejels- og Damaskvæveri under Ledelse af Englænderen Torning. Paa Lykkenssæde oprettede Hørbereder Henning Schroll et „Høravlingsinstitut", hvorfra der i Tiden 1799—1832 udgik 95 Lærlinge, der udbredte den praktiske Kendskab til Hørrens Dyrkning og Behandling til alle Landets Egne. 1785 anlagdes et Slibe- og Hammerværk, der fra først af bestyredes af den vidt og bredt bekendte Smed Søren Mathiesen; Hammerværket bestod indtil 1858, da det nedlagdes paa Grund af Vandmangel.

Ludvig Reventlows vidtskuende Blik og hans store og gode Hjerte havde sin Begrænsning i hans blinde Tro til Menneskene og hans til Tider næsten stundesløse Idéjagt. Dette blev ogsaa Grunden til, at han selv aldrig naaede at komme paa den grønne Gren. Offervillig og uegennyttig blev han misbrugt af Projektmagere og Lykkejægere; Gang efter anden maatte han tage Sejlene ind, naar Egenkærlighed, forstokket Vedholdenhed ved gamle Vedtægter og Uvidenhed standsede hans Fart. Let, og ofte af rene Ubetydeligheder, følte han sig ængstet og saaret, men ligesaa brat fulgte paa Mismod og Klage Sejersfølelse og Opsang. Disse stadigt skiftende Stemninger sled paa hans Kraft og gjorde ham ældet i det ydre før Tiden, selv om hans Aand var frisk og klar til hans sidste Dag. Ved Aarhundredets Udgang var han en mærket Mand; Bøndernes Utaknemmelighed og de overmodige Seminaristers Uforskammetheder var hans Livs sidste, bitre Erfaringer. Faa Uger før Skærtorsdagsslaget afgik han ved Døden 1. Marts 1801 paa Brahe-Trolleborg, som han viede al sin Kraft.

Hans Bortgang vakte overalt, og endog i Udlandet Sorg og Deltagelse. Sander skrev et smukt Mindedigt ved hans Død, hvori det hedder:

Her til denne Gravhøj skal jeg ile,
Naar en Tvivl om Dyd forfølger mig.
Her ved denne Gravhøj vil jeg hvile,
Naar den hele Verden glemmer Dig.
Sig, o Grav, hvad var hans Id, hans Hæder,
Venner, Børn og Bønder træde frem:
„Kun for os at skabe Livets Glæder
Og højmodigt selv at savne dem.“

Ludvig Reventlow stedtes efter sit eget Ønske til Hvile i en simpel Fyrretræskiste af uhøvlede Brædder paa den Begravelsesplads, han 1780 havde anlagt bag Kirken, for sine Bønder og sin Familie. Før ham jordedes her 1789 Grevinde Agnes Stolberg, født von Witzleben, Grev F. L. Stolbergs unge Hustru, en Personlighed, hvis Friskhed og Ynde, som Goethe udtrykker sig, „bortjog enhver Mislyd og Forstemthed“, og som Voss har skildret i Linjerne:

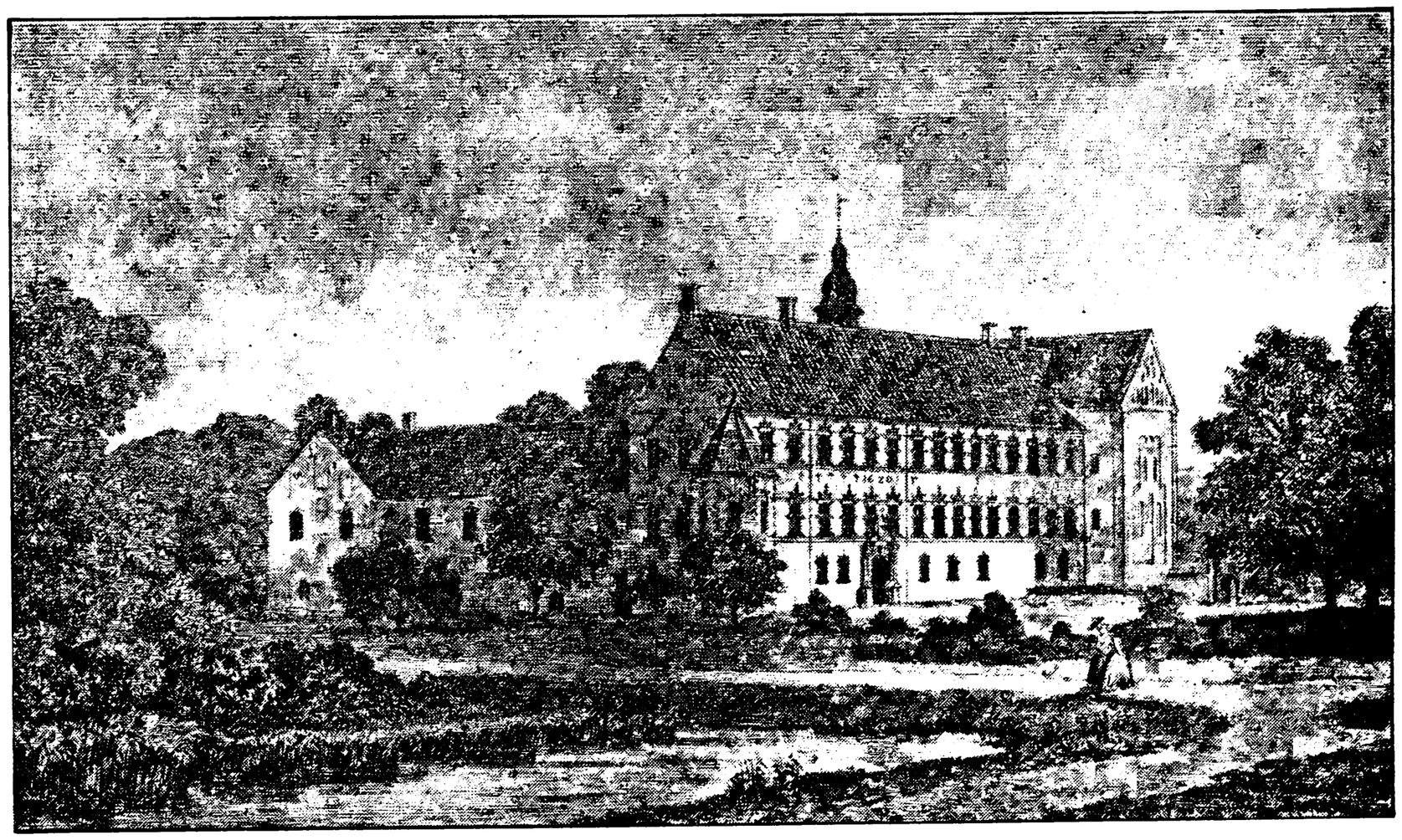
Engenes bly Hyrdinde, lovprist i Fyrsternes Sale,
Svaj som den unge Birk og fager som Rosen ved Kilden.

Pietetsfuldt og nidkært værnede Ludvig Reventlows Efterladte om hans Livs Gerning. Den rigtbegavede og højsindede Grevinde Sybilla arbejdede trods de trange Tider videre i hans Aand for Skolerne paa Baroniet og opførte 1803 Ludvigsmindes Skole. I Krigsaarene under Sønnens Mindreaarighed styrede hun Godsets Anliggender med stor Dygtighed.

Aartier efter Grev Ludvigs Død kunde man endnu „spore hans Aands usynlige Virken“. Hans Søn og Arvtager

Grev *Ditlev Reventlow* (født 1782), der efter opnaaet Myndighedsalder tiltraadte Besiddelsen af Baroniet, syntes efter Rists Ord, „kun at forvalte og værne om Faderens Ejendom og alt, hvad der hidrørte fra hans Tid.“ I Velvilje og Godgørenhed overfor undergivne og Bønder kappedes han med sin Hustru Grevinde Josephine født Schimmelmann (født 1790), en Broderdatter af Statsminister Greve Ernst Schimmelmann, hvem han 1807 havde ægtet.

Grev Ditlev, hvis jævne stille Sind og Væsen i høj Grad minder om hans Bedstefaders, maatte kæmpe med trykkende økonomiske Vanskeligheder. Kort efter Faderens Død optoges et meget stort Laan paa Baroniet for dermed at bestride Omkostningerne ved Tilendebringelsen af Udskiftningen, Bygningen af de to nye Avlsgaarde og 5 Skoler, Gaardmarkernes Forbedring, Skovenes Indhegning og Opdyrkning samt Beplantningen af Hedestrækninger med Gran og Fyr.

18. Brahe-Trolleborg o. 1860.

Om Skovvæsenet paa Baroniet, der spiller en saa vigtig Rolle i dets Økonomi og hele historiske Udvikling skal bemærkes følgende:

I 1786 takserede Overførster Brüel den forhaandenværende Træmasse og lagde en udførlig Plan for Skovenes forstmæssige Behandling. Den blev dog ikke fulgt, idet Grev Ludvig, for at skaffe Penge til de mange Forbedringer af Godset, i Forening med sin Svoger Grev Schimmelmann dannede en saakaldet „Holzentreprise“, der ved forceret Hugst skulde øge Indtægterne. I Aarene 1786—1806 huggedes i Stedet for de planmæssige 1900 Favne Bøg og 36 Stykker Ege 2700

Favne Bøg og 275 Ege aarlig, de sidste til Brug for Marinen eller ved de nyopførte Bindingsværksgaarde.

Indtagelsen af ny Overdrev til Naaletræskultur fortsattes i stor Stil under den i vort Forstvæsens Historie bekendte C. V. Oppermann, der 1806 tiltraadte Embedet som Skovrider. Han anlagde nye Veje, udgravede og beplantede Moser og indførte fremfor alt en fuldstændig rationel Udhugning af samtlige yngre og midaldrende Bevoksninger. Hans Fremgangsmaade, der falder godt sammen med den geniale Forstmand Statsminister C. D. F. Reventlows Teorier, stødte, navnlig i den kongelige Forstetat, paa stærk Modstand, men er senere trængte igennem og i vore Dage almindelig godkendte. I hans Embedstid voksede Skovarealet fra 2280 Tdr. Land Skov til 3055 Tdr. Land.

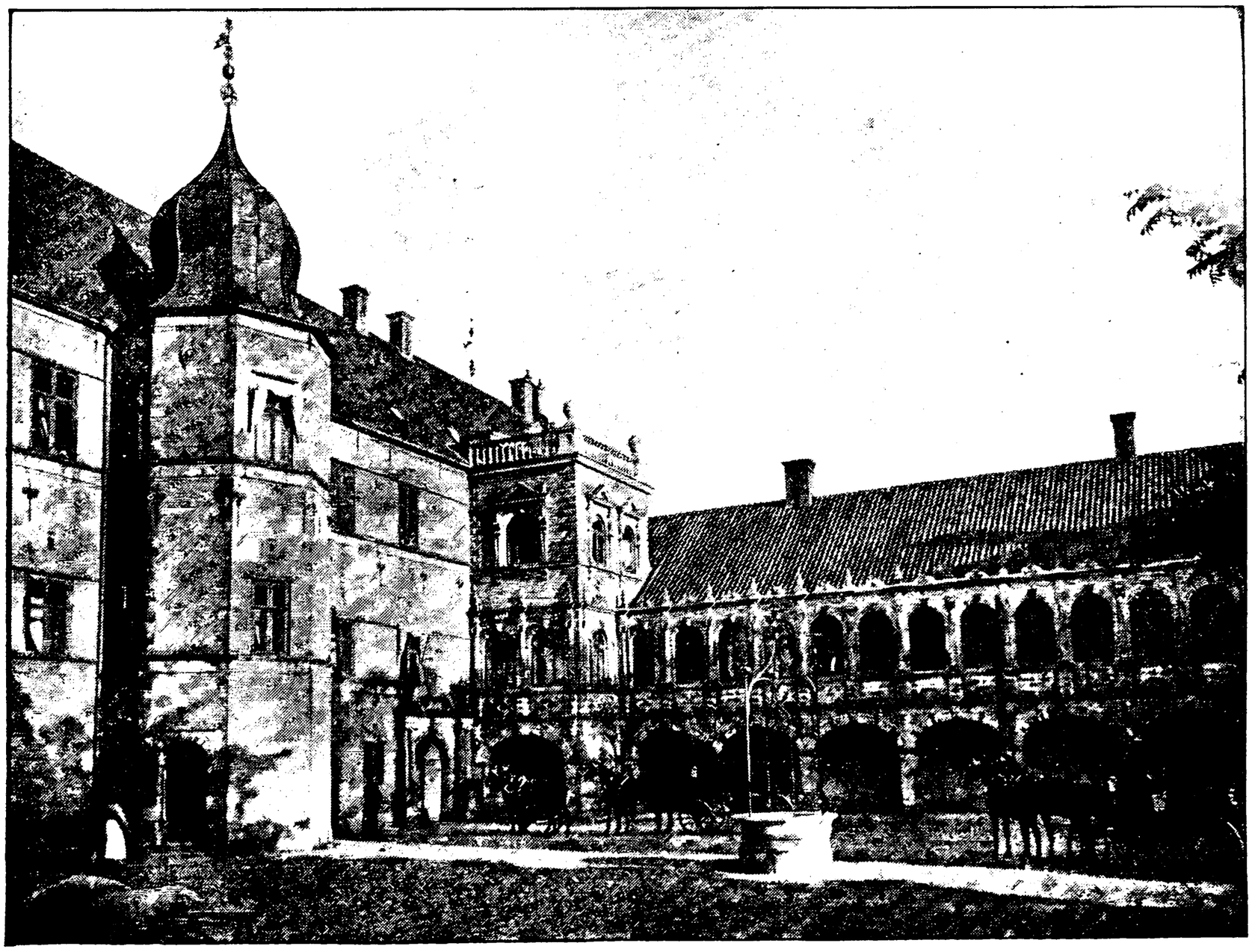
I Grev Ditlevs Tid blev ogsaa den nuværende Lysthave paa Trolleborg til. Ved den dygtige og virksomme Gartner J. C. Eltzholtz' Tiltræden i 1831 var Lysthaven indskrænket til et meget lille Areal nærmest Slottet. Hvor der nu findes store Plæner med fritstaaende Træer, fandtes den Gang en beskeden Frugt- og Køkkenhave og udgrøftet Mosejord. Den nuværende Park var forstmæssigt behandlet Skov, og Mølledammen for en væsentlig Del bevokset med El og Pil. Med smaa Midler blev der i de nærmeste Aar efter 1831 foretaget ret omfattende Arbejder med Anlæg af Gange i Lysthaven samt Udgravning og Oprensning af Mølledammen.

Af mærkeligere Begivenheder i Brahe-Trolleborgs Historie i Grev Ditlevs Tid skal nævnes, at en Afdeling af det spanske Hjælpekorps i Sommeren 1808 havde Kvarter paa Egnen ved Trolleborg. 1815 gæstede Kong Frederik VI. paa Hjemvejen fra Kongressen i Wien Brahe-Trolleborg, hvor han af Greven lod sig forevise de smukke Udflyttergaarde i Nybo: Skyttegaarden og Sølund.

1817 lod Grev Ditlev foretage en Hovedreparation af Brahe-Trolleborg Kirke. De ældre Indgange paa den nordlige og sydlige Side tilmuredes, og et nyt Vaabenhus opførtes. I det Indre fjernedes de sidste Minder fra Klostertiden. Gravkældrene under Kirkegulvet blev

opfyldte med Jord, efter at de der henstaaende Kister var blevne udtagne og nedsænkede paa Kirkegaarden (Trollernes 1817, Rantzauernes 1847). Døbefonten i Marmor, et Arbejde af Thorvaldsen, skænkedes til Kirken af Grevinde Charlotte Schimmelmann.

Paa Grund af Baroniets vanskelige økonomiske Forhold nedsattes

19. Borggaarden.

1820 en saakaldte Arrangementskommission til Ordningen af Grevens Finanser. 1826 blev Bernstorffsminde Seminarium ophævet og dets Bygninger og Jorder bortsolgte. Sparsommelighedshensyn og Splid mellem Direktionens Medlemmer afgjorde hovedsagelig Anstaltens Skæbne.

Grev Ditlev Reventlow døde 1854, to Aar efter sin Hustru. Deres Ægteskab var barnløst, og Baroniet gik derefter over til Grev *Ferdinand Otto Carl Reventlow* (født 1803), der efter sin Fader, Statsminister

C. D. F. Reventlows ældste Søn Grev Christian Ditlev Reventlow, 1851 havde arvet Grevskaberne Christianssæde og Reventlow. 1857 ægtede han Comtesse Benedikte Christiane Reventlow (født 1834 † 1893), Datter af Grev Einar Reventlow (yngste Søn af Statsministeren). Han udnævntes 1840 til Hofjægermester, blev 1851 Kammerherre og 1853 kongevalgt Stænderdeputeret. 1866 fik han Titel af Gehejmekonferensraad.

I denne, den sidstafdøde Besidders Tid, paabegyndtes (1856) det store Arbejde med Omlægningen af Brahe-Trolleborg Have. Terrænets Beskaffenhed nødvendiggjorde store Planeringsarbejder, Opfyldning af Mosegrunden, Anlæg af Vandfald samt Bygning af en Hængebro og en ny Buebro. Efter at alt dette var tilendebragt, blev Haven beplantet, hvorved der toges særlig Hensyn til fremtidig Udvikling af fritstaaende Træer.

Ved den omfattende Restavration, der 1868—69 foretoges i Kirken, blev de gamle Støttepiller nedrevne og andre, lettere opmurede i deres Sted. Der udhuggedes i de gamle Mure nye Vinduesaabninger, og store, dobbelte, spidsbuede Jernvinduer indsattes. Vaabenhuset blev nedbrudt for at give Plads for et grundmuret Taarn, Spiret blev nedtaget, det gamle Tag og Sparreværk nedrevet og ni Kvarter af Murens Højde nedbrudt. Nye Murgesimser opførtes, nyt Tag og Sparreværk blev lagt, og hele Kirkens ydre Mur belagt med Cementpuds. I Kirkens Indre udslettedes alle de arkitektoniske Prydelser. En Kritik af denne Restavration, der fandt Sted i en Tidsperiode, hvor ukyndige Bygmestre med fuldkommen Ligegyldighed for de bevarede kunstneriske og historiske Værdier fik Lov til at raade uindskrænket, turde være overflødig. Arkaden langs Indersiden af Østfløjen med den overdækkede Gang og Trappehuset opførtes 1871 af Arkitekt Wienberg.

Ved Grev F. O. C. Reventlows Død 1875 tilfaldt Baroniet sammen med Grevskaberne Christianssæde og Reventlow hans eneste Søn Hofjægermester Greve Christian Einar Reventlow (født 1864).

I den nuværende Besidders Tid blev Trolleborg Lystskov, der før hørte ind under Forstvæsenet, omdannet til Park; der foretoges omfattende Udhugninger, som blev beplantede med sjældne Naaletræer, og Mølledammen blev reguleret ved store Opfyldninger og Inddæmninger. Blandt Havens mange sjældne Træer, af hvilke Thuja Lobbii har opnaaet en usædvanlig Størrelse og smuk Udvikling, kan mærkes en 40 Fod høj Hængebøg (Fagus silvatica var. pendula) og en 50 Fod høj Bævreasp (Populus tremula). 1876 blev bygget et stort Væksthus til Kultivering af Orkideer, Bregner, Palmer og andre tropiske Vækster, og 1906 et stort Tomat- og Chrysanthemumhus. Hvad der karakteriserer Brahe-Trolleborg Have og Park er de fritstaaende Træer, som alle har en ualmindelig smuk og frodig Udvikling samt de om Foraaret udplantede Tæppebede og Solitærplanter.

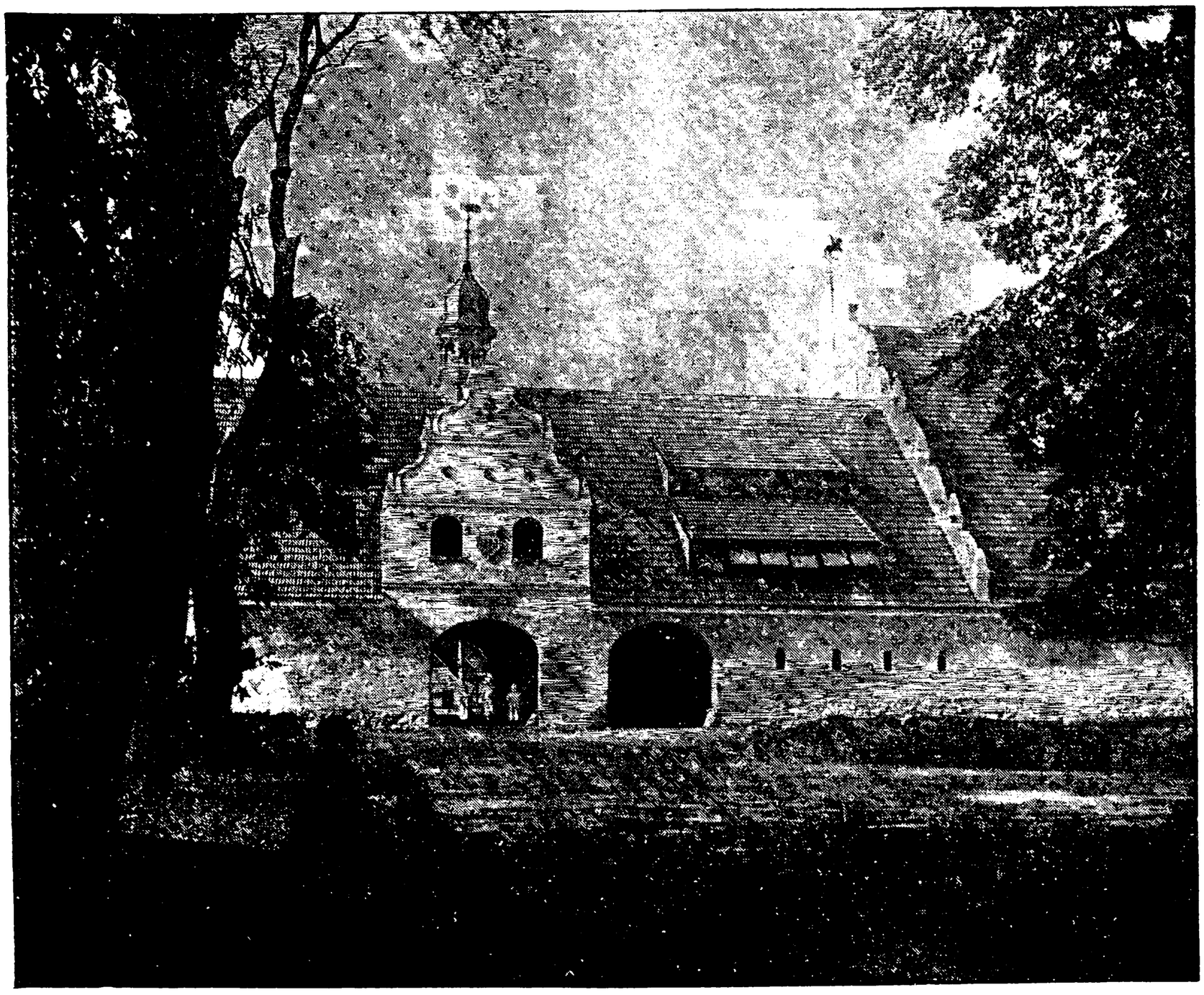
20. Lehnsgreve C. E. Reventlow.

Skovarealet er yderligere bleven forøget og udgør nu 3353 Tdr. Land. Ved en heftig Orkan 1894 omblæste ialt 100 Tdr. Land Granskov. Oparbejdningen af denne store Masse medførte, at man kom ind paa Savværksdrift, og under Skovrideren sorterer nu et stort og moderne Savværk, der oparbejder alt, hvad Skovene yder af Gavntræ.

Hvad der i særlig Grad bidrager til at gøre Brahe-Trolleborg Skovarealer indbringende og har skaffet dem Ry udover Landets Grænser, er de fortrinlige Bøgekulturer.

I Sommeren 1900 brændte ved et Lynnedslag største Delen af Brahe-Trolleborgs Avlsbygninger, der Aaret efter genopførtes med Bevarelse at de gamle Ydermure, og Bygningerne blev, under Hensyntagen

til Grundplanen og Tegningen fra o. 1660, saavidt muligt førte tilbage til deres oprindelige Skikkelse. Den pietetsfulde Fremfærd, Besidderen herigennem har udvist, ligesom den Forstaaelse og Dygtighed, hvormed Arkitekten (Viggo Dahl) har løst den vanskelige, men taknemme-

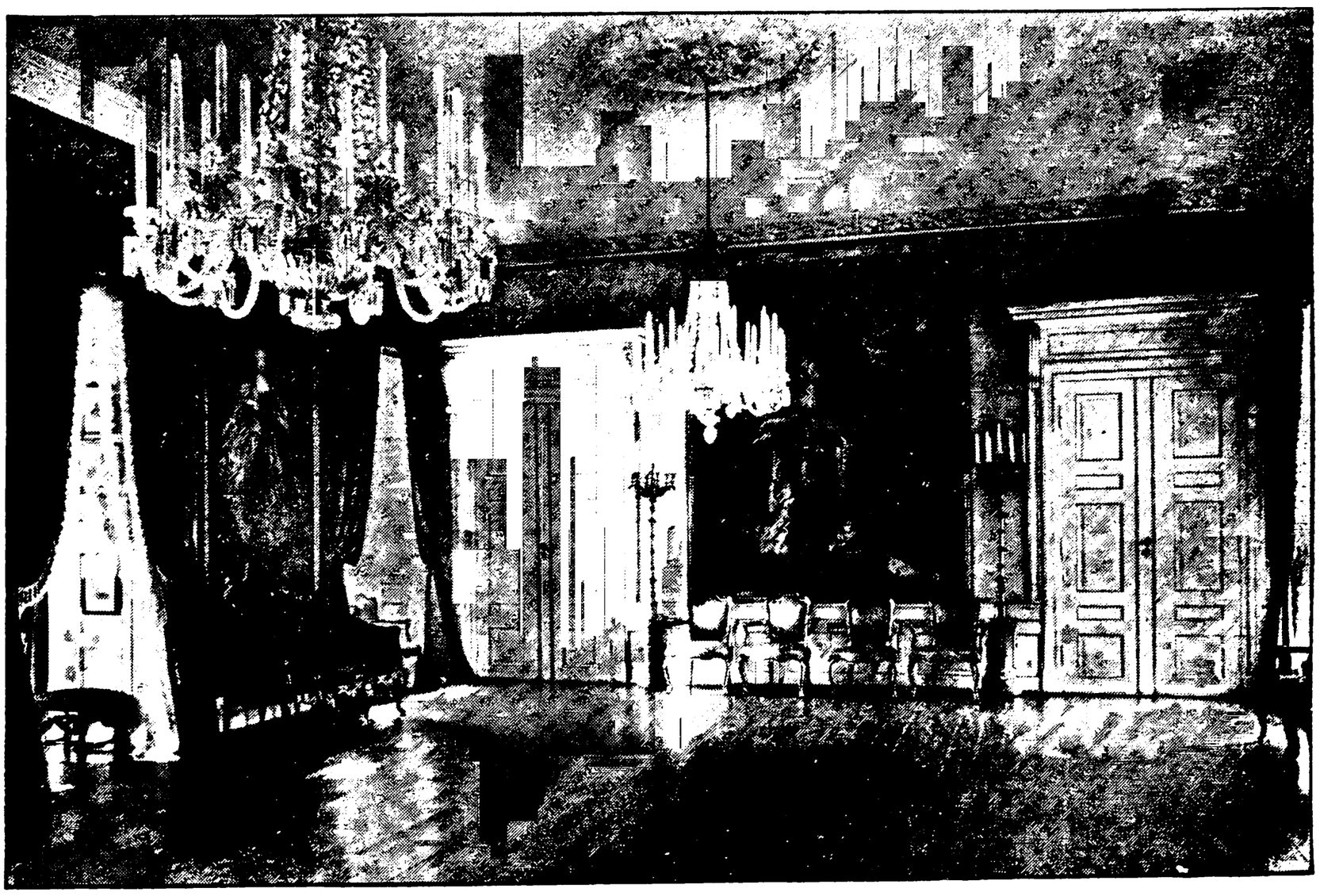

21. Den nye Ladegaard.

lige Opgave, fortjener i høj Grad at paaskønnes. Hele Bygningskomplekset med det kønne Indkørselsparti, de høje, røde Tegltage og det lille Klokkespir over Porten frembyder et ualmindeligt stilfuldt og tiltalende arkitektonisk Billede. Over Indkørselsporten er til Minde om Ladegaardens første Bygherre og dens Genopførelse indmuret en Sten, i hvilken er indhugget følgende Linier:

Der tredie Friderich for Landet monne raade
Kai Lycke bygged mig fuldgod i alle Maade. 1655.
Der jeg ved Himmels Ild en Qvæld blef ramt med Waade
Jeg reistes op af nye, Hors, Qvæg og Sæd til Baade.
C. E. Reventlow 1901.

Hvor meget der end er gaaet tabt i Tidernes Løb af synlige historiske Vidnesbyrd om fordums Id og de Mennesker, der har levet

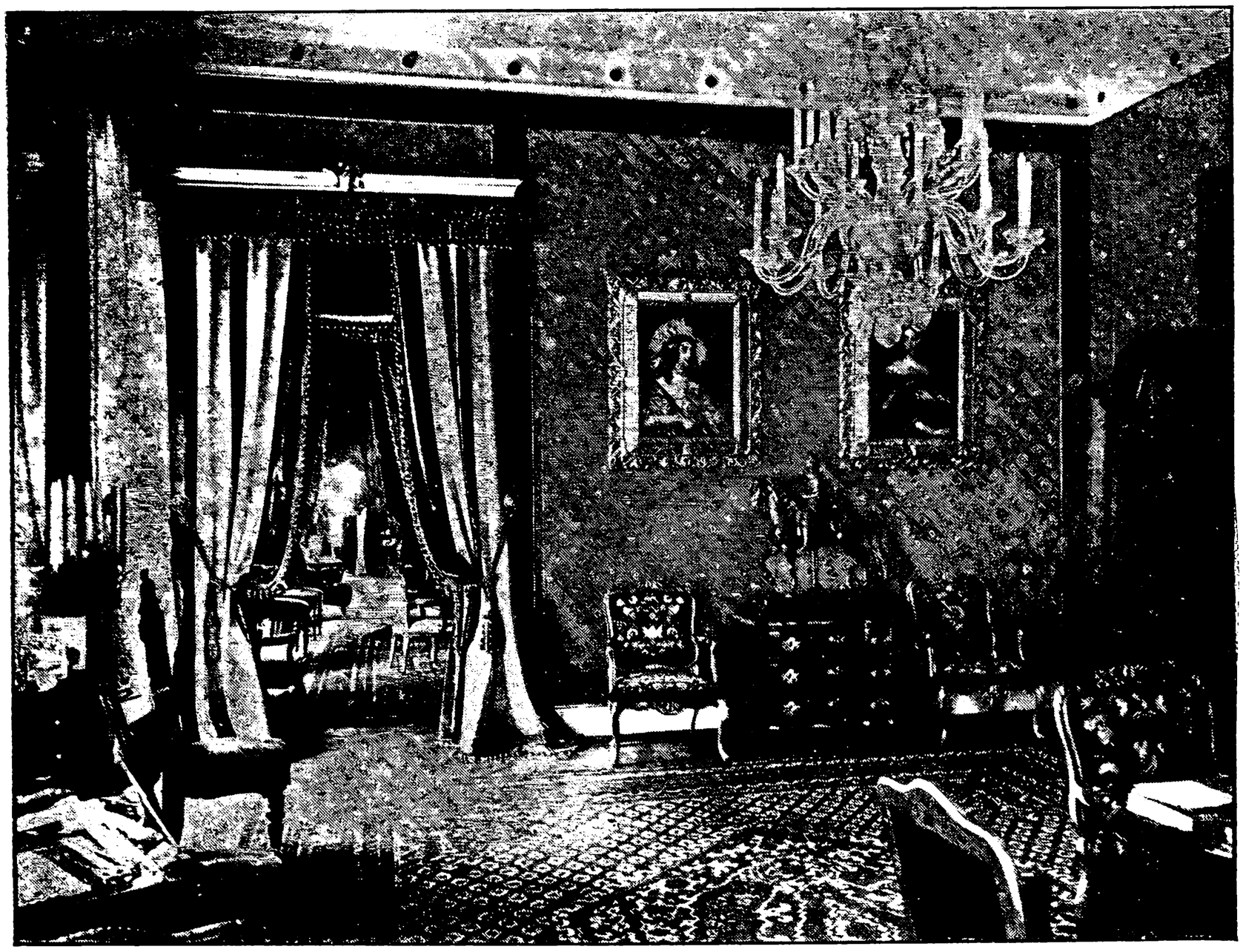
22. Riddersalen.

og virket paa Brahe-Trolleborg, finder man dog endnu baade i selve Slottet og dets Omgivelser mangt et Minde og mangt et Billed, der bringer Bud fra fjerne Dage til den, der har Sans for Stedets rige Fortid.

En Vandring gennem Slottets Sale og Værelser viser en righoldig Samling af historisk interessante og værdifulde Portrætter. Fra den ældste Tid de monumentale Billeder i Legemsstørrelse af Kong Christian III., Dronning Dorothea og Hertug Hans den yngre, og det

karakterfulde Portræt af Henrik Rantzau, der i Hænderne holder en Rosenkrans.

I Spisesalen er samlet den Reventlowske Slægts Ahnebilleder. Rækken begynder med Henning Reventlow († 1624), den første af den nuværende Besidders Forfædre, der traadte i dansk Statstjeneste. Med

23. Dagligstue.

særlig Interesse dvæler man ved Portrættet af hans Søn, den tyske Kansler Ditlev Reventlow († 1664) med det ualmindelig kloge og fintformede Hoved, og Sønnesønnen Storkansler Conrad Reventlow, samt Billederne af Grev Ludvig Reventlow (malet af Graff) og det yndefulde Portræt af Grevinde Sybilla Reventlow (malet af Juel). Andet Steds hænger de af Graff malede kunstnerisk værdifulde Billeder af Grev Christian og Grevinde Louise Stolberg (se S. 63.)

Riddersalens Endevæg er dækket af det store, prægtige Billede af Kong Frederik IV. i Kroningsdragt, malet af Coffre, et af de mest dekorative danske Portrætter fra det 18. Aarhundrede. Særlig Interesse som Interiør frembyder den saakaldte „Dronningens Stue“, der rummer Dronning Anna Sophies Seng, en Sofa og fire Stole samt et Portræt af hende.

I Slottets nærmeste Omgivelser, i Ly af Kirken ligger den stemningsfulde Gravlund, hvor hundredaarige Kastanier skygger over Ludvig og

24. Alleen med det gamle Thinghus (til højre).

Sybilla Reventlows Hvilesteder. Kirkens Genbo, det venlige gamle Møllehus ved det brusende Aaløb. Alleen med dens tætte Løvtag, dannet af Træer fra Kai Lykkes og Birte Trolles Dage. Til venstre for Alleen, naar man gaar ned til Ladegaarden, først den ved sit maleriske Udseende tiltrækkende Smedje (i Grev Conrad Ditlev Reventlows Tid Væksthus) med det pyntelige Bindingsværk og de spidse Gavle, der spejler sig i den lille Dam. Tæt ved: det lave, af Træer overskyggede, gamle Thinghus med de smaa Ruder.

I Haven blomstrer endnu en Rosenbusk, der bærer fine blege Roser, som gennem Tiderne har baaret Navn af Sybillas Roser. Nær ved Højbroen i Parken det ærværdige Træ, under hvis Krone Birgitte Trolle yndede at sidde, og som antagelig efter hende har faaet Navnet Birtes Ro, som det allerede førte 1701 og den Dag i Dag lyder.

I urørt Fred som for Aarhundreder siden, hegnet af Skove og kranset af Siv, hvor Vildænderne bygger, den stille Nørresø med den romantiske Lucieø; her hvor Grev Ludvig, Grevinde Sybilla og Baggesen vandrede i dugvaade Sommeraftener.

Ingen knejsende Borg, ingen stejle Banker eller stængende Mure, der skiller Herremand fra Bonde. Saaledes er Brahe-Trolleborg forbleven at være et Billede paa Fred og Hygge, Jævnhed og Tryghed, i Overensstemmelse med det gamle smukke Ord:

Gaudeat ingrediens, laetetur ex aede recedens.

HENVISNINGER

Brahe-Trolleborgs Historie er behandlet i flere Skrifter, der skyldes den fortjenstfulde, folkelige Forfatter N. Rasmussen Søkilde: Gamle og nye Minder om Brahetrolleborg og Omegn (udg. af Fr. Barfod), Kbhvn. 1870; De Reventlow'ske Skoler, Kbhvn. 1883; Udskiftningen ved Brahe-Trolleborg for 100 Aar siden, Odense 1888; Trolleborgegnen og dens Beboere, Odense 1894. Jvfr. ogsaa S. Jørgensen, Brahetrolleborg Sogns Degne- og Skolehistorie, Odense 1894. Om Kirken, se Løffler i Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1887, 73 ff. Brahe-Trolleborgs Historie i Grev Joh. Ludvigs Tid omhandles i Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, udg. af Louis Bobé, I—VII, 1895—1906. De i nærværende Skrift fremkomne nye Oplysninger om Holmeklosters Bygningshistorie skyldes væsentligt Hr. Cand. mag. *Vilh. Lorenzen,* der velvilligst har overladt mig sit Manuskript, indeholdende Resultaterne af hans Udgravninger og Opmaalinger af Brahe-Trolleborg, foretagne 1909 i Forening med Hr. Arkitekt P. Holsøe, hvem jeg skylder en særlig Tak for den til Brug ved mit Arbejde udførte Tegning af Kirkevinduet fra den gamle Holmekloster Kirke.

I.

Side 1, L. 1. Om Klostrets Stiftelse se Pommersches Urkundenbuch I 31 f., 483. Monumenta germanica XIX 715. Kirkehist. Sml. 4. R. III 22. — L. 4. F. Hall, Bidrag till Kännedomen om Cisterciénserorden i Sverige, Gefle 1899 5. — L. 7 f. n. Hist. Tidsskr. 7. R. V 336.

Side 2, L. 7. M. Heimbücher, Die Orden u. Kongregationen der katholischen Kirche, Paderborn 1896, I 218 ff.

Side 3, L. 7. Will. Christensen, Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarh., 1903, 320, 475 ff. — L. 26. Hist. Tidsskr. 7. R. V 337; Ny kirkehist. Saml. III 371. — L. 27. Hasse, Urkunden I 73; III 301. H. F. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II 15. Scr. Rer. Dan. I, 184, 278, 8 f., 94; VIII 1 ff.

Side 4, L. 6. Additamenta 141 fol. (Univbibl.). — L. 20. Dipl. Arna-Magn. I, 255. — Jvfr. A. Krarup og J. Lindbæk, Acta Pontificum Danica, II 272; III, 96, 112. — L. 27. 1291: Kr. Erslev, Testamenter fra Danmarks Middelalder, 1901, 34. — L. 29. Fru Valborg: L. Moltesen, Acta Pontificum Danica, I 71.

Side 5, L. 1. Bo: H. F. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II 473. — L. 2. Jacob (1247); Dipl. Arna-Magn. I 157. — L. 3. Mads Amundsen: Langebeks Dipl. 1453, 22. Febr. (?).

Side 5, L. 4. Hr. Peder: Langebeks Dipl. 1466, 4. Jan. (Meddelelser af Hr. Dr. phil. J. Lindbæk). — L. 6. Tuve: J. B. Løffler, Danske Gravstene fra Middelalderen, 1889, 20, 39. — L. 19. Scr. Rer. Dan. VIII 475. — L. 20. Langebeks Dipl. 1500, 21. Aug. — L. 21. Thomas Laurendssøn: Top. Saml., Salling H. Nr. 13 (Rigsark.).

Side 6, L. 3. Henry Petersen, Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen, 1886, S. 47. — L. 5. Trækrucifikset: Kirkehist. Saml. 5. R. II 236.

Side 13, L. 27. Løfflers Indberetning til Nationalmuseet, i dettes Arkiv. Aarb. for nord. Oldkyndighed 1887, 73 ff. Løffler, Gravstene fra Middelalderen, Pl. IV.

Side 14, L. 10. C. v. der Wisch: Danske Kancelliregistr. 1535—50, 61. Jvfr. Kong Fred. I. Danske Reg., 289, 375, 384. — L. 18. Lindenov: Danmarks Adels Aarb., XIX 286. Danske Kancellireg. 1535—50, 186. — L. 22. Hardenberg: Danmarks Adels Aarb. XIV 189. Top. Saml. (Rigsark). Beregning af Godset efter T. A. Becker, Danske Herregaarde (Kgl. Bibl.). Kronens Skøder I, 1535—1648, 1892, S. 12.

Side 16, L. 16. Sophie Lykke: Museum 1894 II 371. Ny kirkehist. Saml. VI, 689 f.

Side 17, L. 3. Kanc. Brevb. 1551—55, 21. — L. 10. Kanc. Brevb. 1556—60, 404. — L. 19. Kanc. Brevb. 1551—55, 79 f. — L. 29. Kanc. Brevb. 1551—55. 158 f. — L. 31. Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Domme, I 193.

Side 18, L. 11. Eskil Oxe: Kanc. Brevb. 1551—55, 19, 1556—60, 154. Danm. Adels Aarb. XXIV, 342. — L. 21. Kanc. Brevb. 1556—60, 158. — L. 5 f. n. H. F. Rørdam, Danske Kirkelove, I 409; II 64.

Side 19, L. 8. Dronning Dorothea: Aarsber. fra Geharch. III, 17 f. Hist. Tidsskr. 5. R. V 293. Inventar 1558, 12. Febr. (Top. Saml. paa Pap.). Portræt gengivet i E. F. S. Lund, Danske malede Portræter, VIII 150. — L. 11. Frantz Brockenhuus: Danm. Adels Aarb. XIV 87. Kanc. Brevb. 1556—60, 158, 168, 404.

II.

Side 20, L. 19. Kanc. Brevb. 1566—70, 70, 285 f., 405.

Side 21, L. 1. Breve fra H. Rantzau 1566, 25. Juni; 1567, 11. Sept. og 14. Okt. (Rigsark.). — L. 7 f. n. Kronens Skøder I, 1535—1648, 116 (Tysk Orig. i Top. Saml. paa Perg., Brahe-Trolleborg, Rigsark.).

Side 22, L. 3. H. Rantzau: Ztschr. f. schl.-holst. Gesch. XVIII, 149, 193.

Side 23, L. 30. 1569: H. F. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II, 556—558.

Side 24, L. 6. 1571: Kanc. Brevb. 1571—75, 47. — L. 9. 1575: Breve fra H. Rantzau, 1575, 2. Juni (Rigsark.). — L. 14. H. Rantzaus Portræt gengivet i E. F. S. Lund, Danske malede Portræter VIII, 182. — L. 17. Klokkeindskrift efter Løfflers Indberetning i Nationalmuseet.

Side 25, L. 1. Breide Rantzau: Matz Jenssøn Medelfar, Ligprædicken over Breide Rantzov, Kbhfn. [1618]. Fyenske Saml. VI, 367, 406. Kanc. Brevb. 1584—88, 88.

Side 26, L. 15. Brendegaard: N. Rasmussen Søkilde, Holstenshus og Nakkebølle, 351 f. — L. 16. R. Sehested: Fyenske Saml. VI, 382. — L. 20. Jacob Madsens Visitatsbog udg. af Crone, 1853, 270 f.

Side 28, L. 1. Cai Rantzau: Val. Christenssøn, Øffrigheds Speyel (Ligpr. o. Cai Rantzow), Kbhfn. 1626.

Side 29, L. 5 f. n. Frantz Rantzau: Fyenske Reg. III, 485. Sjæll. Tegn. XXII, 242, 382.

Side 30, L. 10. Sophie Rantzau: Lauritz Mortenszøn Schaboe, Ligpredicken over Fru Sophia Rantzow. — L. 19. Fru Anne Lykke: Danske Mag. 3. R. V, 173—245. Bricka og Fridericia, Christian IV.s Breve II 73. Kr. Erslev, Aktstykker til Rigsraadets og Stændermødernes Hist. II 59; III 464.

Side 31, L. 12. *Sløer.* En Sløer: Hob af ringe Mennesker, Pak. — L. 3 f. n. *Rippe:* løbe om. — Hendes Dagbog i Ny kgl. Saml. 1336 fol. Det hedder heri: 6. Febr. kom Kongens Karl med Breve, at jeg straks skulde til Odense. 8. drog jeg fra Bahus igen, 10. til Halmstad, 12. til Helsingborg, 13. til Cronborg. — Baahus Lensrgskb. 1626—27, Bilag 63, 92.

Side 33, L. 14. Frantz Lykke: Danm. Adels Aarb. XX, 273. — L. 5 f. n. Kai Lykke: N. Rasmussen Søkilde, Kai Lykkes Fald, Odense 1876. Chr. Bruun, Kai Lykke, 1886.

Side 35, L. 7. Synsforretning: i Kommissionssagen o. Kai Lykkes konfiskerede Midler 1661—63 (Rigsark.); meget benyttet i det følgende.

Side 37, L. 14. Instruks af 1656 hos C. Bruun, 17 ff. — L. 21. Børtings Bryllup: Hist. Tidsskr. 5. R. II, 235 ff.

Side 38, L. 9. Kai Lykkes Regiment: Hist. Tidsskr. 7. R. VI, 391, 394.

Side 39, L. 17. Drejetøj: Bilag til Kommissionssagen. — L. 21. J. A. Fridericia, Adelsvældens sidste Dage, 306, 325, 339.

Side 40, L. 1. Bilag til Kommissionssagen.

Side 42, L. 7. Krigskanc. Indk. Sager 1676, A 573. — L. 10. Pershist. Tidsskr. 4. R. II, 245. — L. 12. Synsforretning 1664: Hist. Tidsskr. 4. R. V, 263.

Side 43, L. 1. Skøde 1664 i Rigsark. F. J. West, Kronens Skøder II, 184, 282. Om Gabel, se A. D. Jørgensen, Griffenfeld I, 104 ff., og J. A. Fridericia i Biogr. Lex. V, 512 ff. D. Ahlefeldts Memoirer, 1895, 62—64.

III.

Side 46, L. 7. Birgitte Trolle: Mageskiftet i Top. Saml. paa Pap., Rantzausholm. A. D. Jørgensen, Griffenfeld I, 188, 247 f., 481; II, 554 ff. Nyt hist. Tidsskr. II, 616.

Side 48, L. 23. Kgl. Bevilling af 30. Sept. 1672 (Lehnskontoret). — L. 24. Kgl. Bevilling af 29. April 1684 (ib.). — L. 30. C. Trolle: Trykte Lykønskningsvers

Anledning af hans Tilbagekomst fra Frankrig og Italien 1655. — L. 32. Skaanske Kommissariatsregnskab 1657.

Side 49, L. 2. Wallensbechs Diarium 1660. — L. 5. A. D. Jørgensen, Griffenfeld I, 472. — L. 9. Indk. Sager til Krigskancelliet 1678, Nr. 271. — L. 17. Joh. Monrads Selvbiografi, 1888, 44 ff. — L. 30. Fyenske Tegn. 1687, 63; 1688, 8.

Side 50, L. 18. Fyenske Tegn. 1690, 15—16. — L. 29. Hofman, Fundationer, VI, 171 ff.

Side 51, L. 22. Expektancebrevene af 1700, 11. Okt. og 1708, 9. Nov. i Lehnskontoret.

Side 52, L. 5. N. Rasmussen Søkilde, Minder om Brahe-Trolleborg, 1870, 88 ff. — L. 22. Samme, Hillerslev og Øster-Hæsinge, 75.

Side 53, L. 3. Fyenske Saml. VIII, 2. — L. 12. Fyenske Tegn. XII, 1706, Nr. 45. — L. 17. Fyenske Tegn. XIII, 1713, Nr. 41 og 42 med Indlæg.

Side 54, L. 15. Brev fra D. Vibe 1713, 25. Nov., i Top. Saml. paa Papir, Brahe-Trolleborg (Rigsark.). — L. 20. Fyenske Reg. XIV, 19.

Side 56, L. 12. Relation fra en unævnt, dat. 1722, 18. Nov. (Lehnskontoret). — L. 18. Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds I, S. XXI—XXVII.

Side 58, L. 4. C. A. Plessens Breve 1731, 22. Maj; 24. Aug. (Arkivet paa Brahe-Trolleborg). — L. 1 f. n. C. D. Reventlows Personalia (Ark. paa Brahe-Trolleborg).

Side 60, L. 3. Danske Atlas III, 546; VI, 797. — L. 11. Bagger: J. H. Tauber, Personalia betr. Friderich Bagger, 1792, 27 ff.

Side 62, L. 6 f. n. Efterladte Papirer VII, 457. Pershist. Tidsskr. 4. R. VI, 62 ff.

Side 64, L. 6 f. n. Efterladte Papirer VII, 359.

Side 65, L. 10. E. F. S. Lund, Danske malede Portræter, VIII, 123. — L. 16. F. Brun, Wahrheit aus Morgenträumen, 1824, 115. — L. 6 f. n. Efterl. Papirer II, S. XLIII.

Side 66, L. 3 f. n. Orig. Ansøgning fra Grev L. Reventlow til Kongen, 1792, 17. Maj (Brahe-Trolleborg Arkiv).

Side 74, L. 1. Lavater: L. Bobé, J. C. Lavaters Rejse til Danmark 1793, 1898, 71. — L. 2. Ferd. Dreyfus, La Rochefoucauld-Liancourt, Paris 1903, 238 f. — L. 6. Kgl. Tilladelse til Anlæggelse af et Linnedmanufaktur paa Brahe-Trolleborg (Kommercekoll. Forest. 1785, Nr. 25; 1786, Nr. 33).

Side 75, L. 6 f. n. J. G. Rists Lebenserinnerungen, Gotha 1880, 264 f.

Side 81, L. 2. Ill. Tidende 1901, Nr. 11.

Rettelse: S. 5, L. 2. 1447, læs 1247.

REGISTER
over
de vigtigste Person- og Stednavne.

Abelsdatter, Sofie, 37 f., 41, se Børting.
Ahlefeldt, Ditlev, Diplomat, 43 f.
Anna Sophie, Dronning, 51, 55, 59, 84.
Bagger, Fred., Godsinspektør, 60—62.
Baggesen, Jens, 71 f.
Bernhard af Clairvaux, 1.
Bernstorffsminde Seminarium 73.
Bille, Edel Torbensdatter, 14.
— Peder, 19.
Bircherod, Th. B., Prof., 3.
Bo (Boëtius), Abbed, 5.
Bobjergsmark 43.
Bothmer, Johanne Sophie Frederikke, Baronesse, g. m. Grev C. D. Reventlow, 63 f.
Brahe, Jørgen, 51.
— Manderup, 46, 54.
Breitenburg 21 f., 25.
Brendegaard, V. Aaby Sogn, 26, 43, 61, 67.
Brendelydinge 15.
Brok, Lisbeth, g. m. Frantz Lykke, 33.
Brockdorff, Benedikte Margrethe, g. 1.° m. Jørgen Skeel; 2.° m. Grev C. D. Reventlow, 57—59.
Brockenhuus, Frantz († 1569), 18 f. — se Tinhuus.
Brun, Frederikke, f. Münter, 65.
Brüel, G. V., Overförster, 76.
Bryske, Carl, 5 — se Ulfstand.
Bækkelund, Hillerslev S., 53.
Børkop, Erik, 40.
Børting, Peder, Godsinspektør, 37—42.
Christian IV, 29—31.
Ditlevslyst (Gjellebred), Vester Aaby S., 15.
Dorothea, Dronning, 19 f.
Egneborg, Gammel, Brahe-Trolleborg S., 15, 56.
Eltzholtz, J. C., Gartner, 77.
Engsma 43.
Eskebjerg, Hundstrup S. 61.
Eskil, Erkebiskop, 1.
Fagsted, Brahe-Trolleborg S., 15.
Fiskerup, Brahe-Trolleborg S., 15.
Fleninge, Brahe-Trolleborg S., 15, 18, 24, 43.
Flintholm, Hundstrup S., 5.
Frederik II, 18, 20—26.
— III, 34, 39, 41, 43 f.
— VI, 70, 77.
Friis, Sophie Amalie, g. m. Johan Rantzau, 40, 42.
Frille, Eggert, 5.
Gabel, Anna Margrethe, g. m. Storkansler, Greve Conrad Reventlow, 43, 45.
— Ermegaard, f. Badenhaupt, 44.
— Christoffer, 41, 43 f., 46.
Gellert, C. F., Digter, 65.
Gjellebred, Vester Aaby S., 15, 61.
Gjærup, Brahe-Trolleborg S., 15, 69.
Gjøe, Karen, g. m. Breide Rantzau, 25.
Griffenfeld, P. S., 46, 48 f.

Grubbe, Christian, 28.
Gundestrup, Hundstrup S., 5.
Gyldenløve, Anna Christiane, 56.
— Ulrik Christian, 34.
Gyldenstjerne, Axel, 40.
— Henrik, 50.
— Øllegaard, g. m. Kai Lykke, 40, 42.
Gølner, Chr., Hovmester, 39.
Haagerup, Brahe-Trolleborg S., 15, 18 f., 24, 61.
Hake, Ida († 1590), g. m. Reimer Sehested, 26.
Halle, Kirstine, g. m. Henrik Rantzau, 21—24.
Hans, Konge, 3, 5.
Hardenberg, Jacob, 14—17, — se Reventlow.
Hillerslev Skole, Hillerslev S., 51.
Himmelstrup, Krigskommissær, 54.
Holmekloster, 1—19.
Holstein, Charlotte Amalie, Comtesse, g. m. Grev Chr. Ditlev Reventlow, 65,
— Johan Ludvig, Greve, 62, 65.
Højrupgaard, Hillerslev S., 52, 61.
Insula Dei (Guds Ø), se Holmekloster.
Jacob, Abbed, (1247), 5.
Jespersen, Niels, Biskop, 23 f.
Jernskæg, Mikkel Hansen, Forf., 53.
Jørgensen, Bertel, Herredsfoged, 53.
Kingstrup, Gjelsted Sogn, 5.
Kjærby 17.
Kløverpriis, 56.
Korinth Kro, Brahe-Trolleborg S., 72.
Kornerup, Søren, Generalfiskal, 41.
Kostenborg, Brahe-Trolleborg S., 15, 56.
Krag, Erik, 46.
— Niels, 56.
Krarup, Krarup S., 18 f., 23.
Krogstrup, Niels Hansen, Godsinspektør, 52, 61.
Kruse, Vibeke, 34.
Lamme Heine, Troldkvinde, 32.
La Rochefoucauld-Liancourt, François Alexandre Frédéric, Hertug af, 74.
Laurendssøn, Thomas, Abbed, 5.
Lavater, Johan Caspar, 74.
Lindenov, Christoffer Johansen († 1585), 14.
Litle, Lave Lavesen (1291), 4.
Lucie-Øen, Brahe-Trolleborg S., 63, 85.
Ludvigsminde Skole, Brahe-Trolleborg S., 75.
Lydinggaarde, Brahe-Trolleborg S, 15, 56.
Lykke Anne, g. m. Cai Rantzau, 28.
— Christence, g. 1° m. Frantz Brockenhuus, 2.° m. Fred. v. Ahrenstorff, 33.
— Frantz, 28, 31—33.
— Henrik, 28.
— Jørgen, 17.
— Kai, 33—43, 54, 61.
— Niels, 5.
— Peder, 16.
— Sophie Amalie, g. m. Jørgen Rantzau, 40, se Brockenhuus, Gyldenstjerne, Hardenberg.
Madsen, Hans, Præst, 17.
— Jacob, Biskop, 26.
Mathiesen, Søren, Smed, 74.
Monrad, Joh., Landsdommer, 49 f.
Munkeby (Avernakø), 15.
Møgelrød, Brahe-Trolleborg S., 15.
Mølleaaen 4.
Nosseberg, Brahe-Trolleborg S., 15, 56.
Nybo, Brahe-Trolleborg S., 15.
Nybygtgaarde, Brahe-Trolleborg S., 15.
Nørresø, Brahe-Trolleborg S., 4, 43.

Oppermann, C. V., Skovrider, 77.
Oxe, Eskil, Rentemester, 16—18.
Peder, Abbed (1466), 5.
Piben, (Munkepiben), Brahe-Trolleborg S., 15, 56.
Pilegaard, V. Aaby S., 52.
Piscina Svenonis (Svends Kjær), 4.
Poppe, Cort, Klokkestøber, 24.
Rantzau, Birgitte, g. m. Corfitz Trolle, 49 f., 54.
— Breide, 24—27, 29.
— Cai, 27 f.
— Christian, Greve, 41.
— Elisabeth Sophie, g. m. Hans Johansen Lindenov, 26.
— Frantz, 28—30.
— Gert, 28—30.
— Henrik, 4, 20—24, 29 f.
— Josias Breide, 40.
— Jørgen, 57.
— Sophie, g. m. Laurids Ulfeld, 28, 30, se Halle, Rosenkrantz, Trolle, Viffert.
Rantzausholm 20—45.
— (Ø), Brahe-Trolleborg S., 4.
Reventlow, Benedikte Christiane, g. m. Grev F. O. C. Reventlow, 79.
— Chr. Ditlev, Greve, General († 1738), 51, 53 f., 56—59.
— Chr. Ditlev, Greve († 1775), 63—67, 76.
— Chr. Ditlev, Greve († 1759), 62 f.
— Chr. Ditlev Frederik, Greve († 1827), 63—65. 77, 79.
— Chr. Einar, Greve, 79—81.
— Conrad, Greve, Storkansler, 43, 51.
— Conrad Ditlev, Greve, 59—62.
— Ditlev, Greve, 75—78.
— Ferd. Otto Carl, Greve, 78 f.
Reventlow, Johan Ludvig, Greve, 63, 65, 66, 68—76, 84.
— Juliane Frederikke Christiane, g. m. Fyrst Carl Aug. Hardenberg, 63.
— Louise, Comtesse, g. 1.° m. C. F. v. Gram, 2.° m. Grev Chr. Stolberg, 63 f., se Anna Sophie, Bothmer, Gabel, Holstein, Scheel-Plessen, Schimmelmann, Schubart.
Ritzebüttel 21.
Rosenkrantz, Erik, 17 f., 25.
— Sophie, g. m. Breide Rantzau, 25, 27.
Rosenskiöld, Petrus, Hofjunker, 40.
Rudolf, Biskop, 4.
Rugesø (Pugesø), 43.
Rydemose 13.
Rynkeby Bøgeskov, Rynkeby S., 5.
Røjlegaard, V. Aaby S., 15, 26.
Sander, Chr. Levinus, Forfatter, 74.
Sahl, Egidius v., Stabskvartermester, 40.
Sass, Anna, g. m. Rasmus Hansen Smed, 50.
— Simon Hansen, 50.
Scheel-Plessen, Ida Lucie, g. m. Grev Chr. Ditlev Reventlow, 63.
Schimmelmann, Ernst, Greve, 75 f.
— Josephine, Comtesse, g. m. Grev Ditlev Reventlow, 75, 78 — se Schubart.
Schroll, Henning, Hørbereder, 74.
Schurmann, Fred., Præst, 60.
Schubart, Charlotte, g. m. Greve Ernst Schimmelmann, 78.
— Sybilla, g. m. Grev Joh. Ludvig Reventlow, 68, 70 f, 75, 84.
Sehested, Reimer, 26, — se Hake.
Skeel, Jørgen, 57.
Skjelbo, Hillerslev S., 53.
Skov, Mikkel, Oberst, 41.

Skyttegaarden, Brahe-Trolleborg S., 77.
Sophie, Frederik II.s Dronning, 23.
Sophie Amalie, Dronning, 39, 41 f.
Sparre, Jens, Slotshøvedsmand, 32.
Smed, Rasmus Hansen, Præst, 50, — se Sass, Stege.
Stege, Anna Hansdatter, g. m. Rasmus Hansen Smed, 50.
Stenhuset, V. Aaby S., 15.
Stolberg, Agnes, Grevinde, f. v. Witzleben. 75.
— Chr. Greve, 63.
— Fred. Leopold, 75.
Stuart, Oberst, 42.
Svends Kær 4.
Sølund 77.
Sølvbjerggaard, Brahe-Trolleborg S., 15.
Taarsø 43.
v. Thienen, Wulf Heinrich, 63.
Thomas, Abbed, 4.
Thorvaldsen, Bertel, 78.
Tinhuus, Anna, g. m. Frantz Brockenhuus, 19.
Torpe, V. Aaby S., 15.
Trolle, Birgitte, g. m. Manderup Brahe, 46—49, 54.
— Børge, 54.
— Corfitz, 48 f., 54.
— Frederik, Baron, 49 f., 51.
— Herluf, 51.
— Niels, Baron, 46 f., 51, 53 f.
Tuve, Abbed, 5.
Ulfeld, Corfitz, 34.
— Jacob († 1625), 30.
— Knud, 33.
— Laurids († 1659), 30, se Lykke.
Ulfstand, Kirstine, g. m. Carl Bryske, 5.
Valborg, Fru, Otto Fogats Enke (1329), 4.
Valkendorff, Anna Catharine, g. m. Baron Fred. Trolle, 50 f.
Wendt, Carl, Gehejmeraad, 65.
Vibe, Ditlev, Statholder, 54.
Wienberg, Chr. Peter, Arkitekt, 79.
Willemoes, Peder, 73
Vilhelmine Augusta, Prinsesse af Pløen, g. m. Grev Conrad Ditlev Reventlow, 59.
v. der Wisch, Clemens, 14.
Æresæde, Hillerslev S., 53.
Ørssø (Øresø), Brahe-Trolleborg S., 43.
Oest, Joh. Fred., Seminarieforstander, 73.

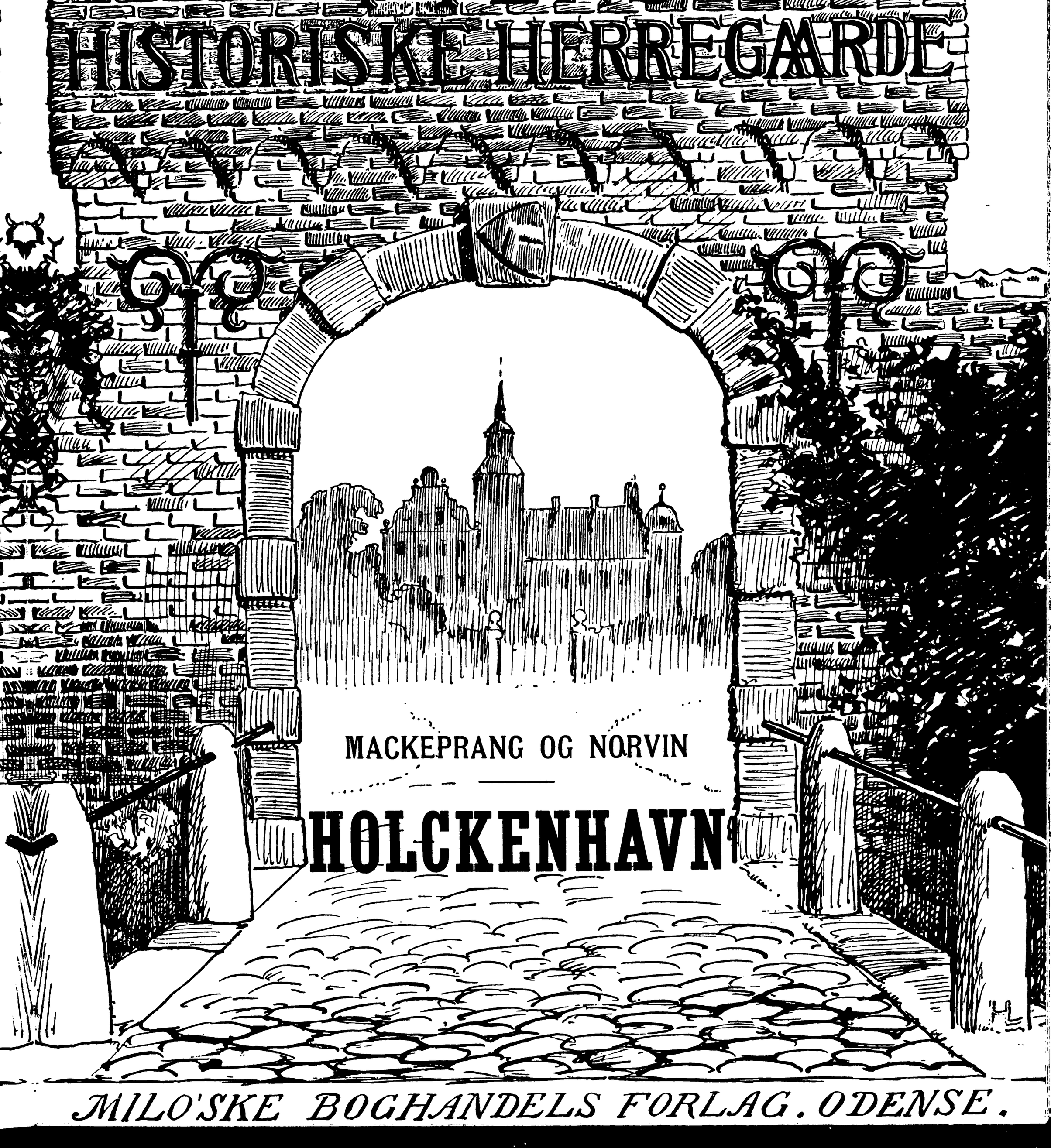
FORTEGNELSE OVER BILLEDERNE.

Titelbillede: Brahe-Trolleborg (Fot.).
Grundplan af Brahe-Trolleborg. (Efter Tegning af J. B. Løffler, i Nationalmuseet). Side 2
Hvælving i østre Fløj (Fot.) ..... — 9
Kirkevindue. (Efter Tegning af P. Holsøe) ..... — 11
Rids af Kirken før den sidste Ombygning. (Efter Tegning af N. Rasmussen-Søkilde, Nationalmuseet) ..... — 13
Henrik Rantzau. (Efter Maleri paa Brahe-Trolleborg) ..... — 20
Det vestre Hus, set fra Porten (Fot.) ..... — 25
Rantzausholm 1590. (Efter Hypotyposis arcium, 1592) ..... — 27
Grundrids af Rantzausholm c. 1660 (Nationalmuseet) ..... — 35
Grundrids af Rantzausholm c. 1660 (Det Kgl. Bibliothek) ..... — 38
Gammel Trappe i den østre Fløj (Fot.) ..... — 47
Dronning Anna Sophies Seng paa Brahe-Trolleborg (Fot.) ..... — 55
Brahe-Trolleborg Slot 1754. (Efter Frederik V.s Atlas) ..... — 64
Grevinde Sybilla Reventlow. (Efter Maleri af Jens Juel paa Brahe-Trolleborg). — 66
Grev Johan Ludvig Reventlow. (Efter Maleri af A. Graff, paa Brahe-Trolleborg). — 66
Møllehuset (Fot.) ..... — 67
Gaarden Venskabsminde (Fot.) ..... — 71
Smedjen paa Brahe-Trolleborg (Fot.) ..... — 72
Brahe-Trolleborg Slot c. 1860. (Efter Lithografi af E. Bærentzen) ..... — 76
Borggaarden (Fot.) ..... — 78
Lehnsgreve C. E. Reventlow (Fot.) ..... — 80
Den nye Ladegaard (Fot.) ..... — 81
Riddersalen (Fot.) ..... — 82
Dagligstue (Fot.) ..... — 83
Alleen med det gamle Thinghus (Fot.) ..... — 84

FYENS HISTORISKE HERREGAARDE VIL UDKOMME I TVANGFRI HEFTER TIL EN PRIS AF c. 2 à 3 Kr. pr. HEFTE
MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG - ODENSE - MCMIX

FYENS HISTORISKE HERREGAARDE

MACKEPRANG OG NORVIN

HOLCKENHAVN

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG. ODENSE.

Mar. 1939

FYENS
HISTORISKE HERREGAARDE

UDGIVNE AF

WILLIAM NORVIN OG EILER NYSTRØM

III

MACKEPRANG OG NORVIN
HOLCKENHAVN

ODENSE
MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG
MCMXI

HOLCKENHAVN

M. MACKEPRANG

GAARDENS BYGNINGSHISTORIE

WILLIAM NORVIN

EJERE OG BESIDDERE

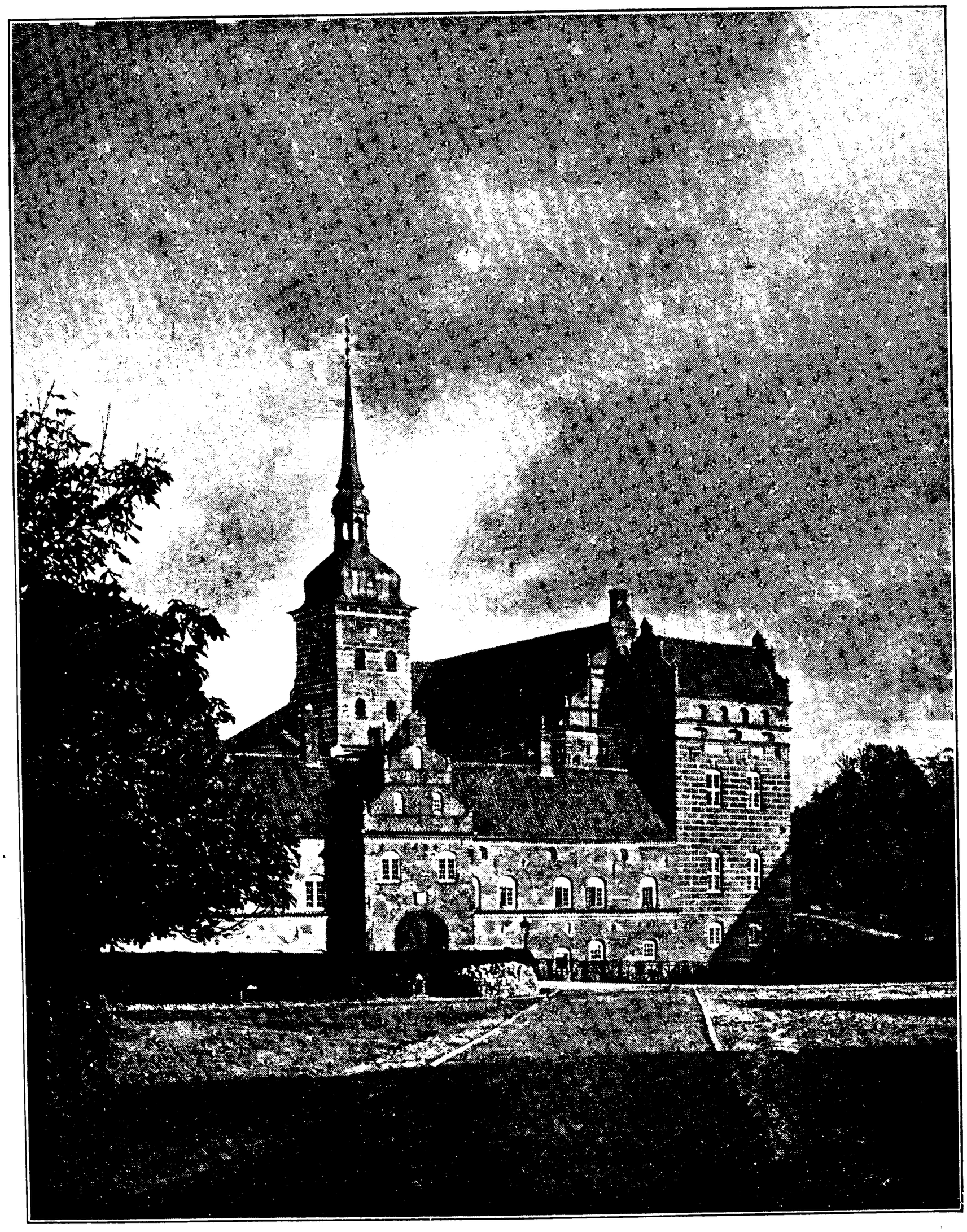
ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

MCMXI

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

MILO'SKE BOGTRYKKERI - ODENSE

HOLCKENHAVN

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

UDGIVERNES FORORD.

Med det foreliggende tredje Hefte afsluttes „Fyens historiske Herregaarde“. Foretagendet har til Trods for en rundelig videnskabelig Understøttelse og udstrakt Offervillighed fra de paagældende Gaardes Ejere ikke kunnet svare Regning, og Forlaget har derfor ikke ment at turde paatage sig det pekuniære Ansvar for en Fortsættelse. Udgiverne har paa sin Side ikke troet at burde slaa af paa Fordringerne om et solidt Udstyr eller komme Læseverdenen i Møde med let underholdende Hefter, der i en kort og knap Form forelagde Publikum almindelig kendte Træk og Begivenheder uden at bringe nyt af Betydning eller grundig gøre Rede for de forskellige Herregaardes Bygningsforhold og Ejere i Tidens Løb; thi derved vilde hele Foretagendets oprindelige Princip forrykkes. Trods Anerkendelse fra mange Sider er man derfor med tungt Hjerte skredet til Afslutningen af et Værk, til hvilket der baade fra Forlagets og Udgivernes Side var knyttet Forventninger, som desværre er bristet, og Udgiverne maa udtale en levende Beklagelse af, at den historisk interesserede Læsekreds i Virkeligheden er saa lille herhjemme.

Til den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse retter vi en erkendtlig og ærbødig Tak for den Understøttelse, vi har oppebaaret til alle de tre udkomne Hefter, ligesom det er os en kær Pligt at meddele, at det righoldige Billedstof i det foreliggende Hefte af Velvilje for Foretagendet er bekostet af Hr. Lensbaron Chr. Holck.

WILLIAM NORVIN. *EILER NYSTRØM.*

Indhold.

I. Gaardens Bygningshistorie. Af M. Mackeprang . . . . . Side 1

II. Ejere og Besiddere. Af William Norvin . . . . . „ 35

I

GAARDENS BYGNINGSHISTORIE

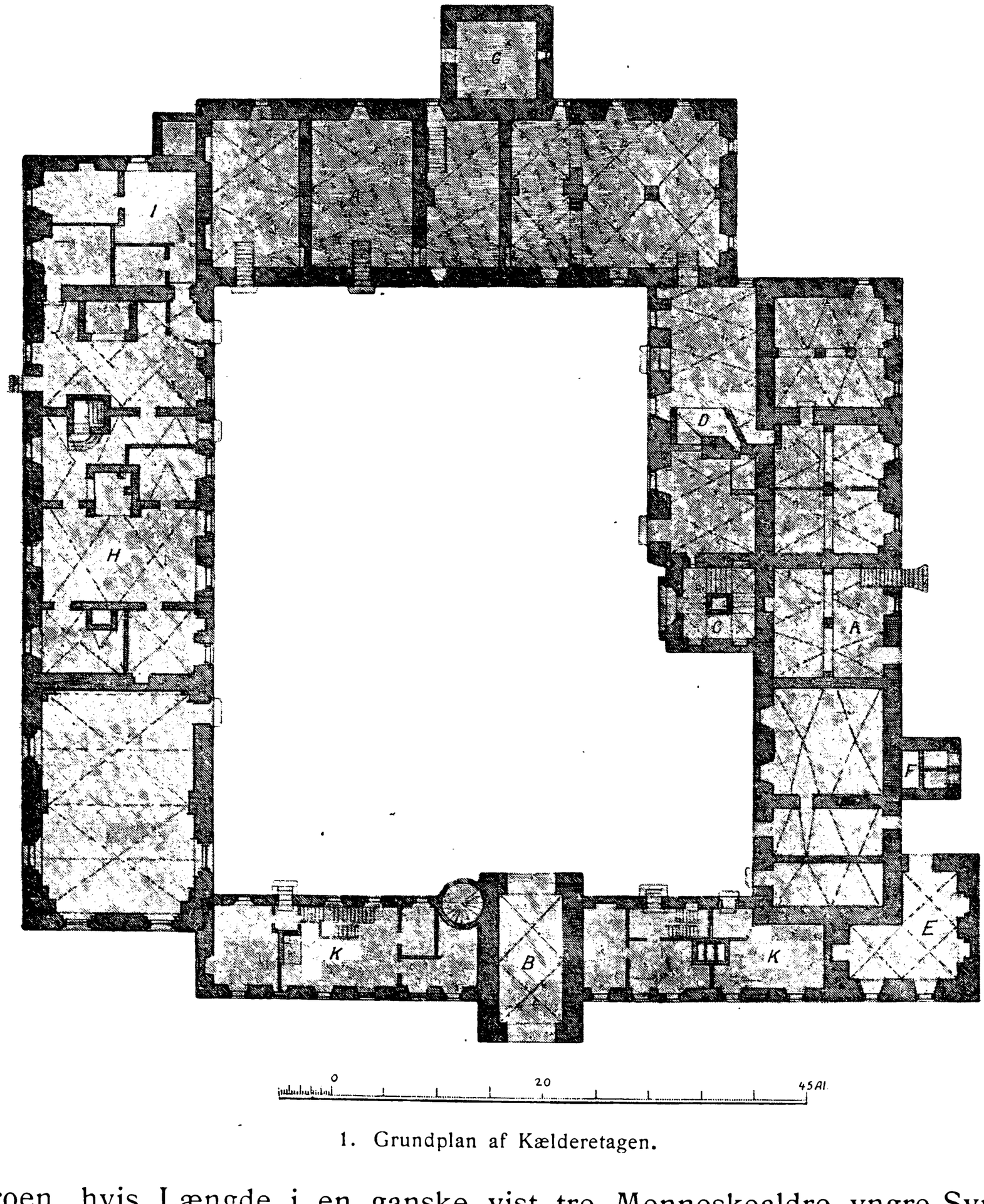
AF M. MACKEPRANG

En af Klokkerne i det store Taarn, der hæver sig over Holckenhavns Østfløj, bærer Aarstallet 1581, paa en anden læses det gode, gamle Klokkesprog: VERBVM DOMINI MANET IN ÆTERNVM ANNO 1582 — Herrens Ord bliver evindeligt. Aar 1582. Dengang maa det altsaa antages, at Jacob Ulfeldt har faaet det nye Hus under Tag, der skulde afløse Slægtens gamle Hjem Kogsbølle, af hvilket der endnu ses svage Spor i Landsbyen af samme Navn. Og da han vel sagtens selv har villet haft Haand i Hanke med Værket, er Byggearbejdet næppe bleven paabegyndt, før han den 1. Januar 1579 vendte tilbage fra sin skæbnesvangre Ruslandsfærd. Saa meget er i hvert Fald sikkert, at i 1585 stod Bygningen færdig. Fortalen til en lille Danmarkskrønike, han efter at være falden i Unaade hos Frederik II. udarbejdede i sine mange ledige Stunder, er nemlig dateret Ulfeldtsholm den 1. September 1585. Ligesom saa mange af Tidens talrige Nybygninger fik den nye Gaard, der rejste sig tæt syd for Nyborg ved Vindinge Aas brede Udløb i Storebelt, et nyt Navn. Det middelalderlige Kogsbølle, der mindede om den Tid, da „Herregaarden“ endnu kun var Landsbyens „Hovedgaard“ med Del i den fælles Bymark, erstattedes med Slægtsnavnet knyttet til en Endelse, som aabenbart dengang har været stærkt paa Mode, uden at man just altid har taget det saa nøje med Ordets egentlige Betydning. Hverken Herlufsholm eller Rantzausholm (Brahetrolleborg) ligger paa en Holm ligesaalidt som Holckenhavn.

En stor og anseelig Gaard har det gamle Ulfeldtsholm været, omend ulige mindre end den nuværende. Thi hvor helstøbt end denne ved første Øjekast kan synes, er den dog ikke færre end tre Ejeres Værk. Selve Bygningen viser os hurtig dette, og det er saa heldigt, at ikke blot Stenene taler, men at vi ogsaa ad anden Vej faar Bekræftelse paa det, man læser ud af Murværket. I den Jordebog, Jacob Ulfeldt 1588 lod forfatte over sine tre Hovedgaarde, Ulfeldtsholm, Selsø og Bavelse, med deres Tilliggende, og som endnu opbevares i Holckenhavns Godsarkiv, har han ogsaa ladet Adelhusene afmale. Maa det nu indrømmes, at „Skildrerens“ gode Villie absolut har været større end hans kunstneriske Ævne, har disse naive Smaabilleder med al deres ophøjede Ringeagt for Perspektivens indviklede Love dog en ikke ringe Betydning som arkitekturhistoriske Dokumenter, da de i det hele og store synes at gengive Forbilledet med megen Nøjagtighed.

Den hyppigst forekommende Type for den sent-middelalderlige faste Adelsborg har været det enkelte Hus med simpelt firsidet Grundplan, en Form, der endnu møder os i flere af de Gaarde, der rejste sig i Tiden nærmest efter Grevens Fejde, og for hvilke man har udfundet Navnet Herreborge. Borreby, Hesselagergaard og Nakkebølle kan nævnes som de mest bekendte Exempler herpaa, og ogsaa Jacob Ulfeldts to andre Nybygninger, Selsø og Bavelse, har hørt til denne Type. Men jævnsides hermed møder vi ogsaa et rigere Anlæg, den firfløjede eller rettere trefløjede Gaard, idet den fjerde Fløj som oftest kun dannes af en lav Vægtergang. Spøttrup kan her tjene som et middelalderligt Exempel; ved Overgangen fra Middelalder til Renæssance staar Peder Oxes stolte Gisselfeld. Ulfeldtsholms Bygherre gik en Mellemvej, hvad enten dette nu skete med velberaad Hu, eller Grunden alene maa søges i økonomiske Vanskeligheder. Som Jordebogens her gengivne Billede viser, bestod Gaarden nemlig fra første Færd alene af to i en ret Vinkel stillede Fløje (paa Planen mærkede A), der dog ikke var helt sammenbyggede. Husene lukkede for Gaardspladsens nordre og østre Side, mod Vest og Syd var denne derimod aaben og

blot afsondret fra Omgivelserne ved en vandfyldt Grav. Denne, der endnu er bevaret omend delvis tilkastet, veg mod Nord saa langt ud fra Bygningen, at der her blev Plads til en Urtehave. Over Vinde-

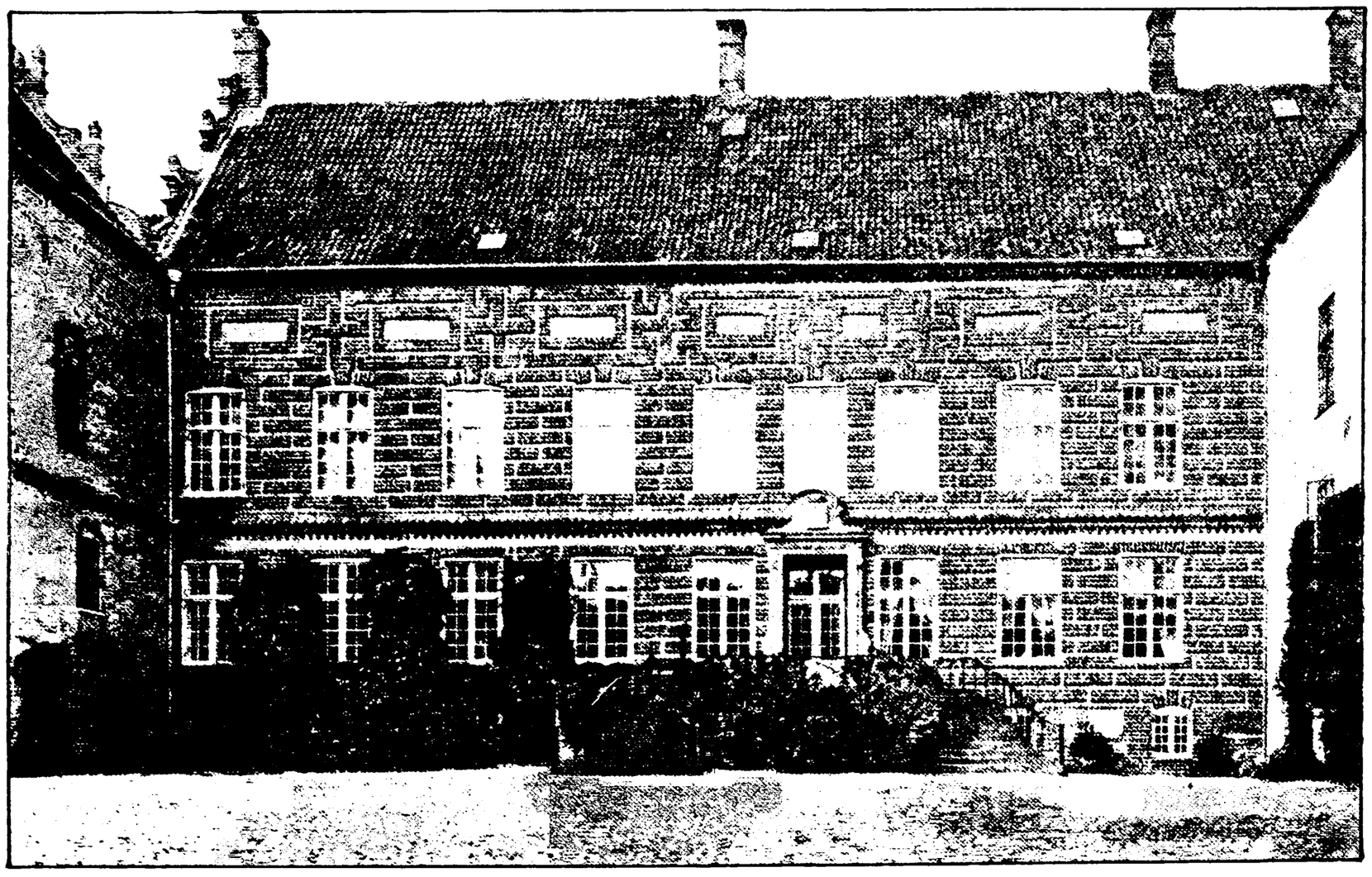
1. Grundplan af Kælderetagen.

broen, hvis Længde i en ganske vist tre Menneskealdre yngre Synsforretning angives til 10 Favne, og som flankeredes af nogle kuriøse, pagodelignende Hundehuse, der i endnu pragtfuldere Former genfindes paa Billedet af Selsø, kom man ind i Borggaarden gennem et stateligt

Porthus (Planens B). Dets svungne Renæssancegavle var leddelte ved balusterformede Pilastre, og Billedet viser os dem udstyret med talrige Smaaspir med Fløjstænger. Her kan man sikkert stole paa, at de virkelige Forhold er naturtro gengivne, thi Tiden elskede med overdaadig Haand at strø slige Smaaspir udover Bygningen, overalt hvor de blot nogenlunde kunde hænge fast. Jordebogen har forsynet selve Hovedbygningen med en 16—17 Stykker, men dette er for intet at regne mod, hvad man ellers kunde naa. Paa den fynske Herregaard Sandholt fandtes der saaledes ikke færre end et halvt Hundrede, og hvor megen Pris man satte paa dem, fremgaar noksom af, at da Ellen Marsvin havde ladet Spirene og Fløjene nedtage, blev hun ved en Herredagsdom dømt til en Bøde paa ikke mindre end 2000 Rdlr., fordi hun ved denne sin Færd havde krænket Slægtens Ære.

Bortset fra Graven, der paa de Tider var et ligesaa nødvendigt Tilbehør til en Adelsgaard, som det „ærlig og velbyrdig", der knyttedes til Ejerens Navn, spillede det fortifikatoriske tilsyneladende ingen Rolle i Anlægget. Vægterloftet med dets Skytteglugger og Skoldehuller, som vi møder paa en Række noget ældre Herregaarde, mangler ganske her, og medens det øvre Stokværk paa disse Bygninger krager noget ud over det nedre, ligger de kun godt en Alen (26 Tommer) tykke Mure her i samme Plan. Man havde aabenbart faaet Grevefejdens Rædsler tilstrækkelig paa Afstand. De store, anseelige Huse var paa to Stokværk med fladbuede Vinduer; under dem begge findes rummelige Kældere overhvælvede med Tøndehvælvinger, adskilte ved murede Piller, firkantede i Østfløjen, delvis runde i Nordfløjen. Bortset fra Bygningernes Kvaderstenssokkel var Materialet baade til Mure og Prydled helt igennem Tegl, noget mindre end Middelalderens Munkesten, men betydelig større end de i vore Dage brugelige. Ganske ejendommelig er Behandlingen af Murfladerne. Ved smalle, forsænkede Baand er disse nemlig delt i store Kvadere, regelmæssig firkantede undtagen foroven, hvor de som en Slags misforstaaet Mæanderfrise omgiver en Række flade, firkantede Murblændinger. Øverst løb en

hvidkalket Frise med Smaaknægte af brændt Tegl, og en med Vingetegl afdækket Tandsnitsgesims markerede Skællet mellem første og andet Stokværk. At Blændingerne og de fordybede Baand, der nu staar pudsede, ogsaa oprindelig har været pudsede og hvidtede, saaledes som man saa ofte ser det paa vore Landsbykirketaarnes Gavle, er forstaaeligt nok, var i Virkeligheden ogsaa ganske nødvendigt, da de er saa flade, at de uden dette Hjælpemiddel ikke ret vilde syne.

2. Nordfløjen set fra Borgegaarden. 1909.

Ganske besynderligt er det derimod, at „Kvaderne“ ikke har staaet med Stenens naturlige Farve, men været malede. Og dog er dette Tilfældet, hvad man kan overbevise sig om paa et Par Steder, hvor lidt yngre Tilbygninger har lagt sig skærmende udenom det gamle Murværk. Selve Murfladen er her malet rødbrun og atter afdelt med hvide Fuger. Hvad Hensigten har været hermed, er ikke let at raade, men den samme besynderlige Skik træffes forøvrig paa flere andre af Renæssancens Herregaarde og Købstadbygninger, og muligt er det jo, at den

blot har skullet skjule forskelligtfarvede Sten og Syndernes Mangfoldighed. Thi unægtelig staar Datidens Murværk, hvad Fugning og anden teknisk Behandling angaar, ingenlunde paa Højde med det, Middelalderen kunde præstere. Ret enestaaende er derimod Murenes Kvaderinddeling. Hvis man kan stole paa Jordebogens Afbildninger, har Hovedbygningerne paa Selsø og Bavelse været behandlet paa samme Maade, men ellers kendes dette kuriøse Dekorationssæt kun fra ganske enkelte Bygværker, f. Eks. Taarnet paa Aalum Kirke ved Randers og først og fremmest da fra den nærliggende Herregaard Juelskov.

Om Rumfordelingen paa det ældste Ulfeldtsholm ved vi intet sikkert. Antagelig har dog alt dengang hele det østre Hus' øverste Stokværk været optaget af den mægtige Dansesal, medens den nordre Fløj var det egentlige dagligdags Vaaningshus. Midt paa dettes mod Borggaarden vendende Side, hvor den nuværende Hovedtrappe breder sig, knejsede et nu forsvundet rundt Trappetaarn, paa hvilket Hovedindgangsdøren sad, og ad hvis Vindeltrappe man gik op til øvre Stokværk. Thi først et Hundrede Aar senere naaede vore Dages „velske" Trapper til Danmark fra deres italienske Hjemland, og først da lærte man at lægge Trapperummet inde i Bygningen. Bortset fra Løntrapper, der kunde anbringes i selve Murtykkelsen, hvor denne var tilstrækkelig svær, havde man i Renæssancen ingen anden Forbindelse mellem de enkelte Etager end de paaklistrede Taarne med deres smalle Vindeltrapper, saaledes som vi endnu kender dem fra Christian IV.s Pragtbygninger, Rosenborg og Frederiksborg. En streng og umagelig Vej har det været for de ærlige og velbyrdige Mænd og endnu mere for deres Fruer og Jomfruer, tilmed naar en tyrannisk Mode øgede deres naturlige Førlighed med kolossale Hoftepuder og omfangsrige Nederdele.

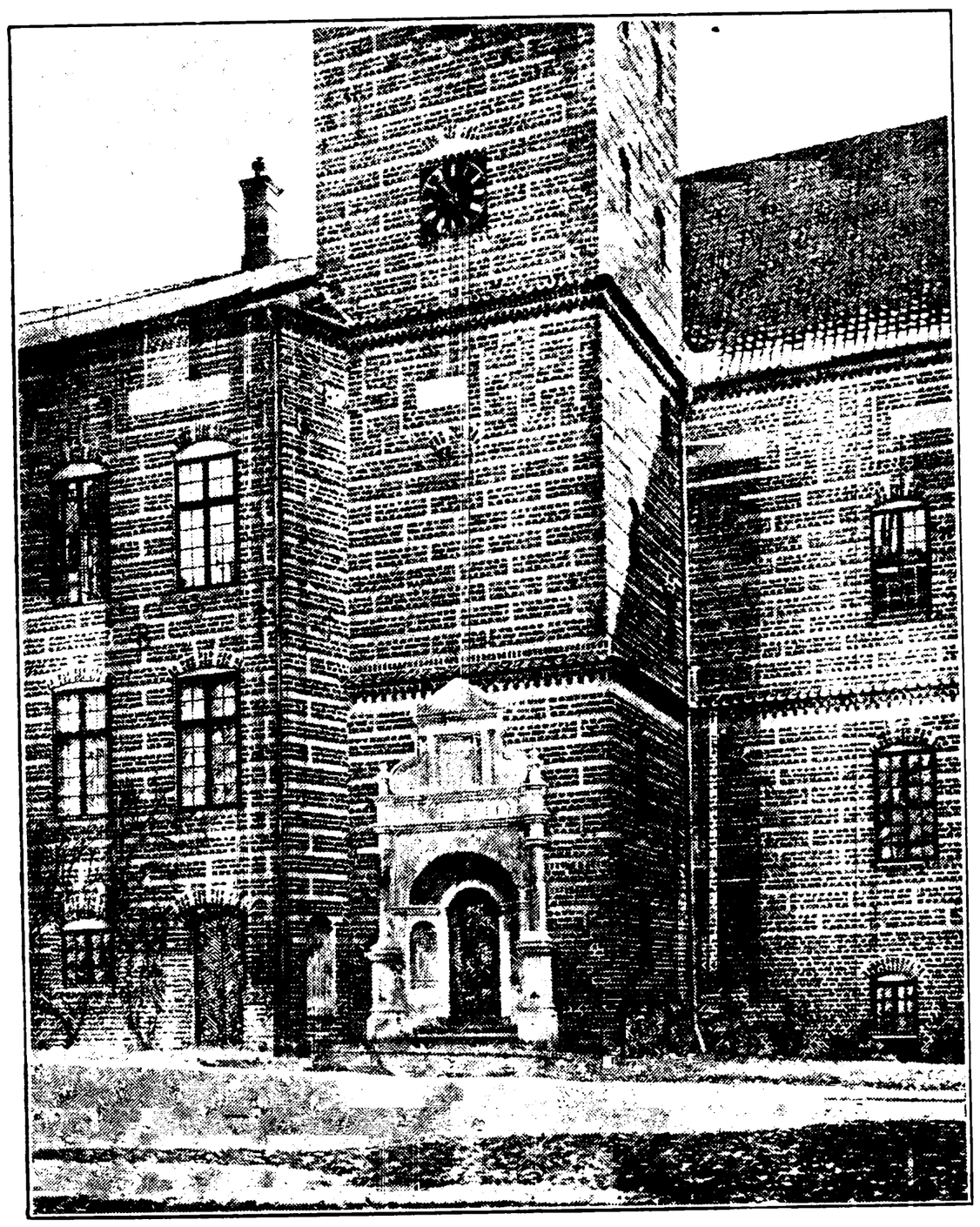
Som alt bemærket stødte de to Fløje fra første Færd ikke sammen; mellem dem var der et aabent Rum paa et Par Spærfags Bredde. Her laa et firkantet Taarn, der dels maa have tjent som Trappetaarn for Østfløjen, dels dannede en Slags Bro mellem Bygningerne. Det er forlængst nedrevet, men dets Gavl ses paa Jordebogens Billede

inderst i Krogen til højre, og ved Gravning i vore Dage er man stødt paa dets Fundamenter.

Begge Fløje havde svungne Renæssancegavle, men disse var udstyret paa forskellig Vis paa de to Huse. Paa dem begge var de ganske vist tværdelte ved Rækker af vandrette, karnisformede Murbaand, men medens det nordre Hus' Gavl forøvrig kun havde en lignende Kvadring som paa selve Murene, havde Østfløjens Gavle en langt rigere Udsmykning, bestaaende af to Rækker balusterformede, over hinanden stillede Halvsøjler eller Pilastre paa høje Postamenter. Bortset fra de svungne Gavlkamme havde den nordre af disse Gavle i det hele og store holdt sig urørt til vore Dage, og af den søndre var en Del i Behold bag en senere Tilbygning. Ogsaa den ene af Nordhusets Gavle stod velbevaret, hvorimod den anden — den østre — ved en urigtig Istandsættelse for en Menneskealder siden er bleven ommuret i Lighed med sin Nabogavl paa det tilstødende Hus. Forlængst forsvundne er derimod de Smaakviste, som paa Billedet skyder sig opover Bygningens Tag. Dette er i Originalen gengivet med rød Farve, har altsaa været teglhængt, hvad enten Materialet nu har bestaaet af de middelalderlige „Munke" og „Nonner" eller de netop dengang opdukkende nymodens Vingetegl.

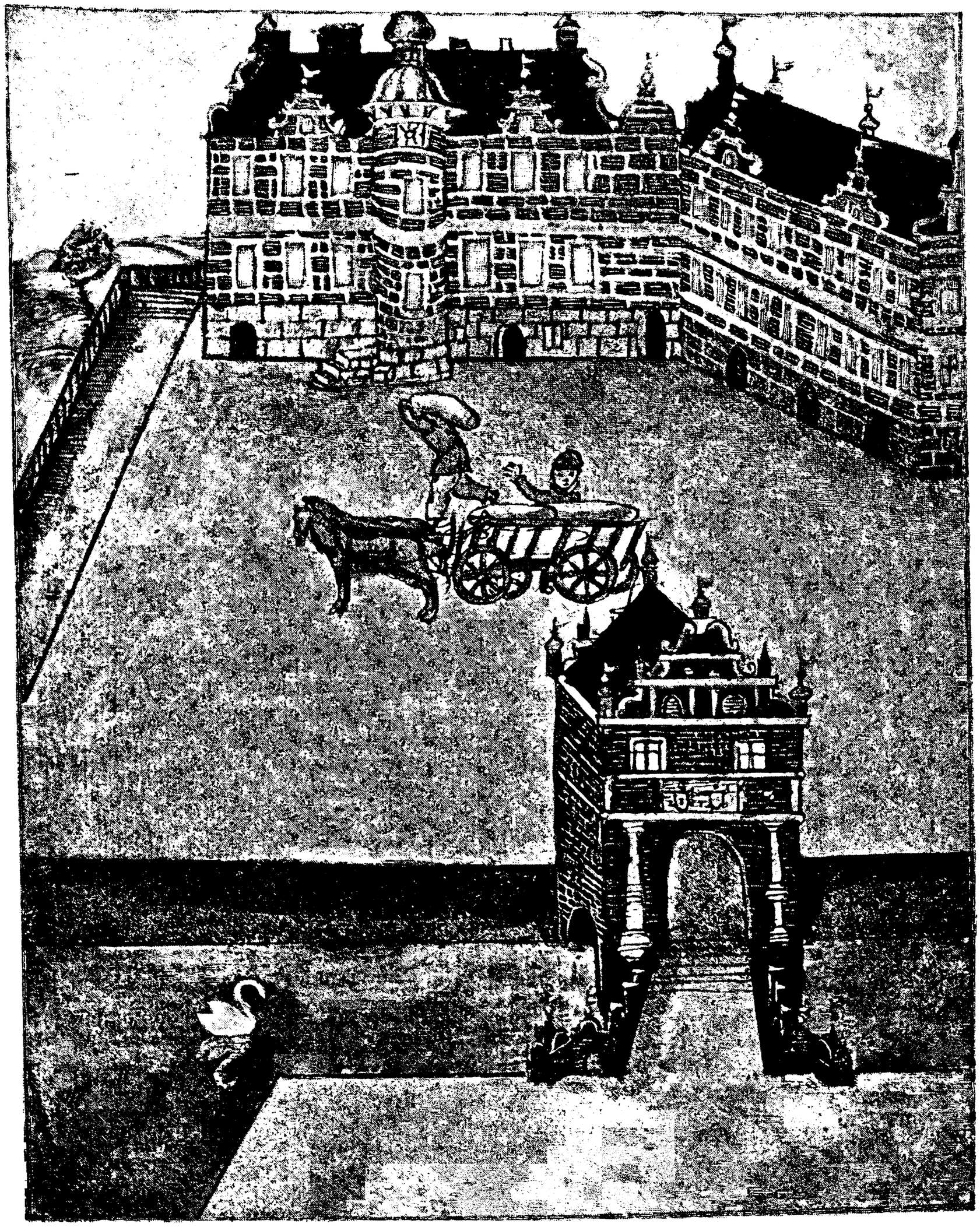
Jacob Ulfeldts Gaard blev ikke længe staaende urørt i den Skikkelse, vi kender fra Jordebogens 1588 malede Billede. Muligvis har han allerede selv før sin Død (1593) givet den nogle af de Tilbygninger, vi i det følgende skal stifte Bekendtskab med, sandsynligere er det dog, at de alle skyldes hans ældste Søn, den senere Rigskansler Jacob Jacobsen Ulfeldt, saaledes som det i det mindste ved en af dem sikkert vides at være Tilfældet. Midt paa Østfløjen rejstes der et mægtigt, firkantet Taarn (C), Klokketaarnet, som det kaldes i senere Synsforretninger, hvis op over Tagskægget ragende Mure afsluttedes med en kraftig, lidt udkragende Rundbuefrise, medens den sædvanlige

teglhængte Gesims dannede Skæl mellem første og andet Stokværk. Dets blytækte Spir blev nedtaget o. 1800, men vi kender det fra et paa Holckenhavn opbevaret Maleri fra Midten af 18. Aarhundrede, der giver os et anskueligt Billede af Gaarden, som den saa ud i sin Velmagts Dage (Fig. 16). Dets Underdel var formet som en noget indsvejet, firsidet Pyramide, der med en aaben Lanterne gik over i en slank Top; i det hele og store har det altsaa været i høj Grad beslægtet med Spiret paa St. Knuds Kirke i Odense. Den rundbuede, endnu bevarede Indgangsdør omsluttedes af en Portal med svungne, murede Led, afdækket foroven med en Trekant og flankeret af murede, balusterformede Halvsøjler paa høje Postamenter. De skraa Karmsider har store, rundbuede Nischer, i hvilke man ved

3. Østfløjen med Taarnet. 1910.

Gaardens sidste Restauration fandt Spor af en desværre ganske ødelagt Dekoration. Det store Taarn tjente naturligvis som Trappetaarn til Dansesalen, og samtidig eller rettere lidt senere blev der ogsaa skabt en mere bekvem Forbindelse mellem de to Fløje end den ældre. Op mod Riddersalsfløjens nordre Halvdel fra det store Taarn og hen til den anden Fløj lagdes der nemlig en Tilbygning paa ialt 4 Vinduesfag (D). Nu er den samlet under et Tag med Hoved-

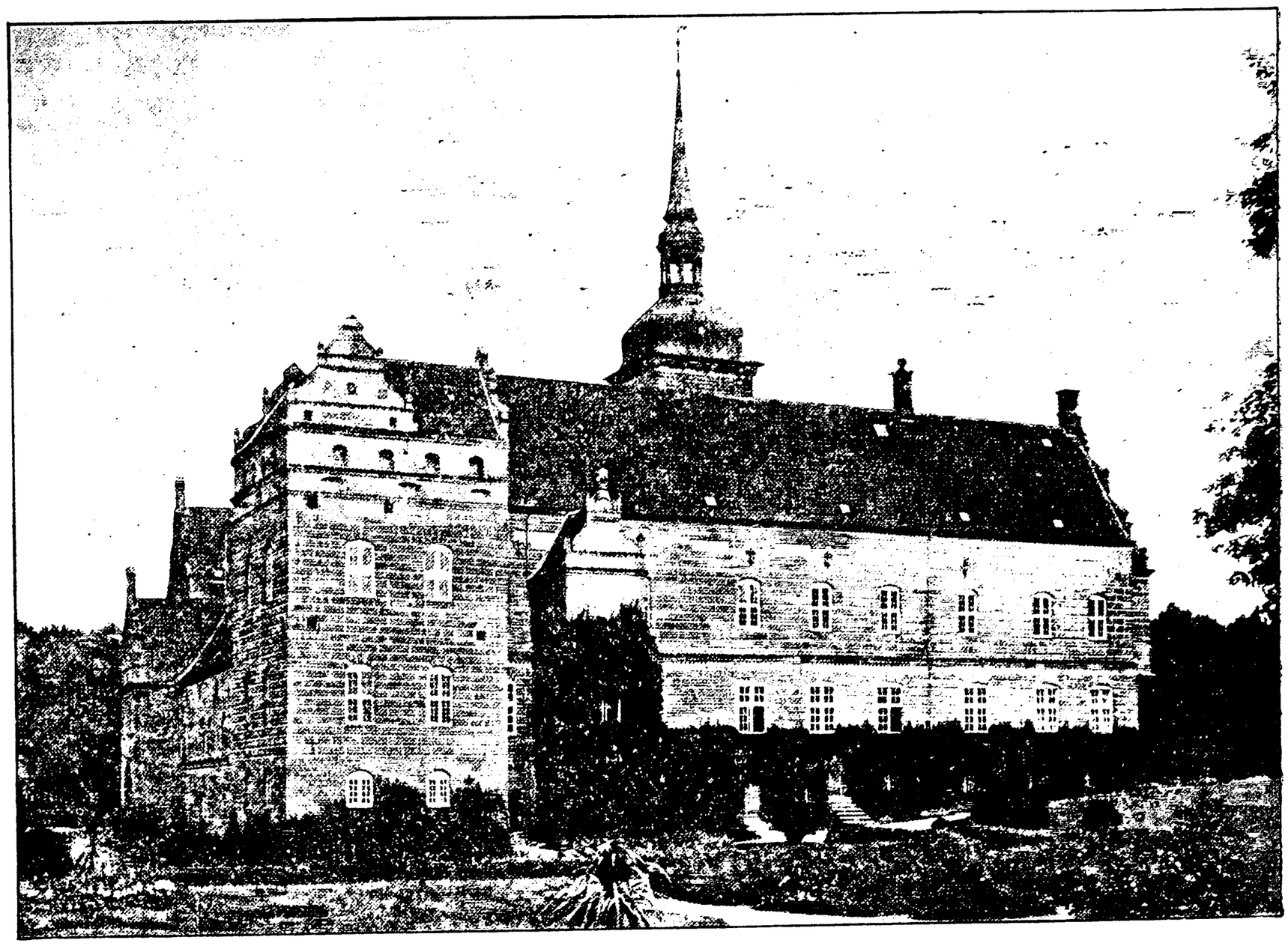
MILO'SKE BOGTRYKKERI
ODENSE

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

bygningen, hvad der giver den et noget tungt og klodset Udseende, men oprindelig har dens Ydre været meget malerisk, idet Taget var opløst i tre selvstændige Kviste. Disse tre „Udbygninger“ omtales endnu i en Synsforretning fra 1777, og paa Maleriet fra 18. Aarh. ses deres svungne Gavle tydelig over Portfløjens lave Tag. Ligesom de ældre Bygninger er Forbindelsesbygningen paa to Stokværk, men muligvis paa Grund af Terrænets Stigning ligger Vinduerne i en noget anden Højde. Indvendig er ikke blot Kælderen, men ogsaa Stuen dækket med en Slags Tøndehvælving. Ydermuren savner den omløbende Gesims, hvorimod den gængse Kvadring findes, men dennes „Fuger“ flugter ikke med Taarnets, hvis Ydermure staar fuldt udførte med Gesims og Kvadring over Tilbygningens Loft og i dens Kælder. De to Bygninger kan altsaa ikke være samtidige, og Taarnet er absolut opført tidligere end Forbindelsesbygningen, ikke som det jævnlig anføres først under Ellen Marsvin. Herimod taler ogsaa hele Behandlingen af dets Ydre samt den ganske vist negative Omstændighed, at det ikke bærer Fru Ellens Navneziffer, der ellers møder os selv paa de mest ubetydelige Sager fra hendes Tid. Om Forbindelsesbygningen er der ingen Tvivl. Paa dens Mure læses i svære Jernbogstaver I W B B — Jacob Ulfeldt og Birgitte Brockenhuus. Da disses Bryllup stod 1599, og Gaarden 1616 gik ud af Slægtens Eje, maa Opførelsestiden altsaa falde i de mellemliggende Aar, medens Taarnet vel næppe kan være ældre end 1597; først i dette Aar vendte Jacob Ulfeldt nemlig for Alvor Udlandet Ryggen og slog sig til Ro i Danmark efter sit vidtomflakkende Rejseliv.

Medens begge disse Nybygninger let lader sig forklare ud fra praktiske og æstetiske, maaske ogsaa fra psykologiske Bevæggrunde, saavist som det store Taarn maatte kunne ses viden om og højlydt forkynde sin Bygherres Ry, er det ulige vanskeligere at tyde en tredie Tilbygning, det undersætsige Taarn, der lægger sig i en Vinkel udenom Østfløjens sydøstre Hjørne (E). Dette Karnaptaarn, der har tre svejede Gavle, er baade nu og paa Billedet fra 18. Aarh. dækket med almin-

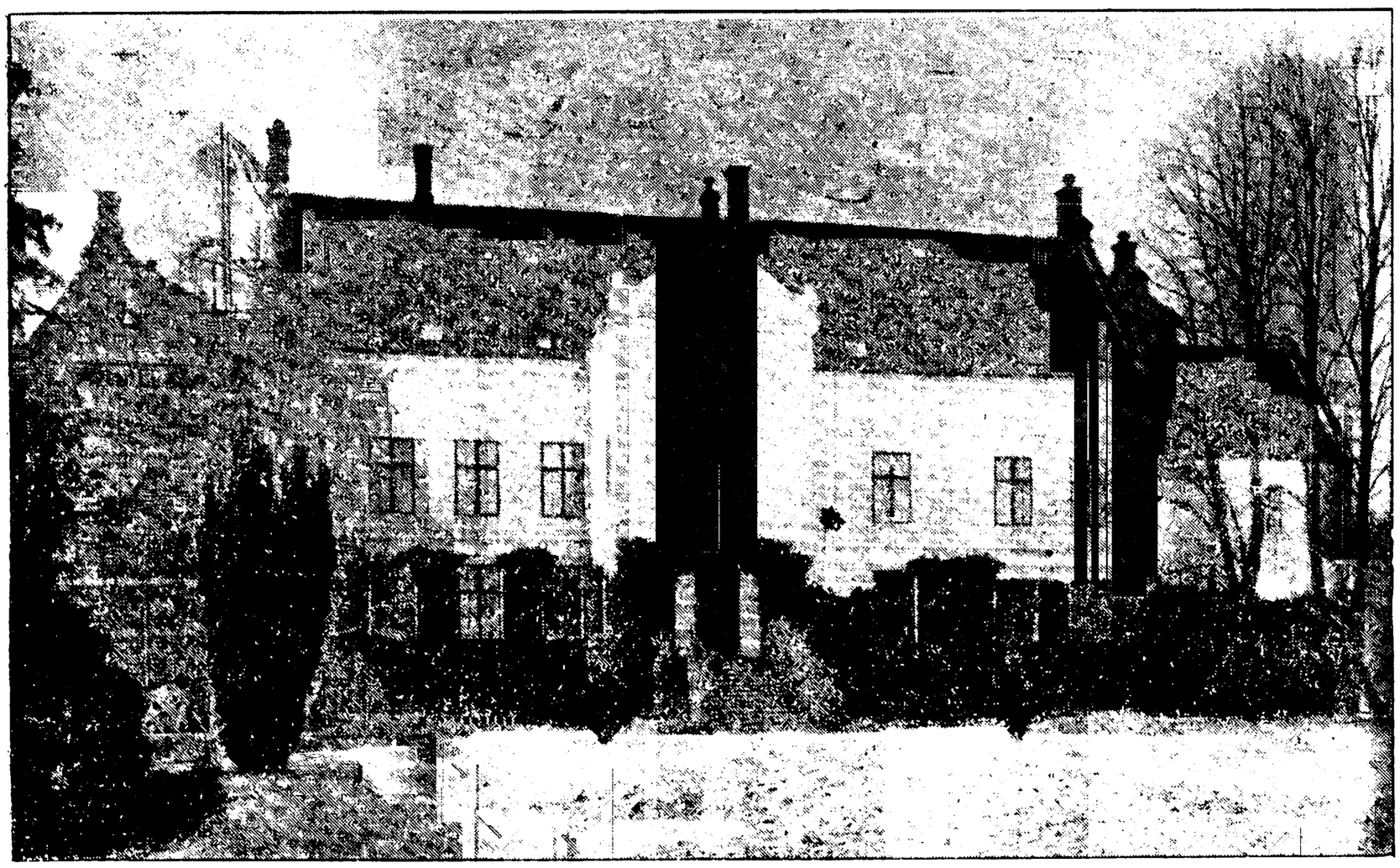
delige Saddeltage; det er derfor ret gaadefuldt, naar det i en Synsforretning fra 1777 siges, at „det præsenterer sig imod Ladegaarden som et Taarn med flak Overdel og 2de Gavle“. Taarnet har hvælvede Kældere og to Stokværker, af hvilke det øverste oprindelig ogsaa har været bestemt til at overhvælves. Paa Murene ses nemlig endnu tydelige Ansætninger til Hvælvinger, men da der saavel over

4. Holckenhavn efter Restaurationen. Set fra Sydøst.

som under dem findes en ikke meget yngre Dekoration, er det usandsynligt, at Hvælvingen nogensinde er bleven opført. Medens de to Hovedstokværk har de almindelige, store, fladbuede Vinduer, er der i Loftsetagen øverst fladbuede Glugger med False og under dem en Række smaa, skydeskaarlignende Aabninger med stærkt udadskraanende Sider, 2 mod Nord, 3 mod Øst og Syd og 1 mod Vest. Selv om det fra senere Inventarer vides, at der har været ikke faa Vaaben paa

Gaarden, maaske endogsaa Kanoner — „20 store Skydhager foruden Laase“ — er det dog vist saare tvivlsomt, hvorvidt man skal tillægge disse sidste, meget lavtsiddende Aabninger nogen reel Betydning som Forsvarsforanstaltninger. Snarest maa de vel betragtes som et Rudiment, et overgemt Minde om Fortidens Byggesæt, der virker saa meget mere besynderligt, som der jo ikke ved Gaardens oprindelige Anlæg er taget synderlig Hensyn til Forsvaret. Thi at Taarnet ikke hører med til

5. Nordfløjen, set fra Haven. 1906.

den ældre Jacob Ulfeldts Bygninger fremgaar noksom af, at Rester af Østfløjens gamle Sydgavl er gemt bag Taarnet, der jo heller ikke ses paa Jordebogsbilledet. Paa den anden Side viser hele dets Ydre med de kvadrede Mure, at det maa være opført af Sønnen. Til ham maa man af samme Grund vel ogsaa henføre tre senere tilbyggede smaa Karnaptaarne paa Østfløjens Sydside, af hvilke nu kun det søndre er i Behold (F). Muligvis har han ogsaa bygget det store, firkantede Karnaptaarn (G), der fra Nordfløjen skyder sig ud i Haven, og i hvert Fald ikke er opført i ét med Fløjen.

Der er noget vist tilfældigt og lunefuldt over den yngre Jacob Ulfeldts Nybygninger; de har gjort den gamle Gaard mere malerisk, men samtidig har de unægtelig ogsaa paa væsenlige Punkter udvisket det oprindelige Anlæg. Nej, da var der ulige mere Plan og Beregning over hans Efterfølgers Byggeforetagender.

I 1616 solgte Rigskansleren Ulfeldtsholm til Fru Ellen Marsvin, som da lige var bleven Christian IV.s Svigermoder og aabenbart ypperlig har forstaaet at udnytte sin nye Position til netop i disse Aar at foretage de omfattende Godskøb, der efterhaanden gjorde hende til en af Landets største Godsejere. Som hyppig er Tilfældet, skiftede Gaarden ikke blot Ejer, men ogsaa Navn, og paa kongelig Vis gav den myndige Frue Gaarden ikke sit Slægtsnavn, men sit Døbenavn.. Ellensborg afløste Ulfeldtsholm. Foreløbig synes hun at have ladet sig nøje med denne Navneforandring, men omkring ved 1630, altsaa nogenlunde samtidig med det endelige Brud mellem hendes Datter Kirsten Munk og Kongen, gav hun sig i Lag med omfattende Byggearbejder, ret som vilde hun nu med velberaad Hu skabe sig et storslaaet Hjem, hvor hun kunde leve sine sidste Dage.

Det tofløjede Anlæg havde sine store Ulemper; et slemme Sus maa der have været i Borggaarden, naar Vestenvinden stod paa, og tilmed gjorde det hele et underligt, halvfærdigt Indtryk. Nej, saa var den fuldt udbyggede tre- eller firfløjede Gaard langt at foretrække. Det første større Foretagende, Fru Ellen gik i Gang med, var da ogsaa Opførelsen af en Vestfløj (H), der ved en mindre, selvstændig, men ikke ganske samtidig, taarnlignende Forbindelsesbygning (I) forbandtes med Nordfløjen. Modsat hvad der var Tilfældet med Ulfeldternes Bygninger, behøver vi ikke her at være i Tvivl om, naar og til hvem dette Nyanlæg skal henføres. Den gode Frue har aabenbart været meget øm for sit Ry. Selv paa saa inferiøre Sager som Nøglekamme og Laaseblik træffer vi hendes Navneziffer E M S, og paa et saa betydeligt Værk maatte Navnet fuldtud. I store Jærnbogstaver læses dels paa selve Gavlen, dels paa Gavlmuren ELINE MARSVIN 1631, medens

et SOLI DEO GLORIA strækker sig henover hele den mod Borggaarden vendende Side. Endog saa verdslige Sager som Drikkekander yndede Datiden at forsyne med en religiøs Indskrift, og her var et „Gud alene Æren“ saa meget mere paa sin Plads, som Fløjen delvis skulde tjene som Kirke.

Det ny Hus, der fik simple, svungne, alene vandret delte Gavle, er opført paa en Kvaderstensfod, der som Følge af Jordsmonnets Fald har en ret betydelig Højde mod Vest. Materialet var ligesom paa de ældre Bygninger udelukkende Tegl, men noget mindre, røde og gule stærkt blandede mellem hverandre. Denne Farveforskel har dog dengang ikke gjort sig gældende, thi som det kan ses af et lille Hjørne af Bygningen, der omtrent fra første Færd har staaet skjult af Portfløjens Tag, har Murværket ogsaa her været malet rødbrunt med hvide Fuger. I Lighed med de øvrige Bygninger fra Ellen Marsvins Tid er Murene forøvrig glatte uden den Kvadring, der særmærker Gaardens ældre Dele, hvorimod vi genfinder den omløbende Tandsnitsgesims mellem øverste og næstøverste Stokværk. Indtil den sidste Restauration var denne dog afhugget og kunde kun iagttages over Portfløjens Loft. Men her havde den holdt sig ganske urørt, og som et ret enestaaende Træk fortjener det at fremhæves, at Bygmesteren ikke har ladet sig nøje med Tandsnittets plastiske Virkning, men har taget Farven med til Hjælp. Paa den pudsede, hvidkalkede Frise, paa hvilken „Tænderne“ sidder, er der nemlig neden under dem malet smaa røde og graa Cirkler.

Nordlig paa Fløjen, delende denne i to ulige store Dele, laa et stort, sandsynligvis firkantet Taarn, hvis spidse, gotiserende Spir ses paa Maleriet fra 18. Aarh. Selv er det bleven nedrevet for en 100 Aar siden, men Fortandingerne til dets Mure har stadig været synlige.

Selve Bygningens Ydre viste tydeligt, at den ikke alene var opført som en Bolig for Mennesker. Medens dens større, nordlige Halvdel var paa to Stokværk og en høj, hvælvet Kælder, var Kælder og 1. Stokværk mod Syd slaaede sammen, og Vinduerne var her høje og spids-

buede, ikke som paa den øvrige Del afsluttede med Kurvehanksbuer. Ogsaa udadtil har man villet udmærke denne Del ganske som paa Kronborg og Frederiksborg, hvor Slotskirkernes Façader er gennembrudte af store, „gotiske“ Vinduer, der stikker besynderlig af fra de øvrige Renæssancevinduer. Det har nu engang været den vedtagne Form for Kirkevinduer, som man grumme nødigt har villet forlade.

Kirkefløjens Indre var endnu ikke færdig, førend der toges fat paa nye Arbejder. Paa Ulfeldtsholm havde Porthuset ligget fuldstændig isoleret, ikke engang ved en Hegnsmur havde det været knyttet til de andre Bygninger. Nu blev det gamle Porthus ret betydelig ombygget, skalmuret og rimeligvis ogsaa forlænget ind mod Borggaarden. Samtidig opførtes der en lav Portfløj paa et Stokværk samt Kælder og Vægterloft med smaa, fladbuede Glugger. Mod Borggaarden, kilet inde mellem selve Porthuset og Forbindelsesfløjen, rejstes et lille Trappetaarn, der endnu tager sig overordentlig malerisk ud, men hvis Virkning sikkert har været langt stateligere, da det endnu havde sit slanke, spidse Spir i Stedet for den nuværende fladtrykte, teglhængte Hætte. Et Stykke af den gamle Egetræsvindeltrappe med sin snoede Spindel og sine svære, 6 Tommer tykke Trin er i Behold, ligesom der over selve Porten ligger et Gulv af smaa røde, uglaserede Lerfliser, for ikke at tale om den svære, jernbeslaaede og med Nagler helt overstrøede Egetræsport, der endnu danner et forsvarligt Lukke.

Som Indskriften paa Porthuset melder, er det opført 1634, og selve Hovedbygningen havde nu faaet den Skikkelse, den beholdt i de næste halvandet Hundrede Aar og i det hele og store har den Dag i Dag. Men Ladegaarden var jo tilbage, og heller ikke den blev forsømt. Ligesom flere andre af sin Tids højbaarne Kvinder, f. Ex. Christian IV's Moder Dronning Sofie, var Ellen Marsvin ivrig Landmand, og navnlig laa Fedestalden hende paa Hjerte. Paa en Tid, hvor det jævnlig kunde indtræffe, at man næppe fik Udsæden igen, og hvor 4 Fold blev anset for saare respektabelt, var Studefedning aabenbart ogsaa det mest ren-

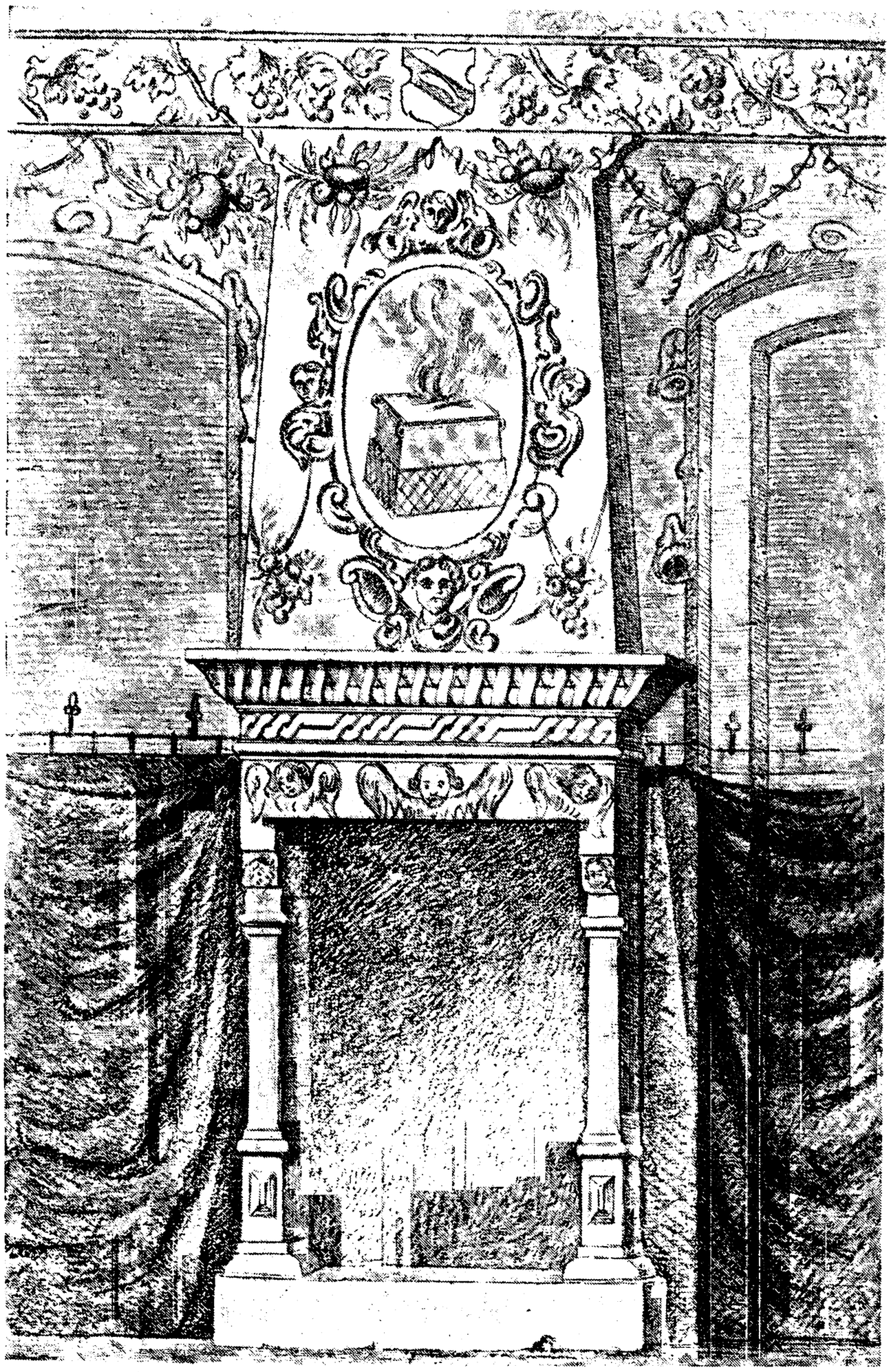

6. Portfløjen o. 1900.

table, og det er vist ikke ganske tilfældigt, at den første Bygning, hun overhovedet vides at have opført paa sin nye Ejendom, var en — Kolade!

Ladegaarden ligger lige Sønden for Borggaarden. Allerede Jacob Ulfeldt havde her 1611 bygget en stor Tærskelade paa 55 Fag solid Grundmur med takkede, gotiske Gavle. Vestlig for denne, ud mod den nuværende Svendborg Landevej, og oprindelig sammenbygget med Laden ved et Porthus paa 13 Fag, byggede hun i 1629 en efter Tidens Forhold imponerende Kostald, ligeledes af Grundmur, der i Synsforretningen af 1777 angives til 67 Fag og dengang havde 72 Baase. Endelig afsluttedes disse Arbejder i 1636 med en Hestestald, der ikke gav de andre Bygninger noget efter; den var paa 80 Fag med Plads til 24 Heste.

Men ikke blot med Gaardens Ydre, ogsaa med Udsmykningen af det Indre havde den virksomme Frue travlt, og heldigvis er endnu paa flere Steder den Dag i Dag Fru Ellens Værk bevaret. Saaledes staar Dansesalen omend falmet og afbleget i den Skikkelse, den dengang fik. Den mægtige Sal, der er $124^1/_2$ Fod lang og $23^1/_2$ Fod bred, og som mod Gaarden faar Lys igennem ikke færre end 11 Vinduer, var i 18. Aarh. afdelt i 3 mindre Rum og gjorde senere Tjeneste som Kornloft. Saavel Loft som Gulv er nyt, men de gamle Fyrretræsbjælker er dog i Behold. De har en Dekoration, der mod Syd væsentlig indskrænker sig til Marsvinernes og Munkernes Vaabenskjolde samt enkelte Kerubhoveder, men efterhaanden bliver rigere og fyldigere, saaledes at det hele indspindes i et Væv af sorte Vinranker. Væggene er til o. 4 Alens Højde malede med en Tæppedekoration i gulrøde og rødbrune Farver, Vinduerne er omgivne af en kartouchlignende Ramme med Bruskornamenter og smaa Kerubhoveder i gult og sort, og under Loftet løber en Frise af Frugter og Frugtguirlander. Op mod den søndre Gavl støtter sig en muret Kamin, der vel nok gaar tilbage til Gaardens ældste Tid, ret anseelig, men sikkert ganske ude af Stand til at kunne opvarme det vældige Rum, selv om den tidligere har haft en nu nedrevet Hjælper i Salens modsatte Ende. Vangerne er udmalede med

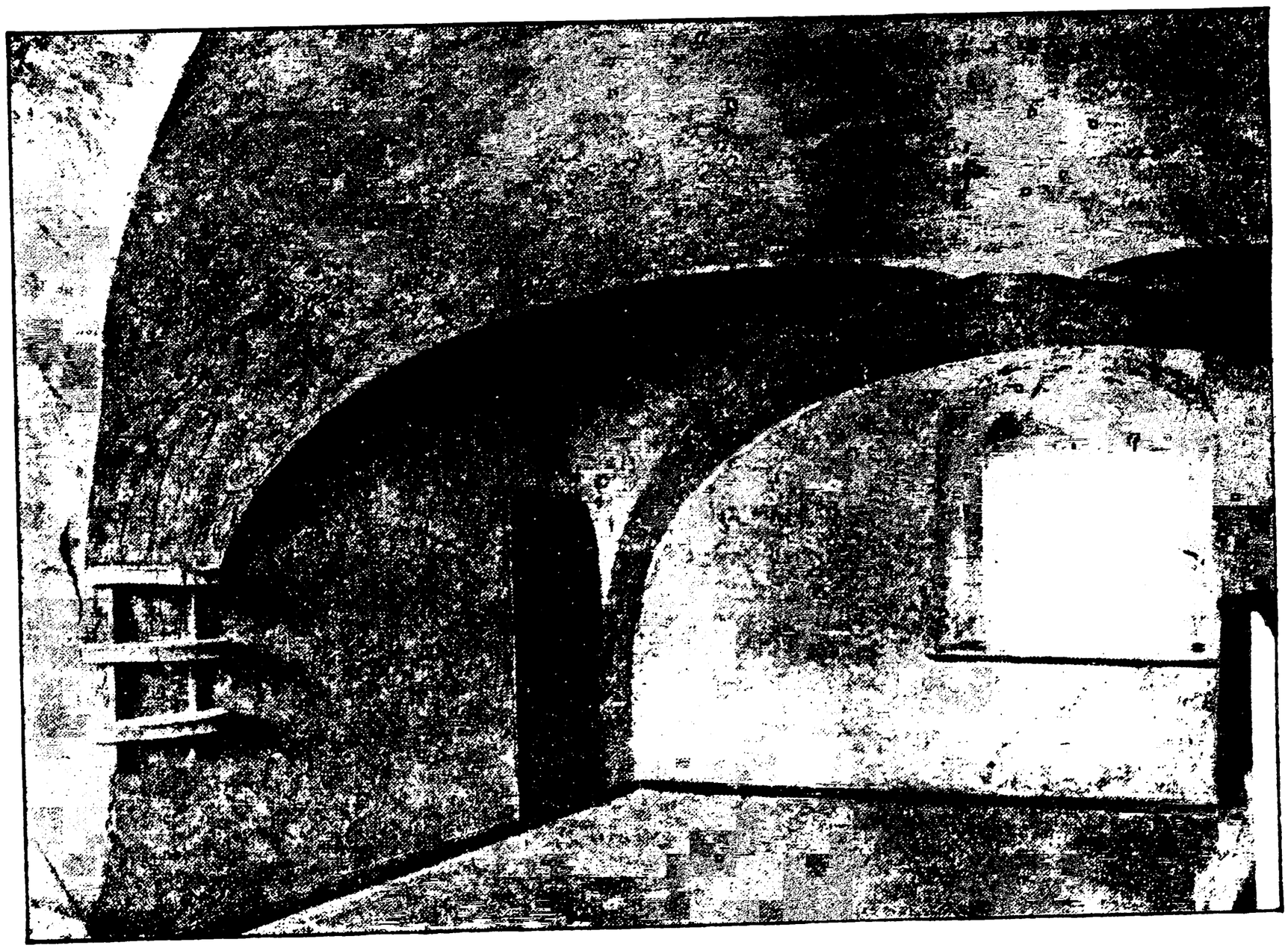

7. Kaminen i den store Sal.

Druer og Æbler strøet paa mørk Bund, medens Røghætten meget passende er smykket med et Alter med brændende Offerild indrammet af en Øreflipkartouche (Fig. 7).

En lignende Tæppedekoration som den store Sals findes ogsaa i det tilstødende Rum i det søndre Taarn, men af ulige større Interesse var de Malerier, der for nogle Aar siden kom for Dagen i et af de hvælvede Rum i Vestfløjen, der nu bruges til Herskabskøkken. Desværre umuliggjorde denne Anvendelse jo forstaaeligt nok, at det fundne kunde blive staaende fremme. Stuen (Fig. 8) havde været helt dækket med Malerier, dels figurlige, dels ornamentale. Vægdekorationerne var imidlertid stærkt medtagne, saa-

ledes at Motiverne vanskelig kunde udredes: Tre Drabanter med lange Stødkaarder, over hvilke der svævede en Engel; en kæmpemæssig Kriger i klassisk Rustning, der naaede fra Gulv til Loft; en Jagtscene, hvor en landsebevæbnet Rytter sprængte af Sted, alt blaagraat med sorte Konturer og ret spinkelt i hele sin Malemaade.

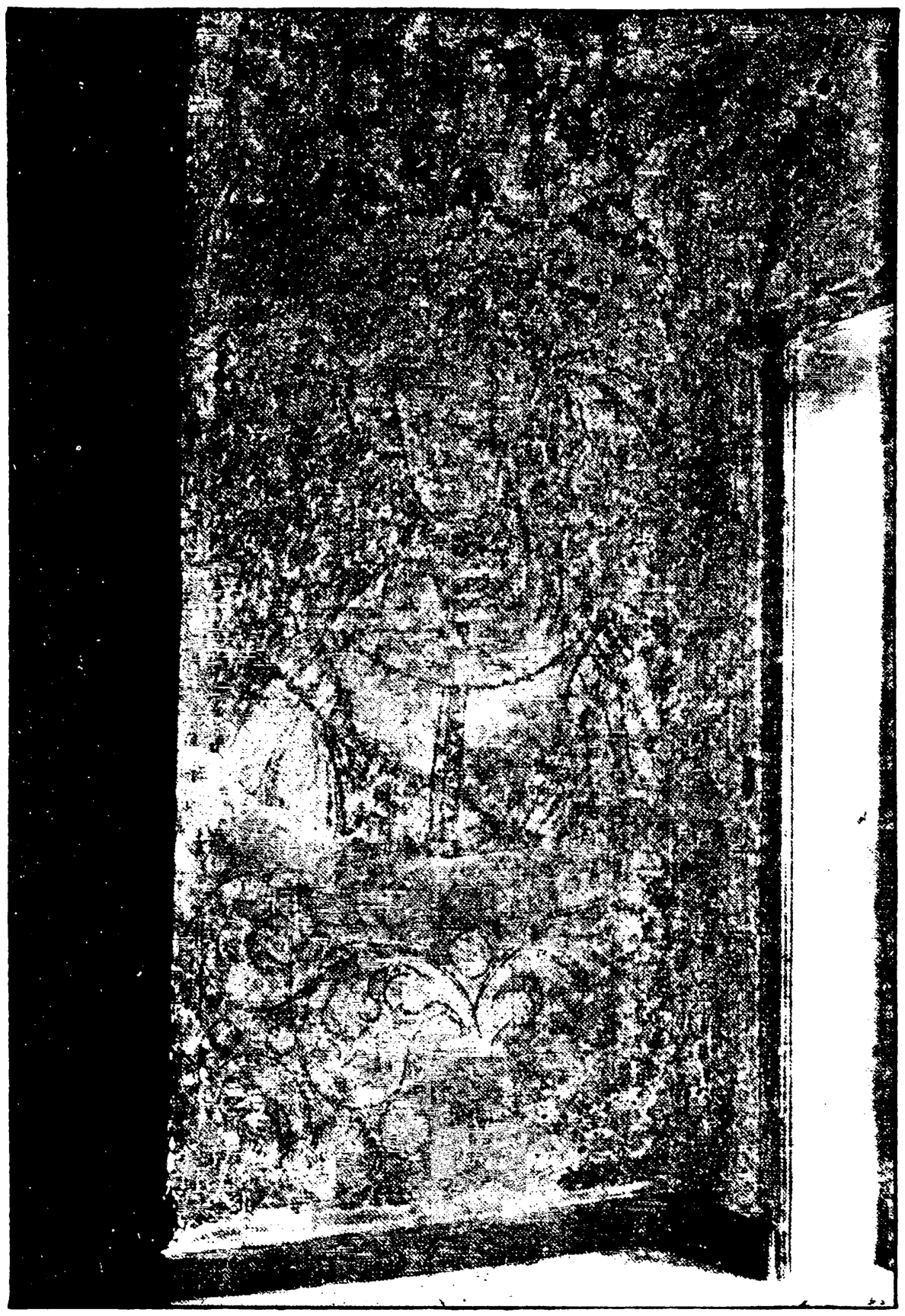

8. Køkkenet med Kalkmalerierne.

Langt bedre bevaret og af ulige større kunstnerisk Værd var Hvælvingens Udsmykning, hvor Kapperne var indspundne i et Væv af graablaa, kraftig og bredt malede, barokke Rankeslyng paa rødlig Bund, mellem hvilke var anbragt en Række Smaafigurer, bl. a. en statelig Falkedreng med Falken paa den løftede højre Haand. Lignende Ranker dækkede Vestvæggen og fyldte den der siddende Vinduesnisches Bueslag, medens der i hver af Vinduets Sider var malet de her gengivne Medaljoner (Fig. 9—10), hvis Fremstillinger af en Herre og en Dame i Dragter fra 1630—40 gør et ganske portrætlignende Ind-

tryk, uden at det dog vist lønner Umagen at prøve paa at udfinde Originalerne.

Først og fremmest er det dog til Kirken, man maa ty, hvis man vil have et levende Billede af den Pragt, hvormed den rige Frue smykkede sin Gaard.

9. Prøve af Kalkmaleridekorationen.

Allerede i Ulfeldternes Tid synes der at have været et Kapel, saaledes som dette overhovedet ikke saa sjældent var Tilfældet paa Renæssancens Herregaarde. De to tidligere omtalte Klokker tyder stærkt herpaa, og den fynske Biskop Jacob Madsen anfører da ogsaa, da han 1589 visiterede Sognekirken (Vindinge), at „Jacob Ulfeldt holder selv en Præst paa Gaarden“, idet han muligvis som en Forklaring tilføjer: Gaarden ligger langt fra Kirken. Men hvor dette Kapel har været indrettet vides ikke, og bortset fra Klokkerne er intet af dets Udstyr bevaret. Heldigvis har dets Efterfølger, „Ellensborg Kirke,“ som den kaldtes, haft en bedre Skæbne.

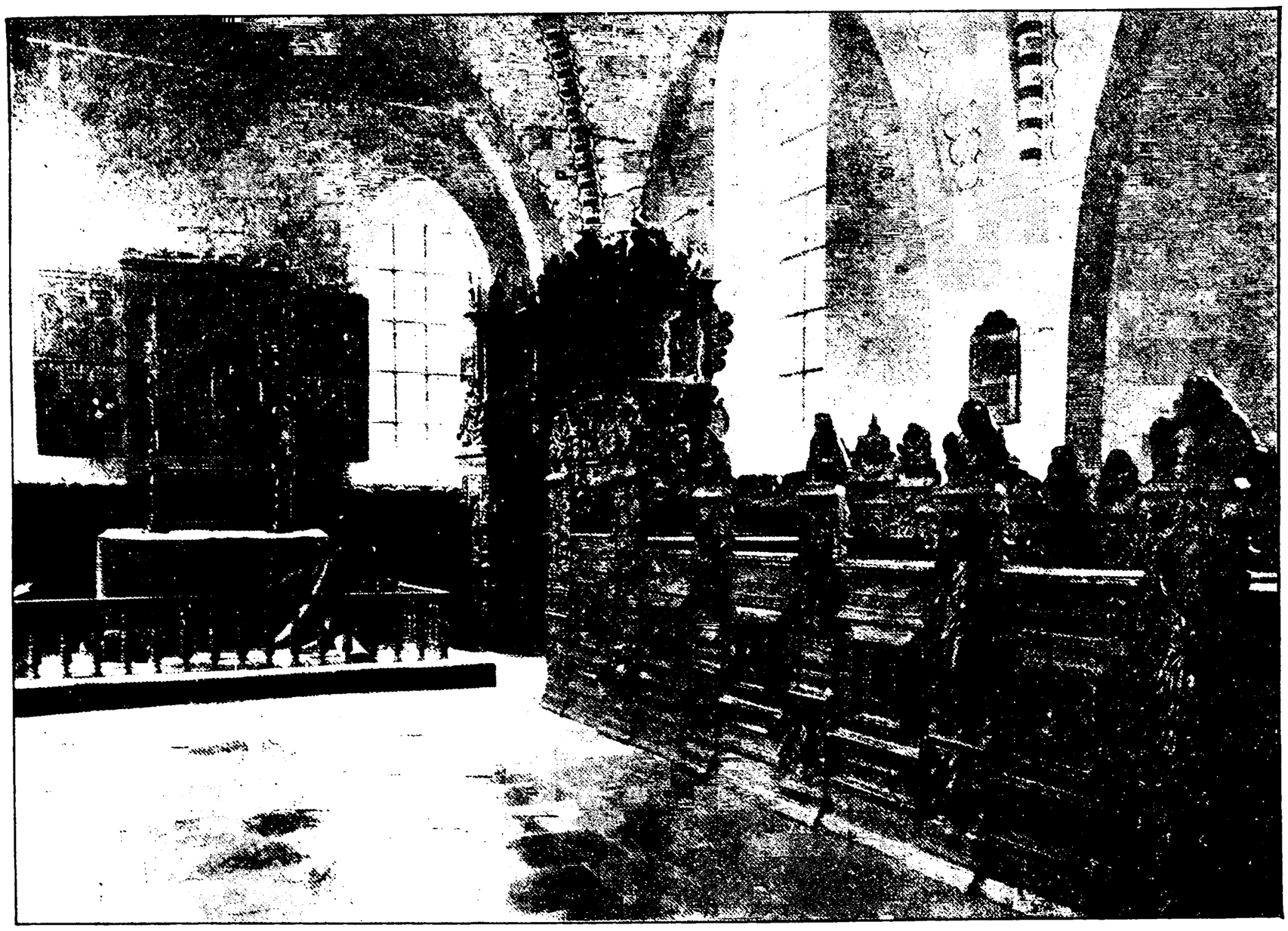
Det lille Rum, der dækkes af to Fag 8-ribbede Krydshvælvinger med runde Gjordbuer og spidse Skjoldbuer, har aabenbart været Fru Ellens Øjesten, og hun har ikke skyet nogen Bekostning, for at dets Indre skulde fremtræde saa rigt og værdigt som mulig. „Et stort og mægtig magnifique capelle“ er da ogsaa den Omtale, det faar af en hundrede Aar yngre Eftertid i en Indberetning, Sognepræsten 1755 indsendte til Brug for det af den bekendte Arkitekt og Arkitekturhistoriker Thurah paatænkte store, topografiske Værk.

10. Prøve af Kalkmaleridekorationen.

Lettest er hun sluppen til Altertavlen. „Om jeg mindes ret, skal Fru Marsvin have ladet denne Tavle flytte fra en Ø, som hun ejede, Thurø eller Drejø, herhid,“ hedder det i den nysnævnte Indberetning. Nu har Drejø imidlertid ikke tilhørt Ellen Marsvin, og hvad Thurø angaar, har Øens Kirke, der er opført af Ellen Marsvin, den Dag i Dag en middelalderlig Tavle, og en anden er derfra bleven afgivet til Nationalmuseet.

Det er derfor lidet sandsynligt, at der skulde have været endnu en tredie, ligesom det lyder noget besynderligt, at hun skulde have flyttet en Tavle fra en Kirke, hun selv havde ladet bygge. Snarere stammer den fra en af de andre Kirker, til hvilke hun havde Patronatsret, eller maaske endog fra hele to, saavistsom Tavlen, saaledes som den nu præsenterer sig, er sammenstykket. Det er en trefløjet, ud-

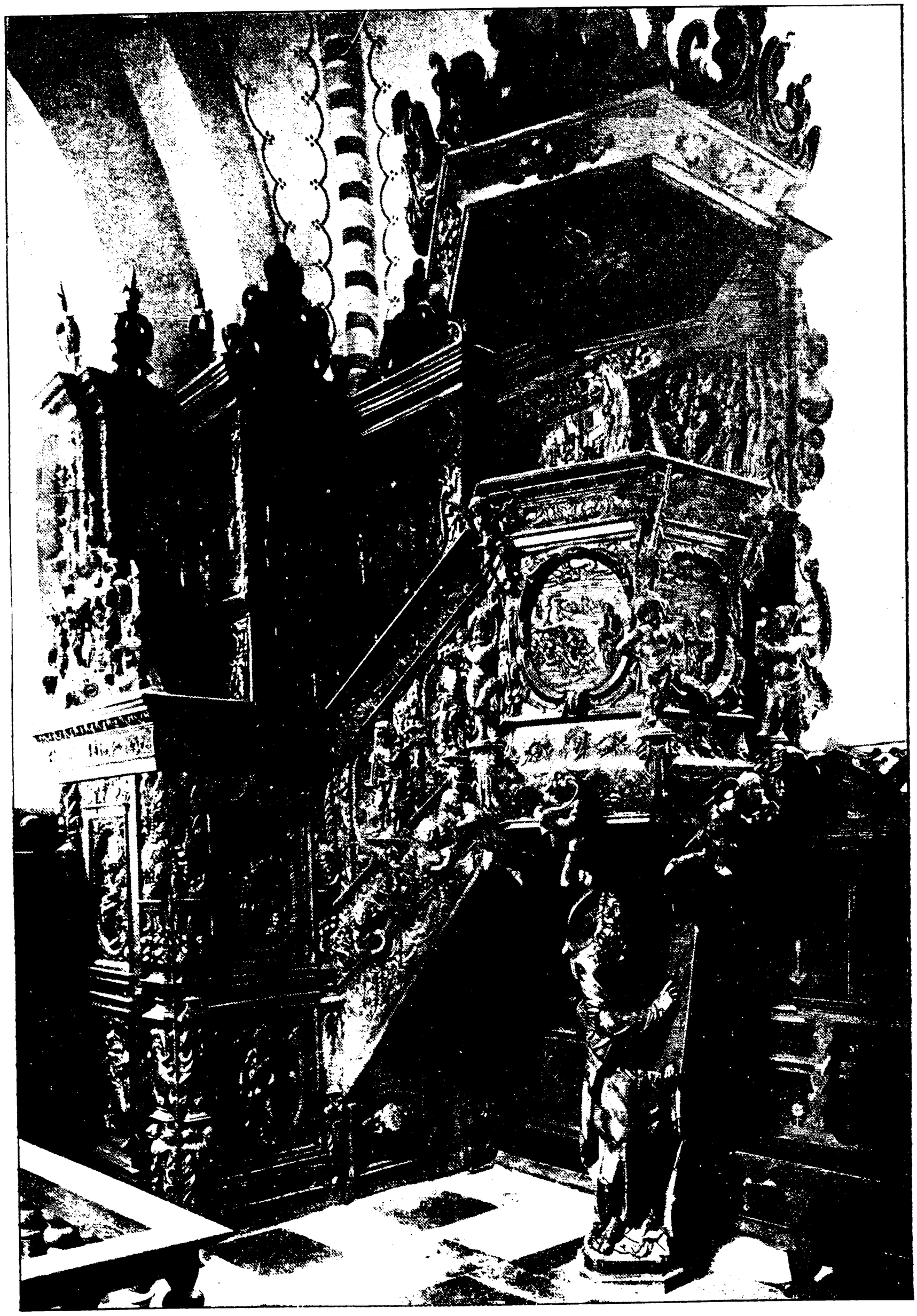
11. Kirken.

skaaret gotisk Altertavle, et meget anstændigt nordtysk Arbejde fra 15. Aarh.s Slutning, med en Korsfæstelsesgruppe i Midtfløjen og de tolv Apostle i Sidefløjene. Men udenom Midtbilledet er der indsat 12 oprindelig ikke dertil hørende Smaarelieffer, der maa henregnes til sen-middelalderlig nederlandsk Kunst og har betydelig Interesse ved at fremstille Scener, som ellers er lidet gængse herhjemme. Da Kapellet jo ikke var nogen egentlig Sognekirke, fandtes der forstaaeligt

nok oprindelig ingen Døbefont. Den nuværende Daabsengel — til hvilken hører et udmærket lille Sølvfad drevet med Blomster og Frugter, et københavnsk Guldsmedearbejde fra 1677 — stammer da ogsaa fra Midten af 18. Aarh. Hele det øvrige Inventar er derimod af én Støbning og hører ubetinget til den ejendommeligste og rigeste Træskærerkunst, der findes i vort Land.

Alene Prædikestolen (Fig. 12) er et Pragtstykke af Rang med sin pompøse Opgang og sine høje, dobbelte Rygpaneler. Der findes ikke en bar Plet, bogstavelig hver Kvadrattomme er dækket med Skæringer. Indgangen krones af Kristi Daab, og paa Dørene og Opgangen ses de fire Evangelister, hvor man navnlig lægger Mærke til Mathæus med sin vældige Skaldepande, hvem en lille Stumpnæse af en Engel beroligende lægger Haanden paa Skulderen. Selve Stolen, der bæres af Moses med Lovens Tavler, har i sine Fyldinger Relieffer af Kristus som 12-Aars Dreng i Templet, Bjærgprædiken med Korsfæstelsen som Baggrund, Kristus med Apostlene og uddrivende de Handlende af Templet. Paa de fremspringende Led staar og svæver Engle med Musikinstrumenter. Panelerne endelig har en Række Relieffer skaarne i blødt Træ, dels forestillende Scener af Johannes Døberens Historie, dels af Lidelseshistorien.

Stoleværket (Fig. 13) med dets prægtige Endestykker og Paneler slutter sig værdig hertil. Som altid er de øverste Stole stateligere og bredere end de øvrige. Der sad jo Herskabet, hvis de ikke foretrak at overvære Gudstjenesten fra det saakaldte Kirkekammer, hvis to rigt udskaarne Vindueslemme med Relieffer bl. a. af Isaks Ofring og Jakobs Kamp med Englen endnu er i Behold paa Kirkens Bagvæg, hvorimod selve „Kammeret“ er opløst i moderne Værelser. Herskabsstolenes mod Alteret vendende Sider har meget højt skaarne Figurer af Kardinaldyderne, medens Endestykkerne smykkes med Skæringer forestillende Bebudelsen, Fødselen, Omskærelsen og de hellige tre Konger mod Nord, Kristus i Templet og Flugten til Ægypten mod Syd. Paa de øvrige Endestykker, der ligesom de foregaaende afsluttes med Kerub-

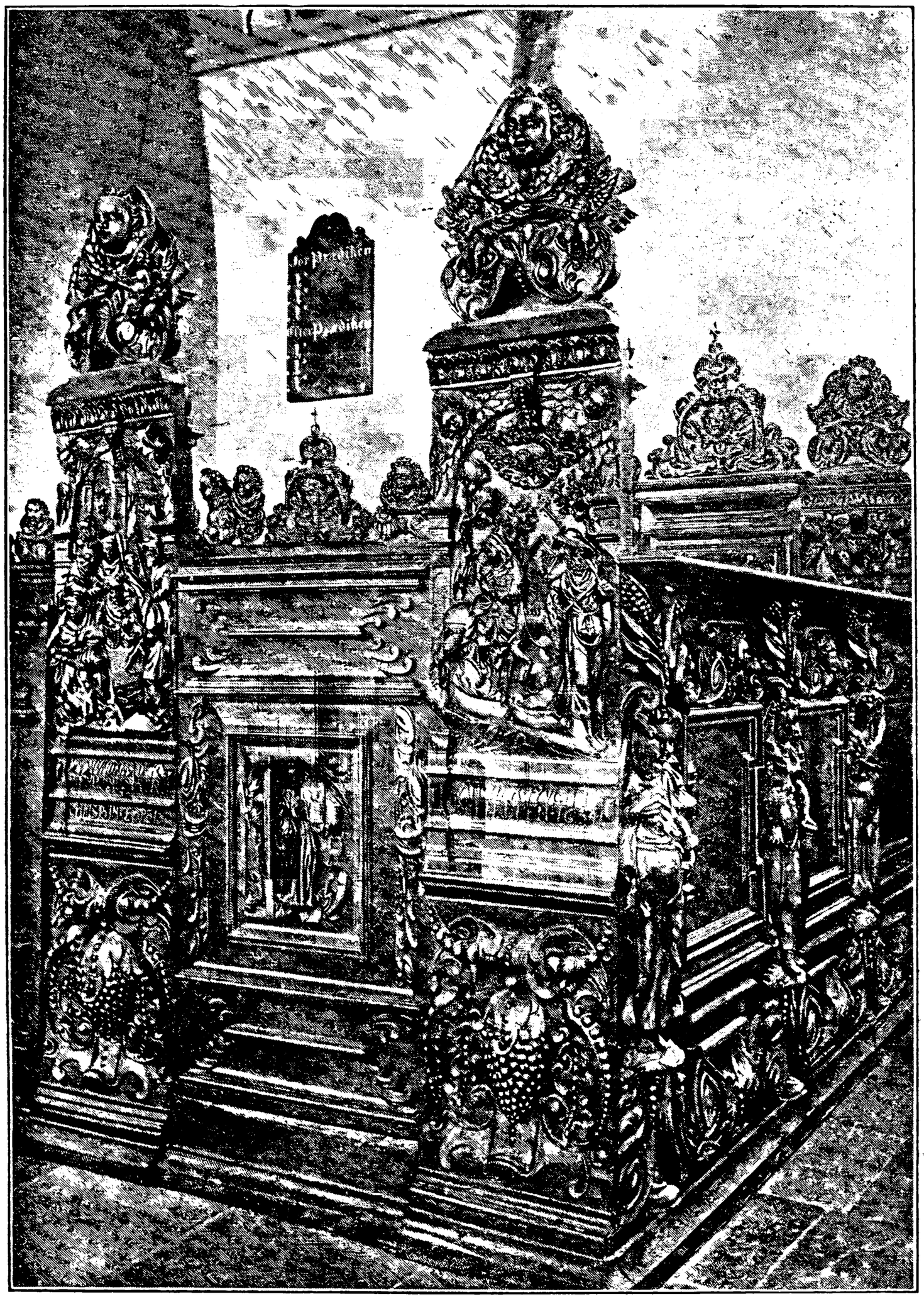

12. Prædikestolen.

hoveder og forneden har store, svulmende Drueklaser, ses Kristus og 11 Apostle i lignende Udførelse som Forsidernes Kardinaldyder, og ogsaa deres Panelværk er prydet dels med bibelske Relieffer, dels med mesterlig udførte, i al deres Ensartethed dog stærkt varierede Skæringer, af hvilke flere ligesom Prædikestolens Rygpaneler er i blødt Træ, medens Hovedmaterialet ellers som vanlig er Eg. De to manglende Apostle, mellem hvilke kuriøst nok Judas figurerer med sin Pengepung, er anbragte paa Endestykkerne af den i Lighed med Herskabsstolen opbyggede Præstestol, paa hvis Rygpaneler findes store Figurer af David og Esra og mellem dem Kristus uddrivende Djævle.

Paa et af de øverste Stolestader er udskaaret Aarstallet 1634, og Stilen er da ogsaa fuldt udviklet Barok omend med stærkt udprægede stilistiske og ornamentale Ejendommeligheder, der faar Arbejdet til at staa ret isoleret mellem anden samtidig Træskærerkunst herhjemme, ligesom ogsaa Valget af de fremstillede Scener afviger betydelig fra det ellers gængse. Det skyldes da ogsaa en Billedskærer, der ikke var nogen hel hjemlig Fugl.

Medens vi ikke engang kender Navnene paa Ulfeldternes og Ellen Marsvins Bygmestre, ved vi ret god Besked om den kunstrige Mester, der har smykket Kapellet. Det er Hans Dreyer fra Ekernførde (1572—1653), som efter at have lært Professionen i sin Fødeby blev Mester i Lybæk, hvis Billedskærerlav han vedblev at tilhøre hele sit lange Liv igennem. „Paa Grund af sin Kunst, Flid og Oprigtighed har han været meget elsket af Adel og Uadel," hedder det i hans Ligprædiken, og efter at han 1617 var bleven udnævnt til kgl. bestaltet Hofbilledskærer ved Slottet i Haderslev, virkede han da ogsaa rundt omkring paa en Række Herregaarde i Landet, baade før og efter at han i 7 Aar havde arbejdet paa Ellensborg. Den rigeste af de mange gode Døre, der blev ødelagt ved Holstenshus' Brand for et Par Aars Tid siden, skyldes saaledes ham, og nu da man ved Besked om hans forskellige Opholdssteder, vil der sikkert kunne paavises adskillige af de mangfoldige Arbejder, han maa have udført.

13. Den søndre Herskabsstol.

Efter den føromtalte Præsteberetning skal Kapellet være indviet den 2. Decbr. 1637. Forudsat, at dette forholder sig rigtigt, har der dog dengang manglet en meget væsentlig Ting, nemlig Altertøjet. Saavel

den store, pragtfulde, sølvforgyldte Kalk, hvis Kumme og sex-tungede Fod helt er dækket med Graveringer af Apostlene, Evangelisterne og Korsfæstelsen, som den tilhørende Disk, der i sin Flade bærer en graveret Fremstilling af den hellige Nadver, er nemlig først skænket af Fru Ellen i 1639. De synes begge at være gjorte i København af Guldsmeden Hans Post, der en Tid lang var Christian IV.s Møntmester. Ogsaa for andet Kirkerede har hun sørget. Ikke tilfreds med de to Klokker, der fra gammel Tid hang i Taarnet, lod hun forfærdige en ny, større og skønnere end de ældre. Den er støbt den 20. September 1635 af en vistnok lybsk Mester Cort Kleiman, der saavist ikke har været nogen Fusker i sit Fag. Ligesom de svære, samme Aar støbte Malmstager bærer den foruden hendes fædrene og mødrene Vaaben bl. a. Indskriften: „Herren er mit Lius og min Salighed," et Skriftsprog, der jo rent umiddelbart bedre passer til en Stage end til en Klokke, men som antagelig har været hendes Valgsprog.

Naar Ellen Marsvin har anvendt saa meget paa Kapellet, er det sandsynligt, at Værelsernes Udstyr og Bohave ikke har staaet tilbage herfor. At dømme efter et Inventar, der blev optaget i 1663, da Gaarden efter Corfits Ulfeldts Flugt blev inddraget af Kronen, har dette da ogsaa været Tilfældet, omend meget sikkert alt dengang var fjærnet ved Skiftet efter hendes eller Datterens Død. Sølvtøj omtales saaledes slet ikke, og af dette har der utvivlsomt været en stor Rigdom. Foruden at give os en Forestilling om de mangehaande Sager, der fandtes paa Gaarden, giver Inventaret tillige en Oversigt over de forskellige Rum, som det dog er meget vanskeligt at stedfæste, da ingen af de gamle Navne har holdt sig, og Værelseinddelingen desuden er bleven ret grundig ændret. Fuldstændig sikre er kun ganske faa, saaledes f. Ex. de to i den yngre Jacob Ulfeldts Tilbygning liggende Værelser, der benævnes „den første Hvælving" og „den inderste Hvælving"; de var henholdsvis tapetserede med Gyldenlæder og med „flamsk Jagt", d. v. s. flamske Gobeliner med Jagtscener. Sikker er naturlig-

vis ogsaa Dansesalen, eller som den her kaldes: den store, øverste Sal; foruden denne findes der nemlig et andet Festrum „den forgyldte Sal“, som synes at have ligget i samme Fløj. I Nordfløjen maa man derimod søge de to egentlige Opholdsstuer „Vinterstuen“ og „Sommerstuen“. Begge har de nemlig en Karnap, og i en samtidig, uheldigvis meget kortfattet Synsforretning, tales der om „det Spir (ɔ: Taarn), som Gangen er ind til Sommerstuen,“ Forhold, der kun er til Stede paa denne Fløj. Derimod trodser Benævnelser som „den blaa Stue“, „den gule Stue,“ „Dyrhaugekamret“ og „St. Povls Kammer“ alle Anstrængelser.

Adskillige af Rummene maa dengang have været brugte som Pakkamre. I den store Sal fandtes der saaledes foruden talrige Stole — „røde“, Gyldenlæders eller betrukne med Flamsk — 15 Stykker „Flamsk“, der vel har været benyttet til Væggenes Dragning, 41 Portrætter og Masser af Husgeraad, tillige saa besynderlige Sager som 14 Læster Kalk, 100 Tagsten, „adskillige gamle Harnisker og Carbiner,“ et gammelt Positiv og — en grønlandsk Baad! For at give en Prøve paa et Værelse, der synes at have været i nogenlunde beboelig Stand, skal her anføres Sommerstuens Indhold:

> Et stort Spejl, 3 Stykker Tapetseri af flamsk, en liden ottekantig Bord, som lægges tilsammen, en liden firkantig Bord, Foden rød anstrøgen og med en Stenplade, 2 smaa tapetserede Stole, en lang Stol, overdragen med rød Kirsey, med Armlæn, udskaaren og forgyldt, en tapetseret Løjbænk, hvorpaa ligger en rød Fløjels Hynde, en liden malet Træbænk, hvorpaa ligger en „Tromte Marie“ udi en Træfoder*), en sort Marmor udhulet Sten til at have Vand udi, 2 store Jærnbrandjærn udi Skorstenen. Contrafeier og malede Billeder: To Stykker staa ved Siden paa Skorstenen: Kong Frederik den Anden og hans Dronning, en stor Stykke, som er en maled „Pallas“ udi en Have, en lang Stykke, som er det Herodiske Børnemord, over Karnappens Dør en lang, smal Stykke Børnedans, en Hyrdestykke, en Kong Davidsstykke, som leger paa en Harpe, en større Stykke som en Kirkebygning, en Nar hos en gammel Mand, som læser i en Bog og haver Briller paa.

*) Fordrejelse af det italienske Tromba Marina, et Slags Strængeinstrument, i et Futteral af Træ.

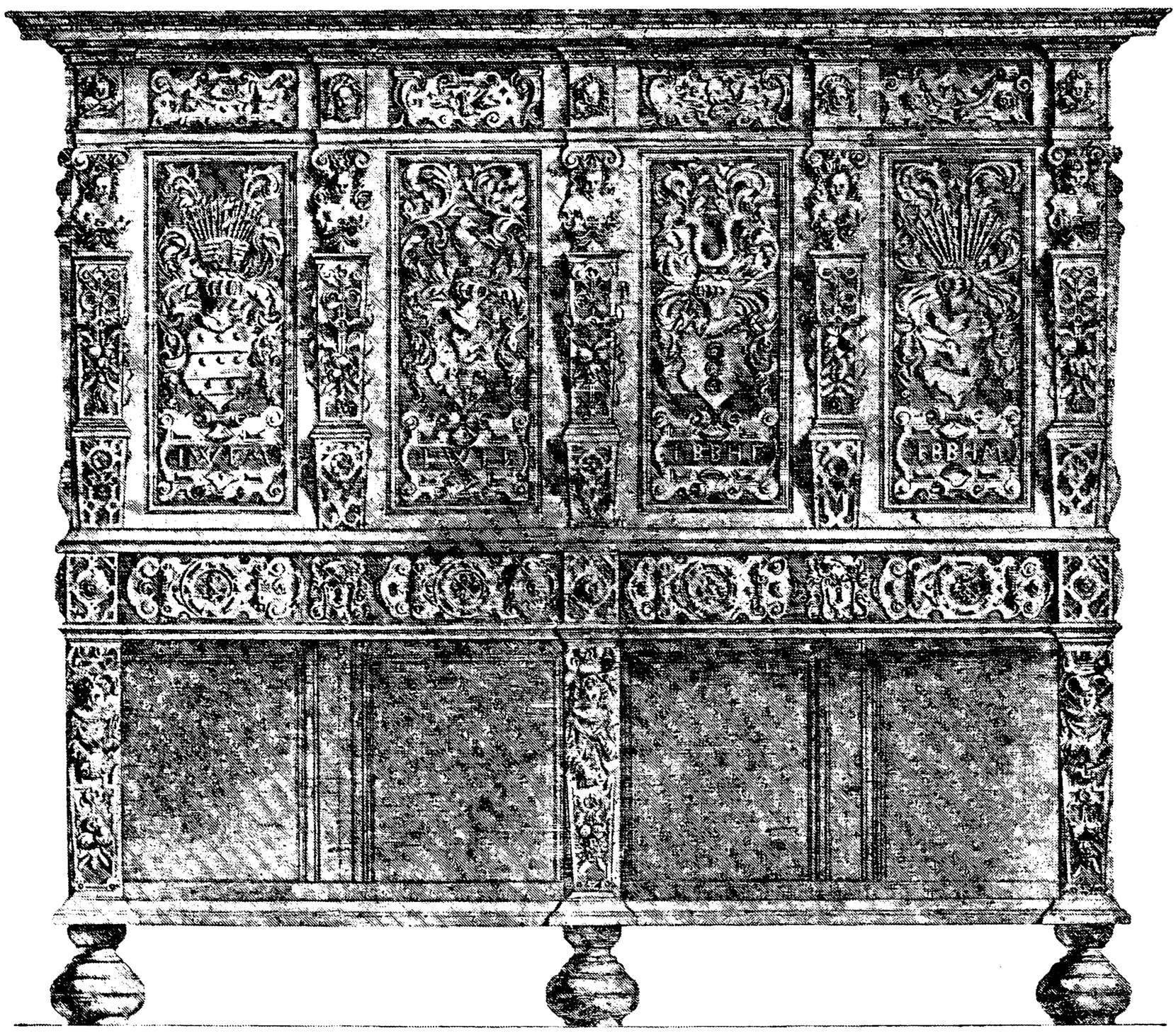
Som man ser, er der ingen Mangel paa Malerier i denne Stue, og ogsaa i de øvrige Værelser findes ikke faa. Det er dels Portrætter af kongelige Personer lige fra Dan, „den første Konge i Danmark,“

14. Tæppe fra Ellensborg.

til Christian IV. og Fru Kirsten Munk, som var havnede i Pakkamret paa den store Sal, dels Billeder af Adelsfolk. Kun yderlig sjælden er disse navngivne, oftest slaaes de sammen i Flokke som „Fire Fruers Kontrafeier paa Træ“ eller „Seks Mandspersoner, store og smaa, en paa Lærred, de andre paa Træ“. Undtagelser er vist kun et Billede

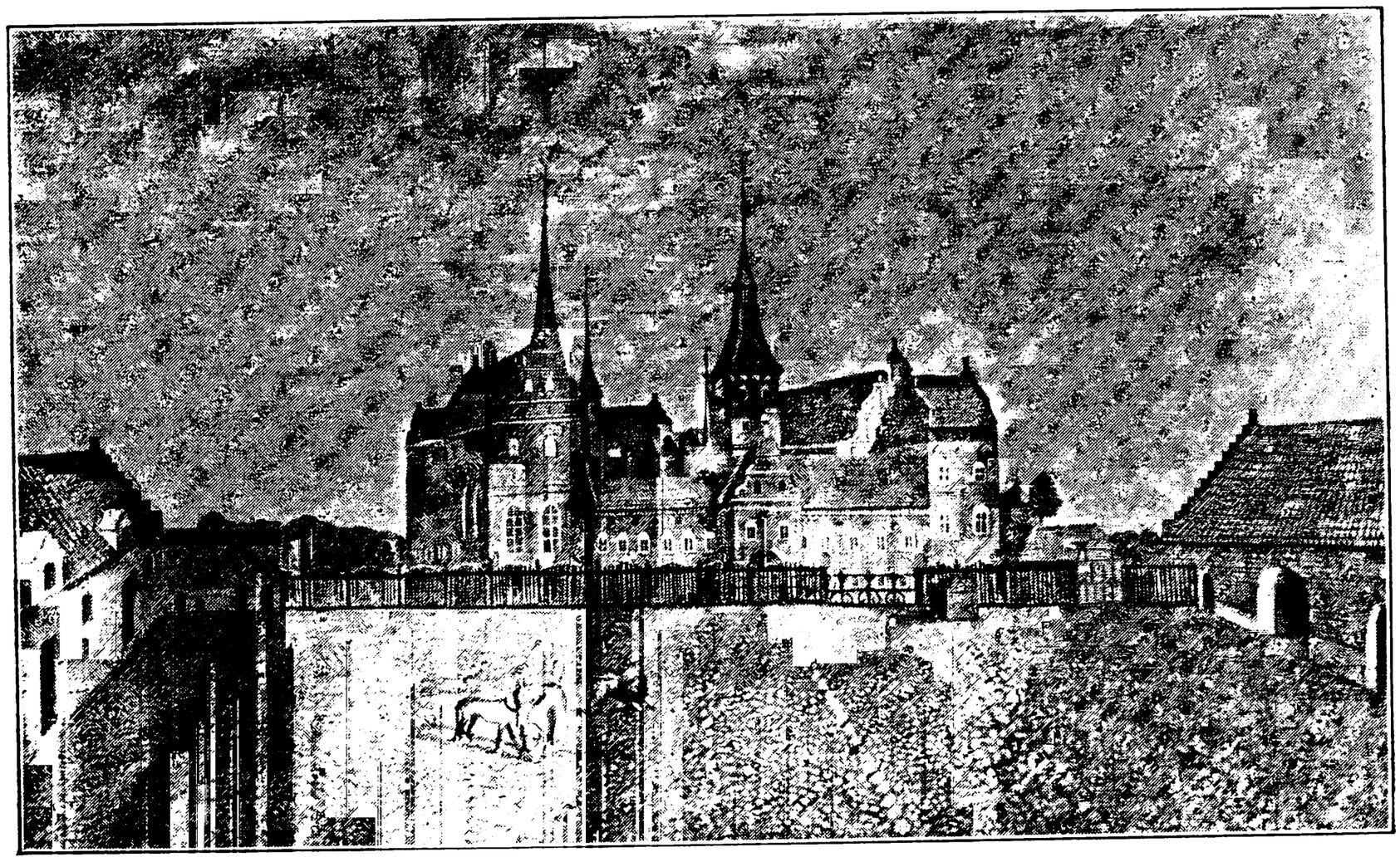
af Oluf Mouritsøn, Anna Hardenbergs Ægtefælle, med den bedrøvelige Tilføjelse: „er i Stykker“, og selve Fru Ellen „der hun var død“, som meget passende er ophængt i Kirkekamret, hvor Udstyret ellers væsentlig bestaar af Billeder med religiøse Motiver. Thi ogsaa disse er talrig repræsenterede jævnsides med Genrebilleder som „Et stort

15. Skab med Jacob Ulfeldts og Birgitte Brockenhuus' fædrene og mødrene Vaaben.

Stykke, hvor en ligger syg i Sengen,“ eller „Et Markat Stykke“. Umuligt er det ikke, at nogle af disse Malerier endnu findes i vore offentlige Samlinger, thi kort efter Inventarets Optagelse befalede den kunstelskende Frederik III., at „alle de afmalede Stykker, som der findes, saa og to Morians Hoveder og tre Ibenholts Kantorer,“ skulde sendes til København.

En saare omfattende Plads indtager her som i alle andre Inventarer naturlig nok det egentlige Husgeraad, mellem hvilket ogsaa optræder to Brændevinskedler og en Destillérovn, samt Dækketøj, Bordtæpper, Hynder, „Rask for Vinduerne“ (altsaa en Slags Gardiner) og ikke mindst Sengeklæder, der findes i overdaadig Mængde. Der synes imidlertid ogsaa at have været god Brug for det. I Anne Mælkedeies Seng var der saaledes ikke mindre end „en gammel Hampedyne,

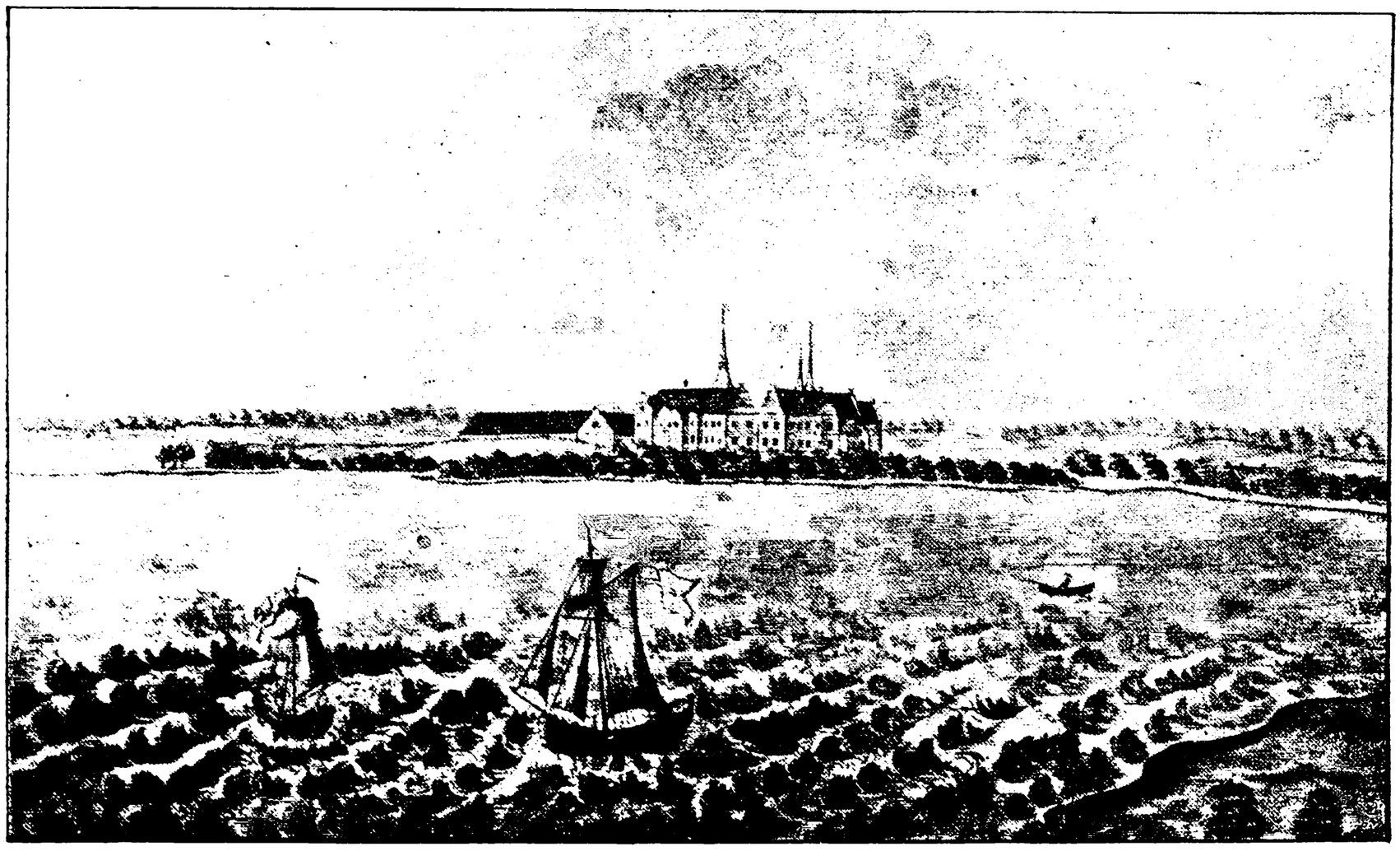
16. Holckenhavn i 18. Aarh.

2 gamle Hampefoddyner, 2 Blaargarns blaarandede Dyner, en gammel Hørgarns Hoveddyne, en gammel Olmerdugs Dundyne og 2 blaa Ry (Sengetæpper)“. Den gode Mejerske maa have haft det lunt!

Mellem de mange hjemlige Kister, Skabe og Borde af Eg eller Fyr lægger man særlig Mærke til en lille Gruppe Møbler, der bærer Bud om nye Moder og fremmede Egne. Det er Smaaskabene, Kantorer, som de kaldes, af Ibentræ, der optræder i stort Tal og aabenbart har været der ret længe, da flere af dem omtales som „gamle“. Ganske moderne er derimod et andet Stykke, „et stort Kantor, indlagt med

Skelkrøt og Messingbeslag," altsaa et af de nymodens Skilpaddeskabe med forgyldte Beslag.

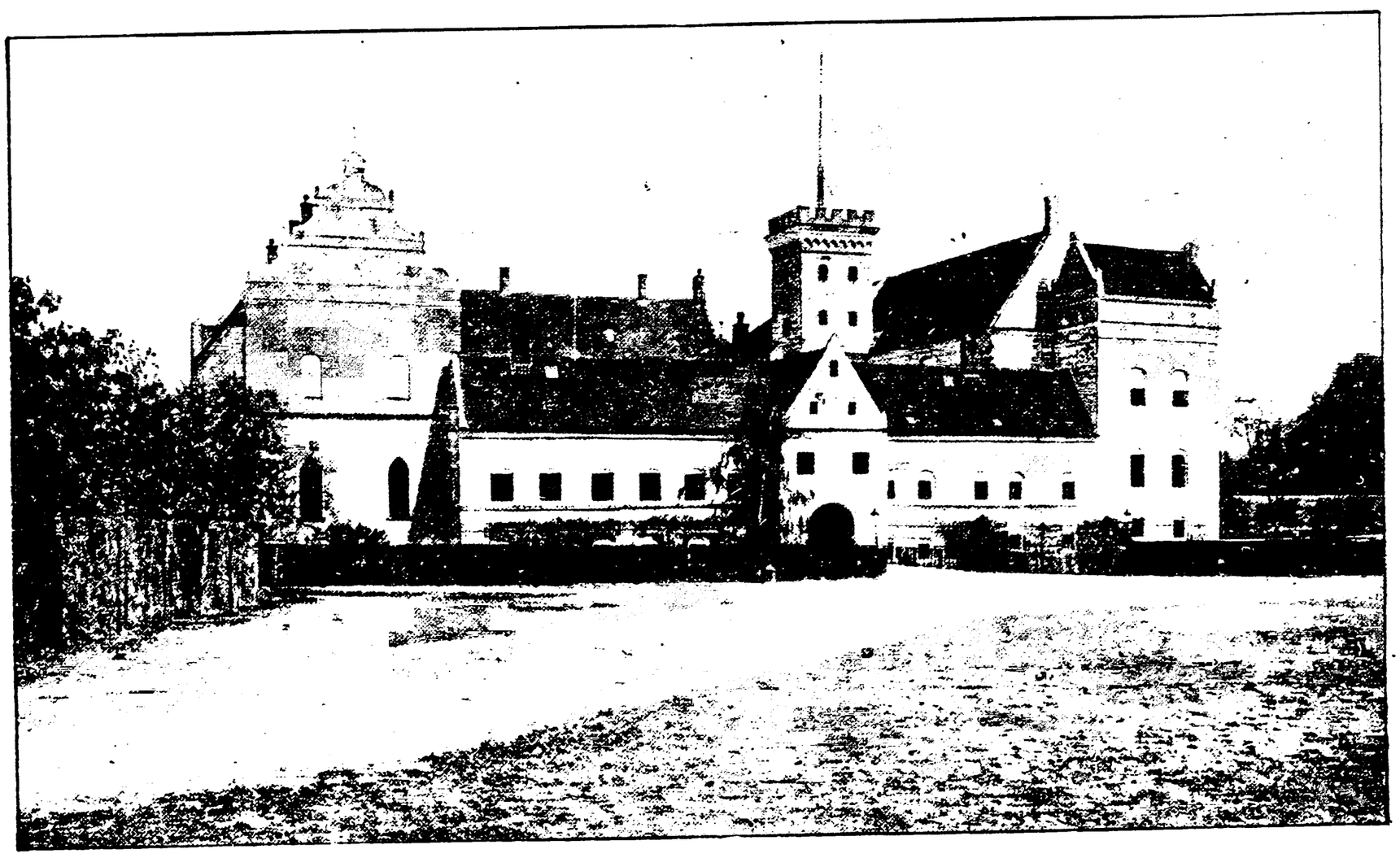
Al denne Herlighed er forlængst forsvunden, og det eneste Stykke, der sikkert kan henføres til det gamle Ellensborg, er det ovenfor gengivne lille Tæppe (Fig. 14), som nu opbevares i Nationalmuseet. Det er af blaat Silke og bærer i Midten sin Ejerindes Navneziffer og Aarstallet 1648 omfattet af en Bladkrans med hendes Anevaaben. Langs Randen

17. Holckenhavn set fra Storebelt c. 1750.

er med Silke udsyet en hel zoologisk Have; Kameler og Elefanter ses her jævnsides med mere hjemlige Køer og Geder og en stor, dansk Hund, paa hvis Halsbaand er baldyret et lille E M S. Ogsaa det store, smukke Skab fra 17. Aarh.s Begyndelse (Fig. 15), der ligeledes findes i Nationalmuseet, kan have staaet paa Holckenhavn, da det er prydet med Rigskansleren Jacob Ulfeldts og hans Hustru Birgitte Brockenhuus' fædrene og mødrene Vaaben.

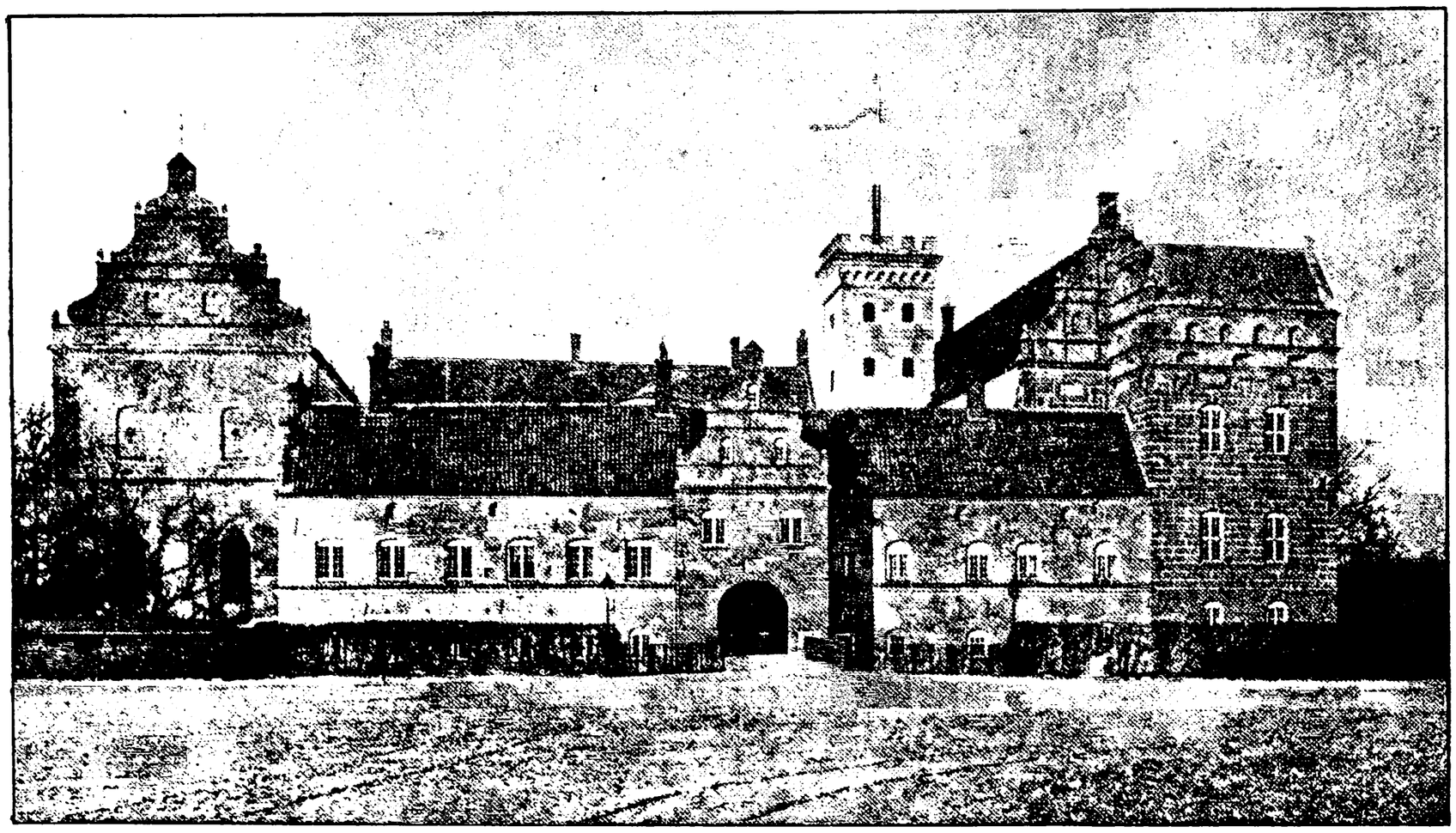
Holckenhavns Bygningshistorie slutter i alt væsentlig med Ellen Marsvin. Gaarden var saavist ogsaa for stor til, at nogen af hendes Efterfølgere skulde føle Trang til Nybygninger; de havde haardt nok med at bevare, hvad Fortiden havde skabt. I det korte Spand af Tid, da Ellensborg var Krongods (1663—71), inden den gik over i Holckernes Eje, og hvor Frederik III. ved kgl. Befaling gav den Navnet Nygaard (1668), ramtes den i Vinteren 1666—67 af en „ulykkelig

18. Holckenhavn før Restaurationen (o. 1900).

Ildebrand“, der dog alene berørte Ladegaarden, medens Hovedbygningen blev urørt. Det tidligere omtalte Maleri fra 18. Aarh. (Fig. 16) viser os det stolte, gamle Hus med sine fire spirprydede Taarne set oppe fra den rummelige Ladegaard, som ved et Stakit er skilt fra Graven, hvis Vindebro er bleven afløst af en fast Stenbro. En kostbar Bygning maa det have været at holde vedlige; intet Under derfor, at man tog sin Tilflugt til den paa de Tider meget yndede Udvej at nedrive, hvad der ej var strængt nødvendigt til det daglige Brug, og efter Billedet at dømme var alt dengang de to ældste Fløjes maleriske Smaakviste

forsvundne. Men endnu da der i 1777 optoges et indgaaende Syn over Gaarden, havde den alle sine Spir, omend deres Dage var talte. Spiret paa Klokketaarnet nedtoges 1827, og allerede tidligere synes ikke blot de tre andre Spir, men ogsaa Taarnene paa Vest- og Nordfløjen at have haft samme Skæbne, hvad der nødvendig maatte medføre store Ændringer i det Indre. Ogsaa de allerfleste af de svungne Gavle nedtoges, to af Østfløjens smaa Karnaptaarne nedreves, Karnappen

19. Holckenhavn 1906.

mod Haven fik en ny, karakterløs Kvist og Jacob Ulfeldts Tilbygning fælles Tag med Hovedfløjen, hvorved et af Gaardens mest maleriske Partier lagdes øde.

Endnu i denne noget medtagne Skikkelse, der er vist paa Billedet Fig. 18, hørte Holckenhavn dog til vore anseeligste Renæssancegaarde, tung og fast og solid, men i nogen Grad manglende den Ynde, Fortiden havde forstaaet at give med forholdsvis smaa Midler.

Meget er i saa Henseende naaet ved den nysafsluttede Restauration, som den nuværende Ejer har foretaget (1904 ff.), ledet af en varm og dybtfølt Interesse for sin Slægts gamle Hjem, som man maatte ønske

deltes af alle hans Standsfæller. Arbejdet, der udførtes af Arkitekt Colding i Nyborg, har egentlig kun været en Hovedistandsættelse. De gamle Gavle er blevne genopførte eller istandsatte, og uden at gaa tilbage til de ældste Tiders Rødkalkning er Murene bleven rensede for den senere lidt kedelige gule Overkalkning, saaledes at de nu fremtræder med Stenens naturlige Farver og pudsede Kvaderfuger. Mindst heldig har man været med Spiret paa det store Taarn. Det vilde have været mere virkelig historisk korrekt, om man havde genoptaget den godt afhjemlede gamle halvgotiske Form fremfor det nuværende Renæssancespir, dettes kunstneriske Virkning forøvrig ganske ufortalt. Men selv om der altsaa her er fejlet, og selv om ogsaa forskellige mindre væsentlige Enkeltheder kunde have været bedre udformede, adskiller Restaurationen sig dog værdig fra den, adskillige andre Herregaarde — og ikke mindst de fyenske — har maattet undergaa.

II

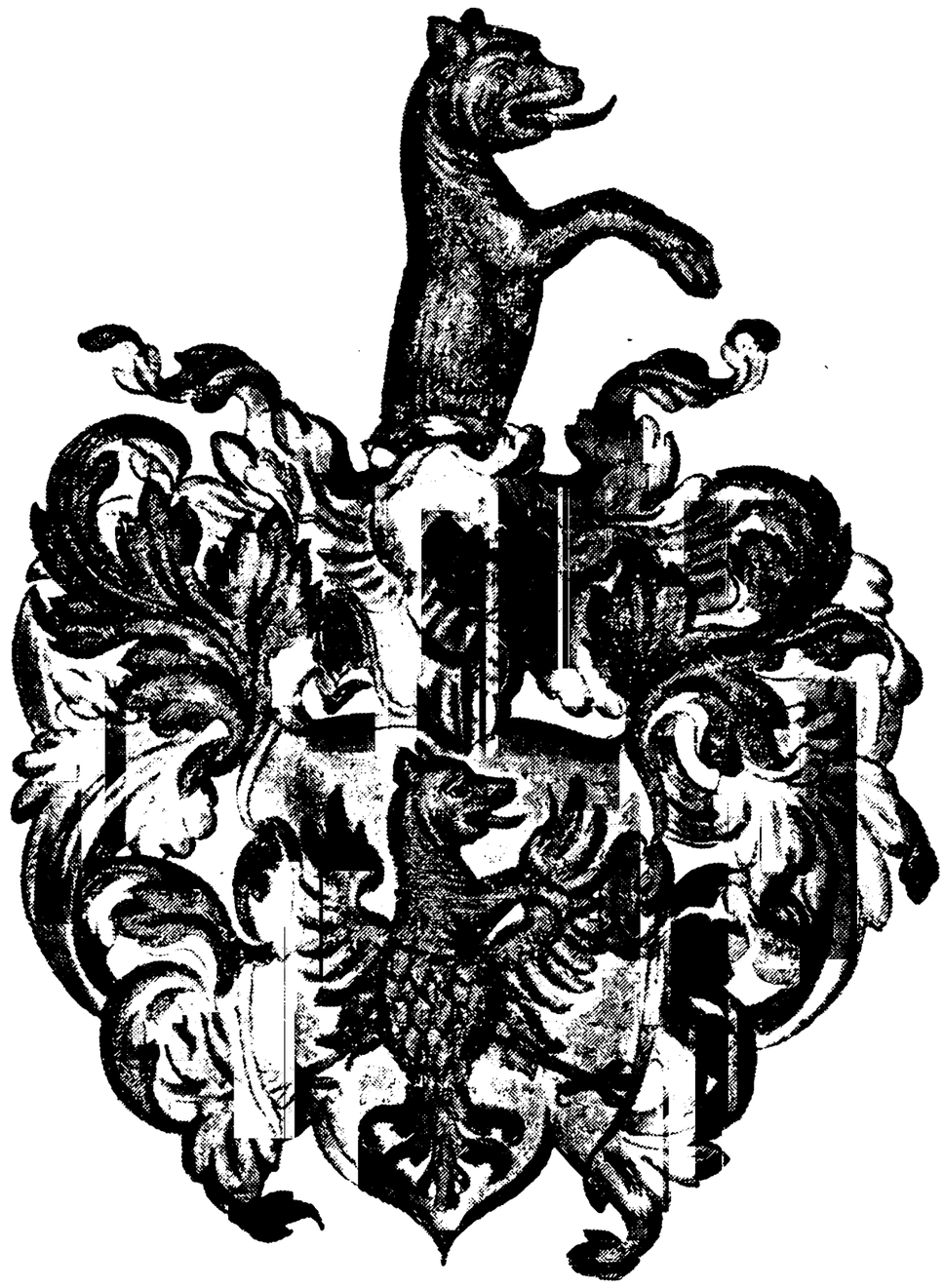
EJERE OG BESIDDERE

AF WILLIAM NORVIN

1. ULFELDERNE.

I hine tidlige Tider, da Danmarks Beboere gik over til at blive et jordbundet og agerdyrkende Folk, bosatte de sig i Fællesskab i de smaa Landsbyer med de samlede Gaarde, som Aarhundreder igennem har givet vort Land dets ejendommelige Præg. Udenom Landsbyen strakte sig Skove, Enge og udyrkede Marker som et værnende og afgrænsende Bælte, og hver Gaard havde i Sammenligning med senere Tiders Forhold kun ringe Jordtilliggende; store, samlede Besiddelser kendte den ældre Middelalder slet ikke, og det Gods, der samledes paa en enkelt Haand, laa oftest spredt omkring paa forskellige Steder. Allerede tidlig dannede der sig dog Gaarde, der i Størrelse overgik det gennemsnitlige; ny Jord lagdes under Ploven, Moser og Krat forvandledes til Ager, og ofte flyttedes da Gaarden ud fra den samlede Landsby, og en ny Torp kunde vokse op omkring den. Af saadanne større Gaarde opstod senere Tiders Hovedgaarde, der først møder os i det fjortende Aarhundredes Begyndelse, som Sæde for Kronens og Bispens Lensmænd eller som Hjem for en af de Slægter, der førte Skjold og Hjælm og mødte fuldt rustet til Kongens Leding.

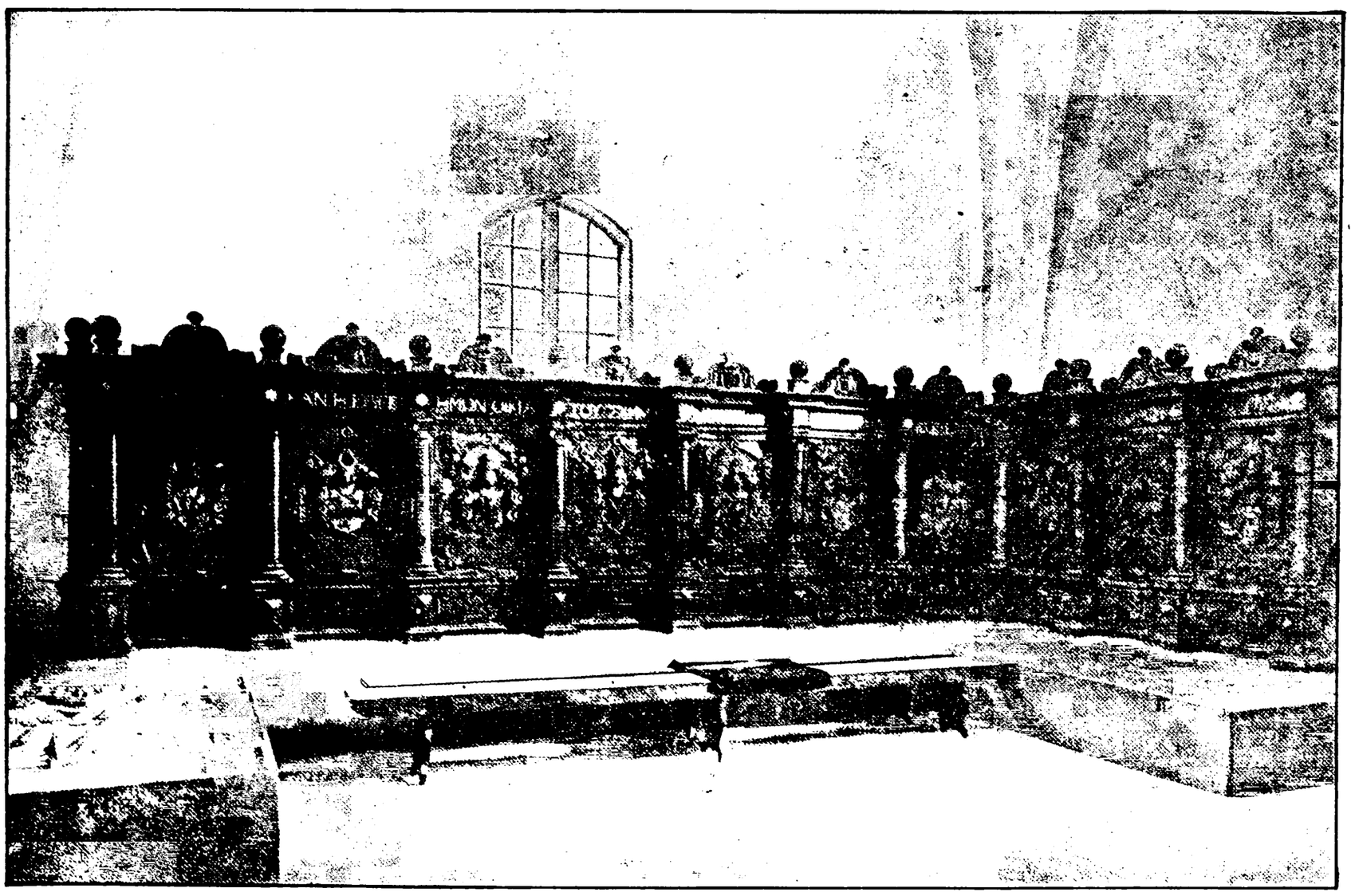
Da den gamle Gaard i Kogsbølle ved Nyborg Fjord første Gang dukker frem i Historiens Dagslys, er den allerede i den Slægts Eje, som siden i henved tre Aarhundreder her havde sit Hjem. I Skjoldet førte den det mystiske Fabelvæsen, halv Ulv halv Ørn, som under Navnet Valravn lever i Folkeeventyrets Verden, og heraf opstod i

20. Ulfeldernes Vaaben.

16. Aarhundrede, da adskillige Familier af den danske Adel antog faste Slægtsnavne, Navnet Ulfeld; dog lader Slægten sig forfølge langt længere tilbage, helt op i Danmarks Storhedstid under Valdemarerne, da den havde sin Hjemstavn i Sælland, medens vi lidt længere ned i Tiden træffer den eller dog dens berømteste Gren i særlig Grad knyttet til Fyen. Esbern Snares Datter Cæcilie var gift med en Mand ved Navn Anders Grosen, og en Sønnesøn af dette Ægtepar var den Absalon Jonsøn, der 1326 nævnes som Ejer af Broholm. Hans Sønnesøn *Anders Jakobsøn*, der antagelig ogsaa besad Broholm, var Kogsbølles første kendte Ejer; men udover det, at hans Hustru hed Mette Rixdorf, er os intet andet bekendt om ham, end at han levede paa Valdemar Atterdags og Dronning Margretes Tid, og at han maa være død inden 1386. Det sidste ses af, at vi i det Aar træffer hans Søn *Erik Andersøn* paa Kogsbølle; han tilskøder da Dronning Margrete noget Gods i Boltinge, Espe og Gestelev samt Skovmosegaard i Vindinge. Han ejede Kejrup Hovedgaard i Kølstrup, men solgte den tilligemed noget Bøndergods i Ladby og Kertinge i Aaret 1400 til Dronningen. Om disse Godsoverdragelser var almindelige frivillige Handeler, eller de er at betragte som Led i Margretes bekendte Bestræbelser for at lægge sin Haand paa alt det Gods, som hun ansaa for med Urette at være frakommet Kronen, lader sig ikke oplyse. Erik Andersøns Hustru hed Marie Abildgaard,

og hendes Slægt med det flettede, grønne Gærde og de tre røde Æbler i Vaabnet var af gammel slesvigsk Adel og spores tilbage til Valdemar Sejrs Tid. Vi har bevaret et Mindesmærke over dette Ægtepar, saavelsom over Kogsbølles følgende Ejere af Ulfeld-Slægten, i et Kapel ved Kværndrup Kirke; da nemlig Jacob Ulfeld i Aaret 1616 solgte sin Slægts gamle Gaard og flyttede til Egeskov, medførte han sine Forfædres Kister og Gravstene fra deres oprindelige Hvilested i Vin-

21. Det Ulfeld-Brockenhuus'ske Gravkapel ved Kværndrup Kirke.

dinge Kirke og indrettede i et Kapel paa Sydsiden af Egeskovs Sognekirke Kværndrup, som vistnok allerede Brockenhuus'erne havde benyttet til Begravelser, et helt Ulfeld-Mausoleum. Langs Væggene opførtes en muret Forhøjning, i hvis vandrette Flade Ligstenene indmuredes, og ovenover opsattes en Række Sandstensepitafier, malede i forskellige Farver med Navne, Dødsaar og Vaabenskjolde; Rækken begynder med Erik Andersøn og slutter med Jacob Ulfeld selv og hans Hustru, hvor Pladsen til Dødsaaret staar aaben. En stor Sten-

22. Anders Eriksøns Ligsten.*)

tavle paa Væggen gentager hele Rækken af Personer med Dødsaar, dog med Udeladelse af de sidste, men med Tilføjelse af, at de opsatte disse Mindesmærker over Forfædrene i Aaret 1616. Her læser vi da, at Erik Andersøn døde 1420 og hans Hustru fem Aar senere.

1421 træffer vi ogsaa Sønnen *Anders Eriksøn* som Kogsbølles Ejer, medens hans Broder Niels Eriksøn arvede Broholm. Vi hører da, at Anders Eriksøn har haft en som det synes langvarig Strid, hvis Aarsag dog ikke kendes, med den bekendte Adelsmand Steen Basse, der døde 1448 som den sidste Mand af den gamle Basse-Slægt, der førte et Vildbassehoved i Vaabnet. Steen Basse ejede vistnok Hverringe; i hvert Fald var han paa forskellig Vis knyttet til Østfyen og var et Par Aar senere, maaske ogsaa allerede nu, Lensmand paa Nyborg Slot, saa Striden mellem ham og Kogsbølles Ejer vel nærmest

*) Indskriften lyder: Hic jacet Andreas Erici de Coxbøla armiger qui obiit anno Domini MCCCCLVI. Ihesus Maria Johannes; oversat: Her hviler Anders Eriksøn til Kogsbølle, Væbner, som døde Aar 1456. — Den her gengivne Tegnings urigtige Aarstal 1453 rettet efter Originalen. — I Hjørnerne Evangelistsymbolerne.

kan antages at have været en Nabotrætte om Skel og Grænser. Nu lover imidlertid Anders Eriksøn Sone og Fred for sig selv og alle sine Frænder og Venner for al den Sag, han har haft til Hr. Steen, og da vi mange Aar senere, i 1438, atter træffer de to Mænd i Forbindelse med hinanden, synes Mellemværendet ogsaa at være af mere fredelig Karakter, idet Anders Eriksøn da er med til at overdrage Steen Basse noget Jordegods.

23. Mette Sverins Ligsten.*)

Anders Eriksøn var først gift med Beate Eggertsdatter af Slægten Strahlendorff, der var meklenborgsk Adel, og efter hendes Død ægtede han Mette Sverin, en Datter af Palle Sverin og Ellen Saltensee. Slægten Sverin fører, hvor den træffes i Danmark, i sit Vaaben to krydslagte, guldskæftede Sværd i rødt, og samme Mærke finder vi paa Mette Sverins Ligsten; alligevel maa det vist antages, at de i Danmark levende Bærere af Navnet hører med til den bekendte meklenborgsk-pommerske Slægt, hvis Skjold-

*) Indskriften lyder: Hic jacet Domina Metta Palnonis relicta Andree Erice de Koxbøle anno Domini MCDLXXXV. Help Got al kresten Siele; oversat: Her hviler Fru Mette Pallesdatter, Anders Eriksøns Efterleverske, Aar 1485. Hjælpe Gud hver kristen Sjæl. — Tegningen urigtig 1480, Originalen 1485. I Hjørnerne Evangelistsymbolerne.

mærke er en Rude, da man i hvert Fald hos en enkelt Gren af denne ogsaa træffer de krydslagte Sværd. Palle Sverin skal omkring 1450 have ejet Hverringe, der som ovenfor nævnt tidligere var i Steen Basses Besiddelse; imidlertid er det tillige overleveret, at Gaarden gik i Arv i den sidstnævntes Slægt og til hans Søstersøn Oluf Pedersøn Godows Datter Regitse, som ægtede Palle Andersøn, en Søn af Anders Eriksøn paa Kogsbølle. Palle Andersøn besad senere Hverringe og kan altsaa have faaet den med sin Hustru; rimeligere er det dog maaske at tænke sig, at Ægteparret hver for sig har besiddet en Andel i Gaarden, Palle Andersøn sin i Arv fra Faderen, der har tilgiftet sig den med Mette Sverin, Regitse Godow den Part, hendes Faders Morbroder Steen Basse engang ejede.

Vi træffer endelig Navnet Anders Eriksøn i det mærkelige Brev, som Kong Erik udstedte til sit Forsvar i Aaret 1439, da han havde opgivet Kampen mod ydre og indre Fjender og var draget ud af Riget. Det er muligt, at den Anders Eriksøn, der her nævnes som Kongens Køgemester, er Kogsbølles Ejer, hvis Hustruers Herkomst maaske ogsaa kunde tyde paa et nærmere Forhold til Kongen; med Sikkerhed tør det ikke siges, og der findes i hvert Fald een anden Anders Eriksøn, af Slægten Gyldenstierne, som ogsaa kan komme i Betragtning. Anders Eriksøn Ulfeld døde 1456, medens Mette Sverin, der antagelig har været langt yngre end Manden, overlevede ham til 1485. Hans talrige Børn er utvivlsomt, i hvert Fald for Størstedelens Vedkommende, født i første Ægteskab med Beate Strahlendorff. Af Sønnerne er vel den mest kendte Claus Andersøn, der indtraadte i gejstlig Stand og som Decanus ved St. Knuds Kirke i Odense spillede en vis Rolle hos Biskoppen Carl Rønnow; det er da uden Tvivl ogsaa Magister Claus, der er Ophavsmand til, at hans Broder *Ebbe Andersøn* træffes som Bispestolens Lensmand paa Kærstrup, som dengang var Taasinges faste Borg. Ebbe arvede ogsaa Kogsbølle, hvor han 1489 fik tildømt et Noer, som antagelig var Engstrækningerne ved Mundingen af Nyborg Fjord; han sad ved sin Død inde med Oregaard i Skovby

Herred som Pantelen af Kronen, og en af hans Sønner arvede det efter ham, men Oprindelsen til dette Forhold er ukendt. Som rimeligt er, finder vi ham blandt de Adelsmænd, der paa Fyenbo Landsting i Aaret 1468 udstedte et af de Vidnesbyrd, som Christiern I afæskede Adelen til Gendrivelse af de Beskyldninger, der rejstes mod ham af de bekendte Axelsønner, som gjorde fælles Sag med deres svenske Standsfæller i Kampen mod Kongen. Som Vidne paa Tinge træffer vi oftere Ebbe Andersøn nævnt, men noget nærmere om hans Liv er os ikke bekendt; 1501 døde han, og hans Hustru Kirstine Bøistrup fulgte ham faa Aar efter i Graven.

Deres Søn *Knud Ebbesøn Ulfeld,* der blev Kogsbølles næste Ejer, hørte ikke heller til de fremtrædende Medlemmer af sin Stand. Ogsaa hans Navn forekommer oftere blandt Vidnerne paa Tinge ved Retstrætter og Ejendomshandler, i Særdeleshed ved fyenske Herredsting og hvor det drejede sig om fyensk Jordegods; 1525 nævnes han i en Rusttjenesteliste blandt Fyens Adel, og han har vel ogsaa sin meste Tid boet paa sine Fædres Gaard, indtil han paa sine ældre Dage for en Aarrække kom til at tilhøre Sælland. Faderen havde, som vi har set, gennem sin gejstlige Broder og som Lensmand paa Kærstrup været knyttet til Odense-Bispen Carl Rønnow, og Forbindelsen med denne Slægt fæstnedes yderligere derved, at Knud Ebbesøn ægtede Anne Hardenberg, hvis Faster var gift med Biskoppens Broder Marquard Rønnow til Hvidkilde og Moder til de to Mænd, der mest har gjort Rønnow-Navnet kendt, og som tillige blev dets sidste Bærere; Eiler Rønnow, hvis Navn endnu lever med hans delvis bevarede Gaard i Odense, og som spillede en Rolle blandt sine fyenske Standsfæller i Reformationstidens Kampe, hvor han sluttede sig til de ny Tankers Mænd, medens Broderen Joachim, Roskilde Bispestols sidste Indehaver, faldt som en af de forreste i Kampen for at bevare den gamle Kirkes Magtstilling. Fra først af var han vel ikke det nyes afgjorte Modstander; sin Bispestol fik han af Kong Frederik I's Naade og paa Betingelse af ikke at stille sig fjendtlig til de wittenbergske Reformer,

og Kirkens højeste Bekræftelse paa Værdigheden, den apostoliske Indvielse, opnaaede han aldrig; han har da næppe haft noget imod at gøre den danske Kirke mere fri og selvstændig, men kun for derved yderligere at styrke Prælaternes Stilling og Indflydelse, og det laa ham saa fjærnt som nogen at ville, at den Kirkens Verdsliggørelse, han selv havde hjulpet med til, og de Reformer, han havde bøjet sig for, skulde ende i radikal Omstyrtelse af Kirkens hele Stilling som Magt i Samfundet; ved en egen bitter Ironi af Skæbnen bærer han selv ved sit høje, eventyrlige Spil en ikke ringe Del af Skylden for, at Kirken tabte alt. Joachim Rønnow gav 1530 Bispestolens faste Slot Gjorslev i Forlening til sin Slægtning Knud Ebbesøn Ulfeld, og naar Povl Helgesen i Skibykrøniken uden Omsvøb kalder denne Mand Kætter, saa kan denne Dom, hvis det skal betegne uforbeholden Tilslutning til Kirkestormernes Parti, ikke gælde den Tid, da han blev Bispens Lensmand og bestemte sin Søn Corfits til gejstlig Stand; denne, der endnu var Barn, fik nemlig tildelt et Kanikedømme i Roskilde, og omtrent samtidig findes han nævnt i den højtansete Biskop Ove Bildes Testamente.

Om Knud Ebbesøns Holdning i den følgende urolige Tid forlyder der intet; han fik dog ellers paa Gjorslev snart Vaabenlarmen tæt ind paa Livet, da Grev Christoffer af Oldenburg i Sommeren 1534 gik i Land i Sælland, besatte Roskilde og Køge og lod sig hylde for Christiern II paa Ringsted Landsting. Den sællandske Adels Færd var ved denne Lejlighed som bekendt meget jammerlig; dens Fører, Anders Bille til Søholm, og Befalingsmanden paa Københavns Slot, Johan Urne, gik mod Løfter om gode Forleninger over til Greven, og deres Standsfæller fulgte i stort Tal det smukke Eksempel. Selv Joachim Rønnow maatte føje sig og betale en stor Sum Penge for at faa Lov at beholde sin Bispestol, som Greven vilde give til den noksom bekendte Gustav Trolle. Og dog hjalp hverken Eftergivenheden eller Forræderiet. Et halvt Aars Tid senere rejste Borgerne i de sællandske Købstæder sig til Kamp mod Adelen, og for Grev

Christoffer var intet antet at gøre end at følge med og føre an i det Stormløb, der nu rettedes mod de faste Slotte; baade Adelens og Biskoppens Gaarde blev indtaget og ødelagt af de rasende Skarer, og Joachim Rønnow selv maatte flygte til Jylland. Hans stærkeste Borg, Dragsholm, blev tappert forsvaret af Eiler Hardenberg, og det er muligt, at Knud Ebbesøn ogsaa har holdt Stillingen paa Gjorslev; i hvert Fald sad han inde med Lenet, saa længe Krigen stod paa, og da Christian III havde faaet Overhaand og ved Statskuppet 1536 havde tilegnet sig alt Bispegodset, forblev Knud Ebbesøn i sin Stilling, omend det ikke varede længe, før han afløstes af en anden. Han kan dog næppe tænkes at have ytret Modstand mod den ny Tingenes Ordning, og vi træffer da ogsaa hans Navn blandt de fyenske Adelsmænds Underskrifter paa Recessen, der vedtoges paa Rigsdagen i København, og hvorved de nye Kirkeforhold blev gennemført og ordnet. Rimeligvis har Knud Ebbesøn selv, nu da han var en gammel Mand, ønsket at tilbringe sin Alderdom i Ro paa sine Fædres Gaard. Hvorledes denne var kommen gennem de urolige Aar, ved vi desværre intet om; Nyborg Slot var jo, saavel som hele Fyen, faldet i Grev Christoffers Hænder, og de fyenske Borges Skæbne havde ikke været blidere end de sællandskes. Kongeborgen Næsbyhoved og Odense-Bispens faste Slot ved Svenborg, Ørkel, var bleven jævnet med Jorden. Om en Ødelæggelse af Kogsbølle hører vi intet, og den har næppe heller hørt til de anseligste, som særlig vakte Borgeres og Bønders Raseri og æggede dem til Angreb.

Det blev kun faa Aar, Knud Ebbesøn endnu fik Lov at leve. Vi hører ham 1539 nævnt blandt den fyenske Adel i en Rustliste, og samme Aar var han paa Fyens Landemode Meddomsmand i en Trætte om noget Tiende mellem Præsterne i Herrested og Ellested. Aaret efter døde han og blev begravet i Vindinge Kirke. Hans Hustru, der overlevede ham i mange Aar, hed, som tidligere nævnt, Anne Hardenberg, og igennem dette Ægteskab var Knud Ebbesøn kommen i

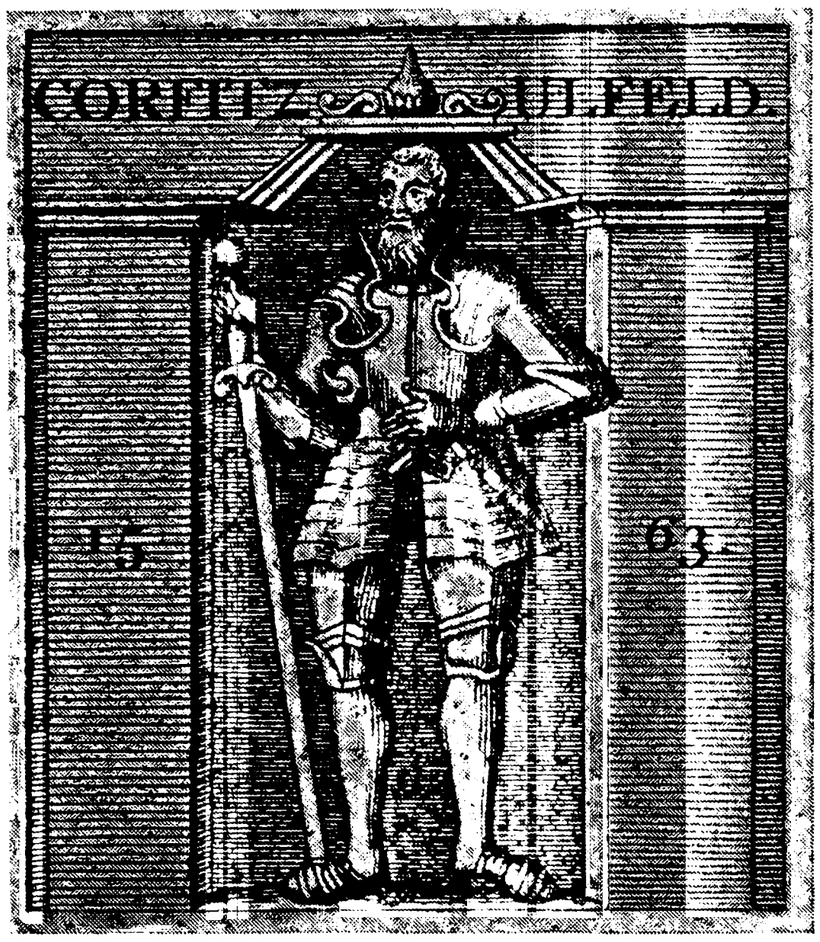
Familieforbindelse med flere af Rigets fornemste og mest betydende Slægter. Fru Anne var Søster til Dragsholms omtalte Forsvarer, Eiler Hardenberg, der siden som Rigshofmester kom til at indtage den højeste Stilling i Riget, og en anden Broder, Corfits, var Fader til den Anne Hardenberg, som Kong Frederik II saa meget ønskede at hæve op paa Danmarks Trone. Fru Anne fik i sin Enkestand af sine Børn Lov til at blive siddende paa Kogsbølle kvit og frit for sin Levetid, og da hun omsider 1566 lukkede sine Øjne, giver en fjærnere Slægtning, der udtaler sin Sorg over hendes Død, hende det Lov, at hun var en „god, vis og vennehuld Kvinde".

Da havde imidlertid Døden allerede begyndt sin Høst i Slægtens næste Led. Sønnen Ebbe, der havde været Kongens Lensmand paa Lykaa i Skaane og 1550 nævnes som Medlem af Rigsraadet, var død 1560, og *Corfits Ulfeld*, som arvede Kogsbølle, var ligeledes tidlig bortrevet fra en anset Stilling og omfattende Virksomhed. Han maa være født omkring Aar 1520, og allerede som Dreng var han, som tidligere nævnt, bestemt til at være gejstlig; Kirkeforandringen tilintetgjorde denne Beslutning, men som en Mindelse derom tager det sig ud, at han sit hele Liv forblev ugift. Iøvrigt blev hans Virken i Statens Tjeneste ikke synderlig forskellig fra, hvad den under de gamle Forhold vilde være bleven. Allerede 1546 nævnes han som Regnskabsprovst for Thyholm Provsti og var tillige Sekretær i Danske Cancelli, hvor han efterhaanden steg til den ansvarsfulde og brydsomme Post som øverste Sekretær, et Hverv, som han skal have røgtet med stor Uegennytte og Upartiskhed. Under Christian III fik han Livsbrev paa Kronens Gaard Munkerud i Skaane, og forlenedes med Sørup Hovedgaard i det nordlige Falster, som tidligere hørte under Odense Bispestol, og endelig ogsaa med Vor Frue Kloster i Roskilde, der var et af Middelalderens fornemste Nonneklostre her i Landet, og ved Reformationen havde faaet Lov til vedblivende at bestaa under en kongelig Lensmands Styrelse. Tronskiftet medførte saa langt fra nogen Forandring i Corfits Ulfelds Stilling, at han nu blev optaget i Rigs-

raadet af Frederik II, der tillige gav ham St. Laurentii Kapel ved Roskilde Domkirke i Forlening; med dette Kapel, der i sin Tid var opført af en Mand af Ulfeld-Slægten, Biskop Niels Jacobsen (1384), var forbundet Stillingen som en af Universitetets tre Konservatorer, hvis Opgave det var at have Indseende med Universitetets Ejendomme og hele økonomiske Forfatning og at være Dommer i Stridigheder mellem Professorerne; ved denne Lejlighed afgav Corfits det Kannike-dømme, han i sin Tid som Dreng havde faaet af Joachim Rønnow. Fremdeles fik han som Gave af Kongen ogsaa Graabrødrekloster i Roskilde, som var bleven nedlagt ved Reformationen, og hvis Bygninger nu stod øde; i Forbindelse hermed maa endelig nævnes, at han købte Hovedgaarden Selsø ved Roskildefjord, og ved Mageskifte med Kongen erhvervede den derved liggende Eskildsø, som ogsaa var gammelt Kirkegods. Corfits Ulfeld har saaledes haft fuldt op at gøre med at styre alle disse Len og Ejendomme og samtidig røgte sit Hverv i Cancelliet. Med den kongelige Tjeneste fulgte i hine Tider den stadige Vekslen af Opholdssted, naar Kongen drog fra den ene Landsdel til den anden, og til Tider de længere Rejser ud af Riget i diplomatisk Sendelse eller i Hoffets Følge til Fester og Sammenkomster; 1548 var han saaledes med i Dronning Dorotheas store og pragtfulde Følge, da hun ledsagede Kongens Søster, Prinsesse Anne, til Torgau i Sachsen, hvor hendes Bryllup med Hertug, senere Kurfyrst, August blev fejret, og han ledsagede ligeledes Dronningen paa hendes Rejse til Wismar i 1554. Det er derfor sikkert kun den ringeste Del af sin Tid, han har kunnet tilbringe paa Kogsbølle hos Moderen; han skriver sig dog oftest til denne Gaard, og at han har taget sig af den og interesseret sig for den, ses deraf, at han ved Mageskifte med Kongen søger at gøre dens tilliggende sammenhængende. Endnu et Vidnesbyrd om hans store Virketrang har vi i den Omstændighed, at han er en af de fem Adelsmænd, der i Aaret 1561 faar Kongens Tilladelse til at drive et Bjærgværk ved Kullen i Skaane. Rigtignok synes de ikke at have haft megen Fornøjelse af dette Fore-

tagende, skønt Kongen ydede dem megen Bistand; ikke blot fik Lensmanden Ordre til at sørge for Brænde til dem, men for at det hele kunde komme i god Gænge, blev der fra Sachsen indkaldt nogle Berggeseller, som de kaldtes; men disse viste sig snart saa umedgørlige og opsætsige, at Lensmanden maatte „straffe dem med Jærn og Fængsel“, og samme Medfart maatte man give den Bonde, der boede i Gaarden paa Kullen, da han ikke vilde flytte ud trods Kongens Befaling. Har end denne Bjærgværksvirksomhed været en mislykket Spekulation, saa er det klart, at Corfits Ulfeld efterhaanden blev en meget velhavende Mand; det kan da ikke forundre, at han allerede under Christian III kunde forstrække Kronen med en Sum Penge, hvorfor han i Pant fik tre Bøndergaarde i Kyflinge i Skaane, som Frederik II senere tilskødede ham, og at han i 1562 kunde laane Frederik II en ret betydelig Sum mod at faa Pantebrev paa Hundslund Kloster (nu Dronninglund) i Jylland. Paa de Tider havde Kongen ogsaa haardt Brug for Penge, og dette Laan var kun en ringe Del af, hvad de store Krigsrustninger kom til at koste; for det var Krigen med Sverrig, Unionens ulyksalige Følge og Danmarks Svøbe gennem Aarhundreder, som nu atter stod for Døren. I de Begivenheder, som gik forud, spillede Corfits Ulfeld en vigtig Rolle, uden at vi dog ved, om han har sluttet sig til Flertallet af sine Fæller i Rigsraadet i deres Bestræbelser for at bevare Freden. Han sendtes, efter at der allerede var ført mange resultatløse Forhandlinger, straks efter Nytaar 1563 tilligemed Jacob Brockenhuus til Sverrig for endnu en Gang at kræve af Erik XIV, at han skulde fjerne de danske og norske Vaabner af sit Segl, og denne paa Forhaand haabløse Sendelse blev tilfældigvis det lille Stød, der bragte Vægtskaalen til at synke, saa det sidste Haab om at undgaa Krigen brast. Da nemlig Frederik II ikke hører noget fra sine Udsendinge, bliver han ængstelig for, at de bliver holdt tilbage af Svenskerne, og giver Befaling til, at nogle svenske Gesandter, der tilfældigvis opholder sig i København paa Gennemrejse til Tyskland, skal forhindres i at forlade Byen.

Den Maade, hvorpaa Svenskerne giver deres Forbitrelse over denne Indespærring Luft, vækker Kongens levende Harme, som ikke mindskes, da han kort efter af sine Udsendinge erfarer Kong Eriks afvisende Svar. Frygten for Corfits Ulfelds Skæbne viste sig ugrundet, for saavidt som han i de første Dage af Marts vendte velbeholden hjem. Alligevel synes denne Sendefærd at have været skæbnesvanger for ham; en Rejse gennem Sverrig, midt i Vinterens Hjærte var i hine Tider næppe heldbringende for Sundheden, og sikkert er det, at han straks efter sin Hjemkomst blev syg og døde paa Hillerødsholm den 12. Marts 1563. Kongen tog sig personlig hans Død nær og fulgte selv hans Lig, som 26 Adelsmænd bar til dets Hvilested i Frue Kirke i København. Alle Samtidens Vidnesbyrd om Corfits Ulfelds Karakter og Personlighed klinger sammen i uforbeholden Ros. Han var en klar og redelig Karakter, mildt dømmende, redebon til Hjælp, hvor han mente, den rettelig burde ydes, en Mand i sin Færd ved legemlige Anstrengelser og i aandeligt Arbejde, som hans betydelige Evner gjorde ham særdeles skikket til, og endelig var han af et vindende og indtagende Væsen, som en samtidig giver det Udtryk, at han var „regi et omnibus bonis percharus".

24. Corfits Ulfelds Ligsten.

Da Corfits Ulfeld var død uden Livsarvinger, blev hans store Efterladenskaber delt og skiftet mellem Moderen, som fik Lov til at beholde Kogsbølle for sin Levetid, Brødrene Jacob og Erik, Søsteren Dorothea og den afdøde Broder Ebbes Børn, Knud og Helvig. Den største Part saavel i Kogsbølle som i Selsø Hovedgaard tilfaldt ved Skiftet Jacob, som senere ved at udkøbe sine Medarvinger blev Ene-

ejer af begge Gaarde. *Jacob Ulfeld,* der maa være født henimod Aar 1530, havde efter Tidens Skik tilbragt sin Ungdom med Studier ved fremmede Universiteter; 1552 var han i Løwen i Flandern, og to Aar senere træffer vi ham sammen med den senere bekendte Kansler Niels Kaas i Wittenberg, hvor Melanchtons theologiske og philosophiske Forelæsninger samlede Ungdommen fra hele Nordevropa. Hvor vidt omkring han iøvrigt har været er os ikke nærmere bekendt, men det fremgaar klart nok af hans senere Liv, at Udbyttet ikke blot har været en stærk Paavirkning af den nye Theologi og det religiøse Liv, der dengang raadede i Tyskland, men at han ogsaa har benyttet Tiden til at skaffe sig gode Kundskaber i anden nyttig Lærdom. Efter sin Hjemkomst indtraadte han i Hoftjenesten og var Hofsinde, indtil han i Aaret 1562 giftede sig med den 18-aarige Anne Flemming, en Datter af Jacob Flemming til Bavelse og Maren Juel. Allerede kort efter Datterens Fødsel var Jacob Flemming død som den sidste Mand af sin Slægt, og Enken havde giftet sig paany med Christoffer Ulfeld til Jershave, en Søn af den tidligere omtalte Palle Andersøn Ulfeld til Hverringe; hun overlevede dog ogsaa denne sin anden Mand og døde i en høj Alder, antagelig paa Kogsbølle, da hendes Lig var blandt dem, der førtes fra Vindinge til Kværndrup Kirke. Anne Flemming bragte sin Mand i Medgift sin Fædrenegaard Bavelse, og et Par Aar efter Brylluppet fik Ægteparret Kongens Stadfæstelse paa et gensidigt Testamente, hvorved de tilsikrede hinanden Arven af deres Ejendomme. Maaske har Fru Anne allerede tidlig været svagelig; hendes Tid blev i hvert Fald ikke lang, da hun, kun 26 Aar gammel, døde den 17. November 1570; men en medvirkende Grund til Testamentets Oprettelse, kan dog ogsaa søges deri, at hendes Mand har næret Frygt for, at der ved hans mulige Død skulde beredes hende Vanskeligheder af Broderen Erik Ulfeld. Denne havde nemlig ved Skiftet efter Broderen Corfits vist sine Medarvinger lidet Hensyn; ikke blot havde han meget mod Jacobs Ønske vist Tilbøjelighed til at afhænde sin Arvepart til Fremmede, saa der maatte udvirkes en

kongelig Ordre om, at ingen maatte købe eller tilpante sig noget af Corfits Ulfelds efterladte Gods, og at Erik, hvis han vilde afhænde noget, først skulde tilbyde sin Broder det, men han havde ydermere rentud nægtet at betale sin Andel i Corfits' efterladte Gæld, som naturligvis skulde fordeles paa Arvingerne, saa at et andet Kongebrev maatte give Jacob Tilladelse til at lægge Beslag paa saa meget af Eriks Gods, som der maatte tilkomme ham at betale af Gælden. Kong Frederik synes saaledes vel at erindre det Løfte, han havde givet Corfits Ulfeld om at være hans Broder Jacob en naadig Herre, og Jacob Ulfeld synes ikke mindre at have gjort sig fortjent til den Gunst, der blev ham vist. Han var med i Krigen mod Sverrig baade til Lands og til Vands; om Bord paa Flaaden under Herluf Trolles Anførsel kæmpede han med Svenskerne under Øland, da Otte Rud entrede og ødelagde det fjendtlige Admiralskib og tog Admiralen til Fange; han var Krigscommissær ved Landhæren hos Daniel Rantzau, og at Kongen i det hele har været tilfreds med hans Tjeneste, fremgaar deraf, at han i Efteraaret 1566 optog ham i Rigsraadet. Snart efter er imidlertid den gode Forstaaelse bristet, uden at det er os muligt at udrede den nærmere Sammenhæng af, hvad der skete. De sidste Aar af den ulyksalige Krig var en særlig vanskelig og fortvivlet Tid; Peder Oxes Overtagelse af Styrelsen havde vel aabnet nye Kilder for Tilvejebringelsen af de nødvendige Penge til Krigen, men dermed var ogsaa hele Landet anspændt til det yderste, uden at det afgørende Slag mod Sverrig var ført. Daniel Rantzaus berømte Tog ind i Østergøtland gav Kongen nyt Haab om, at dette nu skulde lykkes, og Skatteskruen pressedes atter en Omgang rundt. I disse Forhold maa vistnok Foranledningen søges til, hvad der skete mellem Kongen og Jacob Ulfeld. Corfits Ulfeld havde nemlig i sin Tid, ved hvilken Lejlighed vides ikke, laant 1000 Daler af Kongen, og disse Penge fik nu Broderen Ordre til at betale; dette har næppe smagt Jacob, og først efter at Ordren var gentaget, blev Pengene betalt ved Kieler Omslag 1568 til Rentemesteren Eiler Grubbe, men uden at

Forskrivningen samtidig blev leveret tilbage, hvad enten nu dette skyldtes Forsømmelighed hos Rentemesteren eller Dokumentet tidligere var bortkommet. Naar man hører, at Jacob Ulfeld en Snes Aar senere førte Proces mod Eiler Grubbes Arvinger om denne samme Forskrivning, ligger det nær at antage, at der ved Betalingen er opstaaet Strid, hvori Jacob Ulfelds Paastaaelighed kan have vakt Kongens Vrede; Frederik II var jo ikke blot af Naturen en meget hæftig Mand, men de mange fejlslagne Forhaabninger til den Krig, han saa fyrigt havde kastet sig ind i, havde gjort hans Sind bittert og pirreligt, og hans Forhold til Rigsraad og Adel var i disse Aar overmaade spændt. Hans Harme mod Jacob Ulfeld maa imidlertid have været stor, da han greb til den voldsomme Forholdsregel at udstøde ham af Rigsraadet og fratage ham hans Forlening, Hundslund Kloster i Vendsyssel, som han havde faaet i Pant efter Broderens Død. Unaaden var dog ikke af lang Varighed. Aaret 1570 bragte endelig Fredsslutningen med Sverrig, der befriede Landet for et knugende Tryk og beredte Vejen for Modsætningernes Forsoning, ogsaa indadtil; for Jacob Ulfeld slog Oprejsningens Time, da Kongen i December gav ham hans Plads i Rigsraadet tilbage, og snart fulgte Naadens mere haandgribelige Vidnesbyrd, de gode Forleninger. Han fik Dalum Nonnekloster ved Odense, der siden Reformationen havde været styret af verdslige Lensmænd, hvem det paahvilede at sørge for de faa endnu tilbageblevne Nonner, og samtidig ogsaa St. Knuds Kloster, der ligeledes var bleven inddraget under Kronen, men hvis Styrelse Christian III havde overdraget til Prioren Christen Povlsen, der i en Menneskealder røgtede dette Hverv med stor Dygtighed og Paalidelighed. Nu var han en skrøbelig Olding, der ønskede Hvile, og da Klosteret blev givet i Forlening til Jacob Ulfeld, bestemtes det, at den gamle Prior skulde have frit Ophold Resten af sine Dage. Forholdet mellem den gamle og den ny Lensmand synes dog ikke at have været det bedste; det stiller ikke Jacob Ulfeld i noget smukt Lys, at Kongen gentagne Gange maa minde ham om, at det er hans Pligt at behandle den vel-

tjente Mand godt og give ham, hvad han behøver til sig og sine Folk, og det er ikke til at tage fejl af, naar Kongen fremhæver Hr. Christens Pligtopfyldenhed samtidig med, at han bebrejder Jacob Ulfeld hans Forsømmelse af at holde St. Knuds Kirke vedlige. Pligten overfor Kirken, hvor jo flere danske Konger, blandt andre den sidst afdøde, havde faaet deres Hvilested, blev ogsaa flere Gange Lensmanden indskærpet; men Opgaven var ikke helt let, da Reformationen havde berøvet Kirkerne deres gamle Indtægtskilder, som flød saa rigeligt af Sjælemesser og milde Gaver, og intet givet dem i Stedet; St. Knuds Kirke, der endnu ikke var gjort til Sognekirke, blev kun lidet brugt og maatte saaledes falde Klosteret til Byrde. Det er da næppe helt uden Forbindelse med disse Forsømmelser, naar St. Knuds Kloster allerede 1573 atter blev frataget Jacob Ulfeld, men da han beholdt Dalum, var der ikke Tale om nogen ny Unaade, og rimeligvis har ogsaa en anden Grund været medvirkende; vi hører nemlig, at han netop i disse Tider var syg og svagelig og lod beskikke Værger for sine umyndige Børn for det Tilfælde, at han skulde gaa bort, og et Vidnesbyrd om, at hans Tanker var vendt mod det hinsides, har vi ogsaa i den Samling Bibelsprog, han da lod udgive med Fortale af ingen ringere end Niels Hemmingsen. Bogen, der netop har Trykaaret 1573, bærer vel ikke Samlerens Navn, men paa Titelbladets Bagside er trykt Ulfeldernes og Flemmingernes Vaabner og Jacob Ulfelds Forbogstaver med et Vers af Psalmerne, der passer godt i en syg Mands Mund. Dog Livet havde endnu Brug for Jacob Ulfeld, og han synes atter at være bleven Herre over sin Sygelighed; endnu samme Aar var han med at repræsentere Kongen ved Hertugen af Preussens Bryllup og deltog i et Gesandtskab til Kong Johan af Sverrig.

I Aarenes Løb, i Nedgangens som i Fremgangens Tid, havde Hr. Jacob aldrig forsømt sine Ejendomme; som saa mange kendte Mænd af hin Tids Adel var han Godssamler i stor Stil. Efter Moderens Død havde han afkøbt sine Medarvinger deres Andele saavel i Kogsbølle som i Selsø, og med Bavelse, som han giftede sig til, besad han nu

tre Hovedgaarde, hvis Tilliggende han utrætteligt arbejdede paa at øge og afrunde ved Køb og Mageskifter med Kronen og med hvem, der ellers maatte eje noget, han attraaede. Endelig sikrede han sig Besiddelsen af alt det erhvervede ved den for Datidens Retsskik ejendommelige Foranstaltning, som kaldes Forfølgning til Laas, hvorved forstaas en gentagen Bekendtgørelse paa Tinge af, hvilke Ejendomme man besidder, og Opfordring til alle, som mener at kunne rejse Indsigelse derimod, til at indfinde sig; melder ingen sig, eller Indsigelserne er gendrevne, udstedes paa Rettertinget det saakaldte Laasebrev, der tilsikrer den retmæssige Besiddelse.

Som Medlem af Rigsraadet stod Jacob Ulfeld i første Række, og har end maaske Kongen ikke følt sig synderlig tiltalt af ham personlig, saa har han utvivlsomt respekteret hans Dygtighed; navnlig i diplomatiske Forhandlinger synes han at have været brugbar, og ligesom han deltog i det nævnte Gesandtskab til Sverrig, saaledes var han nogle Aar senere paa en Sendefærd til England, og gentagne Gange var han paa Kongens Vegne tilstede ved de endeløse Forhandlinger med Kongens Farbrødre, Hertugerne Hans og Adolf, i de smaalige Kævlerier om Hertugdømmerne. Det var da uden Tvivl i Tillid til, at han var den rette Mand, at det betroedes ham at udføre den vanskelige og ansvarsfulde Mission at gaa som Leder af et Gesandtskab til den russiske Czar, med hvem det syntes at trække op til alvorlige Stridigheder. Denne eventyrlige Rejses Historie skal ikke her genfortælles; den Behandling, Gesandterne fik, var ikke just stemmende med Vesteuropas folkeretlige Grundsætninger, og der er al Grund til at tro, at det er sandt, naar de hævdede, at det var Nøden og Ønsket om at slippe levende fra Affæren, der tvang dem til at overtræde Instruksen og føje sig efter Czar Iwans Fordringer. Men Frederik II vilde ikke lade denne Forklaring gælde, og da Jacob Ulfeld blev anklaget for Rigsraadet, sluttede dette sig til Kongens Anskuelse, og Sagens Udgang blev Dom for Brud paa den givne kongelige Ordre, Udstødelse af Raadet og Fortabelse af Forlening. For

anden Gang var Jacob Ulfeld sat udenfor, stængt ude fra al Virksomhed i Rigets Tjeneste, og denne Gang ramt ikke blot af Kongens Vrede men ogsaa af sine Standsfællers Misbilligelse, uden stort Haab om, at det ogsaa nu kun skulde være forbigaaende. Stiv og paastaaelig som han var, har denne Behandling kun staaet for ham som en skrigende Uretfærdighed, der ramte ham svidende haardt; men knække ham kunde de ikke, han havde sine Ejendommes Forøgelse at arbejde for, og med Tiden kunde det dog maaske blive ham, der fik det sidste Ord i den ulyksalige Sag.

Godsernes Styrelse, Forøgelse og Forbedring lagde nu atter Beslag paa største Delen af Hr. Jacobs Kræfter; han fortsatte sine gamle Udvidelsesbestræbelser, og vi ser ham i disse Aar lægge en Del ny Jord ind under Kogsbølle og blandt andet erhverve Kejrupgaarden i Kølstrup, som jo en af hans Forfædre havde afhændet til Dronning Margrete. Et interessant Vidnesbyrd om den Iver og Ordenssans, der har præget hans Godsstyrelse, maaske ogsaa om hans Forfængelighed, har vi bevaret i den ovenfor omtalte og benyttede Jordebog med de morsomme farvelagte Tegninger, som indeholder udførlige Lister over Hovedgaardenes Jorder og alt det tilliggende Bøndergods. Som adskillige andre af Tidens rige Adelsmænd var Jacob Ulfeld ogsaa byggelysten; alle tre Hovedgaarde opførtes helt fra ny af, og Kogsbølle blev endda flyttet fra sin oprindelige Plads i Landsbyen nærmere ud mod Fjorden og den Bygning rejst, som ovenfor udførlig er skildret, samtidig med, at det gamle Stednavn maatte vige for Slægtens eget — Ulfeldsholm.

Men Ejendommenes Drift og Forbedring var ikke det eneste, der udfyldte Jacob Ulfelds Tid og tog hans Interesse. Fra sin Ungdom af besad han gode Kundskaber og Sans for Tidens aandelige Liv, den Tid, der her hjemme var Anders Sørensen Vedels, og hvis bedste Navne er Tyge Brahe og Arild Huitfeldt, da Folkeviserne blev optegnede og Slægtebøgerne samlede rundt om paa Landets Herregaarde. Ogsaa Jacob Ulfeld delte sine Standsfællers levende Kærlighed til

Fædrelandets Minder, og hans ufrivillige Otium førte ham nu til mere indgaaende historisk Sysselsættelse, der satte Frugt i en lille latinsk skreven Danmarkskrønike, som skildrer Tiden fra 1333 til Christian III's Død. Dette Arbejde er dog i alt væsentligt blot en Oversættelse eller Bearbejdelse af en ældre dansk Krønike, hvis Forfatter antagelig var Herman Vejger, og i sig selv er det ikke af synderlig Betydning; derimod er Fortalen, som staar for Jacob Ulfelds egen Regning og er skrevet paa Ulfeldsholm i September 1585, af ikke ringe Interesse ved de almindelige Bemærkninger, der her fremsættes om Historieforskningens Væsen og Værdi. Ligesom vi gennem de hellige Skrifter erfarer, hvorledes vi skal leve vort Liv i Forhold til det højeste, saaledes giver den videnskabelige Erkendelse i Almindelighed, Historien i Særdeleshed gennem Slægtens indvundne Erfaring, Belæring om Veje, Maal og Midler for Livet, saa vel i Samfundets Tjeneste som i den enkeltes Forhold; med Hæder nævnes Tyge Brahe som en Mand, der har sat sit Liv og sin Kraft ind paa videnskabelig Forskning, og de Ord, hvormed hans Virken karakteriseres, vidner om en Kultur og en Fordomsfrihed, som næppe heller hos Datidens Adel var helt almindelig; han satte, siges der, skønt født af Landets fornemste Adel, det Adelskab højere, der vindes ved Aandens Udvikling gennem Forskning, fordi det er den personlige Dygtighed, ikke Blodet, der skaber den sande Adel. Ikke blot Beundring men ogsaa varm Sympathi kommer her til Orde, og et latinsk Digt, som Tyge Brahe ved samme Tid tilskrev Jacob Ulfeld, viser, at Følelsen var gensidig. Om Historiens Betydning udtaler Jacob Ulfeld sig paa lignende Maade i Fortalen til et andet Værk, hvis Indhold er af ulige større Interesse end det førstes, Beskrivelsen af hin uheldige Ruslandsfærd, der havde faaet saa indgribende Virkning. Denne Skildring, der ligeledes var affattet paa Latin, men lige saa lidt som Krøniken udkom i Trykken, havde dog en væsentlig anden Karakter; det var ikke objektiv Historieskrivning men et Forsvarsskrift, bestemt til at modbevise den formentlig uretfærdige Anklage. Det er bekendt, at Jacob Ulfeld kort efter

25. Jacob Ulfelds og Anne Flemmings Ligsten.

Frederik II's Død ved et Møde i Roskilde Domkirke overfor Regeringsraaderne søgte Æresoprejsning og Retfærdiggørelse, at han overleverede dem en Redegørelse for sin Sendefærd, som han truede med at offentliggøre; men det Svar, han fik, var skarpt og afvisende, Sagen blev ikke genoptaget, Hr. Jacob fik ikke sin Stilling og sine Værdigheder tilbage, og han gemte atter sin Rejsebeskrivelse hen. Den blev vel siden sendt til en Bogtrykker i Udlandet, men udkom først mange Aar efter Forfatterens Død, da Sagen var glemt og uden Interesse. Jacob Ulfelds Haab om hos sine Standsfæller at finde den Retfærdighed, som den afdøde Konge ikke havde villet yde ham, var glippet, og siden bragte han ikke mere sin Sag frem. Rimeligvis har han i sine sidste Aar været svagelig, og idelig kredser hans Tanker om

*) Indskriften lyder i Oversættelse: Under denne Sten er begravet ærlig og velbyrdig Mand Jacob Ulfeld til Selsø og Kogsbølle, fordum Kong Frederik II's Raad, som døde 8. Oktober 1593, og hans hjærtekære Hustru, Anna Flemming til Bavelse, som efter at have levet retskaffent i Ægteskab med sin Mand i otte Aar døde i sin Alders 26. 1570, den 11. November.

Døden; mest levede han paa sit kære Ulfeldsholm, oftest ensom, da hans Sønner færdedes i det fremmede, optaget af at læse og oversætte religiøse Skrifter. Han udgav saaledes i dansk Oversættelse Rostocker-Theologen David Chytræus' Bog om Døden og det evige Liv med et Forord, som er rettet til hans tre unge Sønner, og et Par Aar senere et andet Skrift af beslægtet Indhold, som han har faaet tilsendt af den bekendte lærde holstenske Mæcen Henrik Rantzau, hvem Oversættelsen er tilegnet. Den sidste Bogs Forord er dateret den 30. Januar 1593, og endnu samme Aar i Oktober døde den gamle Herre og jordedes hos sine Fædre i Vindinge Kirke.

Jacob Ulfelds tre Sønner tog hver sin af Faderens Hovedgaarde i Arv, Corfits Bavelse, Jacob Ulfeldsholm og Mogens Selsø; en Søn, Knud, var død før Faderen. *Jacob Jacobsen Ulfeld* var født 25. Juni 1567 paa Bavelse og blev efter Tidens Skik opfostret hos Mormoderen, Fru Maren Juel, indtil han fyldte sit syvende Aar. Efter at være undervist i Hjemmet hos Faderen, sendtes han fjorten Aar gammel ud paa Rejse til videre Uddannelse og studerede en længere Aarrække ved fremmede Universiteter; i Genf træffer vi ham 1584, og et Par Aar senere i Basel, hvorfra han begiver sig til Italien, der allerede dengang øvede en dragende Magt paa nordiske Sind. Bolognas ærværdige Højskole, det stille middelalderlige Ravenna, Loreto, alle andægtige Pilgrimmes Maal, og selve den evige Stad var Stationer paa hans Fart mod det solrige Napoli og Sicilien; selv Malta besøgte han og deltog med Ordensridderne i en mindre Tyrkerekspedition. I Begyndelsen af 1588 var han atter i Rom tilligemed Broderen Mogens og deres Landsmand Christian Barnekow; i Forening med Slesvigeren Hans Jacobsen Skærbæk, der senere blev bekendt som Forfatter og døde som Medicus i Lybæk, drøftede de unge Mænd store Planer om eventyrlige Rejser, skønt Sydens uvante Levemaade allerede nu lod dem føle Rejselivets Besværligheder; ved Universitetet i Siena, hvor de indfandt sig hen paa Foraaret, medens Toscana stod i sin rigeste Pragt, traf de yderligere en Landsmand, Sivert

Grubbe, som med Iver sluttede sig til deres Planer; desværre maatte han atter melde sig fra, da en anden ung Adelsmand, som han havde lovet at slaa Følge med til Tyskland, ikke vilde løse ham fra Løftet. Ogsaa Mogens Ulfeld opgav atter at deltage, men de andre tre besluttede at overvinde Vanskelighederne; de vilde besøge det hellige Land og se de gaadefulde Pyramider ved Nilen, og fra Venedig, hvor en tysk Adelsmand sluttede sig til dem, drog de i Eftersommeren 1588 afsted. Først satte de Kursen mod Constantinopel, hvor de opholdt sig nogle Maaneder, stærkt optagne af Gadernes brogede Liv og den gamle Stads rige historiske Minder, og den Fasthed og Orden i det daværende tyrkiske Regeringsmaskineri, som de vordende danske Statsmænd med Interesse iagttog, vandt deres levende Beundring. Da det lille Selskab havde opnaaet Regeringens Pas til at rejse i Orienten, begav de sig tidlig paa Aaret afsted over Patmos, Rhodos og Cypros til Jaffa og naaede den 7. April Jerusalem. De valfartede nu til de hellige Steder og tog alle de mange mærkelige Curiositeter i Øjesyn, som de stedlige Munke og andre Ciceroner havde at forevise, end ikke Adams Grav eller det Hul, hvori Træet havde staaet, hvoraf Christi Kors var taget, blev forsømt. Ogsaa Smaabyerne som Bethania og Bethlehem besøgte de, skønt det mildest talt var noget usikkert at rejse omkring i Landet; paa disse Ture traf de saa mange Røverbander, at de „vel 20 Gange maatte løse sig fri og blev ilde trakteret med Hug og Slag“. Ja selve den tyrkiske Guverneur i Jerusalem, der skal have været en „gerrig Cumpan“, lod dem, da de vilde forlade Byen, arrestere og slap dem kun fri mod en Pengeforæring. Fra Jaffa sejlede de ad Ægypten til, men paa denne Fart havde de atter nær sat Livet til; selve Skibet var usselt og Proviantforsyningen saa mangelfuld, at de i flere Dage slet intet fik at spise, og da de endelig naaede udfor Damiette, kunde Skibet paa Grund af Storm ikke gaa ind, saa de maatte klæde sig af, binde Klæderne i en Bylt paa Hovedet og svømme det sidste Stykke ind til Land, hvor der dog saa var en menneskekærlig Tyrk, der tog sig af dem og gav dem noget at

leve af. Med stor Interesse besaa de Ægyptens Mærkværdigheder, det brogede Liv i Kairo, Pyramiderne og Nilen, hvor særlig Flodhestene tiltrak sig deres Opmærksomhed. De fortsatte dog ikke Rejsen længere op i Landet, hvad enten det nu var, fordi de ikke mente, at deres Tid og deres Penge slog til, eller det var, som der staar i Ligtalen over Christian Barnekow, „for Luftens Skyld og anden megen Ulejlighed, ja for Rosmere, Crocodiller og andre slige onde Dyr“. Fra Alexandria gik de atter til Søs til Kreta, hvor de ved Landgangen blev antaget for Sørøvere og nær var bleven slaaet ihjel; da Misforstaaelsen var opklaret, kom de dog i gemytligt Lag med nogle Grækere, der morede sig med at drikke dem til og undrede sig over, at „den tyske Nation“ ikke viste større Udholdenhed ved Bægret. Endelig naaede det lille Selskab efter at have udstaaet en voldsom Storm i Adriaterhavet hen paa Efteraaret tilbage til Venedig, og her eller i det nærliggende Padova maa Rejsefællernes Veje være skilte; Christian Barnekow blev i Padova, medens Jacob Ulfeld drog til Holland og derfra hjem til Danmark. Opholdet i Hjemmet blev dog meget kort; der var endnu meget for den unge Adelsmand at se og lære ude i Verden, og han drog nu til Frankrig, hvorfra han først to Aar efter vendte hjem, da han kaldtes til sin Faders Dødsleje. I den Tid, han nu opholdt sig i Hjemmet, forlovede han sig med Birgitte Brockenhuus, en Datter af Laurits Brockenhuus til Egeskov og Karen Skram, men Jomfru Birgitte var endnu kun et Barn, og inden han kunde gifte sig og sætte Bo, maatte han endnu engang ud paa Rejse for at se det Land, der paa de Tider var Europas mægtigste, og hvis toneangivende Hof og fine Sæder heller ikke en dansk Diplomat kunde være ukendt med. Over Genova og Barcelona naaede Jacob Ulfeld Madrid, hvor han indførtes og færdedes ved Philip II's Hof, her og paa Escorial; han forsømte ikke at besøge de gamle arabiske Mindesmærker i Cordova og Granada og lagde endelig Hjemrejsen gennem Norditalien, Kroatien og Ungarn, over Warschau, hvor han overværede Festlighederne ved en Kongekroning.

Tredive Aar gammel stod Jacob Ulfeld nu atter i sit Fædreland med en lang Række indholdsrige Lehr- og Wanderjahre bag sig; grundige Kundskaber i de fremmede Sprog og nøje Kendskab til Forholdene i alle Europas Lande var den Skat, han hjembragte, og som nu skulde bære Frugt i den Virksomhed i Statens Tjeneste, som han efter sin Stand og sine Evner maatte føle sig kaldet til. Roligt og ligesom selvfølgeligt steg han til de højeste Poster og røgtede stedse større og mere betroede Hverv; 1607 blev han optaget i Rigsraadet, og 1609 fulgte han den bekendte Arild Huitfeldt, Danmarks Krønikeskriver, i Posten som Rigens Kansler, hvis Virkeomraade nærmest faldt sammen med det nuværende Indenrigsministerium, men som tillige beklædte Dommersædet paa Rigens Retterting, som svarer til den senere Højesteret. Men ogsaa i Udenrigspolitiken fandt hans gode Kundskaber rig Anvendelse, og ikke blot til de evindelige Grænsemøder med Sverrig paa Kalmarkrigens Tid, men rundt om til tyske Stæder og Fyrster, til England, og saa langt som til Spanien gik hans diplomatiske Sendelser. Desuden havde han sine Len at bestyre; 1602 havde han faaet Hindsgavl, 1606 Hagenskov (nu Frederiksgave) og endelig 1610 Nyborg Slot, som laa saa bekvemt for ham lige ved hans egen Fædrenegaard. 1599, den 10. Juli, havde han i Nyborg ægtet sin Fæstemø, Birgitte Brockenhuus, og om denne Bryllupsfærd har vi endnu

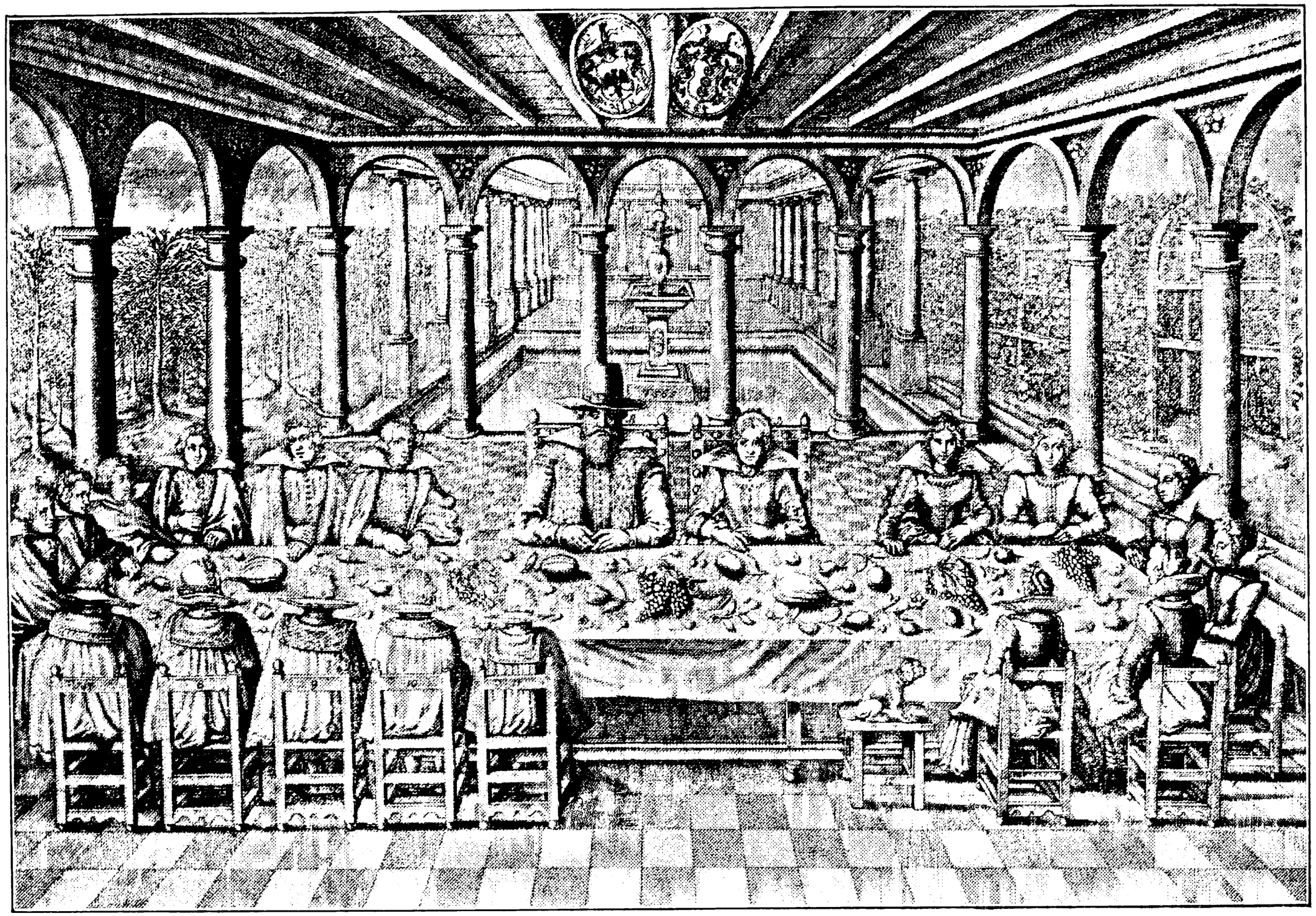
26. Jacob Ulfeld.*)

*) Omskriften lyder i Oversættelse: Jacob Ulfeld, Herre til Ulfeldsholm, Kongen af Danmarks Raad, Lensmand paa Hagenskov.

bevaret et Mindesmærke i det prægtige udskaarne Skab med Parrets Vaaben og Navnetræk, som findes i Nationalmusæet, og som ovenfor er omtalt og afbildet. I deres Ægteskab fødtes en talrig Flok af Sønner og Døtre, som alle fik en omhyggelig Opdragelse; Sønnerne gik i Skole paa Herlufsholm og sendtes siden til fremmede Universiteter til fortsat Uddannelse; alligevel kom ingen af dem til at spille nogen betydelig Rolle, han alene undtaget, der satte al sin Kraft ind paa at ødelægge sit Land og som kastede en dyb Skygge over sin gamle Slægt.

Paa Ulfeldsholm har Jacob Ulfeld, saa optaget af sine mange Hverv som han var, næppe opholdt sig ret meget; naar ikke selve Statstjenesten lagde Beslag paa ham, maatte han dele Tiden mellem Len og Privatejendom, og Faderens Erhvervelyst og Udvidelsestrang træffer vi ikke hos ham. At han dog har omfattet sine Fædres Hjem med Interesse, ser vi af de Byggeforetagender, han der satte i Værk, og som vi ovenfor har hørt strakte sig over en længere Aarrække; det virker derfor overraskende at høre, at han kunde skille sig ved den Gaard, der gennem saa mange Generationer havde været Slægtens Hjem, som hans Fader havde givet saa fornem en Skikkelse og han selv arbejdet paa yderligere at forskønne; i Aaret 1616 solgte han Ulfeldsholm til Fru Ellen Marsvin og købte samtidig Egeskov af sine Brodersønner Jacob og Frants Ulfeld, Sønner af den tidligere nævnte Corfits, der havde arvet Bavelse og som var gift med Elisabeth Brockenhuus, Fru Birgittes Søster. Egeskov var jo nemlig Fru Birgittes fædrene Hjem, og hendes Ønske maa vel antages at have været den bestemmende Grund til den hele Handel. Det var ved denne Lejlighed, Fædrenes Kister og Ligsten førtes fra Vindinge til Kværndrup Kirke og de omtalte Epitafier blev opsat.

Hermed gaar Jacob Ulfeld og hans Slægt ud af Ulfeldsholms Historie. Endnu en Aarrække levede og virkede han, de sidste Aar dog stærkt plaget af Sygdom; 1630 døde han, savnet og begrædt af mange, og fik af sin Ungdoms Studiefælle, Sivert Grubbe, det Efter-

27. Jacob Ulfeld med Familie.

mæle, at han var en Mand, der var berømt af mange Rejser og Statssendelser og saare vel fortjent af sit Fædreland. Fru Birgitte overlevede sin Mand i mange Aar og døde først 1656 paa sin Mødregaard Urup mellem Horsens og Skanderborg.

---

2. ELLEN MARSVIN OG HENDES SLÆGT.

Ulfeldsholms nye Ejer tilhørte en Slægt, som regnes til den fyenske Uradel. Omkring Aar 1400 træffes Marsvin'erne blandt Odenses Patricierfamilier, og et Aarhundrede senere tælles Slægten blandt Rigets Højadel. Jørgen Marsvin var paa Christiern II's Tid Rigens Kansler og en formuende Mand; han ejede to Hovedgaarde i Nærheden af Odense, Lindved, som han giftede sig til, og Holluf-gaard, som han selv havde oprettet af sammenkøbt Bøndergods; den sidste ombyggedes af hans Sønnesøn af samme Navn, der opførte den massive Hovedbygning, som endnu staar, omend i noget molesteret Skikkelse. Denne yngre Jørgen Marsvin spillede i Kraft af sin Dygtighed en vis Rolle, men var tillige en brutal og hensynsløs Mand, der nød liden Anseelse og Sympathi. Ved sin Hustru, Karen Gyldenstjerne, var han Fader til Ellen Marsvin, der fødtes 1572 og i en Alder af kun 17 Aar blev gift med den 52aarige Ludvig Munk til Nørlund, der var bleven afsat som Lensmand over Trøndelagen og idømt en Bøde for Udsugelser og haard Behandling af Bønderne. I dette Ægteskab blev Ellen Marsvin Moder til sit eneste Barn, den velkendte Kirsten Munk, der fødtes 1598, men den store Aldersforskel mellem Ægtefællerne kan ikke have været til Gavn for Forholdet, og Fru Ellen synes ikke heller at have haft nogen altfor bogstavelig Opfattelse af sine ægteskabelige Pligter. Efter Ludvig Munks Død 1602 ægtede Ellen Marsvin Knud Rud til Sandholt, men da ogsaa han efter faa Aars Ægteskab var død, forblev hun Enke Resten af sine Dage og satte nu al Kraft ind paa det, som synes at have været

den røde Traad i hendes Tilværelse, en aldrig tilfredsstillet Iver for at samle sig Gods og Rigdomme. Paa dette Omraade lægger hun betydelig Dygtighed for Dagen, og hendes Træk, som de bevarede Portrætter viser os dem, taler ogsaa tydeligt nok om en energisk Karakter, en Vilje, der udholdende forfølger sit Maal og med snu Beregning griber alle brugelige Midler og benytter alle Veje, selv de mest krogede og slibrige. Der kan da heller ikke være Tvivl om, at naar hun begunstigede det Forhold, Christian IV i Aaret 1615 indledede til hendes 17aarige Datter, Kirsten Munk, saa var det, fordi hun i Forbindelsen med Kongen saa et godt Middel til at fremme sine økonomiske Planer. I saa Henseende blev hun heller ikke skuffet. 1620 overdrog Kongen hende det indbringende Len Dalum ved Odense, som hun derefter med en kort Afbrydelse sad inde med i henved en Snes Aar, og som hun styrede med stor Dygtighed. Her havde Fru Ellen i Almindelighed Bolig, og herhen sendtes hende Datterens Børn med Kongen til Optugtelse i deres første Leveaar. Her boede ogsaa Christian IV. hos hende, da han i 1627 vendte hjem fra sit uheldige tyske Felttog, og det var ved denne Lejlighed, at de Skandalescener begyndte, som Kirsten Munk opførte med Rhingreven Otto Ludvig, og som førte til Opløsning af hendes og Kongens Ægteskab. For Lenet forsømte

28. Ellen Marsvin.

Ellen Marsvin dog ikke sine Ejendomme, som hun selv styrede og regelmæssig besøgte. Efter Faderen havde hun arvet Lundegaard i Nørre Broby Sogn i Fyen, medens hun havde maattet give Afkald paa Sandholt, som hun sad inde med efter Knud Rud, men som senere ved Proces blev tilkendt hans Broder Corfits Rud. Foruden Ulfeldsholm erhvervede hun i disse Aar Øster Vallø og Lellinge ved Køge, Vejlegaard i Fyen, Kærstrup med største Delen af Taasinge og Turø, som hun fik i Mageskifte af Kronen. Endelig købte hun Boller ved Horsensfjord og Rosenvold ved Vejlefjord, men disse to paa Kongens Vegne og uden Tvivl bestemt til i sin Tid at være Livgedingsgods for Kirsten Munk. Naar hertil føjes, at Fru Ellen bestyrede de Pengesummer, som Kongen efterhaanden udsatte for sine Børn med Kirsten Munk, faar man en Forestilling om den virksomme Dames store Bedrift. Paa Ulfeldsholm, der jo laa hendes sædvanlige Opholdsted saa nær, boede hun jævnligt, og denne Gaard synes at have staaet hendes Hjærte særlig nær. I Aarene efter 1630 lod hun foretage en større Udvidelse og Ombygning af den og kaldte den fra nu af efter sit eget Navn Ellensborg. Her var det ogsaa, at Kirsten Munk søgte sin Moder den 24. Januar 1630, da hun havde forladt Kongen og Forholdet imellem dem endelig var brudt. Den Modtagelse, Fru Kirsten fik hos Moderen, var alt andet end blid; den erfarne Dame var yderst opbragt over Datterens Færd, vel næppe saa meget i den krænkede Morals Navn som for de praktiske Følger, Bruddet nødvendigvis maatte faa, og det er bekendt, at hun ikke blot var særdeles uvillig til at adlyde Kongens Befaling om at overgive Fru Kirsten Boller og Rosenvold, men at hun, da der ikke var nogen Vej udenom, inden Overdragelsen borttog alt, hvad borttages kunde. I den vekselvis ulmende og opblussende Strid med Kongen var Fru Ellen saaledes til at begynde med afgjort imod Datteren, men senere maa hun aabenbart have anset det for mere formaalstjenligt at støtte denne i hendes Forsøg paa at retfærdiggøre sig og genvinde sin gamle Stilling, og hun erklærede nu intet at kende til Kirstens Meriter. Følgen blev

dog en anden end beregnet; hun vendte nu Kongens heftige Forbitrelse imod sig selv, en personlig Sammenkomst mellem dem paa Antvorskov forværrede kun Forholdet, og det endte med, at Dalum Len blev hende frataget 1639. Fra den Tid af bliver der mere stille om Fru Ellens Navn; hun ofrede sig fra nu af helt for sine private Sagers Styrelse, der ogsaa nok kunde optage den aldrende Dames Arbejdsevne, omfattende og vidt spredte som hendes Ejendomme var; oftest boede hun nu paa sit udvidede og ombyggede Ellensborg, og om hendes virksomme Husflid vidner det prægtige silkebaldyrede Tæppe, der bærer hendes Navn og er fuldført Aaret før hendes Død. Hendes Livs Synder synes i disse sidste Aar at have tynget Samvittigheden; allerede 1632 havde hun bekostet en dansk Udgave af Luthers Oversættelse af Davids Psalmer, og det tager sig næsten ud som Satire, naar Udgiveren, den kendte Forfatter, Sognepræsten for Bremerholms Menighed, Niels Michelsøn Aalborg, i Fortalen, der er tilegnet hende, i smukke Ord skildrer det jordiske Liggendefæs Forgængelighed og Intethed for den sande Kristne. 1637 fuldførtes det store og prægtige Kapel paa Ellensborg, og 1639—40 opførte Ellen Marsvin en helt ny Kirke paa Turø, som hun faa Aar efter yderligere udstyrede med en Donation. Endelig endte Ellen Marsvin den 11. November 1649 sit bevægede Liv paa Ellensborg, og netop i de samme Dage indtraf dertil Leonora Christine og hendes Mand Corfits Ulfeld, der da vendte hjem fra sin store, skæbnesvangre hollandske Ambassade; om de kom tidsnok til at lukke Mormoderens Øjne, eller hun alt forinden var død, vides dog ikke. Hendes Lig bisattes i Nørre Broby Kirke ved Lundegaard, hvor begge hendes Ægtefæller allerede hvilede.

Fru Ellen Marsvins store Ejendomme gik i Arv til hendes eneste Barn, Datteren *Kirsten Munk*. Hendes Liv havde, siden hun forlod Kongen, været lidet lysteligt; i en sjælden Grad frastødende er det Billede, Kilderne opruller for os af Forholdet mellem hende og hendes Børn og af disses Følelser for hinanden indbyrdes, og kun Datteren Leonora Christine synes at have haft noget virkeligt tilovers for Mode-

ren. Saalænge Christian IV levede, maatte hun i Reglen ikke forlade de to jyske Gaarde, der var bleven hende anvist til Ophold, og den stadig truende Fare for, at Kongen vilde lade foretage en gennemført Undersøgelse af hendes Forhold, der maaske kunde have ubehagelige Følger, gjorde hende Forvisningen endnu mere utaalelig. Da han endelig i Februar 1648 havde lukket sine Øjne, ilede Fru Kirsten straks til København, deltog i Begravelseshøjtidelighederne og opnaaede i den kongeløse Tid, da Svogerpartiet spillede Herrer, Rigsraadets officielle Anerkendelse af sit Ægteskab med Kongen. Dog, Herligheden varede kun kort; da Frederik III følte Magtens Tøjler i sin Haand, var hans første Opgave at knække Corfits Ulfeld, og med dennes Fald og Flugt 1651 var Svogrenes Magt brudt og Kirsten Munks Rolle for stedse udspillet, og selv hendes Grevindetitel blev hende frataget. Hun boede da atter sine sidste Aar paa Boller, men besad jo nu iøvrigt de vidtstrakte Ejendomme, hun havde arvet efter Moderen; kun Øster Vallø afhændede hun til Christen Skeel, men maatte til Gengæld overtage Tybrind af Svigersønnen Hans Lindenow. I det hele var Svigersønnerne og Døtrene, og ikke mindst Sønnen Valdemar Christian, hende til stadig Plage, og deres vanvittige Ødselhed tærede efterhaanden stærkt paa Rigdommene. Hendes bedste eller rettere eneste Støtter, Leonora Christine og Corfits Ulfeld, var jo nu borte, og kun en enkelt Gang i disse Aar saa hun Datteren, da Hr. Corfits i 1656 sendte sin Hustru til Danmark for at søge Forsoning med Kongen; ved denne Lejlighed var Leonora Christine tre Dage paa Boller hos Moderen.

Det følgende Aar kronedes endelig alle Corfits Ulfelds forræderske Anstrængelser med Held. Baade han og Hustruen fulgte som bekendt Carl Gustav paa hans Tog ind i Danmark. Som et Kobbel løsslupne Blodhunde faldt den svenske Hær efter Slaget ved Tybrind over Fyen; overalt udplyndredes Befolkningen til Skjorten, og i Løbet af faa Dage var hele Landet erobret. Modstanden var svag og spredt, Lyspunkterne for de Danske kun faa, som det heltemodige Forsvar, Peder

Bredal førte af sine Skibe i Nyborg Fjord udenfor Ellensborgs Mure. Hæren og Kongen og Ulfeld med dem fortsatte vel Sejrstoget, men efter den første Fred sattes paany svenske Tropper over til Fyen, og de allierede Bander, der skulde yde Hjælp, gjorde ikke færre Ulykker end Fjenden. Ødelæggelserne var overalt forfærdelige, og ikke mindst paa Nyborgegnen, hvor den sidste afgørende Kamp stod. Carl Gustav havde vel fritaget Ulfelds og Kirsten Munks Ejendomme for Krigscontributioner, men hans plyndrende Horder kendte næppe Forskel paa Ven og Fjende. Ellensborg, hvor Fru Kirsten aldrig boede, var da ogsaa stærkt medtaget, Gaardens Bygninger molesterede og Skovene frygteligt forhuggede. Imidlertid var Kirsten Munk død. Datteren Leonora Christine, der efter Fyens Erobring var bleven tilbage i Odense, medens Manden fulgte med Hæren til Sælland, besøgte hende paa Boller, da hun var bleven syg, men da paa samme Tid Corfits Ulfeld blev hæftig syg i Malmø og ønskede sin Hustrus Nærværelse, var Leonora Christine ikke tilstede, da Fru Kirsten udaandede den 19. April 1658. Begravelsen foregik i St. Knuds Kirke i Odense under stor Pragtudfoldelse og i Overværelse af flere af Døtrene og Svigersønnerne; ogsaa Leonora Christine var da tilstede, da Ulfelds Tilstand imidlertid havde bedret sig. Arvingerne til de betydelige Efterladenskaber var mange og deres indbyrdes Forhold hadefuldt, saa de Skifteforhandlinger, der paafulgte, har sikkert haft en lidet hyggelig Karakter; Skiftet var i det væsentlige afsluttet ved Udgangen af 1661, i hvert Fald for Jordegodsets Vedkommende, og af de fyenske Ejendomme var da Ellensborg Hovedgaard og Bøndergods, noget Strøgods i Fyen og paa Taasinge samt Turø med Hovedgaarden Marsvinsvold og Kidholmen, som ligger i den lille Bugt Turø Bund, tilfaldet Ægteparret Ulfeld. Hr. Corfits' Skæbne var imidlertid undergaaet en ny og betydningsfuld Forandring. Ved Roskildefreden var han bleven genindsat i alle sine Rettigheder og skulde have alle sine Ejendomme tilbage, som ved hans Flugt 1651 var bleven beslaglagt, men den paany udbrydende Krig hindrede Udførelsen af disse Bestemmelser,

og Ulfelds Holdning førte hurtig til Brud med den svenske Regering, der satte ham under Arrest og Anklage. Som Flygtninge kom han og Leonora Christine til København, hvor de haabede at finde Fristed, men hvor der kun ventede dem nye Genvordigheder; fængslede førtes de til Hammershus, og Betingelserne for Frigivelse var haarde og ydmygende. I Slutningen af 1661 var dog Hr. Corfits' Stolthed knækket, og han undertegnede et Dokument, hvorved han fuldstændig faldt til Føje; alle Krav og Rettigheder opgav han, og store Dele af sine Ejendomme afstod han til Kronen i Erstatning for, hvad han under sin Embedsførelse havde tilvendt sig. De fyenske Ejendomme, han havde faaet paa Skiftet efter Fru Kirsten, beholdt han, og Kongen anviste ham Ellensborg til Opholdssted, som han ikke uden særlig Tilladelse maatte forlade; man vilde fremdeles være sikker paa hans Person og forbeholdt sig aabenbart at forfølge Sagen videre. Henning Powisch, som tillige med Niels Friis til Ørbæklunde havde været tilforordnet at varetage Ulfelds Interesser under Skiftebehandlingen, og som bestyrede de fyenske Godser, fik 2. Januar 1662 Ordre til at aflevere dem til Ulfeld, og i Løbet af Maaneden er da Ægteparret ankommen til deres nye Opholdssted eller rettere Forvisning. Trods de store Tab var Ulfeld endnu en formuende Mand, og han kom netop paa denne Tid i Besiddelse af Valdemars Slot paa Taasinge, som Leonora Christines Søster, Frøken Hedvig, havde arvet efter Moderen, men nu maatte pantsætte for en større Sum, som Corfits havde forstrakt hendes Mand, den ødsle og uduelige Ebbe Ulfeld, med. Opholdet paa Ellensborg har dog sikkert i alle Henseender været Ulfeld en Pine. Gaarden var forfalden og ødelagt, og han forfulgtes ogsaa her af Folk, der mente at have en Regning at gøre op med ham. At han stævnedes for Vinding Herredsting for det bekendte skamløse Rov af Jørgen Seefelds herlige Bibliothek, der herved var gaaet tabt for Landet, kom ganske vist ikke til at volde ham store Ubehageligheder, da Herredsfogden henviste Sagen til Landstinget, vel sagtens fordi han ikke turde have med den at gøre, og samtidig Jørgen Seefeld døde,

saa Spørgsmaalet derved var ude af Verden. Værre var det, at Ulfelds Plageaand fra Hammershus, Adolf Fuchs, i Februar blev Guvernør paa Nyborg Fæstning og Amtmand over Nyborg Amt, men Hovedkilden til Uroen i ham var dog hans egen Sindstilstand. Hævnsyg indtil Afsind, overspændt fantastisk i sine vilde Planer som han var, maatte han for enhver Pris ud af Fangenskabet, der i bedste Fald kunde ændres til et ensformigt Hverdagsliv i stille Ubemærkethed, og det var det, han mindst af alt kunde finde sig i; han maatte ud til en Skueplads, hvor han kunde agere for alles Øjne, gribe ind i Begivenhedernes Gang, vinde Midler til at ramme sine Fjender for atter at opnaa at føle Magtens Tøjler hvile i sin Haand. Under Paaskud af at ville gøre en Baderejse til Holland, opnaaede Ulfeld Kongens Tilladelse til at rejse, og i de sidste Dage af Juni 1662 forlod han og Leonora Christine Ellensborg og Danmark. Det sidste Afsnit af Ulfelds Liv skal ikke her skildres; de fantastiske Planer, han nu kastede sig ind i, og som mest af alt vidner om Sindssyge, nedkaldte snart over hans Hoved den Proces, hvis Udgang var Dommen, der confiskerede hans Ejendomme og gjorde ham selv til en fredløs Mand; medens hans Billede blev henrettet og en Skamstøtte rejstes til Minde om hans Gærninger, flakkede han selv om som et jaget Vildt og endte snart sit Liv paa Flugten.

Hans inddragne Ejendomme blev taget under Behandling af en dertil nedsat Commission, fra hvis Virkeomraade dog det fyenske Gods undtoges, som Kongen gav en særlig Bestyrelse. Strøgodset blev bortsolgt til forskellige; den fyenske Generalproviantmester, Hans Willumsen, købte saaledes nogle Gaarde i Ryslinge, Øxendrup, Ullerslev og Hundslev, og Ammunitions-, Proviant- og Materialforvalteren i Nyborg, Povl Cornelissen, erhvervede Turø og det spredte Bøndergods par Taasinge, medens Valdemars Slot med det øvrige Gods, som Ulfe havde faaet i Pant af Frøken Hedvig, blev givet i Forlening til Fy inde Augusta, Hertug Ernst Günther af Augustenborgs Gema Selve Ellensborg med dens tilliggende Bøndergods blev sat und

styrelse af en særlig Tilsynsmand, idet den, efterat Dommen over Ulfeld i Efteraaret 1662 var exequeret i København, overdroges til Amtskriveren i Nyborg, Claus Rasch. Denne Mand, der var en Bondesøn fra Angel, havde tjent sine Sporer i Krigen; efter at være bleven Underofficer under Københavns Forsvar kom han i Rentemesteren Christoffer Gabels Tjeneste som Sekretær og blev ved hans Hjælp allerede 1662 Amtskriver i Nyborg under Adolf Fuchs, og da denne samme Aar var bleven dræbt i Brügge af den unge Ulfeld, styrede Rasch Amtet samtidig med, at han indtraadte i Nyborg Magistrat, hvis Præsident han to Aar senere blev. Paa Ellensborg blev nu foretaget en Registrering af alt Indboet, hvoraf en Del siden sendtes til Københavns Slot, en anden Del blev skænket Christoffer Gabel; mange kostbare Møbler, talrige Malerier, Tæpper og Tapeter førtes ved denne Lejlighed bort fra Gaarden, og ethvert Spor af deres senere Skæbne er tabt. Den forfaldne og ødelagte Gaards Styrelse tog Rasch sig af med Iver og lod Ulfelds Foged afløse af sin Broder, Cornelius Rasch, der ogsaa synes at have haft en fast Haand. Det har da næppe heller været Misfornøjelse med Forvaltningen, der fik Kongen til faa Aar efter at træffe en ny Ordning.

Wulf von Buchwald af den bekendte holstenske Adelsslægt havde i Svenskekrigen tjent i den danske Hær med sine hvervede Ryttere og var avanceret til Oberstvagtmester. Efter Fredsslutningen fik han, da der skulde gøres Afregning med ham, Kongens Brev paa en aarlig Sum af Øresundstolden, som dog snart efter forandredes til Indtægterne af Koldinghus Amt, hvor han et Par Aar residerede, men som han formodentlig har ønsket atter at komme bort fra, da hans unge Hustru, Mette Parsberg, var død kort efter Brylluppet. Fra 1. Maj 1665 fik han da, samtidig med, at han udnævntes til Oberstlieutenant og Chef for den fyenske Udskrivning, overdraget Ellensborg, som han indtil videre skulde bestyre og have Indtægten af kvit og frit. Wulf von Buchwald var iøvrigt stadig nærmere knyttet til Jylland, hvor han ogsaa ejede Lundgaard ved Viborg, og noget fyensk Gods, som

han i de Aar, han var paa Ellensborg, fik tilskødet af Kongen, solgte han snart efter; alligevel synes han at have bestræbt sig for at opjælpe den Gaard, der var ham betroet, men dens forfaldne Tilstand og den Elendighed, der raadede blandt Bønderne efter Krigens Ødelæggelser, gjorde ikke Opgaven let, og hertil kom nu det Uheld, at Avlsbygningerne for største Delen afbrændte ved en Ildsvaade, der var opstaaet ved Uforsigtighed med en Lygte; og det afhjalp ikke Skaden, at Stymperen, der havde forvoldt Ulykken, efter at have tilbragt nogle Maaneder i Ellensborgs Fangehul blev sat til at arbejde i Jærn paa Bremerholm for Livstid.

Som for at udslette ethvert Spor af den tidligere forhadte Besidder havde Kongen befalet, at Gaarden herefter skulde kaldes Nygaard, men ikke engang officielt og endnu mindre i den almindelige Bevidsthed hos Egnens Befolkning trængte dette Navn nogensinde igennem; Forandring gennemførtes først, da en ny Mand tog det gamle Sted i Besiddelse og gav det sit eget Navn, som det siden skulde beholde; det var i 1672, da Eiler Holck erhvervede Gaarden for at gøre den til et Friherreskab for sig og sin Slægt.

Wulf von Buchwald forsvinder da atter fra Ellensborg; han giftede sig paany med Anne von der Wisch og købte af Amtmanden paa Rugaard, Jørgen Kaas, der var hans Svoger, Gudumlund i Jylland; her levede han Resten af sine Dage, indtil han i Aaret 1708 døde i Viborg.

---

3. FRIHERRESKABET.

Ved Enevældens Indførelse blev den gamle danske Adel som Rigets første og regerende Stand sat ud af Spillet. Det laa i selve den ny Regeringsforms Princip, at Adgangen til Statens højeste Stillinger ikke længere skulde bero paa Fødsel og Slægtstraditioner men paa kongelig Naade, og det er kun naturligt, at den gamle Adel for en Del vægrede sig ved ad denne Vej at søge den Position, som den hidtil havde

været eneberettiget og selvskreven til; dog ikke alene Uvillie og Misfornøjelse gjorde, at den trak sig tilbage, ogsaa den Mistro, den var Genstand for paa højeste Sted, virkede med, og ikke mindre afgørende var det, at adskillige af de gamle Slægter gennem den sidste Menneskealders vanskelige Tider var bleven økonomisk ruinerede, nogle vel tillige aandelig degenererede, saa de maatte have vanskeligt ved at hævde sig overfor en ny Stands friske Kræfter. Den tomme Plads nærmest Tronen maatte udfyldes, og Midlet hertil blev den ny Hofadel, som Christian V skabte af fremmede og borgerlige, og som kom til at bero paa Patenter, Privilegier og Ordensdekorationer. Medens den danske Adel aldrig som andre Steder havde været organiseret i Klasser med forskellige Titler, knyttede til Besiddelser, men havde besiddet sin Jord frit som anden Ejendom, saa indførtes nu med Grevernes og Friherrernes Privilegier efter fremmed Mønster en helt ny Art Adelskab, idet disse Privilegier knyttedes til Besiddelsen af Jordegods, der som Majorat ubeskaaret skulde gaa i Arv til en enkelt og som Len tilfalde Kronen ved Slægtens Uddøen. Af skæbnesvanger Virkning blev i mange Tilfælde Majoratsretten i de følgende for Landbruget saa vanskelige Tider, da det ofte var næsten umuligt for Lensfølgeren at yde de øvrige Arvinger deres. Privilegierne gav naturligvis betydelige Rettigheder og Begunstigelser; ikke blot de gamle som Hals- og Haandsret over Bønderne, Birke- og Patronatsret, men tillige Skattefrihed baade for Sædegaarden og andre Hovedgaarde og desuden for 300 Td. Hartkorn Bøndergods for et Grevskab og 100 Td. for et Baroni; endelig ogsaa Overøvrighedsmyndighed paa Lenene, saa at hverken Amtmand eller Amtskriver der havde noget at gøre, og fra Birketingene var Appel direkte til Højesteret. Trods alt dette, og trods den høje Rang, der knyttedes til Stillingen som Greve og Friherre, og skønt Størrelsen af det nødvendige Jordegods kun var sat til henholdsvis 2500 og 1000 Td. Hartkorn, saa attraaedes Værdigheden dog af forholdsvis faa, og kun nogle ganske enkelte af den danske Adel lod sig lokke til at smykke sig med de fremmedartede Fjer.

Blandt disse faa var den Mand, der indleder et nyt Kapitel af Ellensborgs Historie, *Eiler Holck*. Hans Slægt var af dansk Uradel og stammede fra Slesvig, flere af dens Medlemmer havde med Ære skrevet deres Navn i Danmarks Historie, en enkelt opnaaet en egenartet Berømmelse som Anfører i Trediveaarskrigen ved sin ubændige Tapperhed og ved sit Venskab med den ellers saa utilgængelige Wallenstein. Eiler Holck var født 1627 som Søn af Eiler Holck til Gedesholm og Riborg Bille; som ung uddannede han sig i fremmed Krigstjeneste og kom ved Svenskekrigens Udbrud hurtig til at indtage en ledende Stilling, idet han efter sin Ven Ulrik Christian Gyldenløves Død overtog dennes Regiment. Saavel hans Forhold til denne Mand som den Omstændighed, at han efter Fredsslutningen 1660 blev Kommandant paa Kronborg, viser, at man paa højeste Sted saa paa ham med andre Øjne end ellers paa hans Standsfæller, og det skønt hans voldsomme og hensynsløse Færd jævnlig voldte Vanskeligheder; ikke blot havde han en Duelaffære, der vakte en lidet smigrende Opmærksomhed, men hans Stilling som Kronborgs Kommandant bragte ham i idelige Spektakler med de forbisejlende fremmede Skibe. Ved Siden af den ustyrlige Voldsomhed, der ofte kunde udarte til Raahed, synes der i hans Karakter at have været ikke blot en ikke ringe Elskværdighed, som indtog, men tillige en vis Sans for aandelige Interesser, som man ikke vilde tiltro denne udprægede Soldatertype, men som utvivlsomt har været det, der sikrede ham Frederik III's Gunst og vandt ham Griffenfelds Venskab. 1664 fik Eiler Holck Sæde i Krigskollegiet og udnævntes samtidig til Generalmajor, medens han stadig forblev i sin Stilling paa Kronborg indtil 1672, da han af den nye Konge lod sig optage i den lige oprettede Friherrestand. Det tidligere Ellensborg, nu kaldet Nygaard, blev ved Patent af 27. Marts 1672 oprettet til Friherreskabet Holckenhavn (hvilket Navn fra nu af ogsaa tillagdes Hovedgaarden) for ham og hans Slægt og tilskødet ham, imod at han til det kongelige Rytterregiment skulde udlægge andet fyensk Gods, dog kun ca. 300 Td. Hartkorn imod Baroniets

ca. 850 Td.; Resten skænkede Kongen ham. Af denne Gave og den Begunstigelse, det var, at han blev gjort til Friherre, skønt Gaarden ikke havde det i Privilegierne foreskrevne Tilliggende af 1000 Td. Hartkorn, fremgaar klart nok, at Eiler Holck nød samme Gunst hos Christian V som hos Faderen. Lenets Arvefølge blev efter Kongelovens Forbillede agnatisk-cognatisk, saaledes at Mand altid gaar foran Kvinde, og Besiddelsen forlader en Linie, naar dens Mandsstamme er uddød, og først gaar over til en Kvinde, naar ingen Mand mere findes.

29. Eiler Holck.

Ved Paasketid flyttede Eiler Holck med Familie fra Kronborg over til sin ny Besiddelse og samlede nu i Aarets Løb det fyenske Strøgods, han skulde give i Vederlag, og som i December Maaned blev overdraget Kronen. Inden Aaret var omme blev det nye Hjem dog ramt af et haardt Slag, idet Fru Lisbeth Høeg afgik ved Døden den 29. November. Hun var Datter af Mogens Høeg til Kærgaardsholm og Helvig Lindenow og var 1655 bleven gift med Eiler Holck. Ægteskabet synes at have været lykkeligt, og hans Sorg over Tabet dyb og alvorlig; et højstemt Udtryk fik den gennem den Ligprædiken af Stedets Præst, han lod trykke, ledsaget af talrige Sørgedigte baade paa Dansk og Latin af Landets første Poeter som Thomas Kingo og Anders Bording, og hvori ogsaa findes et lille Mindevers af ham selv, men gennem alle de svulmende Ord lyder dog Klagetoner, hvis umiskendelige Ægthed ikke er til at tage fejl af. Sin Ensomhed og sit Tung-

sind søgte han nu vistnok at blive Herre over ved Læsning; der kan nemlig næppe være Tvivl om, at det betydelige og righoldige Bibliothek, der i det attende Aarhundrede fandtes paa Holckenhavn, allerede er samlet af den første Baron, i hvert Fald for største Delens Vedkommende; det bestod væsentligt af historiske og geografiske Værker fra syttende Aarhundrede, men indeholdt naturligvis ogsaa en Del religiøs Litteratur.

30. Lisbeth Høeg.

Eiler Holck havde faaet Dannebrogsordenen og var bleven gjort til højstbefalende i Fyen, hvilken Stilling bragte ham i stadig Konflikt med Kommandanten i Nyborg. Sorgen og Aarene gjorde ham ikke mindre stridbar, men han synes ikke længere at have haft sin gamle Kraft, da han ved den skaanske Krigs Udbrud søgte Kongens Tilladelse til at blive i Fyen og drage Omsorg for Forsvaret her. En mørk Skygge kaster det over hans Karakter, at han tog Sæde blandt Griffenfelds Dommere og var med til at fælde den berygtede Dom over sin fordums Ven, og den mærkelige Nemesis, der synes at have ramt alle dem, der lod sig bruge til dette uhyggelige Hverv, kan man maaske se i den Ulykke, der ramte Eiler Holck gennem hans andet Ægteskab. Den 6. November 1678 ægtede han nemlig Ingeborg Dorothea Vind, der var Datter af Vicekansleren Holger Vind og kun 20 Aar gammel; hun fødte sin Mand et Par Børn, men Forholdet blev snart meget slet, og det er ikke urimeligt, at Hr. Eiler havde Ret, naar han beskyldte sin unge Hustru for Utroskab. Efter en aarelang Skilsmisseproces ophævedes endelig Ægteskabet; men kort efter døde Eiler

Holck, den 28. Juni 1696, og blev bisat i Kapellet i Vindinge Kirke, hvor fordum Ulfelderne havde hvilet.

Foruden af Familiesorgerne havde Eiler Holck ogsaa i sine sidste Aar været hjemsøgt af anden Modgang. Det er tidligere omtalt, hvor haardt medtaget Nyborg Len var bleven af Svenskekrigens Rædsler, og den Fattigdom, hvori Bønderne herved var nedsunken, kunde ikke blive uden Virkninger ogsaa for Herskabet; der er da ogsaa Spor af, at Eiler Holck har kæmpet med de samme Vanskeligheder som saa mange af hans Standsfæller i disse for Landbruget saa kummerlige Tider, og han efterlod sig ved sin Død en ikke ubetydelig Gæld, skønt han afhændede adskilligt af det Allodialgods, han tidligere havde erhvervet. En Arv, som tilfaldt hans Datter Riborg Helvig efter Moderen Lisbeth Høegs Stifmoder, Fru Christense Rosenkrantz til Arreskov, blev indsat i Baroniet og først udbetalt efter hans Død, og flere Aar efter, at hun var bleven gift med Frederik Ahlefeld til Nordskov. Af Sønnen Mogens, som med sin Hustru, Barbara Christine Steensen, havde faaet Holsegaard og Skovgaarde i Fyen, havde han desuden laant en anselig Sum, som ligeledes indestod i Baroniet ved hans Død.

Besiddelsen gik altsaa i Arv til den ældste Søn, den 30aarige *Frederik Christian Holck,* der ligesom Faderen tjente i Hæren, hvor han avancerede til Oberstlieutenant i Rytteriet. Han erhvervede noget Allodialgods, men havde iøvrigt stadige økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med; det var den Snebold, der var begyndt sin Fart, som et Aarhundrede igennem skulde rulle sig stor og mægtig og berede Friherreskabet og dets Besiddere mange Vanskeligheder. Gælden voksede i Baron Frederik Christians Tid til op mod 11000 Rdl., som omtrent vilde svare til 60000 Kr. i vore Penge, og hele Stillingen var derfor vanskelig nok, da han pludselig døde den 23. Juli 1708, kun 42 Aar gammel, under et Besøg paa Nordskov hos Søsteren, inden der var truffet nogen Bestemmelse for Enken og Børnene. Han havde første Gang været gift med Mette Margrethe Rosenkrantz, en Datter af Stiftamtmand i Aarhus Erik Rosenkrantz til Rosenholm, og efter hendes

Død 1703 havde han ægtet Fru Elsebeth Friis, Enke efter Manderup Due til Hegnetgaard i Viborg Amt. Denne Gaard fik Baron Frederik Christian kort før sin Død solgt, og hans Hustru gik ind paa, at de Penge, han fik derfor, skulde indestaa i Baroniet. Da det nu ved hans Død var umuligt at udbetale denne Sum, blev man enige om, at den skulde blive staaende, mod at Fru Elsebeth fik Ophold paa Holckenhavn og desuden 600 Rdl. i aarlig Enkeapanage. Ogsaa den øvrige resterende Gæld paalagdes Stamherren, mod at han overtog Allodialgodset, og ham skulde det desuden paahvile at sørge for de yngre Brødres Opdragelse; disse Børn var alle af Frederik Christians første Ægteskab, og den ældste, *Eiler Holck,* der var født 3. Februar 1695, var altsaa kun 13 Aar gammel, da han arvede Baroniet. Af de yngre Brødre døde Erik Rosenkrantz Holck allerede 1714, medens Iver paa sine gamle Dage skulde naa at blive Lensbaron efter den ældre Linies Uddøen, og endelig Mogens, den yngste, blev Stamfader til den tredie Linie, som nu har Baroniet i Besiddelse. Knap 20 Aar gammel blev Eiler Holck gift med Juliane Christine Baronesse Winterfeldt fra Wintersborg, der fødte ham ikke færre end fire Døtre og to Sønner; hun døde 1734, og det følgende Aar indgik han nyt Ægteskab med Dorthea Cathrine Reedtz, en Datter af Holger Reedtz til Palsgaard. Eiler Holck havde arvet sin Faders økonomiske Vanskeligheder; han maatte til Stadighed laane anseelige Summer af rige Købmænd i Nyborg og Odense og andre, som mod Pant i Bøndergodset vilde forstrække ham, og flere af disse Gældsposter naaede han aldrig at faa betalt. De Krav, der stilledes til ham, var heller ikke ubetydelige; ikke blot var hans egen Familie talrig, men han havde ogsaa Brødrene at underholde, og hver af disse fik, da de blev myndige, deres Fædrenearv udbetalt med 3000 Rdlr. Det bevarede Portræt af Eiler Holck viser en meget smuk Mand, men røber tillige en svag Karakter, der næppe har kunnet nægte sig nogen af de Nydelser, Livet havde at byde. Maaske har det været de økonomiske Vanskeligheder; maaske ogsaa andre Grunde, der fik ham til at betræde Embedsbanen,

vist er det, at han i Aaret 1730 blev Amtmand over Havreballegaard og Stjernholms Amter og Stiftamtmand over Aarhus Stift; fra nu af boede han den meste Tid ved sit Embede og døde i Aarhus allerede den 23. Maj 1740. Hans Enke flyttede til Holckenhavn, hvor hun synes at have fristet en temmelig kummerlig Tilværelse, hvis man kan dømme efter de Klagesuk, hun udstøder i et Brev til Stiftamtmanden i Odense; hun jamrer over sin Fattigdom og Ensomhed og beklager sig bittert over Svogeren, Iver Holck, der, skønt han var Børnenes Værge, ikke vil foretage sig noget. Enkefriherreinden boede senere i Nyborg, hvor hun døde 1755.

Var der end god Grund for hendes Klage over Fattigdom, saa var hendes Bebrejdelse mod Svogeren ganske uberettiget. Iver Holck, der var Stiftamtmand i Aalborg, havde som Formynder for Broderens umyndige Børn faaet en fortvivlet Opgave at løse, men det maa siges, at han gjorde alt, hvad gøres kunde, for at varetage sine Myndlinges og Baroniets Tarv paa bedste Maade. Kommissionen, der behandlede Eiler Holcks Bo, kom til det sørgelige Resultat, at Gælden løb op til 40,000 Rdlr. (omtrent 200,000 Kroner i vore Penge) og langt oversteg Aktiverne. Baroniet skulde naturligvis urørt gaa i Arv til Stamherren, men til de øvrige Arvinger vilde der ikke blive en Skilling, og alligevel vilde det være fuldstændig umuligt at betale Gælden; Baron Iver forsøgte at bevæge Kreditorerne til at modtage en Accord, men de fleste stillede sig ganske uvillige, og i sin Fortvivlelse truede han dem nu med, at hans Myndlinge vilde gaa fra Arv og Gæld. Saavidt vilde han naturligvis dog ikke lade det komme; han søgte og fik kongelig Bevilling til et Laan paa 20,000 Rdlr., hvormed en Del af Gælden kunde dækkes. Laanet opnaaedes af Roskilde adelige Jomfruklosters Midler og skulde afvikles i Løbet af 30 Aar. Ogsaa paa et andet Punkt viste Iver Holck Interesse for sin Brodersøns Vel. Eiler Holcks første Hustru var, som anført, en Winterfeldt; efter hendes Fader Baron Frederik Winterfeldts Død var Baroniet mærkelig nok, skønt ogsaa her gjaldt Kongelovens agnatisk-cognatiske Arvefølge,

gaaet tilbage til hans Broder, Baron Gustavs, den tidligere Besidders, Linie, og hans Datter havde siden besiddet det. Der opstod nu Stridigheder om Besiddelsesretten, idet en yngre Søster af Baronesse Holck rejste Arvekrav, og herved fremkom ganske naturlig ogsaa Iver Holck med Paastand paa, at hans Brodersøn, hvis Moder jo var Baron Frederik Winterfelds Datter, var arveberettiget. En Kommission, der nedsattes til Sagens Undersøgelse, gav ham kun delvis Ret heri, idet den tilkendte den unge Christian Frederik Holck ikke Baroniet Wintersborg men en Sum paa 20,000 Rdlr., der skulde betales af Baroniet Wintersborg med 1000 Rdlr om Aaret fra 1743 til 1762.

Herved fik Holckenhavn en ny og god Indtægt, som det haardt kunde behøve. Det attende Aarhundredes Midte var for det danske Landbrug og for Landboforholdene i det hele en højst sørgelig Tid. Den nedarvede Dyrkningsmaade med Fællesskab og Trevangsbrug var efterhaanden bleven en uoverstigelig Hindring for al Udvikling, og Bøndernes Fattigdom holdt dem nede i en Tilstand af Sløvhed og aandelig Uformuenhed, der gjorde dem dovne og ligeglade med det hele; enhver Anstrængelse og Stræben var paa Forhaand haabløs. Følgen af det Tryk, Godsejeren maatte øve paa Bonden for at faa Jorden dyrket, blev et slet Forhold, der ikke fremmede Værket; det barbariske Stavnsbaand og den endeløse Hoveripligt var fortvivlede Midler, som kun i ringe Grad kunde virke fremmende i det lange Løb. Jorderne, ogsaa Hovedgaardenes, var ofte slet dyrkede, og det var næsten umuligt, trods de haarde Midler, at holde Fæstegaardene i Drift. Hertil kom den frygtelige Kvægpest, som hjemsøgte Landet 1745 og følgende Aar og flere Gange senere i Aarhundredet, og hvoraf ogsaa Holckenhavn ramtes. Det var saaledes ikke nogen blomstrende Besiddelse, Iver Holck havde at overdrage sin Myndling, og det viste sig snart, at denne ikke var Manden til at finde sig til Rette i vanskelige Forhold. *Christian Frederik Holck* kom som ganske ung til Hoffet, hvor han tjente som Kammerjunker hos Frederik V's unge Dronning, Louise, og hans svage Karakter har næppe haft godt af Opholdet ved

det letlevende Hof. Da Dronningen var død 1751, ophørte denne Tjeneste, og samme Aar holdt han paa Mullerup Bryllup med Amalie Margrethe Skeel, en Datter af den ansete Holger Skeel til Birkelse, der endte sin Embedsbane som Stiftamtmand i Sælland. Hun var sygelig og excentrisk, til Tider ligefrem sindssyg, og Ægteskabet blev meget ulykkeligt; der fødtes adskillige Børn, men de døde alle smaa. Baron Christian var trods de Wintersborgske Penge i idelige Vanskeligheder; Laanet til Roskilde Kloster naaede han vel for største Delen at faa betalt, men samtidig stiftede han stadig nye Laan, store og smaa. Af Herfølge Hospital ved Køge laante han saaledes ikke mindre end 10,000 Rdlr. og desuden flere større og mindre Summer, dels af fremmede, dels af sin Broder og af sin Hustrus Slægt. Med Hustruen oprettede han, antagelig paa hendes Faders eller Broders Forlangende, Testamente, hvorved der tilsikredes hende 1200 Rdlr. aarlig i Livgeding og Retten til at arve alt Allodialgods og Løsøre. For hende var derfor Stillingen gunstigere end for Baroniet, da Christian Holck døde, kun 31 Aar gammel, i Aaret 1760. Da han ingen Sønner efterlod, gik Besiddelsen over til hans yngre Broder, *Erik Rosenkrantz Holck,* der var Offlcer i Rytteriet, men Overtagelsen gik ikke af uden Rivninger mellem den tiltrædende Besidder og Enken, som til det yderste holdt paa sin Ret og lod holde Auktion over baade Allodialgods og Løsøre, idet hun erklærede ikke at kunne modtage de Tilbud, Svogeren gjorde. Hendes Udbytte var dog foruden Livgedinget kun et Par Tusind Rigsdaler; hun flyttede nu til Svenborg, hvor hun ejede en Gaard, men hendes Sygelighed tiltog, og allerede 1766 døde hun under et Besøg i Gislev Præstegaard.

Erik Holck synes at have været af solidere Stof end Broderen, men Vanskelighederne oversteg hans Kræfter. Paa de store Laan skulde der afdrages, og han saa da heller ingen anden Udvej end den gamle, at laane et andet Sted til at betale med; mod Pant i Bøndergods faar han 6000 Rdlr. af Fyens Stifts offentlige Midler, og samtidig opnaar han Tilladelse til, at Broderens Gæld til de sællandske Hospitaler

maa blive staaende i Baroniet mod 500 Rdlr.s aarligt Afdrag. Det Wintersborgske Tilskud hørte jo nu op, Gaarden var forfalden og mange Forbedringer og Forandringer uomgængelig nødvendige, saaledes den Ophævelse af Fællesskabet for Bondejorden, som paa Regeringens Tilskyndelse i disse Aar paabegyndtes; og hele Baroniet gav efter Besidderens eget Udsagn ikke mere end 3000 Rdlr. aarlig til ham selv. Endelig anrettede Kvægpesten paany i de første Aar af 1760erne de frygteligste Ulykker. Ophævelsen af Fællesskabet vanskeliggjordes ved, at de forskellige Herregaardes Bondejord laa spredt vidt omkring og inde mellem hinanden, og det var derfor i høj Grad til Gavn baade for dette bestemte Formaals Skyld og til i det hele at afrunde og samle Besiddelsen, at Erik Holck mageskiftede en hel Del Bøndergods, dels med Frederik Bagger paa Juulskov, dels med Grev Adam Gottlob Moltke, der 1762 havde købt Glorup. I det hele gjorde Baron Erik, hvad der stod i hans Magt for at opretholde og forbedre Baroniet, men heller ikke han skulde blive nogen gammel Mand; 1777 døde han uden at efterlade sig Sønner. Samme Aar, han tiltraadte Besiddelsen, havde han giftet sig med Hedvig Margrethe Raben, der ejede Trudsholm ved Randers, hvor de ofte boede, og hvorhen hun nu som Enke flyttede.

Baroniet gik nu over til de sidste to Besidderes Farbroder, den oftere nævnte *Iver Holck,* der allerede havde haft saa meget med dets Styrelse at gøre i tidligere Dage. Han havde fra 1736 til 1773 været Stiftamtmand i Aalborg, hvor han endnu boede efter sin Afgang tillige-med sin Hustru, Anna Sophie Baronesse Juul fra Rysensteen. Han afkøbte sin Brodersøns Enke det Allodialgods, hun havde arvet efter sin Mand, og skænkede det til Baroniet, hvori det indlemmedes; han viste saaledes, at han til det sidste bevarede Interessen for Slægtens Hjem, skønt han ikke selv skulde nyde godt af det; han døde i Aalborg 1781, og da heller ikke han efterlod Sønner, gik Besiddelsen over til den yngre Linie. Hans og Eiler Holcks yngste Broder, Baron Mogens, havde været Oberst og Kommandant paa Kongsvinger Fæst-

ning i Norge, og hans Søn, Frederik Christian, der var Amtmand i Oplandenes Amt (nu Hedemarkens og Kristians Amter) døde 1781 kort før Baron Iver; han havde været gift med Frederikke Louise Adeler, der nu med sine umyndige Børn flyttede til Holckenhavn, som tilfaldt den ældste af hendes Sønner.

Mogens Frederik Anton Iver Holck var født 1772, og i hans umyndige Aar styredes Baroniet først af hans Farbroder, Baron Ernst Christopher Holck og Amtmanden Baron Holsten, senere af hans Morbroder, Kammerherre Adeler paa Hindsgavl. De betalte en Del af paa Gælden, men til Gengæld forsømte de Vedligeholdelsen, selv om det maaske nok er noget overdrevet, naar Baron Mogens senere erklærede, at han ved sin Overtagelse næppe fandt et Fag Hus paa Hovedgaarden, som kunde holde Vandet ude. Den Tid, da den unge Baron voksede til og overtog sin Besiddelse, var Landboreformernes bevægede Periode; de gamle Former forsvandt, og Grunden lagdes til en ny og rig Udvikling for det danske Landbrug, en Udvikling, der ogsaa skulde komme Godsejerne tilgode, hvor haardt end mange af dem stemmede imod. Det Arbejde paa Fællesskabets Ophævelse, Udskiftning og Udflytning af Gaardene, som Baron Erik havde begyndt, blev fortsat, og den unge Besidder erkendte snart de Fordele, Reformerne bragte. Han siger selv i Indledningen til sit Testamente, der er affattet Aar 1800, at Bønderne nu i Modsætning til tidligere er formuende, giver sikre Afgifter og gode Fæster, saa Baroniets Indtægter er dobbelt saa store som for 40 Aar siden, da Forpagtningsafgiften af Hovedgaarden kun var 1800 Rdlr. mod 4000 nu; men alle Forbedringer sluger i Øjeblikket Penge, naar de helt skal gennemføres. Foruden de 4500 Rdlr., som Baroniet endnu skyldte Herfølge Hospital, faar han i 1795 Bevilling til at laane andre 4000 Rdlr., og fem Aar senere fik han Lov til yderligere at laane 8000 Rdlr. mod at udflytte endnu 16 Gaarde og 10 Huse. Alligevel har han ikke magtet at klare Vanskelighederne; han ansøger samme Aar Cancelliet om, at Baroniets Bestyrelse maa overdrages til en Kommission og han selv blot faa 2000 Rdlr. aarlig

til at leve af. Denne Bøn blev ikke bevilget, men Afslaget traf ikke mere Mogens Holck i Live; kun 29 Aar gammel døde han den 3. Maj 1801. Hans Hustru, der nu sad Enke i sit 24. Aar, hed Sophie Magdalene Halch og var Datter af Amtsforvalteren i Nyborg, Justitsraad Halch; ved Testamente havde Baron Mogens gjort hende til sin Universalarving og bestemt 800 Rdlr. til Livgeding for hende. Hun flyttede nu hjem til sin Fader, der ejede det nærliggende Sophienberg, og her levede hun hele sin lange Enkestand; først 1867 døde hun 90 Aar gammel.

Da Mogens Holck ingen Sønner efterlod og den ældste af hans Brødre, Baron Holger, som Lieutenant i Marinen var druknet i Middelhavet ved en Fregats Forlis et Par Aar forinden, gik Baroniet nu over til den yngste *Frederik Conrad Holck,* der var født 1777, og stod som Lieutenant ved de fyenske Dragoner. Han begynder med bittert at beklage sig over Vanskelighederne; Broderen har, siger han, slet ikke anvendt de Laan, han fik Lov til at optage, efter Bestemmelsen, Gaardene og Husene blev ikke flyttet ud, Markernes Opmaaling, som Rentekammeret befalede, ikke gennemført. Disse Arbejder og mere af samme Art staar for Døren, 13,800 Rdlr.s Gæld er der at afdrage paa, og Penge er der ingen af. Lidt ubilligt mod den afdøde Broder er dette sikkert, men det er let forstaaeligt, at den mislige Stilling har gjort den unge Baron noget bitter. En ond Stjerne havde i næsten et Aarhundrede staaet over Holckenhavn; i den bedste Manddomskraft var Besidder efter Besidder revet bort og halvvoksne, forældreløse Drenge kommen til Styret under vanskelige, ofte fortvivlede Forhold. Baron Frederik fik straks efter sin Tiltrædelse Lov til at optage et nyt Laan paa 10,000 Rdlr.; Afbetalingsvilkaarene for den hele Gæld fik en rimelig Ordning, og yderligere gav Kongen Tilladelse til, at de 4000 Rdlr., der efter en ny Bestemmelse skulde indbetales i hans Kasse ved Lensovertagelse, maatte afdrages i Løbet af ti Aar. Der er da ogsaa allerede en lettere og lysere Tone over de Ord, hvormed Frederik Holck indleder det Testamente, han opsatte i Aaret

1809, og hvori han omtaler de mange Forbedringer, der er gennemført, og den meget forøgede Indtægt af Baroniet. Allerede 1801 havde han giftet sig med Caroline Ernestine Alexandrine Skeel, en Datter af den bekendte Statsminister Jørgen Erik Skeel, der var Broder til den tidligere omtalte Amalie Margrethe Skeel, Baron Christian Holcks Hustru. De store Vanskeligheder, som Landets økonomiske Ødelæggelse efter Krigen og Statsbankerotten voldte, forsinkede den Udvikling af Landbruget, som man skulde have ventet efter de store Reformer, en Menneskealder af det ny Aarhundrede. 1822 søgte Baron Frederik Holck om at faa en Commission nedsat til at administrere Baroniet, og denne Gang blev det bevilget. 1830 den 14. Juni døde han og efterlod Enken, som overlevede ham til 1837, og Sønnen *Conrad Frederik Erik Holck*, der overtog Baroniet. Han var født 1802 og ægtede 1834 Cathrine Rudolphine Elisabeth Juel fra Hverringe.

I den følgende Menneskealder falder den store økonomiske Fremgangsperiode for Landbruget, da Frugterne af det forrige Aarhundredes Reformer for Alvor modnes. Store og betydningsfulde Forbedringer i selve Jordens Dyrkningsmaade indførtes ogsaa udefra, særlig fra England og Amerika, og i denne Udvikling var ogsaa Holckenhavn med. Her indtraadte den ny Besidder i Baroniets Administrationscommission, og fra 1. Januar 1838 hævedes denne helt, og han overtog selv Styrelsen. Gælden afbetaltes, og Omraadet udvidedes i 1841 med Gaarden Frederikshøj, der lagdes ind under Baroniet, som derved forøgedes med 32 Tdr. Hartkorn paa ca. 300 Tdr. Land. I Baron Conrads Tid falder ogsaa, fra 1861 af, men navnlig i Halvfjerdserne, Afhændelsen af Fæstegodset, som for en stor Del gik over i Bøndernes Eje.

Efter næsten et halvt Aarhundredes Besiddelsestid døde Baron Conrad 1877, og Baroniet gik over til hans eneste Søn, Baron *Christian Eiler Holck*, der endnu besidder det. Han ægtede 1880 Louise Marie Julie von Kauffmann, en Datter af Generallieutenant Heinrich von Kauffmann.

Baroniet omfatter med sine 617 Tdr. Hartkorn 1660 Tdr. Land i det hele; Bøndergodset ligger dels i Vindinge og dels i Frørup Sogn, men en stor Del af det er bortsolgt og erstattet med en Fideicommiskapital paa omtrent halvanden Million Kroner. Af det nævnte tilliggende Areal er 550 Tdr. Land Skov, hvoraf største Delen er den prægtige Kajbjerg Skov ved Storebælt.

Det nittende Aarhundredes rige Vækst har endelig den nuværende Besidder givet et smukt og iøjnefaldende Udtryk i den pietetsfulde og sagkyndige Restauration, han har ladet foretage af Hovedgaarden. Holckenhavn er nu ikke blot en af Landets smukkest beliggende Herregaarde, den er rykket ind i Kredsen af vore, saa sørgelig faa, virkelig historiske Mindesmærker.

HENVISNINGER

I.

Fremstillingen af Holckenhavns Bygningshistorie hviler i første Række paa selvstændige Undersøgelser foretagne med flere Aars Mellemrum. Megen Tak skylder jeg Hr. Lensbaron Holck baade for den elskværdige Modtagelse, jeg altid har mødt, og for de mange gode Vink og Oplysninger, jeg har modtaget af ham, der selv i Svendborg Amts Aarsskrift for 1908 (S. 31 ff.) har givet en Oversigt over Gaardens Historie. Ogsaa Frk. Baronesse Ellen Holck bringer jeg min ærbødigste Tak for hendes gode Hjælp ved mange Lejligheder.

Side 1. Danmarkskrøniken er trykt i Westphalen Mon. ined. III 485.

Side 2. En Oversigt over Jacob Ulfeldts Virksomhed som Bygherre er givet af Dr. Fr. Beckett i »Renaissancen og Kunsten i Danmark« S. 158 ff.

Side 3. Synsforretning fra 1663 $^{9}/_{9}$ i Vinding Herreds Tingbog 1663–64, Fol. 42 f.

Side 4. Vedel Simonsen, Rugaards Historie II. 1, 86.

Side 10. Synsforretning fra 1777 i Holckenhavns Godsarkiv.

Side 17. Beretning om Kalkmalerierne med Akvareller og Fot. i Nationalmuseet.

Side 9. Mester Jakob Madsens Visitatsbog, udg. af Crone, S. 95.

Side 20. Afskrift af Præsteindberetningen i Kall'ske Saml. 4^{0} 377 paa Kgl. Bibliotek.

Side 21. Om Altertavlen se Beckett, Renaissancen og Kunsten i Danmark S. 20 f.

Side 22. En kritisk Vurdering af Kapellets Barokinventar er givet af Museumsassistent, Magister Chr. Axel Jensen i »Snedkere og Billedsnidere« S. 93.

Side 24. Oplysningerne om Hans Dreyer er tagne fra Personalierne i hans Ligprædiken: P. E. Wandal. Pred. bey Leichbeg. Hans Dreyers . . in Oxenwad d. 7. Jan. 1653. (Kgl. Bibl.).

Side 26. Inventaret fra 1663 findes i Rigsarkivet.

Side 33. Om Ildebranden, Vinding Herreds Tingbog 1667, 22. Maj.

II.

Under Udførelsen af dette lille Arbejde har jeg paa mange Punkter kunnet nyde godt af Hr. Landsarkivar G. L. Wads rige personalhistoriske Viden, hvorfor jeg beder ham modtage min bedste Tak.

Ligeledes skylder jeg Hr. Arkivar A. Thiset megen Tak, fordi han af sine righoldige Samlinger til ældre dansk Adelshistorie har givet mig en Række værdifulde Meddelelser om Ulfeldslægten.

Min Kollega Hr. Arkivassistent S. Nygård takker jeg for Meddelelser af jyske Arkiver.

I.

Side 35. Sv. Grundtvig: Danm. gl. Folkev. II p. 1 ff., p. 179 ff. Danske Studier 1904 p. 216 ff.

Side 36. Thiset: Broholm p. 4 ff. — ÆDAR I 110; IV 37; I 32; IV 39.

Side 37. Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VIII 296.

Side 38. Erslev: Rep. dipl. regn. Dan. mediæv. III 289 (5937).

Side 39. Erslev: anf. St. 529 (6977). — D. Mag. 5 R. II 126.

Side 40. Hude: Aktst. vedr. Erik af Pommerns Afs. som Konge af Danmark p. 38. — Barner: Fam. Rosenkrantz's Hist. I 99. — D. Mag. III 38 ff. — Top. Saml. Perg. Kogsbølle 2.

Side 41. Diplomat. Chr. I p. 197. — Cod. Esrom. p. 208. — D. Mag. 3 R. III 239. El. Gøyes Jordeb. p. 266. — D. Mag. 5 R. II 126. — N. D. Mag. V 54.

Side 42. SRD II 597. — N. D. Mag. I 244.

Side 43. Kold.-Rosenv. Saml. af gl. d. Love IV 171. — D. Mag. 3 R. VI 228. — Kanc. Brevbg. 1566—70, p. 620.

Side 44. Top. Saml. Perg. Kogsbølle 3. — Wad: Breve til og fra Herluf Trolle II 84. — Rørdam: Kbhvns. Universitets Hist. II 400 ff. — Danske Kancellireg. 1535—50, p. 309; p. 441. — Kanc. Brbg. 1551—55, p. 123.

Side 45. Geh. Arch. Aarsb. II 95. — Kronens Skøder I 27; 73. — N. D. Mag. I 366; 369. — Kanc. Brbg. 1550—55, p. 354. — Top. Saml. Perg. Skaane, Hall. og Blek. 39; Skaane i Alm. 2. — Kanc. Brbg. 1561—65, 134; 143; 156; 164.

Side 46. Kronens Skøder I, 71. — Kanc. Brbg. 1561—65, 110; 177; 236; 277. — Sstd. 212; 217; 223.

Side 47. Sstd. 228. — Marm. Dan. I 53. N. Kirkeh. Saml. III 491. — Top. Saml. Perg. Kogsb. 3.

Side 48. D. Mag. 3 R. III 77. N. Kirkeh. Saml. I 471. — Kanc. Brbg. 1561—65, 436. — Jakob Madsens Visitatsbog, udg. af Crone, 96.

Side 49. Kanc. Brbg. 1561—65, 232; 389. — Sstd. 1566—70, 279 f.; 275.

Side 50. Sstd. 1584—88, 734. — Sstd. 1566—70, 650.

Side 51. Sstd. 1571—75, 52; 118; 56; 147. — Sstd. 271. Bibl. Dan. I 97. — Kanc. Brbg. 1571—75, 280; 318. — Top. Saml. Perg. Kogsb. 1. Vind. H. 86.

Side 52. Kron. Sk. I 138. Kanc. Brbg. 1571—75, 197; 511. Rigens Forfølgningsbog 1570—76, Fol. 103. — D. Mag. I 197. Kanc. Brbg. 1571—75, 673; 1576—79, 61; 280; 537. — Troels-Lund: Hist. Fort. I 125.

Side 53. Kron. Sk. I 153; 194. Top. Saml. Perg. Vind. H. 90. — Bang: Breve til og fra Kristoffer Gøye og Birgitte Bølle, p. 323.

Side 54. Westphalen: Mon. ined, III 485. Rørdam: Historieskr. i Danm., p. 30. — D. Mag. II 223. — Resen: Frederich II.s Krønicke, p. 398.

Side 56. Bibl. Dan. I 450; 453. — Ny kgl. Saml. 4to, 2149. — D. Mag. 4 R. II 373. — Kirkeh. Saml. 5 R. II 401. — Ny Kirkeh. Saml. III 664. — Pers. Tidsskr. 4 R. III 57. — D. Mag. 4 R. II 376.

Side 57. Thotts Saml. 4to, 1294.

Side 58. Bibl. Dan. III 978.

Side 59. D. Mag. 4 R. IV 25. — Sstd. 2 R. II 124. — Sstd. III 363.

Side 60. D. Mag. 2 R. II 160. — Top. Saml. Perg. Egesk. 3. — D. Mag. 4 R. IV 81.

Side 62. D. Mag. III 365.

2.

Som almindelig Kilde henvises til S. Birket Smith: Leonora Christine Grevinde Ulfeldts Historie.

Side 62. Ved. Sim. Od. Hist. III 1, 68.

Side 64. Kron. Sk. I 429. — Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VI 132.

Side 65. Bibl. Dan. I 27. — Hofm. Fund. VI 52. — Mumme: St. Knuds Kirke i Odense, p 306 ff.

Side 67. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. X 3. — Jordebog over Ellensborg, 12. August 1662 (Rigsark.)

Side 68. Kron. Sk. II 124. — Fyenboe Landst. Sk. og Pantebog II 13. — Nyt hist. Tidsskr. VI 204. Vind. Herreds Tingb. 1662, 19. Febr.; 12. Marts.

Side 69. Kommissions-Regnskab over Corfits Ulfelds fradømte Gods (Rigsark.). Kron. Sk. II 214; 227.

Side 70. Inventarium paa det konfiskerede Ellensborg (Rigsark.). — Pers. Tidsskr. I 278. — Vind. Herreds Tingb. 1662—66 passim. — Bilag til Kronens Skøde 17. Juli 1666 (Rigsark.). Bloch: Stiftamtm. og Amtm., p. 76; 133. Krigskolleg. Indk. Sag 56/1668. Bibl. Dan. III 1339. Cammerets Expedit. Prot. 1664—65, 360.

Side 71. Kron. Sk. II 243. Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. VI 16; VII 164. — Vind. Herreds Tingb. 1667, 22. Maj; 25. Sept. — Fyenske Reg. 1668, 10. Juli. Vind. Herreds Tingb. 1668 ff, passim. Vind. Kirkebog 1672. — Vedel Simonsen: Rug. II 2, 27. Jyske Reg. XVI 71. Viborg Købstads Skifteprotokol 1708.

3.

Side 73. Hofman: Danske Adelsmænd II 151. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. V 51.

Side 74. Kron. Sk. II 363; 382; 226. Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. V 46; 55; 67; 68. — Bibl. Dan. III 1194.

Side 75. Nyborg Amts Skifteprot. 1703—09, 153; 1760—70, 11.

Side 76. Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. VIII 135; 150; 207. X 52; 197; 217. — Sstd. XI 218. — Nyb. Amts Skftpr. 1703—09, 125.

Side 77. Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XV 80; 145. XIII 473. XV 435. — E. F. S. Lund: Danske malede Portr. VIII 224.

Side 78. Bloch: Stiftamtm. og Amtm., p. 109. — Odense Amts Ark. Br. fra forsk. 1744. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XVI 522; 667. — Rhode: Saml. t. Laal. og Falst. Hist. I 202.

Side 80. V. S. Skeel: Optegn. om Fam. Skeel 308. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XVII 719; 496; 348. XVIII 292. XVII 479. — Nyb. Amts Skftpr. 1760—70, 2; 329. Svenborg Købstads Skftpr. 1766—77, 114. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XIX 156. XX 392.

Side 81. Sstd. XX 269; 300; 337. — Nielsen: Embeds- og Bestillingsm. i Aalb. 67. — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XXII 330.

Side 82. Sstd. XXIV 612. XXV 339; 482. XXVI 424; 444.

Side 83. Nyb. Amts Skftpr. 1799—1811, 47. Skifteakt i Baron M. F. A I. Holcks Skifte (Landsark.). — Fyenboe Landst. Sk. og Panteb. XXVI 588. XXVII 160.

Side 84. Vind. Herreds Skftpr. 1829—31, 131.

REGISTER

over

de vigtigste Person- og Stednavne.

Abildgaard, Marie, 36.
Barnekow, Christian, 56, 58.
Basse, Steen, 38 f.
Bavelse, Tybjerg Herred, 2, 48, 51, 56.
Brockenhuus, Birgitte, 9, 31, 58, 62.
Buchwald, Wulf v., 70 f.
Bøistrup, Kirstine, 41.
Christian III, 43, 46, 50, 54.
Christian IV, 6, 63—66.
Christian V, 72—75.
Dalum Kloster, 50 f, 63, 65.
Dreyer, Hans, Billedskærer, 24.
Flemming, Anne, 48.
Friis, Elsebeth, 77.
Frederik II, 1, 44—55.
Frederik III, 29, 32, 66—73.
Frederikshøj, 84.
Gjorslev, 42 f.
Grubbe, Eiler, 49 f.
— Sivert, 56, 60.
Halch, Sophie Magdalene, 83.
Hardenberg, Anne, 41, 43 f.
Hegnetgaard, Tøndering Sogn, Harre Herred, 77.
Holck, Christian Eiler, 84.
— Christian Frederik, 79 f, 84.
— Conrad Frederik Erik, 84.
— Eiler (1672—96), 71—76.
— Eiler (1708—40), 77 f., 81.
— Erik Rosenkrantz, 80—82.
Holck, Frederik Christian, 76 f.
— Frederik Conrad, 83 f.
— Iver, 77–82.
— Mogens (Eilersen), 76.
— Mogens (Kommandant paa Kongsvinger), 77, 81.
— Mogens Frederik Anton Iver, 82 f.
— Riborg Helvig, 76.
Hundslund Kloster, 46, 50.
Høeg, Lisbeth, 74—76.
Juel, Cathrine Rudolphine Elisabeth, 84.
Juul-Rysensteen, Anna Sophie, 81.
Kauffmann, Louise Marie Julie von, 84.
Kejrup Hovedgaard, Bjerge Herred, 36, 53.
Kleiman, Cort, Klokkestøber, 26.
Kværndrup Kirke, 37, 60.
Kærstrup, Taasinge, 40, 64.
Marsvin, Ellen, 9, 12—31, 60, 62—65.
Munk, Kirsten, 62, 64—67.
— Ludvig, 62.
Oregaard, Skovby Herred, 40.
Post, Hans, Guldsmed, 26.
Poulsen, Christen, Prior, 50 f.
Raben, Hedvig Margrethe, 81.
Rasch, Claus, 70.
— Cornelius, 70.
Reedtz, Dorthea Cathrine, 77 f.
Rixdorf, Mette, 36.
Rosenkrantz, Mette Margrethe, 76.
Rud, Knud, 62.

Rønnow, Carl, 40 f.
— Eiler, 41.
— Joachim, 41 f.
Sanct Knuds Kirke, 8, 51, 67.
— — Kloster, 50 f.
Sandholt, Salling Herred, 4, 64.
Selsø, Horns Herred, 2 f, 45, 47, 51, 56.
Skeel, Amalie Margrethe, 80, 84.
— Caroline Ernestine Alexandrine, 84.
Skærbæk, Hans Jacobsøn, 56.
Strahlendorff, Beate Eggertsdatter, 39 f.
Sverin, Mette, 39 f.
Taasinge, 40, 64, 67 f.
Turø, 64 f, 67, 69.
Ulfeld, Anders Eriksøn, 38—40.
— Anders Jacobsøn, 36.
— Claus Andersøn, 40.
Ulfeld, Corfits Knudsøn, 42, 44—49.
— Corfits Jacobsøn, 26, 65—70.
— Ebbe Andersøn, 40 f.
— Ebbe Knudsøn, 44, 47.
— Erik Andersøn, 36—38.
— Erik Knudsøn, 47—49.
— Jacob Jacobsøn, 7, 9, 11 f. 16, 31, 37, 56—60.
— Jacob Knudsøn, 1 f, 7, 19, 47—56.
— Knud Ebbesøn, 41—43.
— Leonora Christine, 65—69.
— Mogens, 56.
— Palle Andersøn, 40.
Vallø, Bjæverskov Herred, 64, 66.
Vejlegaard, 64.
Vind, Ingeborg Dorothea, 75.
Winterfeld, Juliane Christine, 77 f.
Wintersborg, Baroniet, 77—81.

FORTEGNELSE OVER BILLEDERNE

Holckenhavn. (Fot.) ..... Titelbillede
Ulfeldsholm. (Efter Akvarel i Jacob Ulfelds Jordebog fra 1588 i Holckenhavns Godsarkiv) ..... Bilagsbillede
Grundplan af Kælderetagen. (Efter Opmaaling i Godsarkivet) ..... Side 3
Nordfløjen set fra Borgegaarden 1909. (Fot.) ..... — 5
Østfløjen med Taarnet 1910. (Fot.) ..... — 8
Holckenhavn efter Restaurationen, set fra S. Ø. (Fot.) ..... — 10
Nordfløjen set fra Haven 1906. (Fot.) ..... — 11
Portfløjen ca. 1900. (Fot.) ..... — 15
Kaminen i den store Sal. (Efter Tegning af Mejborg i Nationalmuseet) ..... — 17
Køkkenet med Kalkmalerierne. (Fot.) ..... — 18
Prøve af Kalkmaleridekorationen. (Fot.) ..... — 19
Do. do. ..... — 20
Kirken. (Fot.) ..... — 21
Prædikestolen. (Fot.) ..... — 23
Den søndre Herskabsstol. (Fot.) ..... — 25
Tæppe fra Ellensborg. (Fot. efter Originalen i Nationalmuseet) ..... — 28
Skab med Jacob Ulfelds og Birgitte Brockenhuus' fædrene og mødrene Vaaben, nu i Nationalmusæet. (Efter Opmaaling i »Tegninger af ældre nord. Architectur« V. S. 2. R. Bl. 11) ..... — 29
Holckenhavn i 18. Aarh. (Efter Maleri paa Gaarden) ..... — 30
Holckenhavn set fra Storebelt ca. 1750. (Efter Tegning i »Frederik V.s Atlas« paa Kgl. Bibliotek) ..... — 31
Holckenhavn før Restaurationen, o. 1900. (Fot.) ..... — 32
Holckenhavn under Restaurationen, 1906. (Fot.) ..... — 33
Ulfeldernes Vaaben. (Efter Akvarel i Jacob Ulfelds Jordebog) ..... — 36
Det Ulfeld-Brockenhuus'ske Gravkapel ved Kværndrup Kirke. (Fot.) ..... — 37

Anders Eriksøns Ligsten. (Efter Søren Abildgaards Tegning i Nationalmusæet) Side 38
Mette Sverins Ligsten. (Ligeledes) ..... — 39
Corfits Ulfelds Ligsten. (Efter Kobberstik)..... — 47
Jacob Ulfelds og Anne Flemmings Ligsten. (Efter Søren Abildgaards Tegning, Nationalmuseet) ..... — 55
Jacob Ulfeld, Kansleren. (Efter Kobberstik)..... — 59
Jacob Ulfeld med Familie (Efter Kobberstik)..... — 61
Ellen Marsvin. (Efter Maleri paa Holckenhavn, E. F. S. Lund: Danske malede Portrætter VIII) ..... — 63
Eiler Holck. (Ligeledes)..... — 74
Lisbeth Høeg. (Ligeledes) ..... — 75

Af Værket

Fyens historiske Herregaarde

udkom tidligere:

:: :: A. Thiset: Broholm :: ::

med 23 Illustrationer. Pris Kr. 2.50.

Louis Bobé: Brahe-Trolleborg

med 24 Illustrationer. Pris Kr. 2.50.

Faas i alle Boglader.

Milo'ske Boghandels Forlag,

Odense.

MILO
ODENSE
17 48

PH. HANSENS BOGBINDERI KØBENHAVN